C. M. LELIJ.

DE PARABELEN VAN CYRILLUS.

H. J. PARIS — AMSTERDAM.

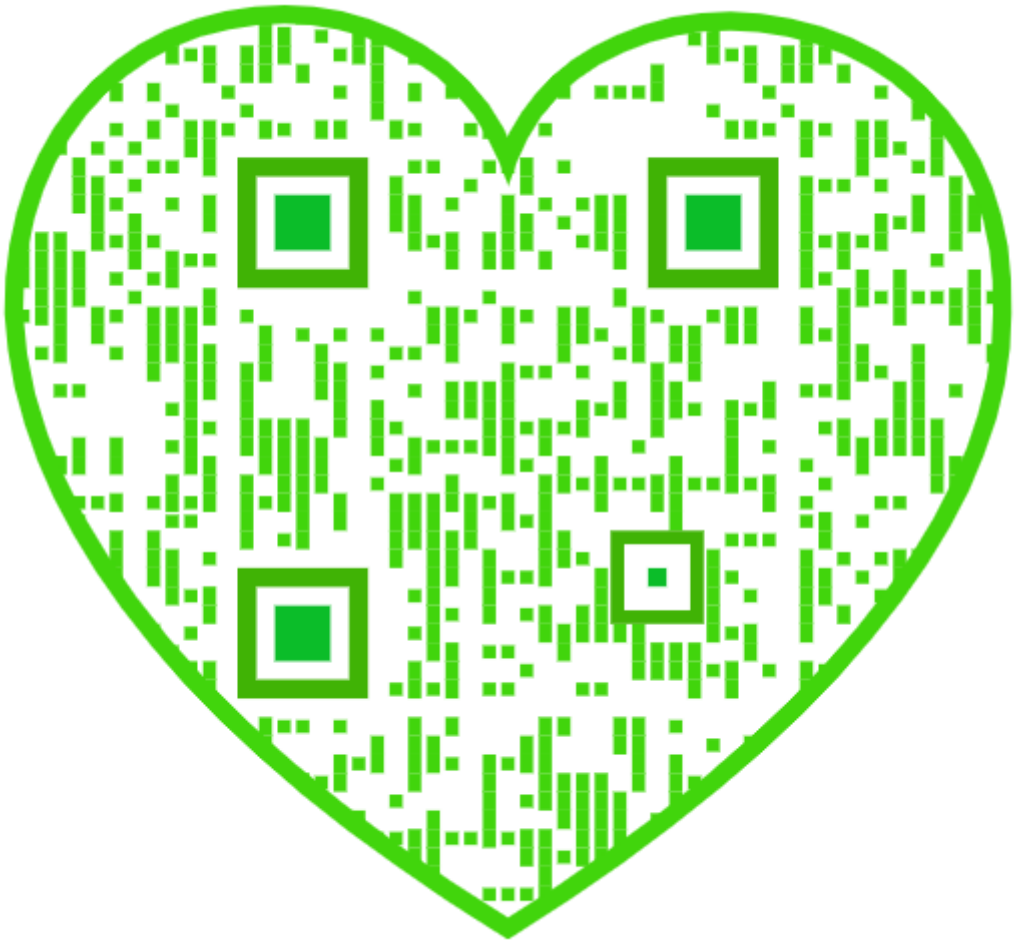

X. — VERHOUDING VAN HANDSCHRIFT EN INCUNABEL.

De beide Mnl. bewerkingen vertoonen een groote overeenkomst, en berusten op dezelfde vertaling. Dit blijkt uit de tallooze plaatsen, waar zij in overeenkomstigen zin van den Latijnschen tekst afwijken: veranderingen in zinsbouw of woordorde, gemeenschappelijke onjuiste vertalingen, toevoegingen en weglatingen.

Toegevoegd bv.:

Bk. I, 11: of der geboertenisse (inc.: vruchtbaerheyt).
13: alle, bij: wreetheit.
dicke, bij: wort die mont vander waerheit geboghen.
14: thant (laatste regel).
Bk. II, 12: daer die planeten wtten (inc.: wten) oesten risen (inc.: rysen).
29: des vogels die hyena hiet (Lat. hyenae).

Weggelaten bv.:

Bk. I, 11: subtili medicamine, bij: ruminat prudens cuncta.
ib.: et tam carissimum concessum est illi meditationis bonum? Nonne ut his salubriter in agendis utatur? Unde praemeditationis masticatio semper praeponenda est in cunctis humanis actibus, si sapientia gubernantur, ut universa digestiora et puriora consequantur.
12: lucerna (prudentiae); directum (iter).
amotis deviis velocius summopere praesentamur.
Repentinum sagax natura non patitur.
ordinato gressu.

Onjuiste of opvallende vertalingen:

Bk. I, 11: membris: leuen; accedit ad animam: wort leuende ghemaect.
Bk. II, 11: cornua amittit: hoernen crijcht (inc.: crighet).
Bk. III, 3: prospectans exitum facti penna stetit desuper judex. vloge op enen bome ende sach die dermen wt sinen lijf lopen.
Bk. IV, 6: flamma: water.

Volgorde der woorden omgekeerd:

Bk. III, 12: deceptivae cupiditatis hamum, letiferum munus: O doot-like gaue, een angel der bedriechliker ghiericheit.

Zinsbouw veranderd:

Bk. III, 22: Attende ad primariam liberalitatis fontanam, ..., quantum realitatis mundo tribuit, quia omnia, quantum pulchritudinis firmamento, quia omnes stellas, et quantum veri splendoris, quoniam totam lucem: Denc op die eerste fonteyn der mildicheit, ..., dat si der werelt alle din ghenghegheuen heeft. Ende hoe grote scoenheit den firmament, want alle die sterren ende alle claerheit des lichts daer van ghecomen sijn.

Dat echter de incunabel niet rechtstreeks op ons handschrift teruggaat blijkt uit die plaatsen, waar in het hs., niet in den inc. een stuk ontbreekt, of waar de inc. een betere lezing vertoont, die uit den tekst van het hs. niet aangevuld kan zijn; bv.:

Bk. I, 13: hs.: singet in die kerc, inc.: singhet in die kerke vesper, Lat.: cantat horam vespertinam.

Bk. II, 25: prudentiae: inc.: der wijsheit, hs.: —.

27: vox hyenae valde mendax, inc.: een voghelstemme seer loghenachtich, hs.: —.

Bk. III, 5: cum iam pretiosum existeret, mox caro vilis ac concupiscibili odiosus a perniciosis venantibus infestabar, ea certe malui . . . . vorare . . . . quam . . . . avaritiae voracitati me impendere; inc.: al wast my nootruftich, dan om der iaghers ghiericheit alle mijn lijf te verliesen; hs.: —.

Onophoudelijk blijkt dat de inc. naar een Mnl. tekst slordig gecopiëerd is, waarbij de drukker er zich opvallend weinig om bekommerde of er soms onzin kwam te staan. Het heeft geen zin alle dergelijke vergissingen op te sommen, de onderstaande geven ons een kijk op zijn manier van werken:

Bk. I, 12: inc.: oerdelt si, hs.: oerdelen wi, Lat.: iudicamus.
inc.: schut, hs.: schict, Lat.: disponit.
inc.: regule redelike snellike beroeren, hs.: regulierlike snelheit worden beroert, Lat.: rapidissima regularitate differtur.
inc.: reden, hs.: regen, Lat.: imbre.
inc.: craen en gaet, hs.: cranen gaen, Lat.: grues incedunt.

13: inc.: droch vrie, hs.: drocherie, Lat.: fraus.

Bk. II, 12: inc.: bedwonghelike, hs.: bewoenlike, Lat.: habitabilis.

13: inc.: vrede, hs.: vresen, Lat.: pericula.

15: inc.: is groot lof, hs.: is geoerloft, Lat.: licet.

16: inc.: dat si bernen, hs.: dat si verde, Lat.: absit.

26: inc.: lieve wiven, hs.: lyvige wijnen, Lat.: stolidum vinum.
Bk. III, 6: inc.: ontrent, hs.: ontroert, Lat.: orbata regimine.

Intusschen spreekt het vanzelf dat ook soms het handschrift een verkeerde lezing heeft, die we naar den incunabel kunnen verbeteren. Waar dat voorkomt is er in de aanteekeningen rekenschap van gegeven. Voorbeelden:

Bk. II, 20: hs.: buucs, inc.: huuts, Lat.: pellis.
21: hs.: cleet, inc.: cloet, Lat.: globus.
24: hs.: lantaern, inc.: lindworm, Lat.: lynx.
Bk. III, 3: hs.: boem, inc.: stroem, Lat.: flumen.
9: hs.: van behoefticheit van begheerlicheit, inc.: van behoefl. ende van begh., Lat.: hinc egestate, hinc cupiditate.

Ontelbaar zijn in den inc. de drukfouten, en als we voor „hoeneer" ééns vinden „hoeveer" en ééns „hoemeer" bewijst dat nog niet dat de drukker het woord niet kende, evenmin als we iets kunnen opmaken uit de zeldzame spelling ie of ei voor ij, en 1 × ghe voor ghi. In Bk. I, 11 is een zin uitgevallen: Hier om gheen onpuerheit der spisen en wort leuende gemaect. Bk. III, 6 ontbreken eenige regels: Want een ghemint goet te verliesen en is sonder sericheit niet, ende die sericheit behaecht die en is niet wel biden synnen. In het opschrift boven Bk. I: is ghedeilt in drie (lees: vier) boeken.

Fatsoenshalve zijn vaak woorden of uitdrukkingen door andere vervangen, bv. Bk. I, 11: hs.: wort wtgegeuen als men wil kinderen crigen, inc.: wort wtgeuende in sijnre tijt, Lat.: in generatione.
Bk. III, 5: hs.: dingers, inc.: craft, Lat.: salutare generi seminarium.
Bk. IV, 4: hs.: neers, inc.: eynde (2 ×).

Vele afwijkingen van den tekst van het hs. in den inc. zijn daaraan te danken dat dialect en spelling in beide bewerkingen eenigszins verschillend zijn [1]. Zij bestaan gewoonlijk daarin, dat in den inc. toonlooze e bewaard is die in het hs. ontbreekt (of omgekeerd), vaak duechde staat tegenover hs. doechde, vier tegenover hs. vuer, gh tegenover hs. g (ook wel omgekeerd), -ft tegenover hs. -cht; wat de syntaxis betreft: de ontkenningspartikel „en" is vaker behouden, de zinnen zijn dikwijls veel omslachtiger dan in het hs., bijvoorbeeld geregeld: Ende doen dit gheseyt was, (doen) enz., hs.: Dit geseit enz.

Daar echter bijna de helft van den tekst in deze uitgave naar den incunabel wordt medegedeeld, en men zich dus van de taal daarvan een voorstelling kan vormen, heb ik er van afgezien alle varianten op te geven, om niet noodeloos breedvoerig te worden.

[1] Vgl. blzz. LVIII—LXII.

XI. — DIALECT VAN HET HANDSCHRIFT.

Wie het dialect van een tekst wil bepalen stuit op de moeilijkheid, dat de dialecten geen gesloten eenheden vormen (vgl. Dr. M. Schönfeld, „Historiese Grammatika van het Nederlands", 2de druk, Zutfen 1924, voorrede: „Een grote moeilikheid blijven de dialekten bieden; aanduidingen als Vlaams, Brabants, Hollants zijn vaag en wekken de onjuiste indruk dat men met gesloten eenheden te doen heeft, enz.").

Er komen dan ook in ons handschrift herhaaldelijk naast elkaar verschillende vormen van één woord voor: *siecte* — *suycte* (Franck, Gramm.[2] § 73; Van Helten, Mnl. Spr. § 70 en Opmerk. 1), *meyster* — *meester* (Franck[2] § 27, Van Helten § 59, met Opmerking), *crachte* — *crafte* (Franck[2] § 97, Van Helten § 98 C); *hi vloghe, worde, crege* naast: *vloech, wort, creech* (Franck[2] § 126, Van Helten § 191).

Ten tweede zijn verreweg de meeste woorden en vormen aan vele streken eigen, zoodat men er geen gevolgtrekking uit kan maken. Zoo geeft b.v. Van Helten van den 3den pers. sing. prt. van sterke werkw. op -e in § 191 óók voorbeelden uit Maerlant, ofschoon Franck, § 126, dezen vorm alleen opgeeft voor Brabantsche en Hollandsche teksten; het praeteritum met bewaarde grammatische wisseling: *vloech, vloghen*, van: *vlien* (vluchten) noemt Franck[2] § 136 „besonders im Holl." overgeleverd, maar Van Helten citeert, § 169, ook Rijmbijbel, Wrake van Jeruz. en Spieghel Hist. (vgl. Tijdschrift Ndl. Taal- en letterk. III, 95).

Toch is de taal van het handschrift betrekkelijk regelmatig, vergeleken met die van den incunabel, en, met het genoemde voorbehoud, behoeven we dan ook niet te aarzelen, ze Hollandsch te noemen, al ontbreekt — ten derde — een typisch Hollandsch kenmerk als de *ie* voor *ê* (behalve in het ww. *hieten*) (Franck[2] § 75, 3; Van Helten § 78 C).

Men vindt hieronder de Hollandsche eigenaardigheden uit de taal van het hs. opgesomd, daarna de weinige trekken die in een Hollandschen tekst minder schijnen te passen.

A. — Woordenschat (zie de Woordenboeken).

1. *anter . . . . of*: disjunctieve partikel (met a $<$ ĕ $<$ ê $<$ ai; vgl. Van Helten, Mnl. Spr. § 14).

2. *baffen*, blaffen.
3. *bostel*, afval, zemelen, schillen.
4. *eercauwen* (*we(d)ercauwen*), herkauwen (tegenover Zuidelijk: *edericken*) Zaansch: *neerkauwen* (klemtoon op *-kauw*).
5. *hoeneer*, wanneer (komt ook op Schouwen en in Zuid-Nederland voor).
6. *coren*, braken, Gron. koorn, Fri. koarje (het woord wordt in den Kleefschen Teuthonista genoemd, maar het Mnl. Wdb. geeft enkel citaten uit Holl. schrijvers).
7. *matte*, mot (het insect). Vgl. W. De Vries in Tijdschr. XXXIV, 297. Nog in de Zaanstreek gebruikelijk, en in de 17e eeuw bij Spieghel, Roemer Visscher en Bredero.
8. *neers*, aars. Nog Zaansch.
9. *resel*, reuzel, Ags. rysel. Nog in Assendelft gebruikelijk. Het Mnl. Wdb. geeft geen ander citaat voor resel dan deze plaats uit Cyr.
10. *spinnevoeten*, stuiptrekken, spartelen. Nog Zaansch en Fri.-Gron., tegenover Zuidnederlandsch *spillevoeten* (volgens Van Dale, geciteerd bij Boekenoogen, Zaansche Volkstaal). Inc.: *spinnelvoeten*.
11. *vulnis*, vuilnis; rotting, bederf. Het woord komt ook buiten het Hollandsch voor (bv. Teest. 3906), en wordt ook wel in Holland met uy gevonden (Dordr., Gouda).
12. *of*, af. Nog de eenige vorm in het Zaansch („oorspronkelijk de vorm der onbetoonde lettergrepen, in Saks.-Friesche streken ook in lettergrepen met klemtoon doorgedrongen", Franck, Gramm.[2], § 63). Dit zeer gebruikelijke woord bewijst niet veel.

Friesche woorden zijn:

1. *haesch*, heesch (zie Franck-Van Wijk en Van Helten § 16).
2. *hymen*, hijgen, snakken (naar adem). Fri. hymje.

Niet-Vlaamsch zijn:

1. *eghel*, stekelvarken, tegenover Vlaamsch *h(e)erts* (op gezag van Maerlant, Nat. Bl. II 1765: „Erinaceus dats een dier . . . ., een eghel heetment in dietscher tale, in vlaemsche een heerts". Wat M. bedoelt met „dietsch" is niet te zeggen. De Nomenclator (1577) van den Noordhollander Hadrianus Junius noemt het dier: *eghel of iseren varken*).
2. *leenmaet*, lemmet, drijvertje van het nachtlicht. Uit Latijn linamentum; de modern Westvlaamsche vorm *lement* (Ndl. Wdb. VIII, I, 1545; bij K. Stallaert, Glossarium, geciteerd uit Audenaerdsche meng. van 1580) staat in den incunabel. Dit bastaardwoord, dat in tallooze vormen is overgeleverd, heeft geen groote bewijskracht.

Over *eercauwen* en *spinnevoeten* zie boven, over *mit* en *ic bin* zie beneden.

B. — KLANKLEER.

1. *uu* (*u*) < Wgerm. *iu*, waar Vlaamsch-Brabantsch *ie* heeft: *duerbaar beduut, duerste, cuken, luden, vuer* (Franck, Gramm.[2], § 73; Van Helten §§ 44, 69 en 70).
2. *reyn, cleyn, weynich*, tegenover Vlaamsch: *reen, cleen, wenich* (Van Helten § 59, en Opm.).
3. *-ft*, tegenover Brab. *-cht* (Franck, Gramm.[2] § 110, Van Helten § 98 c, en Opm. 1) in de woorden *saft, craft, geruft, gecoft, after* met hun afleidingen. Daarnaast de vormen met *-cht*.
4. *ie* voor *ee* < *ai* (Franck, Gramm.[2] § 75, 3, Van Helten § 78, c) alléén in *hieten*, heeten.
5. *gebrocht*, tegenover Frankisch *gebracht*, nog Zaansch, (Franck, Gramm.[2] § 56, Schönfeld, Hist. Gramm.[2] § 29, Opm. 2). Van Helten § 34 b noemt den vorm met *o* „even gewoon" als dien met *a* en neemt geen dialectverschil aan.
6. *mit*, met, is de eenige vorm. Nog Zaansch en Amsterdamsch; tegenover Vlaamsch-Brabantsch *met* is *mit* eigen aan de Noordelijke en Oostelijke dialecten.
7. *ic bin, du bist, hi is*, tegenover Zuidelijk *ben, best, es*. Vgl. Zaansch-plat-Amsterdamsch: *ik bin, we* (*ze*) *binne*(*n*).
8. *sulver*, zilver, tegenover Brabantsch *zelver* (Van Helten § 40).
9. *beruspen* (en: *berispen*) tegenover Vlaamsch-Brabantsch: *berespen* (Van Helten § 40).

C. — WOORDVORMING EN FLEXIE.

1. De verkleiningsuitgang is *-gen* en *-tgen*, de (oorspronkelijk Noordhollandsch-Westfriesche) voorlooper van Ndl. *-je -tje* (zie Van Helten § 100 en § 134 e, Schönfeld, Hist. Gramm.[2] § 121, Kloeke in Zeitschr. für deutsche Mundarten (1923) blzz. 217—231; ook W. De Vries in Tijdschr. v. Ndl. T. en Lk. 43 (1924), blzz. 105-122).
2. De vorm met metathesis *-les* < *-sel* in: *raelessen*, raadsels (bedoeld wordt: Problemata, de titel van het boek van Aristoteles). Nog in enkele Zaansche woorden bewaard, zie Boekenoogen, De Zaansche Volkstaal, § 133, en Van Helten, § 124.
3. Van *vlien*, vluchten, komt nog het praeteritum met bewaarde gramm. wisseling voor: *vloech, vloghen, is ontvloghen*. Franck, Gramm.[2] § 136, noemt deze formatie „nur ausnahmsweise, besonders im Holl. gewahrt"; Van Helten (§ 169, en Tijdschr. III, 95 geeft echter ook voorbeelden uit Rijmb., Wrake van Jherus. Sp. Hist. enz.
4. Vrij vaak wordt bij sterke werkwoorden de 3e ps. sing. prt. gevormd op *-e*: *hi creghe, crope, vloghe* (vluchtte en vloog), *worde*, enz.,

Franck, Gramm.[2] § 126 noemt dezen „zeldzamen" vorm „soms uit Duitsche dialecten in Brab. en Holl. teksten ingedrongen". Van Helten § 191 geeft ook voorbeelden uit Maerlant. Vgl. ook Lubach, „Het werkwoord in het Ndl. der 16e eeuw", § 73.

D. — SYNTAXIS.

Het onpersoonlijk gebruik van *letten* is volgens Verdam, Mnl. Wdb. IV, 419, „nog in Hollandsche tongvallen bekend". Het Ndl. Wdb. VIII I, 1653 geeft citaten uit Hooft, Camphuysen, Krul en Van der Vliet.

E. — Minder gepast in een Hollandschen tekst schijnt slechts:

1. Het regelmatig gebruik van den Frankischen vorm *luttel* (Saksisch-Friesch *luttic*, vgl. Boekenoogen). Toch is *luttel* ook bij Bartholomeus de gewone vorm, en geeft het Mnl. Wdb. zelfs twee voorbeelden van *luttelste* uit Holl. werken: Hs. Ps. 110 r. en Pass. W. 5 d. In N.-Holl. in de 18e eeuw bekend, zie Ndl. Wdb.
2. De gewone Holl. *ie* voor *ê* komt niet voor, behalve bij het ww. *hieten*.
3. De schrijfwijze *ue* < Oudgerm. ô, al of niet vóór i of j, (*grueten*, *brueder* enz.), die enkele malen voorkomt, is misschien (zie Van Helten § 48) „oorspr. oostelijk Nederfrankische, van het Limburgsch uit Westwaarts voortgedrongen „umlaut" eener oudere ô", maar behalve in de oostel. Nederfrank. mss. vindt Van Helten deze *ue* ook „vrij dikwijls" in Brabantsche en Hollandsche teksten, en „somwijlen" ook bij Maerlant. Vgl. Franck, Gr.[2] § 31.
4. Het woord *dwaessegge* (inc.: *dwaesegghe*) in Bk. II, 14 is slechts schijnbaar gevormd met den uitgang *-ege*, *-igghe* en dgl., waarmee het Vlaamsch „van werkwoorden naamwoorden maakt van vrouwen, die gewoonlijk doen hetgeen het werkwoord uitdrukt", en die daar ook „achter *-ster* en achter mann. subst. op *-aar*, *-ier* en *-er* wordt aangehangen" (De Bo, Idioticon, 2e uitg. door Jos. Samijn, Gent 1892, blz. 258). Terecht verklaart Verdam het als een vorm van het adjectief *dwasich*, en vergelijkt Ags.: *dvæsig*, *dysig* (zie L. Ettmüller, Lexicon Anglosaxonicum, 579), Eng. *dizzy*. Zie ook P. J. Cosijn in Taal- en letterbode II, 66—72, die uit het Duitsch vele vormen van dit woord met ditzelfde suffix bijeenbrengt. Franck-Van Wijk op *duizelig*. Het Mnl. Wdb. geeft citaten uit: Proza-Rein. (Goudsche inc.), Sp(iegel) d(er) M(aegden) (fol. 116a staat hier echter: dwasīgē, meervoud) (Weespsch hs.), Devoet B. (idem) en Hs. 113.

(5. De Westvlaamsche vorm *bouc* is tweemaal, in het opschrift van Boek III en Boek IV, door J. A. Alberdingk Thijm bijgeschreven).

DIALECT VAN DEN INCUNABEL

Minder regelmatig dan de taal van het handschrift is die van den incunabel, en de beoordeeling is moeilijker. Het grootste bezwaar leveren wel de tallooze drukfouten, die het vaak onzeker laten wat de drukker bedoeld heeft te zetten, maar bovendien komen van tal van woorden verschillende vormen naast elkaar voor. Toch bewijzen min of meer geregeld voorkomende afwijkingen, ook wijzigingen in den woordenschat en de flexie, dat de incunabel, wat het dialect betreft, eenigszins afwijkt van het handschrift.

Ook de taal van den inc. vertoont vele Hollandsche eigenaardigheden (we verwachten niet anders bij een boek dat in Delft gedrukt is); maar daarnaast staan vormen die op Zuidelijken invloed schijnen te wijzen.

A. — Woordenschat.

Van de als Hollandsch, Friesch of „niet-Vlaamsch" aangegeven woorden uit het hs. vinden we in den inc. ongewijzigd terug:

1. *anter*
2. *bostel*
3. *resel*
4. *vulnis* (*vulnes*)
5. *of*
6. Friesch: *haesch*
7. *eghel.*

De andere boven opgegeven woorden worden vervangen door:

1. *baffen* door *bassen* (geregeld)
2. (*w*)*eercauwen* door *wedercauwen*
3. *hoeneer* door *vanneer* (l.: *wanneer*), *hoeveer* en *hoemeer* (drukfouten voor *hoeneer*?)
4. *coren* door *wtwalghen*, en door *sel di beswaren*
5. of
6. *matte* door *motte*
7. *spinnevoeten* door *spinnelvoeten*
8. Friesch *du hymste* door *hijchstu*
9. *leenmaet* door *lement.*

In de deelen die het hs. mist vinden we in den inc. nog:

1. *ruyp*, rups, dat door het Ndl. Wdb. Noordnederlandsch genoemd wordt, maar ook in Sp.-Hist. en later bij Marnix voorkomt. Kiliaen, 542b, noemt het Fris. Hol. Sicamb.
2. *atter*, etter, met å < ā < ai, oorspr. Friesche vorm, zie Van Helten § 16. Zie ook Van der Meer, § 11, Anm. 2.

Verder heeft de inc. *keylsteen* tegenover hs. *keselinc*, dat misschien voor Holl. dialect getuigt, als we het mogen afleiden uit kegelsteen, en afgaan op Kiliaen's getuigenis: keghel, vetus, Holl. j. keye, silex, en: keyselsteen, Holl. j. keselsteen (is keyselsteen contaminatie van keylsteen en keselsteen? vgl. Boekenoogen op tukkelkeizel, en W. De Vries, Ts. XXXIV, 225/6).

B. — KLANKLEER.

1. Veel vaker dan het hs. heeft de inc. *ie* in plaats van *uu, uy* in *vier, vierich* (zie Van der Meer, § 26). Daarnaast in andere woorden geregeld *u, uy*. Naast *spu(w)en* echter ook *spien* (Van Helten, § 29).
2. Naast *ei* < Wgerm. *ai* staat vaker *ee: cleen, we(e)nich* naast *cleyn weynich;* ook *meester* naast *meister* < Lat. magister.
3. *-ft* is trouwer bewaard dan in het hs.
4. *ie* < *ai* in *hieten;* bovendien: *ierst* tegenover hs. *eerst* (Franck, § 75, Anm. 1; Van Helten, § 78 e, noemt dezen vorm „uit het Oosten ingedrongen, maar in nagenoeg alle Mnl. teksten zeer algemeen in zwang"), *ontwien* en *twiedrachtigheid*, die Van Helten, § 78 f, voor „waarschijnlijk navolging van *drie*" houdt.
5. *ghebrocht* als in het hs.
6. Naast *mit* staat in ongeveer een derde van de gevallen *met*, naast *beghin* en *schipper* éénmaal *beghen* en *scepper* (drukfouten?).
7. Naast *ic bin, du bist, hi is* staat *ben, best*, en (zelden) *es, ist.*
8. *sulver* wordt vervangen door *silver.*
9. *beruspen* (en *berispen*) wordt vervangen door *berespen*, naast *berispen;* naast *nimmermeer* ook eenige keeren *nemmer-* en *nummermeer.*

C. — WOORDVORMING EN FLEXIE.

1. De Holl. verkleiningsuitgang *-(t)gen* komt nog ettelijke malen voor. Bij een dezer gevallen is het hoogstwaarschijnlijk dat de bewerker het woord niet begreep (Bk. II, 6 *baergen*, zie aldaar); datzelfde is mogelijk bij *roocgens* (Bk. I, 12, zie aldaar), de vliezen van het oog: wellicht heeft hij in deze woorden geen diminutiva herkend. De gewone uitgang in den inc. is *-kijn, -ken*, in den Proloog 1 × *boecsken* (zie Franck-Van Wijk op: meid), in Bk. II, 12 2 × *wolcxkijn*, 1 × *wolxken.*
2. Op de plaats van *raelessen* staat *boecken.*
3. De vorm *vloghe* is vervangen door *vloet;* toch Bk. I, 5 *ontvloghen*, ontvlucht.

4. *-e* in den 3den ps. sing. prt. komt weinig voor: Bk. IV, 4: *worde*, hs. *wort*.

D. — SYNTAXIS.

Als in het hs.

Van de onder E. genoemde eigenaardigheden komt *luttel* overeen met het hs.; *ie* voor *ê*, zie boven; *ue* (Van Helten, § 48) komt vaker voor: *brueder, suete* enz., 1 × *muer*, droesem, Bk. I, 19.

Verdere afwijkingen van den inc., voorzoover ze op verschil van dialect wijzen, zijn nog:

1. De vocaal in de lettergrepen met zwakken toon is in den inc. veel vaker bewaard: *hebbe, heueste, heuet*, tegenover hs.: *heb, hebste, heeft;* inc.: *doghet*, hs.: *doecht*. Maar ook wel omgekeerd: hs.: *heuet*, inc.: *heeft*.
2. Veel vaker gebruikt de inc. naast *oe* het teeken *ue* in woorden als *duecht* (Van Helten, § 46).
3. De inc. spelt *mar* (*maer*) naast (vaker) *mer;* gewoonlijk *warelt, aerde, sarc, sta(e)rc, sta(e)rt*, tegenover *mer* (steeds), *wer(e)lt, eerde, serc, sterc, stert* (gewoonlijk) van het hs.; ook *stranc* tegenover *streng*.
4. Naast *sel, selt* (*selste*), *selen* van het hs. heeft de inc. óók *sal, sult*, (*salt, sulste*), *sullen*.
5. Tegenover *ghescepen* en *ghedregen* van het hs. staat in den inc. *gescapen* en *ghedraghen*.
6. *-eng* < *-eyng* in *vermeynget, eynge* (vgl. trouwens *heynst* < *heyngst* in het hs., Van Helten, § 60).
7. In Bk. III, 9 tweemaal *behouwen* (d. i.: behoeven), met Vlaamsch-Zeeuwsch-Zuidhollandsch *ou* voor labiaal (Van Helten, § 65).
8. Naast *kunne* staat óók *kinne* (geslacht); *der kunne* (IV, 8) is vervangen door: *te komen* (wat hier geen zin oplevert).
9. Het ww. *(ver)huden* (wegstoppen, verbergen) wordt vervangen door *(ver)hoeden;* toch Bk. I, 20: *ghehuut*.
10. Het ww. *glimmen* wordt soms vervangen door *ghelimpen* (vgl. J. W. Muller in Ts. X, 14—31).
11. Meer dan het hs. vertoont de inc. verdubbeling van medeklinkers, niet alleen waar het onderscheid zuiver graphisch is als in *sterckelijcken* tegenover *sterkelic*, maar ook met verkorting van den voorafgaanden klinker: *droppel* tegenover *dropel, spreckelicheit*. Maar naast *dattulen* staat ook *dadelen* tegenover hs. *dattilen* (tt < kt), Lat. dactylus. Hs. ook: *mackelic* en *yammeren*.

12. Korten klinker vinden we in den inc., veel meer dan in het hs., in werkwoordsvormen: *sprec, wes, ghif, du mochste* (gij moogt), *menstu; onverdrachlyc* naast *onverdraechlyc* (trouwens ook *trach* naast *traech*, en *altemal*).
13. *d* is gebleven en niet tot *j* geworden in *vermoet* (< vermoedet), hs. *vermoyt*, ook in *moelijc* (< moedelijc), hs. *moylic*. Dit laatste woord vervangt de bewerker van den inc. in Bk. III, 4 door *moghelyc* (wat hier geen zin heeft), en in Bk. III, 17: *du moyste den nacht* door: *du minste den nacht* (Lat. inquietasti). Toch staat *moylic* in Bk., I 6.
14. Stomme(?) *h* in *heyschen* (eischen); Van Helten, § 132 a, en Franck-Van Wijk nemen invloed van *heeten* aan, en noemen het verschijnsel zeer verbreid (in dat geval dus niet stom).
15. Hs. *suken* staat tegenover inc. *sughen*, evenzoo *soeken* (zoogen) tegenover *soeghen*.
16. Naast *doe* (bijwoord en voegwoord) staat vaak de jonger vorm *doen* (dien het hs. niet kent).
17. Hs. *iucte* IV, 9 wordt vervangen door *iucste; iocte* t. a. p. door *ghenochte;* naast *liefte* heeft de inc. óók *liefste* (dat ook bij Kiliaen vermeld wordt).
18. Tweemaal komt *scl* voor, waar het hs. *sl* heeft: *sclanghe, versclint*, en éénmaal *scouste* (hs. *soutste*); zie voor *scl* Mnl. Wdb. VII, 593.
19. De klemtoon verschilt in *meestresse*, tegenover hs. *meysterse*.
20. De spelling *floeyte*, hs. *flout*, Ofra. flaüte, poogt een uitheemschen klank weer te geven.
21. Het ww. *gesonden* (Lat. salutare) wordt vervangen door *sceyden van malcander* of ook weggelaten.
22. *ghewrijchde* (kromgegroeide) wordt weggelaten. Waarschijnlijk kende de bewerker dit zeldzame woord niet.
23. De ontkenningspartikel *en* wordt trouwer bewaard dan in het hs.
24. De inc. gebruikt het betrekkelijk voornaamwoordelijk bijwoord met *w* (Stoett, Syntaxis, § 54 Opm. I), dat het hs. ongeveer niet kent.

Onze conclusie omtrent het dialect van den incunabel is dus dat de meest typisch Noordhollandsche woorden van het handschrift (*baffen* en *matte*) er ontbreken, evenals Friesch *du hymste*, en eveneens *ghewrijcht*, en de Noordhollandsche metathesis *raeles;* dat de *ie* (naast *u*) van *vier(ich)*, de *ee* van *cleen, reen, wenich* (naast *ey*) en de *e* (naast *i*) van *ben, best, es, berespen, met* en *nemmermeer*, ook misschien de *ey* van *eynghe* enz. en de *ou* van *behouven* op Vlaamschen invloed schijnen te wijzen,

waarvoor ook misschien de vorm *lement* pleit (het niet-Vlaamsche *eghel* blijft echter behouden); dat overigens het verschil tusschen hs. en inc. zichover het algemeen daartoe beperkt, dat van twee wisselvormen het hs. den eenen, de inc. den anderen meer gebruikt. In hoeverre verschil in uitspraak is aan te nemen kunnen wij niet in alle gevallen uitmaken (zie b.v. voor *ma(e)r* naast *mer* Van Helten, § 13, Opm.).

Deze „Vlaamsche invloed" is in elk geval zeer gering. De bewerker, een man die zich niet te best rekenschap gaf van wat hij liet drukken (blijkens de vele plaatsen waar hij onzin laat staan) heeft waarschijnlijk een Hollandschen tekst voor zich gehad, anders zou het hem niet gelukt zijn er zoo betrekkelijk zuiver Hollandsch van te maken. Wellicht was zijn eigen dialect eenigszins Vlaamsch gekleurd, wat wel verwonderlijk is voor een drukker die bij J. J. Vermeer in Delft werkte.

STELLINGEN.

I

TE WINKEL noemt („*Ontwikkelingsgang*", 2de druk, II, blz. 190) de *Parabelen van Cyrillus* „een in Christelijken geest bewerkten, schoon wel wat verwaterden, Aesopischen fabelbundel". De bundel is echter niet van „Cyrillus", heeft met Aesopus haast niets gemeen, hij bevat veeleer moralisatiën dan fabels en is geenszins verwaterd.

II

De *Parabelen van Cyrillus* zijn ontstaan tegen het einde der veertiende eeuw, in of nabij Zuid-Duitschland.

III

Het verdient aanbeveling den naam van het dorp, dat thans officieel *Oegstgeest* heet, *Oestgeest* te schrijven.

IV

Dat bij de klassikale lezing van de meesterwerken onzer zeventiendeëeuwsche letterkunde vele leerlingen aan litterair genot niet toekomen, ontslaat ons niet van den plicht, die werken op de scholen voor V. H. O. en M. O. te lezen.

V

Invoering van zoogenaamde radiolessen op de scholen kan het onderwijs slechts schaden. Het is dan ook af te raden er een proef mee te nemen.

C. M. LELIJ.

VI

„Slingeren tusschen Dort en Rome" (BROM, *Romantiek en Katholicisme in Nederland,* I, blz. 3) heeft BILDERDIJK nooit gedaan.

VII

Door in zijn schooluitgave van VONDELS *Joseph in Dothan* „eenige onschuldige coupures" aan te brengen maakt Lr. B. H. MOLKENBOER O. P. het drama onbegrijpelijk.

VIII

In zijn uitgave van *Middelnederlandsche Verhalen van Wonderen en Heiligen* verklaart Dr. A. J. DE JONG, blz. 12, vs. 42, de uitdrukking *alst god woude* door „indien God dat zoo beschikte"; het beteekent echter: „naar Gods bestel", en is een bepaling bij den volgenden regel.

IX

De gissing van Dr. B. M. VAN DER STEMPEL dat in den *Roman van den Riddere metter Mouwen* het woord *naen* niet door „dwerg" maar door „reus" te vertalen zou zijn, mist allen grond.

X

De omzetting van vs. 466 en vs. 467 uit datzelfde werk, die Dr. VAN DER STEMPEL voorstelt, is onnoodig.

DE PARABELEN VAN CYRILLUS

DE PARABELEN VAN CYRILLUS

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS Dr J. D. VAN DER WAALS, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE, IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN DE AULA DER UNIVERSITEIT OP WOENSDAG 5 NOVEMBER 1930 DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

CLARA MARIA LELIJ

GEBOREN TE AMSTERDAM.

H. J. PARIS
AMSTERDAM MCMXXX

AAN DE NAGEDACHTENIS
MIJNER OUDERS.

Bij het voltooien van mijn academisch proefschrift gevoel ik mij gedrongen mijn dank te betuigen aan zoovelen, van wie ik leiding of hulp heb mogen ontvangen.

Gij, Hooggeleerde STOETT, geachte Promotor, hebt mij wel zeer aan U verplicht door de bereidwilligheid, waarmede gij aanstonds op U genomen hebt mij, die de Universiteit reeds zoo lang verlaten had, en die niet eens in academischen zin uw leerlinge ben geweest, bij de bewerking van dit geschrift ter zijde te staan. De belangstelling, die gij mij betoond hebt, stel ik op hoogen prijs; menige opmerking van U is aan mijn proefschrift ten goede gekomen.

Wijlen de Hoogleeraren BOER en TE WINKEL leven bij mij in dankbare herinnering voort; veel invloed heeft hun onderwijs op mij gehad.

Met vreugde herdenk ik de lessen van de Hoogleeraren BRUGMANS en STEINMETZ, en van Professor FADDEGON, destijds Lector. Zij mogen overtuigd zijn, dat mijn studiejaren niet alleen een schoon en belangwekkend tijdperk in mijn leven zijn geweest, maar dat ik ook buiten de academische sfeer in mijn dagelijksch werk er de vruchten van pluk.

Bij de samenstelling van mijn proefschrift heb ik in ruime mate medewerking gevonden. Met het leenen van boeken, met het bezorgen van tijdroovende kleinigheden zijn enkelen mij terwille geweest.

Niet alleen in kleinigheden, maar in den geheelen opzet van het werk heb ik zeer veel te danken aan iemand, die reeds jaren geleden een studie over den Parabelbundel had ondernomen, en die mij niet enkel een volledig afschrift van den tekst (welkome contrôle op het mijne!) ter beschikking stelde, en zijn exemplaar van den druk van Petit (zie Inleiding blz. XXIX), maar ook allerlei materiaal, door hem reeds verzameld. Zonder zijn steun zou mijn werk heel wat

meer tijd gevorderd hebben, wellicht niet tot een einde gebracht zijn.

De Universiteitsbibliotheek te Amsterdam en de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage hebben het handschrift en den incunabel, die hier uitgegeven worden, te mijner beschikking gesteld. Groote hulpvaardigheid heb ik ondervonden van de ambtenaren aan deze bibliotheken, evenals in Haarlem, Leiden en Rotterdam, bij de Universiteits bibliotheken te Göttingen, Breslau, Praag, Leipzig en Heidelberg, en de Landesbibliothek in Dresden. De Preuszische Staatsbibliothek te Berlijn heeft een handschrift te mijnen behoeve naar Rotterdam gezonden, Het materiaal voor het Supplement op het Middelnederlandsch Woordenboek, eigendom van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, heb ik mogen raadplegen.

Eindelijk past hier nog een woord van dank aan de gemeente Rotterdam, die mij, door mij een jaar studieverlof te verleenen, de bewerking van dit proefschrift mogelijk heeft gemaakt.

INHOUD.

Blz.

INLEIDING.

A. — LATIJNSCHE TEKST.

I. — Het vroegere onderzoek XV
II. — De schrijver: naam, tijd en plaats van herkomst. XVIII
III. — Verspreiding van het werk XXVII
IV. — Bronnen XXXII
V. — Navolging(?) XXXV
VI. — Karakter en waarde van den bundel . . . XXXVII

B. — MIDDELNEDERLANDSCHE VERTALING.

VII. — Het vroegere onderzoek XXXIX
VIII. — Het handschrift XLI
IX. — De incunabel XLVIII
X. — Verhouding van hs. en inc. LI
XI. — Dialect van het hs. LIV
Dialect van den inc. LVIII
XII. — Taal van hs. en inc. LX

Lijst van herhaaldelijk geciteerde werken LXVIII
Wijze van bewerking LXX
DE MIDDELNEDERLANDSCHE TEKST. . . . . 1—129

In afzonderlijk bijgevoegd boekje:

1. Lijst van de fabelen 3
2. Aanteekeningen 7
3. Woordenlijst 49

INLEIDING.

A. — De Latijnsche tekst.

I. — HET VROEGERE ONDERZOEK.

Wie de Parabelen van Cyrillus bestudeert, moet uitgaan van de uitgave van den Latijnschen tekst door Dr. J. G. Th. Grässe in: „148ste Publication des Litterarischen Vereins in Stuttgart (Tübingen)", 3e publicatie van den 34en jaargang, 1881, onder den titel: „Die beiden ältesten lateinischen Fabelbücher des Mittelalters, des Bischofs Cyrillus Speculum Sapientiae und des Nicolaus Pergamenus Dialogus Creaturarum". Gedruckt für den Litterarischen Verein in Stuttgart, nach Beschluss des Ausschusses vom September 1879, Tübingen, 1880.

Dit is de eenige wetenschappelijke behandeling van den geheelen tekst, een tekstuitgave naar den oudsten druk, met vergelijking van de andere oude Latijnsche uitgaven [1] (leesbaar gemaakt doordat de tallooze afkortingen zijn ingevuld en interpunctie op modernen grondslag is aangebracht), en een beschouwing van alle vragen die zich in den loop der eeuwen hebben voorgedaan naar aanleiding van den fabelbundel.

Het werk van Graesse, waarvoor hij trouwens zelf een toegefelijke beoordeeling inroept, „der grossen schwierigkeiten wegen, die [er] zu überwinden hatte" (blz. 284), is zeer streng gecritiseerd door Pio Rajna, „Giornale Storico della Letteratura Italiana", III, Turijn, 1884, blz. 2, noot 1: „Intorno al cosidetto „Dialogus Creaturarum" ed al suo autore a proposito di una recente edizione". Ook Th. Fr. Crane: „The Exempla or illustrative Stories from the Sermones Vulgares of Jacques de Vitry", London 1890, noemt op blz. XXXII, noot, Graesse's uitgave niet al te waardeerend. Inderdaad stuit de gebruiker van zijn werk telkens op slordigheden of overhaaste gevolgtrekkingen.

Betrouwbaarder is het artikel van Dr. Ernst Voigt in zijn „Kleinere Lateinische Denkmäler der Thiersage aus dem zwölften bis vierzehnten Jahrhundert", 1878, gedrukt in „Quellen und Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der Germanischen Völker", van Ten Brink, Scherer en Steinmeyer, No. XXV. Op blzz. 51—57 bespreekt

[1] Ik vraag mij af, of Graesse ook een of meer handschriften heeft vergeleken.

hij kort eenige hss. en oude drukken, ook latere vertalingen, geeft een karakteristiek van den bundel, spreekt dan over tijd en plaats van ontstaan, over de bronnen en den naam van den schrijver. Op blzz. 139—146 drukt hij Bk. I, 5, 13 en 24, Bk. II, 15 en Bk. III, 11 af, met aanteekeningen, waarvan Nos. 2, 4 en 5 zonder de moralisaties. — Graesse heeft zijn studie, die hij trouwens „Guidrinus" betitelt, niet gekend.

Graesse noemt (blz. 290) als een van de weinige geleerden die zich „in neuerer zeit" met Cyrillus bemoeid hadden, Val. Schmidt (blz. 284: Valentin Schmid), een „gelehrter romantiker", die (taschenbuch d. romanzen s. 195) het werk van oorsprong niet-Christelijk noemt. Tot mijn spijt heb ik dit boek niet in handen kunnen krijgen.

Van het onderzoek vóór 1878 is verreweg het belangrijkste de bespreking van J. J. Eschenburg in zijn „Denkmäler Altdeutscher Dichtkunst", Bremen 1799, No. XV, (blzz. 365—376). Logisch is zijn betoogtrant, duidelijk zijn zijn argumenten. Op dit artikel gaan dan ook èn Graesse èn Voigt terug. Eschenburg betuigt instemming met het oordeel van Desbillons („Fabulae", praef. c. 2, 1709), dat de fabels oorspr. in het Latijn „plane barbaro" verschenen zijn en dat Cyrillus „ineptus" was, en na de 12e eeuw geleefd heeft. Ook Desbillons' werk heb ik niet gelezen. —

Een andere meening wordt verkondigd door J. F. Adry in „Magasin Encyclopédique" van A. L. Millin, 1806, II, blzz. 17—38. Hij bespreekt eenige oude drukken, betoogt dat de schrijver de Slavenapostel uit de 9e eeuw was (zijn argument is, dat in den fabelbundel de onbaatzuchtigheid gepredikt wordt, en dat Cyrillus van Thessalonika geen geschenken wilde aannemen van zijn bekeerlingen), en heelemaal en et „ineptus"; hij geeft zijn oordeel over de waarde der fabelen: weliswaar „zijn de toespelingen vaak gezocht, de gesprekken te lang, de dieren te geleerd", maar „ces discours, placés ailleurs, seroient excellens".

Adry citeert de meening van Balbinus in „Epitome historica rerum Bohemicarum", Praag 1677) die aan „le tour de phrase" meent te zien dat Cyrillus in het Grieksch geschreven heeft. Ten slotte volgen bij Adry nog eenige opmerkingen over de bronnen van Cyrillus.

Adry's uiteenzettingen worden bekortend gecopieerd door B. de Roquefort in „Poésies de Marie de France", tom. II, p. V—XIII, Parijs, 1820, die dan voortgaat: „Au surplus, ces fables ont été publiées en langue sclavonne, et dans plusieurs bibliothèques de Bohème on en trouve d'anciens manuscrits. Elles ont été d'abord traduites en vers allemands, puis en prose, etc". Van die Slavische vertaling wist hij waarschijnlijk uit Balbinus, „Corrig." p. 15 [1].

[1] Hier geciteerd naar Graesse. Zie beneden, blx. XVIII.

Ook C. A. Walckenaer, in „Essai sur la fable et sur les fabulistes avant La Fontaine", Parijs 1822, blzz. 29 vlg., herhaalt Adry's opmerkingen: „ces longueurs .... explique (aldus) leur peu de succès, et pourquoi elles furent peu répandues, quoiqu'elles aient été plusieurs fois réimprimées" [1].

A. C. M. Robert, in: „Fables inédites et Fables de La Fontaine", Parijs 1825, I, p. LVII, houdt eveneens den Slavenapostel voor den auteur der fabelen.

Balbinus beroept zich op de Acta Sanctorum II m. Mart., § 39 (Antwerpen 1668), maar hij heeft niet goed gelezen, want de schrijvers der Acta S.S. laten de vraag juist onbeslist, wie de auteur is geweest.

Zonder eenige beteekenis is Jöcher's „Gelehrtenlexikon", I, 2280 (1750), en de bespreking door J. B. Riederer (in „Nachrichten zur Kirchen-, Gelehrten- und Büchergeschichte" I, blz. 410, Altorf 1764) van „Das buch der natürlichen weisheit" (Augsburg, 1490), zie ben. blz. XX, die eenige overeenkomst opmerkt met Kalilah en Dimnah.

Lessing (Sämmtliche Werke, B. II, blz. 291—292 [2], in zijn: „entwurf zur geschichte der äsopischen fabel") verklaart alleen dat de fabels jonger zijn dan ± 875, maar geeft geen nadere aanwijzingen.

Mone eindelijk noemt den bundel in het voorbijgaan in zijn „Anzeiger für Kunde der teutschen Vorzeit", VIII, (1839), blz. 107.

Van de bij Eschenburg (en Graesse) genoemde schrijvers Fabricius, Cave, Oudin, Placcius en Du Pin ken ik niets dan de namen. Zij schreven den Apologeticus Quadripartitus aan Cyrillus van Alexandrië toe.

[1] Wat ons dan toch wel bevreemdt.

[2] Geciteerd bij Eschenburg en Graesse als „Verm. Schr." s. 252 (of 257).

II. — DE SCHRIJVER.

Naam.

De vraag naar den naam van den schrijver dezer moralisatiën is nog niet afdoend beantwoord.

De bundel is bekend als de: „Parabelen (Quadripartitus apologeticus, Speculum Sapientiae) van Cyrillus". Zóó luidt b.v. het opschrift van den druk der Dietsche vertaling (Cirilus parabelen, Delft 1481), evenals van verreweg de meeste drukken van den Latijnschen tekst, en van vele vertalingen; zóó noemt ze ook Te Winkel, „Ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde [2]", II, blz. 190. Dit heeft ook bij mij den doorslag gegeven bij de keuze van een titel voor deze nieuwe uitgave.

Er is echter heel wat dat ons doet twijfelen aan het auteurschap van „Cyrillus". Al dadelijk was men het er geenszins over eens, welke Cyrillus de schrijver dan geweest zou zijn. Hij wordt „beatus" en „sanctus" genoemd, „episcopus", „doctor", „venerabilis dominus" of „poëta laureatus". Maar bovendien zijn de Latijnsche hss. [1] zeer vaak anoniem [2] of oorspronkelijk anoniem geweest, en eindelijk worden (ook) andere namen opgegeven in enkele hss. in Leipzig, Breslau en Praag.

Zonder naam van den schrijver b.v.: Praag U. B. I G 12, III H 15, V A 19, XI F 10 (zie beneden), XIII G 16; Weenen 8094 f. 49 vlgg. [3]

Oorspronkelijk anoniem was: Breslau U. B. IV Fol. 42 (van 1394), dat behoorde te beginnen: „Secundum aristoteles sententiam in probleumatibus", zooals in de bovenmarge den rubricator is voorgeschreven, die echter in de beschikbare ruimte heeft ingevuld: „Quadripartitus editus a cyrillo episcopo", en in de kantlijn „matibus" aangevuld tot „optimatibus", wat natuurlijk geen zin oplevert. Praag

---

[1] Ik heb geen andere Latijnsche hss. geraadpleegd dan Berlijn fol. 54, en de hss. die in Breslau, Leipzig en Praag in de Universiteitsbibliotheken bewaard worden.

[2] Graesse spreekt dus niet voorzichtig genoeg, blz. 285: „Der titel derselben (fabelsammlung) in den handschriften ist immer: Speculum Sapientiae Beati Cirilli Episcopi, alias Quadripartitus Apologeticus vocatus". Vgl. ook Voigt, blz. 54: .... des Namens Cyrillus, den nicht wenige Handschriften bieten", en blz. 56: „die Mythe von der Urheberschaft des h. Cyrillus, der gerade die dortigen (Beieren of Oostenrijk) Handschriften anhängen ...."

[3] Dit laatste volgens Graesse, blz. 296.

U. B. III D 23 en V A 8 hebben met jongere hand *in de bovenmarge* de bijvoeging: „Quadripartitus (o. s.: Apologi) Cyrilli", terwijl in de inhoudsopgave der hss. voorin wordt vermeld: „S. Cyrilli quattuor libri apologorum (o. s.: apologi)". Hier ontmoeten we dus reeds de overlevering dat een *heilige* Cyrillus de schrijver zou zijn. In hs. Praag XI F 10 (zie boven) ontbreken de twee eerste bladen, dus het incipit, in het explicit wordt het werk eenvoudig „liber quadripartitus moralium" genoemd, maar in het hs. volgt een werkje, toegeschreven aan den H. Cyrillus van Jeruzalem.

Berlijn fol. 54 (van ± 1464, zie Voigt, blz. 147, noot) noemt het werk: Quadr. apol. beati cyr.i episcopi Ierosolomitani.

Ook in de nieuwe bewerking (Augustus 1929) van den catalogus der Universiteitsbibl. te Leipzig wordt het werk (No. 3 van den Cod. Ms. 363) genoemd: „Cyrillus Hierosolymitanus, Speculum sapientiae sive quadripartitus apologeticus" (notabene onder verwijzing naar het boek van Graesse, zie echter Gr. blzz. 285/8!) „fol. 169 r.—169 v.: Prologus in omnes libros Gwidrini (sic!)".

Het verbaast ons trouwens niet dat de naam Cyrillus algemeen met den fabelbundel in verband is gebracht [1], indien de naam van den schrijver niet bekend was. Die naam had een goeden klank, verscheidene heilige mannen hebben hem gedragen; de allerberoemdste, de H. Cyrillus van Alexandrië († 444) heeft twee andere „Apologetici" geschreven; de H. Cyrillus van Jeruzalem († 386(?)) heeft „Catechesen" nagelaten die hier en daar overeenstemmen met plaatsen uit den Quadripartitus; de H. Cyrillus van Thessalonica (827—869), de Apostel der Slaven, de „philosoof", heeft gewerkt in de buurt van de Donau, die in Bk. III, 8 en 23 wordt genoemd als de grootste rivier. Men heeft een „bisschop Cyrillus van Bazel" geconstrueerd (Jöcher, „Gelehrtenlexion", I, 2280) door een komma over het hoofd te zien in het onderschrift onder den druk der Duitsche vertaling van Adam Petri, Basel, 1520 (zie beneden, blz. XXX). Graesse zelf eindelijk komt (blz. 288) tot de merkwaardige conclusie: „Es bleibt daher nichts übrig, als mit Dobrowsky (Slavin., Prag, 1834, s. 162) einen gewissen Cyrillus de Quidenon, poëta laureatus aus dem 13 jhdt., wie er in einer handschrift der Prager universitätsbibliothek genannt wird [2], für den verfasser zu halten, dann wäre er ein Neapolitaner aus Quidone, einer kleinen stadt der provinz Capitanata im königreich Neapel gewesen". Deze veronderstelling, waar waarlijk niets voor pleit, is van de hand gewezen door Pio Rajna in „Giornale storico della Letteratura Italiana", III, Turijn, 1884, pag. 2,

[1] Zie Graesse, blzz. 285—288.
[2] Nl.: V D 8, zie blz. XXI.

noot 1, en evenzeer door Th. Fr. Crane: „The Exempla of Jacques de Vitry", pag. XXXII, noot. Pio Rajna wijst er op dat Guidenon toch heel iets anders is dan Quidone, terwijl het woord in het Praagsche hs. niet een plaatsnaam maar een persoonsnaam is. — Dat geen van de andere bovengenoemde Cyrilli de schrijver geweest kan zijn, behoeft na het voortreffelijk artikel van J. J. Eschenburg: „Über die Cyrillischen Fabeln und den Meistersänger Daniel Holzmann", in zijn: „Denkmäler altdeutscher Dichtkunst" (Bremen 1799), niet meer twijfelachtig te zijn. Ten eerste schreven zij allen Grieksch, en de bundel is kennelijk niet uit het Grieksch vertaald [1]: „jene holprichte, verdorbene Latinität, jene geschrobene Phraseologie des scholastischen Zeitalters, jene Menge diesen Zeiten so eigenthümlicher Kunstwörter und abstrakter Terminologien, die man überall in ihnen antrifft, und für die wohl schwerlich Originalwörter in der griechischen Sprache vorhanden waren" [2]. Bovendien wijst Eschenburg (blz. 375) op het citaat in Bk. III, 27: „Si fortuna dedit dudum mihi dulcia, quare//Dedigner sub ea paucula dura pati?", waarvan hij den oorsprong niet weet aan te wijzen, maar dat uit Speculum Stultorum van Nigellus Wireker blijkt te zijn (1197 à 1200) [3].

De andere namen die voor den schrijver opgegeven worden in enkele hss. in Leipzig, Breslau en Praag lijken veel op elkaar. Het stevigst gefundeerd is de naam Gwidrinus, die in den Cod. Ms. 363, Leipzig, U. B., vijfmaal voorkomt, ook midden in het werk, in het incipit van het 2e en 3e Boek, in explicit van Bk. I en Bk. II. Breslau U. B. IV Q 126 heeft aan het begin geen naam, maar eindigt met dezelfde tirade als de codex te Leipzig: „Hec ad alleuiandum estus humani candentes illecebras et ad propulsandum viciorum turbinem, ad parandum accessum claris virtutibus pro meo posse digessi ut me laborante pariter et sudante lectores pacis amenitate fruantur et virtutis amore a contemptibilibus viciis rationalem remoueant appetitum. Illo iuuante qui cuncta creauit et cui obediunt uniuersa per infinita secula seculorum. Amen". Daaronder volgen 3 leoninische verzen: „Finito libro isto/sit laus et gloria Christo. Scriptor iam cessa/quia manus est t' fessa. Liber vocatur/Gwidrinus sic nominatur". Eindelijk heeft Praag U. B. XIII G 18 in de bovenmarge: „Incipit primus liber quadripartiti editus a Cirillo Epo poeta laureato", maar in het explicit: „Quadripartitus apologeticus Cirilli alias Gwidrini", en de index op de binnenzijde van den

[1] Bewezen wordt dit ten overvloede door den zin in Bk. I, 12: „quod perditio derivetur a pede cito", die uitsluitend in het Latijn kan zijn opgesteld.

[2] Eschenburg t.a.p., blzz. 375—376.

[3] Uitgave Thomas Wright: „The Anglo-Latin satirical Poets and Epigrammatists of the Twelfth Century", London 1872, I, blz. 22.

band: „Quadripartitus Apologiticus cyrilli, alias Gwidrini poete laureati" (boven Cyrilli is met dezelfde middeleeuwsche hand toegevoegd: „ep(iscop)i").

Eén hs., nl. Praag V D 8 heeft [1], aan het eind van den proloog: „Incipit liber quadripartiti editus a cirillo epo alias gwidenon laureato poeta", en een gelijkluidend explicit, waarvan echter een deel is weggesneden.

Praag XIII F 9 noemt in het explicit het werk enkel: „Quadripartitus Apologiticus", zonder naam van den schrijver, en mist het incipit, begint midden in Bk. I, 13. Op de binnenzijde van den band is opgeplakt de inhoudsopgave: „Cyrilli (: alias Sycinderini Poetae Laureati:) apologorum libri 4 a folio 1mo usque ad folium 55 versum", in een hand uit de 18de eeuw. Blijkbaar echter ontbrak het eerste stuk reeds toen het boek gebonden werd (er is in den band geen ruimte over). En op diezelfde binnenzijde van den band staat bovenaan, in middeleeuwsch schrift, bleek maar duidelijk: „Quadripartitus cirilli Epi/Eluci' (darium Theologicum) etc." Het incipit heeft dus den naam Sycinderinus niet gehad: het is eenvoudig een vergissing van den achttiendeëeuwer, die zich den naam Gwidrinus (of Guidenon?) onnauwkeurig herinnerde: beide namen komen immers in Praagsche hss. voor.

Wij kunnen ons verbazen over de betiteling „poëta laureatus" voor den schrijver van dit nuchtere prozawerk. Beter past het „venerabilis dominus Guidrinus" van Leipzig Cod. Ms. 363.

Of Gwidrinus (Guidenon) de ware naam van den schrijver is, blijft zeer onzeker. Hij is van elders niet bekend [2], dus zal er weinig aanleiding geweest zijn een anoniem werk ten onrechte aan hem toe te schrijven. Voigt, die vijf fabels aanhaalt, zet er „Guidrinus" boven, maar komt ook niet verder dan een „vielleicht" (blz. 56).

Tijd en Plaats van Herkomst.

Belangrijker trouwens dan de naam van den schrijver is de vraag, waar en wanneer hij geleefd heeft.

Eschenburg stelt er zich mee tevreden te betoogen dat de schrijver geen Griek geweest kan zijn: „Wer auch nur eine mäszige Belesenheit in den so zahlreichen Fabeln, Apologen, Parabeln und Moralisationen der lateinischen Mönche des zwölften und dreizehnten Jahrhunderts

[1] Zie boven blz. XIX.

[2] De catalogus der Praagsche U. B. van 1905/6, door Joseph Truhlár, noemt nog van Cyrillus (Guidenon) No. 1592, „De abusionibus seculi", maar dat is een fout, het blijkt een werk te zijn van S. Cyprianus (VIII, G 10).

hat, wird ihre ganze Manier und Schreibart gar bald entdecken" (a. w. blz. 370). Zie ook het citaat uit zijn artikel, boven, blz. XX.

De aanhaling uit Speculum Stultorum geeft een terminus a quo, het oudste (mij bekende) handschrift, Breslau U. B. IV Fol. 42 van 1394, een terminus ad quem, en we krijgen dus: 13de of 14de eeuw. Maar we kunnen verder komen.

Ernst Voigt zoekt de schaarsche aanwijzingen bijeen (a. w. blz. 56/7) die de tekst oplevert om plaats en tijd van ontstaan te bepalen. „Die Donau führt er als den grössten Strom der Erde zweimal an (III, 23 und III, 8).... Dennoch kann man nicht Baiern oder Oesterreich als Heimath annehmen, da die Mythe von der Urheberschaft des h. Cyrillus, der gerade die dortigen Handschriften anhängen, schwerlich im Mutterlande der Sammlung entstanden sein dürfte. Auch an die Niederlande oder Frankreich ist nicht zu denken, dazu ist der Sammler mit der Thiersage viel zu wenig vertraut, und Frankreich ist das einzige Land, welches er ausdrücklich erwähnt; er tadelt es wegen seiner Liebe zum Weine, *‚inde furit ebria Gallia'* II, 5. Hingegen spricht nichts gegen, manches für Italien; hier war in der zweiten Hälfte des XIII. und im XIV. Jahrhundert die Hauptstätte des auf Aristoteles, Hippocrates und Galen ruhenden philosophischen und medicinischen Unterrichts; von den Heilquellen Europas kennt er nur die sicilischen (IV, 1: P a n o r m i t a n i *fontes et in bays* e t h a n i c i s *lauacra sospitatis*); die Sprache trägt öfter italienische Färbung, man erwäge Worte wie *beuarus* (Biber, ital. bevaro, II, 20), *barda* (ala sine uolatu est barda, II, 22 = Sattel, vgl. Du Cange), *ballagius* (II, 24, ital. balascio [1]), *brodium* (IV, 2, ital. brodo = Fleischbrühe), comitiua (III, 12 und sonst, ital. comitiua, Gefolge) u. dergl., und vielleicht endlich hat sich der echte Verfassername erhalten, *Guidrinus*, dessen Form gleichfalls auf Italien hinweist. Allzuweit dürfte man somit wohl nicht von der Wahrheit abirren, wenn man die ‚moralischen Apologe des Cyrill' für das Werk eines in Italien gebildeten Geistlichen des XIV. Jahrhunderts erklärt". En in een noot: „Nicht nachzuweisen vermag ich das Wort *bercha* oder *berta* = Affe, das zweimal vorkommt, III, 12.... und II, 6....; ebensowenig die Wendung *semper uiuo in croceis* (= in Saus und Braus), IV, 2."

Overigens wijst Voigt (blzz. 54/5) er op, dat uit aanhalingen Cyrillus' bekendheid blijkt met oud-Romeinsche proza en poëzie, dat hij Aristoteles (6 maal), Hippocrates (2 maal) en Galenus (1 maal) met name noemt; dat hij de logische, natuurwetenschappelijke en ethische werken van Aristoteles in Latijnsche vertalingen gebruikte, bewijst dat

[1] d. i.: lichte robijn.

hij niet voor het midden van de dertiende eeuw geleefd heeft. „Die wichtige Stelle IV, 4 (audivi in philosophicis scolis, quod admiratio discipline sit radix, ramusculus quaestio et satisfactio dulcis fructus) zeigt aber ferner, dass er die gar nicht unbedeutende philosophische und medicinische Bildung, von der der Apologeticus Zeugniss ablegt, nicht unmittelbar aus dem Studium der Handschriften, sondern in academischen Hörsälen durch mündliche Vermittlung gewonnen (vgl. Prolog: exempla moralia, non de nostra paupertate stillantia, sed de uena magistrorum [1]), dass er einer 'uniuersitas philosophorum et medicorum' (Savigny, Geschichte des röm. Rechts im Mittelalter, III, p. 162) angehört habe, und solche ‚Artistenfacultäten' bildeten sich gleichfalls erst in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts, zuerst in Italien, namentlich zu Bologna und Padua".

Onafhankelijk van Voigt (wiens werk hij niet kent) komt twee jaar later Graesse tot Italië als plaats van ontstaan, we zagen reeds [2] op welken zwakken grond. „Innere gründe, diese apologen einem Italiäner zuzuschreiben, sind allerdings nicht vorhanden und die vorhin angeführte erwähnung der Donau würde eher auf einen andern landsmann schlieszen lassen, vielleicht auf einen franzosen, wie er denn z. b. II, 8. s. 45, 9, die partikel „si" in der bedeutung „ob" für „num" braucht, gewöhnlich fontana für fons setzt und auch II, 5 mit den worten Gallia und Gallia bulbus, die freilich Corderius in seiner ausgabe weglässt, auf dieses land hindeutet. Allerdings deuten wieder die ausdrücke brodium (IV, 2) und zucarum (IV, 3) auf deutsche stämme und selbst die von uns im text behaltene offenbar verderbte und deshalb von Corderius auch ohne weiteres gestrichene stelle IV, 1: „in bays et hanicis" deutet auf ein anderes vaterland".

Bezien we Graesse's argumenten nader, dan vragen we ons met verbazing af, waarom het noemen van den Donau zou moeten duiden op een Franschen vervaardiger. Even weinig zegt ons zijn tweede argument, het gebruik van „si" voor „num" (tenminste voor een vraagwoord: utrum; „sed ex quo naturaliter te delectat libertas, dic, quaeso, *si* ad bene vel (klassiek Latijn: an) male faciendum"); dit gebruik is niet zoo zeldzaam: Graesse zelf haalt een voorbeeld uit Nigellus, Spec. Stult. (s. 38, ausg. d. j. 1662) aan en 7 voorbeelden uit Dialogus creaturarum. Wat Bk. II, 5 Gallia bulbus (in den tekst drukt Graesse „bullus") beteekent, heeft nog niemand begrepen: het hoort in den zin niet thuis. De andere plaats waar Gallia voorkomt (6 regels hooger) noemt Gallia ebria, wat ons dus juist waarschuwt den auteur *niet* in

[1] Dit laatste citaat bewijst niets voor zijn „academische" opleiding.
[2] Zie boven blzz. XIX.

Frankrijk te zoeken. Dat brodium [1] en zucarum op Duitsche herkomst wijzen, kan waar zijn: ook Ndl. Wdb. III, I, 1412 noemt brodium gelatiniseerd uit het Germaansch, en Ital. zucchero is een Germaansche vorm tegenover Grieksch-Latijn saccharon (-um). Wat Gr. concludeert uit de woorden „in bays et hanicis", die zelfs hij erkent (blz. 284) in het geheel niet te begrijpen, laat hij hier wijselijk in het vage: „ein anderes vaterland".

Veel meer hebben, naar men ziet, de argumenten van Voigt te beteekenen. Dat het noemen van den Donau ons doet denken aan Beieren of Oostenrijk is logisch. Waarom de mythe van het auteurschap van den (?) heiligen Cyrillus niet kan opgekomen zijn in het moederland van den bundel, is mij niet duidelijk: zoodra de (anoniem gebleven?) schrijver vergeten was, kon men in de veertiende eeuw in het Donauland al evenmin als wij in de twintigste aan het werk gemakkelijk den auteur herkennen, en een heilige Cyrillus, die van Thessalonika, die in de Donaustreken gewerkt had, was daar allicht goed bekend. Dat deze Cyrillusmythe elders kan zijn o n t s t a a n, en dat men aanvankelijk of op den duur eer aan Cyrillus van Alexandrië of Jeruzalem gedacht kan hebben, is daarmee natuurlijk niet uitgesloten.

Voor Italië schijnt inderdaad veel te pleiten: „Cyrillus" was een geleerd man, en waar kon men beter geleerd worden dan juist daar? Of hij moest aan de hoogeschool te Praag gestudeerd hebben? Ik weet namelijk geen enkel b e w ij s dat de bundel vóór 1348, het stichtingsjaar der Praagsche Universiteit, ontstaan is (zie echter boven, blz. XX, het citaat uit Eschenburg, a. w. blz. 370): het oudste mij bekende hs. is van 1394 (zie boven, blz. XVIII). Wel draagt het reeds van de hand van den rubricator, die toch wel niet zóóveel later gewerkt zal hebben, den naam Cyrillus episcopus, maar tusschen 1348 en 1394 heeft men tijd een anonymus te vergeten. Geleerd, zwaar-op-de-hand en onkinderlijk als de fabelschrijver is „kann die Sammlung nur dem sinkenden Mittelalter und einem Lande entsprungen sein, in dem das Thiermärchen ein mässiges Leben entfaltete" (Voigt, blz. 54).

Voigt meent blijkbaar de woorden „in bays ethanicis" te begrijpen, en ziet er een plaatsnaam op Sicilië in; ik begrijp ze niet, maar moet toch opmerken dat ze staan in den zin: „o quam tam fruibile balneum carni meae, ..., transcendens nempe Libani latices, Damasci et Panormitani fontes et in bays et hanicis lavacra sospitatis", waar de Libanon(?) en Damascus alvast uit de litteratuur geput zijn (Oude Testament?). Omtrent de andere Italiaansch gekleurde woorden:

[1] Vocabularius optimus Gemma vocabulorum merito dictus, Deventer, 1498: *brodium*, gheweyct broet mit bier of soppe.

Ducange heeft b e u a r u s niet, wel: „bever, beuvrum, Fiber, Castor", en citeert Papias, Gloss. Aelfrici (befer), Joan de Garlandia, Bernardus Silvester, Silvester Giraldus in Itiner. Cambriae, van wie Gloss. Aelfrici en Joan de Garlandia mij eerder Germaansch dan Italiaansch lijken. Bij b a r d a noemt Ducange Gall. Barde, Toulouse a^{0} 1144, dan twee Italiaansche vindplaatsen, één uit Marseille, en een plaats uit Constit. Feder. regis Sicil. De beteekenis is: pakzadel. Het woord schijnt dus in Italië en Frankrijk gebruikt te zijn. Voor c o m i t i u a vergelijkt ook Ducange Italiaansch comitiva. Ballagius (Petit: vallagius) staat in een niet overduidelijken zin: „aurum es, sub terra late, pretiosissimus es rubinus, in petra bellagii (aldus Graesse) te absconde" (II, 24); in het woord berta meen ik, zie Bk. II, 6, aant. 19, een Italiaansch woord te herkennen (dat trouwens uit het Germaansch overgenomen zou zijn). Voor „in croceis" vergelijke men in de Vulgata, Lamentationes Jeremiae IV, 5: qui vescebantur voluptuose interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. Croceus is een gebruikelijk woord, afgel. van crocus (- m): saffraan, en saffraan was een genotmiddel, en gezocht om stoffen goudgeel te verven. Dat eindelijk de naam Guidrinus op Italië zou wijzen is niet zeker: het zou uitstekend een Germaansch woord kunnen zijn waaraan een Romaansche klank gegeven was, zooals zoovele Germaansche woorden met w- in het Italiaansch gu- krijgen: guanta, Fransch gant, Germ. want, Guelfen- Welfen, Guilielmus, guerra-weren.

Aan de taal kan ik dus geen duidelijk bewijs voor de plaats van ontstaan ontleenen.

Er is echter nog een argument dat ik in het geding wil brengen om te betoogen dat de schrijver in de buurt van den Donau thuismoetgeweest zijn, en dat is de verspreiding van de handschriften. Mij zijn bekend: 49 hss. van den Latijnschen tekst in Duitschland en aangrenzende landen (één van 1394, de andere uit de 15e eeuw) en één hs. in Avignon uit de 16e eeuw, dus uit den tijd dat het werk al door verscheidene drukken wijd en zijd bekend kan geworden zijn [1]. Is het waarschijnlijk, of ook maar mogelijk, dat van een werk, door een Italiaan in Italië geschreven, alle hss. uit Zuid-Europa verdwijnen, om in grooten getale op te duiken in Duitschland en omgeving?

De drukken van den Latijnschen tekst, de vertalingen en de bewerkingen vertoonen hetzelfde beeld: groote belangstelling, tot 1863 toe, in Duitschland, slechts sporadisch daarbuiten: zes (zeven?) drukken van

[1] M. Pellechet: „Catalogue des incunables de France" III, Parijs 1909 noemt (4080—4085) 23 exemplaren van dit werk in Frankrijk, waarvan één in Avignon.

den Lat. tekst in Duitschland en omgeving, twee (een?) te Parijs; acht vertalingen en bewerkingen in Duitschland c.a. (tezamen dertien uitgaven), één Boheemsche, twee Nederlandsche en één Spaansche bewerking (waarvan één Nederlandsche en de Spaansche kennelijk onder Weenschen invloed).

De Quadripartitus apologeticus is dus bijna uitsluitend in Zuid-Duitschland, Bohemen en Oostenrijk bekend en geliefd geweest, en in dit licht bezien wint het argument aan kracht, dat de schrijver met den Donau waarschijnlijk van nabij bekend is geweest. Dat de Donau de grootste rivier is, verklaart anders nog niet dat de zedeprediker hem tweemaal als voorbeeld aanhaalt: de Dietsche vertaler vervangt hem, om meer indruk op zijn publiek te maken, door den veel kleineren Rijn, die hièr bekend is.

Met de hypothese dat de schrijver uit het Donauland kwam is de Italiaansch (?) gekleurde taal en het noemen van Palermo in overeenstemming te brengen, als we aannemen dat hij in Italië vertoefd (en gestudeerd?) heeft, waar niets tegen en veel vóór pleit (zie boven, blz. XXII). In Italië, of anders door lectuur, kan hij tal van Zuidelijke planten hebben leeren kennen, als meloen, kauwoerde (die in het Mnl. weggelaten worden), vijg en palm.

Wij zouden dan geheel de meening onderschrijven van Voigt (a. w. blz. 57, zie boven blz. XXII), alleen in zooverre aangevuld, dat deze in Italië opgeleide geestelijke(?) uit Zuid-Duitschland of omgeving afkomstig was.

Ook met den eisch, dien Voigt (a. w. blz. 54) stelt, dat de bundel ontstaan moet zijn in een land waar de dierenfabel slechts matig beoefend werd (zie boven, blzz. XXII en XXIV), is deze meening niet in strijd: Voigt doet mij zijns ondanks een argument daarvoor aan de hand, waar hij vermeldt (a. w. blz. 35) dat de „Fabula de Gallo et Vulpe" (zie beneden, blz. XXXVI) het eenige hs. der dierenfabel is, dat „Dr. F. Leithe, k. k. Bibliothekar an der U. B. zu Wien" in alle openbare en eenige klooster- en particuliere bibliotheken van Duitsch-Oostenrijk had kunnen vinden. —

III. — VERSPREIDING VAN HET WERK.

HANDSCHRIFTEN.

I. — LATIJNSCHE TEKST.

Weenen: (11 ex.) 1037, 3947, 4025, 4671 [1], 4686 [1], 5084 [1], 8094 f. 49—95 [2], 12531 [1] (in bibl. Palat. Vindobon., zie Graesse blz. 285). 3419 fo. 96a—126a; Iur. civil. No. 78, fol. 49 vlgg. (zie Voigt, blz. 52 en blz. 51 noot, ook Mone, Anzeiger VIII, blz. 107).
Schottenkloster (catalogus van Hübl, 1899): No. 63 (Proverbia cirilli pulcherrima).

München: (11 ex.) Clm. 291, 513, 3603, 3801 (uit het jaar 1436), 4722, 5322, 5409, 5895, 6985, 8249 (uit het jaar 1423), 14346 (zie Voigt, blz. 53).

Praag: (18 ex.) U. B. I G. 12, III H, 15 (uit 1432), V A 19, I D 4, III D 23, IV A 15, V D 8, V A 8, XI F 10, XIII F 9, XIII G 16, XIII G 18 (catalogus van 1905/6).
Bibliothek des Metropolitan Kapittel [3]: 115, 1010, 1545, 1570, 1608, 1659.

Leipzig: U. B. Cod. ms. 363.

Bamberg: catal. I, 3 blz. 46: één Cyrillus.

Breslau: (2 ex.) U. B. IV Q 126 (uit 1459, in Silezië afgeschreven door een Pool); IV Fol. 42 (uit 1394, is in Grünenberg bij Sagan geweest, geschr. door een Duitscher).

Berlijn: (3 ex.) Königl. Bibl.: Misc. Theol. lat. fol. 54, cod. lat. quart. 254, mss. lat. in folio 395 (zie Graesse, blz. 286, noot).

Basel: (2 ex.) Bibl. Publ. A IV, 6 en A IV, 25 (zie Haenel, Catalogi librorum mss. etc., 1830, kol. 614; H. noemt ze onder Cyrillus Alexandrinus).

Avignon: (1 ex.) Bibl. et Musée Calvet, 30243 Speculum sapientiae Cyrilli (Haenel, kolom 52) [4].

---

[1] In het opschrift aan Cyrillus Hierosol. toegeschreven.

[2] Graesse, blz. 296.

[3] Helaas gedurende mijn bezoek aan Praag niet toegankelijk.

[4] De conservator dezer bibliotheek is zoo vriendelijk geweest mij mee te deelen dat dit hs. uit de 16de eeuw stamt, dus uit den tijd dat de oude drukken al verspreid waren.

II — DUITSCHE VERTALING

Weenen: (1 ex.) Tab. codd. mss. Vindob. VII 12645 (zie Graesse, blz. 286, noot).

München: (4 ex.) (Catal. van 1866, de nieuwe bewerking van den catalogus, 1920, gaat slechts tot No. 200): No. 254 (uit het jaar 1430) Das Buch der natürlichen Weisheit oder die sogenannten Cyrillischen Fabeln mit illum. Zeichnungen. No. 340, XV Jahrh.: Buch der natürlichen Weish. oder die cyrillischen Fabeln, mit illum. Zeichn. No. 583 XV J., mit gemalten Zeichnungen: fo. 1—241 Das Buch d. n. Weisheit oder die sogenannten Cyrillischen Gleichnisse u. Fabeln (Cyrilli quadripartitus apologeticus). No. 584: Vom J. 1478 (141 Bl). Das Buch d. n. Weisheit oder die sog. Cyr. Gleichnisse u. Fabeln.

Berlijn: mss. german. in fol. 641 (zie Graesse, blz. 286, noot).

Dus: één ex. in Weenen, 5 in Duitschland.

III. — BOHEEMSCHE VERTALING.

Praag: U. B. „Cwernohrahnacz" (zie Hanslik, Gesch. d. Prager U. B., blz. 608), 15e eeuw (zie Graesse, blz. 289, noot en blz. 302).

IV. — MIDDELNEDERLANDSCHE VERTALING.

Amsterdam: U. B. IV F 31. (één exemplaar).

DRUKKEN.[1]

I. — LATIJNSCHE TEKST.

1. Speculum sapiencie beati Cirilli episcopi alias quadripartitus apologieticus vocatus. In cujus quidem proverbiis omnis et tocius sapiencie speculum claret. s. l. et a. in fol. (Basel, Michael Wensler). Hain nr. 5903. Laire I, 66 s. 223).
2. Speculum Sapientie beati Cirilli episcopi alias quadripertitus apologieticus vocatus. s. l. et a. in fol. (42 blz. van 40, 41 en 47 regels). Straatsburg, Eggesteyn (zie Panzer T. I, blz. 84, Hain 5904) of door Cr. Fyner (Laire, catal. T. I p. 123).
3. Incipit Quadripartitus apologeticus Cyrilli epi de greco in latinum translatus qua relucet moraliter philosophia ethica per quattuor Cardinales virtutes et morales. s. l. et a. in fol. (45 blz., 2 col.

[1] Naar Graesse.

met 40 regels). Augsburg door Ant. Sorg gedrukt (Hain 5905. Laire T. I, blz. 133, no. 67).

4. Incipit Speculum sapientie beati Cirilli episcopi alias quadripartitus apologeticus vocatus. s. l. et a. in 4° (127 blz. van 26 regels) (Hain 5906).
   Dit schijnt de uitgave te zijn bij Laire T. II, blz. 5, no. 10 aangegeven als in Basel ongeveer 1490 gedrukt. Op blz. 120 begint Speculum Bernardi. J. F. Adry, in Magasin Encyclopédique van A. L. Millin, 1806 II, blzz. 17—38, houdt deze uitgave voor de Ed. Princ., gedrukt door Schoëffer in Mainz 1475.
   De bij Hain met † voorziene uitgave Ulm 1473 bestaat niet.
5. Speculum sapientie beati Cirilli episcopi alias quadripartitus apologieticus vocatus. s. l. et a. klein 8°. Parijs door Jehan Petit, wiens drukkersteeken op het titelblad staat, omstreeks 1502.
6. Speculum sapientie beati Cirilli episcopi.... Explicit tabula seu repertorium apologetici quadripartiti Cirilli. Per me Cornelium de Zyrichzee Felicis civitatis Coloniensis incolam. Klein 8° of 12°, 63 blzz. van 32 regels.
   Zeer slecht gedrukt en door de vele ongewone afkortingen nauwelijks leesbaar [1].
7. Speculum sapientie s. l. et a. door Georg. Mittelhus in 8°, 72 blz. van 32 regels (te Parijs vóór 1500 in 12°? zie Adry t. a. p.).
8. Apologi Morales S. Cirilli ex antiquo M. S. Codice nunc primum in lucem editi per Balthasarem Corderium Antwerp. Soc. Jesu. Doct. Theol. ac Profess. Vienn. Viennae Austriae Typis Gregorii Gelbhaar typographi Caesarei M. D. C. XXX in 24 (12 ongetelde bl., 316 blzz., 7 onget. bl. index).
9. De Amsterdamsche U. B. incunabel 58: Incipit Quadripartitus apologeticus Cyrilli episcopi de greco in latinum translatus qua relucet moraliter philosophia ethica per quattuor Cardinales virtutes et morales. s. l. et a. in fol., wordt in den catalogus der bibl. aldaar beschreven als: „druk van Joh. Koelhoff te Keulen: zijn tweede type (c. 1476), nog slechts wenig afwijkend van het oudste van 1472, 46 bladen, Goth. letter in 2 kolommen, Hain 5905, Proctor 1033, Cat. Br. Mus. 221, Pellechet 4085". Het zal misschien dezelfde druk zijn als 3. De U. B. te Praag (naar ik meen) schrijft hem ook aan Koelhoff te Keulen toe.

[1] Bij een oppervlakkige kennismaking viel de leesbaarheid mij mee. Voorin en achterin staan houtsneden: de Moeder met het Kind, en een Crucifixus met Maria en Johannes(?).

II. — Vertalingen en bewerkingen.

A. — Duitsch.

1. Das buch der Natürlichen weiszheit, Augsburg, 1490, door Anton Sorg gedrukt, in 4° met houtsneden, 133 bl., 2 kol. met 36 regels, 4 ongenummerde bl. Hain 4047, Riederer, „Nachrichten" I, 410—417.
2. Der Spiegel der wyszheit durch kurtzwylige fabeln, vil schöner sitlicher und christlicher lere angebende, im jar Christi M. D. XX usz dem latin vertütscht. (Aan het eind:) Endet sich hie das buch des spiegels der wyszheit, beschriben, durch Cyrillum Bischoff, zu Basel usz tütsch [1] transferiert, und gedruckt durch Adam Petri im jar nach Christus geburt M. D. XX in 4° (4 en LXXXIII bl. van 31 regels).
   Voorrede door „B. S. M.", waarin hij verklaart „bisschop Cyrillus" niet thuis te kunnen brengen: C. v. Alexandrië zal het wel niet geweest zijn, want er staat in dit boek dat er maar 5 vocalen zijn, en in het Grieksch zijn er 7; ook zou deze Cyr. wel niet over den Donau maar over den Nijl geschreven hebben. (Panzer I, blz. 445, no. 1001).
3. Das ist das buch der weiszheit darin erlernt würt der welt lauff, wie sich einer vor untrüw bewaren und sein sach versehen etc., Straatsburg, J. Grieninger, 1529, in fol. met houtsneden, 2e druk Frankfurt 1564 in 8°.
4. Spiegel der Natürlichen Weyszheit, durch den alten in Got gelerten Bischof Cyrillum mit fünf und neunzig fabeln und schönen Gleichnüssen beschrieben, yetzund von neuem inn Teutsche Reymen mit schönen figuren, auch hüpschen Auslegungen, yedermann nützlich und lieblich zu lesen. Gemacht durch Daniëln Holtzmann, Bürgern zu Augspurg. Augs. bey Phil. Ulhart 1571 in 4° (6 en 302 bl.), 2e druk 1572, 3e druk 1574. (De U. B. te Göttingen heeft óók een druk van 1573).
   Daniël Holtzmann was pelsbewerker, ook schilder. Plaatjes geeft hij bij elke fabel, lange moralisatiën en voorbeelden uit den Bijbel en oude wijsgeeren. Hij heeft niet vertaald, maar een prozabewerking berijmd. Met zorg gebonden, goud in de stempeling [2].
5. Apologi morales oder Sittliche fabelreden von unvernünfftigen thieren. Weenen, Gelbhaar, 1645, in 12°.
   Misschien vertaling door Corder zelf.

[1] Aldus!

[2] Zie vooral Eschenburg t.a.p., blzz. 376 vlgg.

6. Fabeln nach D. Holzmann, door Prof. A. Gl. Meissner, Leipzig 1782 in kl. 4°; 67 fabels [1].
7. Moralische Fabeln des Cyrill, von Simon Perzich, Breslau 1844; 2e druk, Leobschütz, 1863 (vertaling van Corder's uitgave).
8. Entelia (?) oder Spiegel der Weisheit d. h. Bischofs Cyrillus in 95 Parabeln, Neuburg a. D. bei J. Prechter, 1844 [2].

B. — BOHEEMSCH.

Zrcadlo Mudrosti Swateho Czrhy Biskuppa, w gehoz̃to podo benstwijch wsseliké Maudrosti Zrtzadlo se switij stiastñe se potzijná. Z Praze abs Nicolao Finitore hñtur. s. a. in 8°, 164 bl. (zonder pagineering en custoden). Aan het slot het drukkersmerk van Konatsch (Latijn Finitor) en de woorden: „Nicolaus finitor de Hodisskow. In Majori Praga hisce typis excussit Anno eccrvcxvi°" (1516). De drukker zegt in zijn opdracht aan den predikant Jan Hons (Janowi Honsowi), dat hij op diens verzoek den tekst uit het Latijn vertaald heeft.

Graesse vraagt of deze vertaling niet een andere is dan die van het Boheemsche hs. uit de 15e eeuw (zie boven blz. 15) der Praagsche U. B. (vgl. ook Dobrowsky: Gesch. d. böhm. Sprache, s. 295 fg.).

C. — NEDERLANDSCH.

1. Cirilus parabolen, Delft, 1481, bij J. J. van der Meer.
2. De Sedighe Apologien oft onderwijsende T'saemenspraecken der Beesten: eerst in het Griecx beschreven door den H. Cyrillus, Aerts-Bischop van Alexandrien van de Oorden der Carmeliten: Niet min profijtelijck als vermaeckelijck om lesen, als vervult sijnde met veel subtile ende bevallighe Leeringhen voor persoonen van alle staeten ende conditien. Nu eerst uyt het latijn overgheset en met dichten en sluytredens verciert: door P. Oliverius à S. Anastasio, Religieus der selve Oorden. t'Antwerpen. By Cornelis Woons, op de Melckmarckt in de gulde Sterre, Anno 1666. Naar Corder's uitgave. —

D. — SPAANSCH.

Apologos morales de San Cyrilo. Traduzidos de Latin en Castellano por el Padre Fr. Aguado, Madr., Fr. Martinez, 1643, in 8°. (Naar Corder's uitgave).

[1] Eschenburg, blzz. 365, 381/2.

[2] Vertaald door een „Benediktiner-Ordens Kapitular" (vgl. Dietsche Warande VI, blz. 90). Alb. Thijm drukt trouwens Eutelia, een woord dat ik ook niet begrijp. — No. 7 en 8 geciteerd naar Voigt, a. w., blz. 53.

IV. — BRONNEN.

Tot de lectuur van den schrijver behooren, behalve Oude en Nieuwe Testament, ook tal van oude Romeinsche schrijvers, naar uit aanhalingen blijkt (zonder dat hij echter zijn bronnen met name noemt).

Bk. I, 3: quoniam sumit incertum vulgus studia contraria, vgl. Aeneis II, 39: scinditur incertum studia in contraria vulgus; Bk. I, 5: quandoque dormitat bonus Homerus (misschien reeds als spreekwoord bekend geweest?) vgl. Horatius, Ars poet., 359; Bk. III, 3 (Alexander en de vele werelden) vgl. Valerius Maximus VIII, 14 Ext. 2; Bk. III, 4 (het orakel aan Gyges gegeven) vgl. Val. Maximus VII, 1 ext. 2; Bk. III, 12 (o urbem venalem et matrem traditurum si inveniret emptorem) vgl. Sallustius, De Bello Iugurthino, XXXV, 10; Bk. III, 12 (ille est Fabricius etc.) vgl. Eutropius, Breviarium Historiae Romanae, II, XIV; Bk. III, 24 (qui cito dat bis donat), vgl. Publilius Syrus, Sententiae: inopi beneficium bis dat qui dat celeriter (hij zegt er echter bij: „quod jam in proverbio utitur"); Bk. IV, 3 (de dood van Empedocles) vgl. Horatius, Ars Poetica, 464/6.

De laatste helft van het derde boek, van fabel 18 af, is kennelijk geinspireerd door Seneca, „De Beneficiis". Men herkent telkens de gedachten, al is de inkleeding natuurlijk geheel verschillend. Een enkele maal ontleent Cyrillus aan Seneca een van zijn illustreerende voorbeelden: De Beneficiis II, XVI in Bk. III, 22 (Alexander's gulheid), en ook De Beneficiis II, XVII in Bk. III, 22 (Antigonus en de cynicus, Mnl.: cuneus die philesoef). Fijner geest toont zich trouwens Seneca in het verhaal van Alexander's wegschenken van een geheele stad: „non quaero quid te accipere deceat, sed quid me dare", verklaart Alexander, maar Seneca: „tumidissimum animal! si illum accipere hoc non decet, nec te dare". In den Middeleeuwschen bundel is het verhaal tot onherkenbaar wordens toe beknot en veranderd, en Alexander wordt geprezen in plaats van gelaakt om zijn brooddronken vrijgevigheid. — Vgl. overigens bv. De Beneficiis II, XXXI (non enim sibi invicem aliquid reddi voluit: aut non fuit beneficium, sed negotiatio), ook IV, XIV, met Cyrillus Bk. III, 19.

Herhaaldelijk geeft hij blijk den Physiologus te kennen, bv. (Bk. III 26, Bk. IV 8 en 10) de wonderlijke paring en dood van de adder, vgl.

Maerlant, Nat. Bl. VI, 821—832; de heerlijke geur dien de panther verspreidt, vgl. N. Bl. II, 3219; de parel die uit hemelschen dauw ontstaat, vgl. N. Bl. XII, 792, enz.). De stichtelijke toepassing van den Physiologus vervangt hij door de uitlegging, die hij telkens in zijn betoog noodig heeft. Dat zijn kennis van den beroemden stichtelijken bundel niet rechtstreeks maar uit de tweede of derde hand verkregen was, blijkt daaruit dat Bk. III, 3 (het vogeltje dat den met open muil slapenden crocodil doodt) de voorstelling van den Physiologus wijzigt en nòg wat onwaarschijnlijker maakt (vgl. Maerl. Nat. Bl. VI, 465—479).

De andere Grieksche schrijvers die hij noemt, behoeft hij ook niet in het Grieksch gelezen te hebben. Hij noemt Aristoteles in den proloog („Problemata"), Bk. I, 19, Bk. II, 5, 26 („phisonomia"), 28, Bk. IV, 5; Hippocrates Bk. II, 29 en Bk. III, 8; Galenus Bk. III, 8.

Het citaat uit Speculum Stultorum van Nigellus Wireker Bk. III, 27 is boven reeds ter sprake gekomen (zie blz. X).

Met de fabels van Aesopus vertoont zijn werk weinig overeenkomst, en bij La Fontaine vinden we dan ook slechts weinig fabels van Cyrillus terug. A. C. M. Robert vergelijkt in zijn „Fables inédites des XIIe, XIIIe et XIVe Siècles et Fables de La Fontaine", (Parijs 1825, 2 dln.) ook telkens den bundel van Cyr., maar niet steeds terecht. Hij haalt aan Bk. I, 2 (de adelaar en de zon) bij La F. VI, 3 (Fébus et Borée), waarvan inhoud en strekking geheel anders zijn; Bk. I, 4 (de krekel en de mier) bij La F. I, 1; Bk. I, 20 (de raaf en de duif) bij La F. IV, 17 (Socrates' woord: „chacun se dit ami; mais fou qui s'y repose"): de moraal vertoont eenige overeenstemming met die uit den Lat. bundel: „electissima enim pauca et fides rara", de uitwerking volstrekt niet; Bk. II, 14 (ledig riet en honigriet) èn Bk. III, 13 (kauwoerde en palm) bij La F. IX, 4 (eikel en pompoen), die er in geen enkel opzicht op lijkt; Bk. II, 15 (de haan en de vos) bij La F. I, 2 (raaf en vos): tamelijk groote overeenkomst in de strekking, in détails verschillend; Bk. III, 4 (de mensch en de Fortuin) bij La F. VII, 12 (de man die het Geluk najaagt en de man die het in zijn bed afwacht), zelfde strekking; Bk. III, 11 (de vos en de wezel) bij La F. III, 17 (de wezel in de schuur), zelfde strekking. Hier kunnen we bijvoegen: Bk. I, 18 (leeuw, vos en muis) bij La F. II, 11 (leeuw en rat): strekking geheel dezelfde, uitwerking veel overeenkomst; Bk. II, 19 (muildier en muilezel) bij La F. VI, 7 (het muildier dat zich op zijn afkomst verheft): zelfde strekking, andere opzet; Bk. IV, 4 (de vos en het vette varken) bij La F. I, 5 (de vos en de waakhond aan den ketting): strekking veel overeenkomst, inkleeding verschillend.

La Fontaine heeft Cyrillus stellig niet gekend, Cyrillus Aesopus slechts uit de verte.

Ook voor de Reinaert-verhalen levert Cyrillus slechts weinig aanknoopingspunten. Voigt (a. w. blzz. 139—146) noemt vijf parabelen die met den Reinaert-cyclus te vergelijken zouden zijn: Bk. I, 5 (de vos en de raaf: de vos die zich dood houdt om den raaf in zijn nabijheid te lokken) [1]; Bk. I, 13 (de vos en de raaf: de raaf brengt de kippen tot de vos die non heet te zijn geworden [2], maar de haan redt zijn lichtgeloovige hennen); Bk. I, 24 (de vos als pelgrim wraakt een hond, wilden ezel, beer, leeuw, pauw, wolf, zwijn en ezel als tochtgenooten, en neemt als uitgelezen schare mee een panther, aap, lam, haas, egel, os, crusimimus (= kat?) en een mier); Bk. II, 15 (de vos verleidt door vleitaal den hoovaardigen haan naar beneden te komen); Bk. III, 11 (de vos in den kelder).

In Bk. I, 24 is trouwens de vos geheel anders van karakter: een toonbeeld van waarachtige wijsheid, niet van sluwheid en list, zooals gewoonlijk waar hij in den bundel van Cyrillus optreedt (vgl. Bk. I, 1).

Met Bk. III, 11 (de magere vos in den kelder) komt eenigszins overeen Reynaert I, 1513—1525 (Isengrijn op den „spiker" van den pape); de zoete geur van den panther (Bk. I, 24) wordt ook genoemd Reynaert II, 5463/5. Maar de strekking van den Parabelbundel lijkt nergens op den Reynaert, waar de sluwheid gehuldigd wordt.

Veel vaker kunnen we met vrucht de Natuurlijke-Historieboeken vergelijken, waarvan onze Middeleeuwsche litteratuur in Maerlants „Der Naturen Bloeme" en Bartholomeus'„ Van den Proprieteiten der Dinghen" voorbeelden bezit. De verhaaltjes die den grondslag vormen voor Cyrillus' zedekundige bespiegelingen vinden we zeer vaak terug in de „nuchter wetenschappelijke" boeken van zijn tijd.

[1] Reynaert II, 3564—3583 (geestiger bij Cyrillus).
[2] Vgl. Reynaert I, 266—281 en 368—388.

V. — NAVOLGING(?).

Het beroemde Speculum Sapientiae heeft zeer weinig navolging gevonden. En geen wonder: de „verhaaltjes" zijn in deze fabels te eenen male bijzaak, ze zijn gewoonlijk onbeduidend, om niet te zeggen: onnoozel, en om de diepzinnige, soms spitsvondige moralisaties is het den schrijver uitsluitend te doen. Zijn stijl is daarbij zijn eigendom, de logische bouw van zijn betoogen (waardoor het werk bijvoorbeeld ver uitsteekt boven den Dialogus Creaturarum [1], het werk dat er nog het meest op lijkt, en dat er dan ook door Graesse gezamenlijk mee is uitgegeven) is maar niet zóó na te maken.

Van navolgingen dan noemt Graesse (blz. 291) „uit de litteratuur van 13de tot 16de eeuw" slechts één handschrift („N. 7101 de la Bibliothèque Royale, intitulé l'Apparition Maistre Jean de Meun, dont l'auteur vivait il y a plus de trois cens ans", aldus geciteerd in Boivin: Apologie d'Homère et Bouclier d'Achille, Parijs, 1715) [2]. Uit dit handschrift citeert Boivin „Le Datillier et la Courge", overeenkomend met Cyr. III, 13.

Voigt drukt in zijn boekje een defecte „Fabula de Gallo et Uulpe"[3] af (ofschoon het een gedicht is uit de 15e eeuw, en dus eigenlijk buiten het bestek van zijn werk valt), „dessen Quelle vielleicht Guidrinus II, 15 ist".

Het komt mij voor dat in geen van beide gevallen de ontleening bewezen is: het Fransche fabeltje is vrij wat meer gedétailleerd in de schildering van den gemoedstoestand der concurrenten, ook van den groei en de overdadige vruchtbaarheid der kauwoerde, maar de voorstelling wijkt in menig opzicht af: de palmboom opent het gesprek met een vriendelijk verzoek om medelijden, dat de kauwoerde hooghartig weigert, en ondanks „grant dueil", zuchten en tranen van den palmboom, wordt zij nog steeds zwaarder en rijker in vruchten. Eindelijk vraagt de palm nederig, hoe oud zijn onderdrukker is, en op het

[1] Toch is de Dialogus Creaturarum meer bekend geworden, in 1923 is er nog een vertaling in het Duitsch van 38 fabels vervaardigd, en, met een houtsnede bij elke fabel, gedrukt (Verlag der Münchner Drucke).

[2] Aanwezig in Dresden, Landesbibl.: Lit. Graec., A 1199.

[3] Prager Domcapitelbibliothek, Handschr. XCIII L, fol. chart. sec. XV(Blatt 4: 1491 Zittauie).

antwoord: „wel twee en een halve maand", „commença à rire tant grandement que ce fut merveilles, et se commença à mocquer, truffer et rigoler de Dame Courge, et de faire lui grimaces et grans despis". Zijn doodsangst is overwonnen: „car oncques ne vis monter chose tant hault en sy pou de temps, ... Mais quant vous dittes qu'en pou de temps estes venue, je ne vous craing .... Car aussi en un bien pou de temps vous vous en yrez". Dat de kauwoerde de leering ter harte neemt blijkt uit niets. Een détail dat met het Latijn overeenstemt is dat de palm honderd jaar oud heet, verder is de eenige overeenkomst dat de snelle groei van de kauwoerde vergeleken en achtergesteld wordt bij den langzamen wasdom van den palmboom. Is het noodig dat de schrijver deze gedachte aan Cyrillus ontleend heeft?

In de vijftiendeëeuwsche fabel van haan en vos, „in qua latenter deridetur inanis gloria indocti poete", wordt de haan door den vos door vleitaal bedrogen en bewogen van zijn veilige hoogte af te dalen. Met Cyr. II, 15 heeft het gemeen dat het slachtoffer der ijdelheid niet een raaf is als bij Aesopus, maar een haan. Terwijl bij Cyr. de haan zich echter verhoovaardigt op zijn „scientia", verheft hij zich in het jongere gedicht op zijn schoone zangkunst: „nam cantu exupero moribundi guttur oloris", en zijn „ut uates d o c t u s in orbe uocer" (vs. 40) weegt niet op tegen de heele strekking van het gedicht. Dat overigens de stijl, evenzeer als in het Fransche proza, geheel afwijkt van dien van den fabelbundel, is begrijpelijk.

Ongetwijfeld uit den Quadripartitus overgenomen is slechts de fabel „De gallo vulpe et corvo" uit het Berlijnsche hs. theol. lat. fol. 54, (fol. 107 r.), die letterlijk overeenkomt met begin en eind van Cyr. Bk. I, 13. „Navolging" mag dit nauwelijks heeten: de jongere schrijver verandert er niets aan dan dat hij de moralisaties weglaat, de helft der fabel.

Het is Voigt die in den „Anhang" van zijn boekje de aandacht op de fabels in dit hs. gevestigd heeft. Bij de 163 fabels vind ik echter geen andere, aan Cyrillus ontleend.

VI. — KARAKTER EN WAARDE VAN DEN BUNDEL.

Zijn waarde ontleent Cyrillus' werk dus niet aan grooten invloed dien het op anderer litteraire productie uitoefende: het is uitsluitend om eigen voortreffelijkheid belangwekkend.

Wij zijn, met onzen modernen smaak, geneigd ons te verwonderen over den opgang dien het, blijkens de talrijke handschriften, drukken, vertalingen en bewerkingen, in de vijftiende eeuw en later, gemaakt heeft. Zijn manier van zeggen komt ons licht omslachtig voor, het vaak duistere Latijn schrikt ons af, wij glimlachen over de simpele wijze waarop hij zijn fabels doet eindigen: „en toen het varken dit gezegd had, zweeg het"; „toen dit aldus verklaard was, gingen zij weg"; zelfs stooten wij ons aan een paard of varken dat „van schaemten root int aensicht" wordt, aan een spin of vlieg, die elkaar op aanhalingen uit Aristoteles vergasten. Maar dat alles vergeten wij als we bedenken, dat het den parabelschrijver niet in de eerste plaats te doen was om aesthetisch genot te geven, maar om te stichten. De peroratie van de beide Guidrinus-hss. in Leipzig en Breslau [1] (die wel door den schrijver zelf kan zijn opgesteld) geeft volmaakt zijn bedoeling weer: „Hec .... pro meo posse digessi, ut .... lectores .... virtutis amore a contemptibilibus viciis rationalem remoueant appetitum". „Dat vieruoudighe rijc der sonden slaen ende verdriuen" [2] is zijn opzet, en hiermee krijgt onze beoordeeling, als zij billijk zal zijn, een ander uitgangspunt. De dieren en planten, die hier preeken en bekeerd worden, heeft hij slechts noodig om kleur en levendigheid te brengen in het tafereel, dat hij ons schildert van de vier grootste zonden: imprudentia, superbia, avaritia en luxuria, om de aandacht van zijn publiek te vangen en vast te houden.

Men heeft opgemerkt dat de keuze der dieren gewoonlijk volslagen willekeurig is, en inderdaad is zij dat niet zelden, en soms zóózeer, dat men, de fabel lezend, vergeet wie eigenlijk aan het woord was [3]. Ook de schrijver zelf laat een enkele maal de allegorie varen en wendt zich rechtstreeks tot den mensch, tot den zondaar, die al lang zijn beeld

---

[1] Zie boven, blz. XX.
[2] Aan het eind van den Proloog.
[3] Zelfs de vertaler in Bk. I, 17, einde.

herkend had in den bekeerling der fabel. Zoo'n „vergissing" zal, ja, aan La Fontaine niet overkomen; maar het is onredelijk aan den Middeleeuwer een maatstaf te willen aanleggen, die voor La Fontaine's genie past.

En aan den anderen kant: over het algemeen weet hij de eigenschappen, in zijn tijd aan de dieren toegeschreven (wèl andere dan tegenwoordig!), vernuftig te pas te brengen en in een logisch, goed sluitend betoog te gebruiken, en het valt niet te loochenen dat hij zijn gedachten en woorden paraat heeft. En als we bedenken, dat men in de veertiende eeuw zich een andere voorstelling maakte dan wij van omslachtig en langdradig, dat het Middeleeuwsche Latijn hun meer dan ons dagelijksch brood was, dan begrijpen we dat zij gaarne geluisterd hebben naar den geleerden en wijzen man, den ernstigen Christen, die in deze parabelen aan het woord is.

Christelijk is het werk: Katholiek-kerkelijk volstrekt niet. De wijsheid waarvan ons hier de „spiegel" wordt voorgehouden is de wijsheid van alle tijden, die „gisteren en heden dezelfde is". Maar de naam Jezus Christus komt slechts ééns, in den Proloog, voor. Bijbelplaatsen gebruikt hij onophoudelijk, maar alleen in Bk. III, 12 noemt hij zijn bron (Exodi XXIII°). Over de genademiddelen der Katholieke Kerk rept hij met geen woord, ook de visioenen en verrukkingen van den mysticus kent hij niet. De zonde echter krijgt nergens een kans: die gaat hij te lijf met alle scherpzinnigheid, belezenheid en kennis die hem ten dienste staan.

B. — De Middelnederlandsche vertaling.

VII. — HET VROEGERE ONDERZOEK.

Op een Nederlandsche bewerking van den fabelbundel is het eerst de aandacht gevestigd door J. F. Willems in zijn „Verhandeling over de Nederduytsche Tael- en Letterkunde" II, Antwerpen, 1824, blzz. 136—139. Hij noemt den dichter „met onderscheyding", en citeert er eenige stukken uit, maar hij had de bewerking op het oog van Pater De Crock, uit de 17e Eeuw.

Een uitgebreider studie heeft J. A. Alberdingk Thijm er aan gewijd in de „Dietsche Warande" VI, 1864, blzz. 81—103 en 193—217 (230), en wel onder het pseudoniem Th. Kirghbijl ten Dam (letterkeer van zijn naam). De aanleiding om er over te schrijven was dat hij het handschrift bezat, en het de algemeene aandacht waardig keurde, maar tevens dat hij in breeder kring de bewerking door Pater Oliverius à San Anastasio (alias: De Crock) van 1666 bekend wilde maken.

In den vorm van een brief van „Pauwels Foreestier, Buikslooter, aan zijnen vriend Diederik Kirghbijl ten Dam" deelt hij de beschouwingen van den achttiendeëeuwschen taalminnaar mee [1]. Thijm geeft een inleiding over fabels in het algemeen, en dan eenige bijzonderheden over den heiligen Cyrillus van Thessalonika, dien hij voor den schrijver houdt, over de oude drukken van den Latijnschen tekst van het Speculum Sapientiae en eenige Duitsche vertalingen, om dan met waardeering te gewagen van de bewerking door den Karmeliet Pr. Olivier de Crock („een der beste dichters uit de school van Vader Cats en Pater Poirters, een der geestigste en kleurrijkste prozateurs die onze XVIIe Eeuw heeft opgeleverd"). Dat ook Pr. Corder een Nederlander was, uit Antwerpen afkomstig, geeft hem aanleiding ook diens uitgave ten grond te leggen aan zijn opstel over Cyrillus.

Ter kennismaking drukt Thijm dan twee fabels af, in den tekst de bewerking van De Crock, in de noten de overeenkomstige fabel bij Corder; te weten Corder I, 4 (= Crock I, 2), Corder II, 15 (= Crock II, 15, lees: II, 6).

---

[1] Zie beneden, blzz. XLII—XLIII.

Een tweede afdeeling van zijn artikel beschrijft het handschrift, o. a. de inhoudsopgave, en eenige bijzondere woorden daaruit.

Uit het hs. drukt hij de volgende fabels af: Bk. I, 13 en 14, Bk. II, 12, 13, 21, 26 en 30, Bk. III, 11 en 20 en Bk. IV, 5 en 9, met enkele verklarende aanteekeningen aan den voet der bladzijden. Hij hoopt dat door deze proeven iemand mag aangemoedigd worden om het geheele handschrift uit te geven, en geeft ten slotte lange citaten uit den Proloog en de Sluytredenen van Pr. De Crock, waarvoor ik naar de Dietsche Warande verwijzen moge.

De lijst van werken van De Crock, waarmee hij besluit heeft met Cyrillus verder niets uitstaande.

Aan Thijm blijft dus de eer dat hij de aandacht weer op den fabelbundel gevestigd heeft, al kan ik zijn meening omtrent Cyrillus en Olivier De Crock vaak niet deelen.

Een groot voorrecht is het mij bij de bewerking dezer uitgave geweest, dat Verdam voor het Middelnederlandsch Woordenboek het handschrift van Cyrillus zeer zorgvuldig heeft geëxcerpeerd (5de Aanvullingslijst der Bronnen) en het tallooze malen aanhaalt. Van „geleert" (Dl. II, 1210) af komen de citaten, aanvankelijk sporadisch, voor.

Zie ook: „Verdam's Tekstcritiek", blz. 26 b, waar men op den tienden regel onder het hoofd „Hs. Cyrill." leze: 44 r, en op den veertienden: 56 v (in plaats van: 44 a, en: 51 v.).

VIII. — HET HANDSCHRIFT.

Het eenige totnogtoe bekende handschrift van de Middelnederlandsche vertaling berust op de Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam, en draagt het nummer IV F 31.

Het is in een eenvoudigen,modernen band gebonden, en is geschreven op perkament met duidelijke Gotische letters, in 1475 [1]. Het is deerlijk geschonden (was dat al vóór 1733 [2]), en bestaat nog uit acht vellen (of resten daarvan).

De bladzijden zijn 22 cm. hoog en 15 cm. breed, de spiegel 14,2 cm. bij 9 cm. Zij zijn dun gelinieerd en hebben 32 lange regels. Geen custoden. Vooraan bevinden zich twee, achteraan drie schutbladen.

Voordat het handschrift geschonden werd, zijn de recto-bladzijden in de bovenmarge met arabische cijfers genummerd. Aan deze nummering houdt zich het Mnl. Wdb. bij aanhalingen, zoodat de eerste nog aanwezige bladzijde fo. 11 r heet.

De bladen die ontbreken zijn:
fo. 1 t/m 10 (Proloog [3] en Bk. I tot cap. 11 b).
fo. 15 t/m 32 (Bk. I, 16 b tot Bk. II, 11 [4]).
fo. 57 (Bk. III, 8 b en 9 a).
fo. 63 onderste helft onregelmatig afgesneden (vgl. Bk. III, 14).
fo. 64 (Bk. III, 15 en 16 a).
fo. 82 (Bk. IV, 10 b en 11, en explicit?)

Van de overgebleven vellen bestaat het eerste uit 4 dubbele bladzijden, het tweede t/m het vierde uit 8, het vijfde uit 6, het zesde en het zevende uit 8, het achtste uit 1 dubbele bladzijde.

In het handschrift is door verschillende bezitters bijgeschreven (interpunctie aangebracht enz.). Laatstelijk door J. A. Alberdingk Thijm, die er den eigendom over verworven had, en met wiens bibliotheek het in 1890 bij Fred. Muller voor *f* 2.50 verkocht is (Première

---

[1] Mededeeling van Prof. Dr. W. L. De Vreese.
[2] Zie ben. blz. XLIII, noot 1.
[3] Vgl. den incunabel.
[4] Van cap. 10 staan nog (doorgestreept) de laatste woorden in de bovenmarge; zie ben. blz. XLIII.

Partie no. 1358 van den verkoopscatalogus der bibliotheek van J. A. Alb. Th.) [1].

Alberdingk Thijm vond in het handschrift het „blaadtjen postpapier" liggen(?) [2] dat er ook nu weer voorin bevestigd is, vier bladzijden, niet onderteekend:

Anno 1733, den 14en Juny
geëyndigt dit Boeksken te leesen, genaamt
FABULEN der DIEREN.

Maar hebbe niet veel aartigheyd daer in gevonden, het is apparentlijk opgestelt door een paap, al voor de uitvinding der Druk-konst, het is geheelijk ter deugden geschikt, en byzonderlijk ter ootmoedigheyd, kleynheyd en nedrigheyd des Herten, en dan agteraan, ook meest tot aanprysing der Kuisheyd en den ongehuwden staat.

Waaruit men ligtelijk bespeurt dat 't door een Geestelijk persoon is opgestelt; hij gaat ook kragtig aan tegen de Gierigaerts, en op nog meerder plaatsen verheft hy de mildadigheyd en Liefdadigheyd, waar uit ik ook besluiten moet dat de Autheur een paap is geweest, want dus preekense gemeenlyk om geld en goed tot hen te doen koomen. Sy zyn de Armen; als er gevers zyn moeten er ontfangers wezen, en wie anders als deese gasten?

Hy Doorweeft de gesprekken hier inne vervat ook dikwyls met schriftuurwoorden, den schriftuurgeleerden meest eygen, ook komt er dikwyls yets in uit de oude philosophen, en wel meest uit Aristoteles, en dat raakt dan veelal de Natuurkunde, ik heb daer in meer regtzinnigheyd bespeurt als ik gedagt zou hebben te vinden in dien ouden schrijver; vermids door het gezwets en geschreeuw van veel hedendaagse nieuwe schryvers, by my in kleynachtinge was.

Maar het komt in de mond der Dieren, dunkt my, niet te pas dat se Oude philosophen bybrengen, en die met hunne naamen noemen, 't is ongevoeglyk den dieren geleerdheyd toe te schryven: Men kan hen gevoeglyk wel een verstand en oordeel laaten uitten, maer men behoorde niet verder te gaan.

Doch in dit werkje zynse nog al vry meer geleerd, het zyn hier halve Theologanten, se allegeeren Moises en de Propheten, se brengen al verscheyde maalen schriftuurplaatsen by zoo uit 't Oude als N. Testament, dit heeft gants geen aartigheyd in den mond der Dieren, dunkt my.

N o t a: ik lees deesgelijke boekjes meestentijd niet dan om de oud-

[1] Mededeeling van Dr. J. F. M. Sterck. — In de „Karolingische Verhalen" noemt Alberdingk Thijm reeds in 1851 „een quartijn van Cyrillus", nl. in „Willem van Oranje" blz. 309, vers 7 (ook van zijn standpunt een anachronisme).

[2] D. W. VI, blz. 82: „dat voor het pergamentbundeltjen is vastgehecht geweest".

heyd van de Taal, men ziet daar uit hoe de taal van tyd tot tyd verandert is, zoo in naam als in werk-woorden, als ook in spreekwysen en bysonder in spellinge. Het welk ons Veylig mag doen stellen dat de taalverandering altijd in diervoegen sijn gang zal gaan, dewijl yeder een die opmerkend is in sijnen Leeftyd nog alle dagen verandering in 't gebruik van sijne Moedertaal kan speuren; en daer heerscht in de Spraak altyd eene Mode zoo wel als in de dragt van kleederen, daer om moeten alle schryvers die in leevende taalen schryven in 't kort agter de bank en uit de mode geraaken, in de tyd van eene Eeuw zyn de beste Schrijvers al schier onnut geworden, of se moeten ten minsten dan al eens hervormt worden en in zuiver duits gestelt zijn (gelijk de Liefhebbers dus spreeken) of men kanse niet leesen, men walgt er van, Ja! men braakt er schier af. Door deese gezegende Mode hebben de Schryvertjes en de Boekwurmen altyd werk, want om nieuwe zaaken te ontdekken zijn er weynigen in staat, dan zoo moetense op de woorden vitten, en overoude en alombekende zaaken, met een opschik van nieuwe woorden, voor geheel wat nieuws opgeeven; En waerlyk zoo heeft deese onse schryver van de Fabelen der Dieren ook al gedaen in sijnen tijd. Want het zijn veel-al oude Fabulen, en de sommige een weynig verschikt. Doch de meeste zijn nieuwe naar mijn verstant; maer dog ik ben alles niet kundig, dat my nieuw toe schynt zal een oudheyd kenner al in de oudheyd gezien hebben. Dan dit dunkt my in dit Manuscriptum, dat de nieuwe Fabelen wel de slegtste zyn; de schryver geeft dikwyls niet veel acht op den aart, natuur oft eygenscap der dieren die hy doet spreeken; zoo dat het evenveel schijnt of hy sijne Fabel genoemt had, den uil met de swaan, of 't Varken met de koe, dewyl se beyde maar een algemeen Moreel lesje of spreukje vermelden dat geensins meer in hunne mond schynt te passen als inden mond van alleman, of van alle gediertens; merkt wel: dit zy niet gezegt van alle deese Fabelen: Want inzonderheyd de allereerste in dit Boekje, van het swyn en den os [1], daer is het caracter van die beyde beesten seer wel in waergenoomen, en ook zoo in meer anderen † schoon niet in allen.

† behalven de Allegatiën, maer die hebben toch in allen plaats: gelijk ook in de By-Speelen hier agter aankoomende [2].

[1] Bk. I, 11: dezelfde dus waar het hs. ook nu mee begint, fo. 1 t/m 10 ontbraken dus reeds in 1733.

[2] Ndl. Wdb. II, 11, 2637 noemt bijspel (parabola, zedeles) reeds in de 16e eeuw verouderd. — De stijl is onduidelijk van breedsprakigheid.

Op het eerste schutblad heeft Alberdingk Thijm met potlood geschreven: Nicolaus Pergamini, Twispraec der Creaturen, ouergheset wten Latine in gouden duytsche.

Visscher I, 149 [1]

en daaronder met inkt:

N. B. Dit Hs. dunkt mij niet jonger dan de eerste jaren der XVe Eeuw.

De Samenspraken der Dieren en andere Schepsels, in de 18e-eeuwsche voorafspraak zoo *aardig* aangeduid zijn niets minder dan de beroemde *Apologi morales*, ook *Speculum Sapientiae* en [2] genoemd van St. Cyrilli — men meent *zeker* dien van Thessalonika. Bij de cijfertjens boven de apologen, die slaan op de hoofdstukken, onder anderen ook zoo als zij in de uitg. van Balth. Cordier voorkomen (Weenen 1630) heb ik de boeken aangeteekend, overal waar het begin des boecs ontbrak; anders heb ik daar het nummer van het Boek vermeld [3].

Tot dus verre is dit het eenig bekende afschrift van deze getrouwe vertaling van den lat. text. De potloodcijfertjens boven de apologen, wijzen de nummers aan van de geestige bearbeiding dezer fabelen door Pater Oliverius à S'Anastasio — een goed dichter en prozaschrijver.

J. A. Alb. Th. Scr.

Bovendien heeft Alberdingk Thijm op fol. 11 r in de bovenmarge geschreven: „Des Heiligen Cyrilli Apologi morales", en onmiddellijk boven den tekst in den rechterbovenhoek: „lib. 1 c. XI".

Ook fol. 14 v. heeft Thijm met Gotische letters het laatste woord „gestort" (zie Inc. Bk. I, 16), waarvan alleen de eerste lettergreep overgeleverd was, aangevuld tot: gedrongen?, en daaronder met potlood: „evacuati". Met potlood heeft Thijm vele verwijzingen naar den druk van Corder in de kantlijn gezet, fo. 58 v.: bij Corder IX Bened. [4] X; fo. 69 r.: De Donau. Waarschijnlijk ook van zijn hand fo. 50 r.: in de marge: oculos gemmis ornaueris; fo. 63 r.: sanguisuga.

De hand van den anoniemen taalminnaar van 1733 is te herkennen fo. 11 r. in de marge: „Jesu-Syrah" en: „Aristoteles", en fo. 11 v.: „H. Schrt."

[1] Ik kan dit citaat(?) niet terugvinden. Het komt echter (op de spelfout: „gouden" na) overeen met Campbell, „Annales", No. 565, F. 7r: Hier beghint een ghenoechlic etc. boec ghehieten dyalogus creaturarum dat is twijspraec der creaturen ouergheset wtten latinen in goeden duytsche.

[2] Achter dit woord is een ruimte opengelaten.

[3] Nl. o.s.: „Tafel van dat derde bouc Apolog. moral. Si Cyrilli", en: „Dat vierde ofte laetste bouc Apologorum moralium", met Gotische letters.

[4] Hij bedoelt wel de Duitsche vertaling van 1844 (zie boven, blz. XXXI).

De man die de bladzijden genummerd heeft, zet herhaaldelijk in de marge een verwijzing naar andere plaatsen uit het hs. (aan den vorm der cijfers is zijn hand te herkennen); nl.: fol. 38 v. opdemarge: fol.[1] 46 (de geciteerde pagina ontbreekt nu); fol. 65 v.: fol. 133, 137; fol. 67 r.: syworm fol. 130, 137; fol. 68 r.: fol. 138; fol. 69 r.: 130, 140, 157; fol. 69 v.: fol. 135; fol. 70 v.: „slange" onderstreept, en in de marge daarbij eenige niet te ontcijferen woorden met Grieksche letters geschreven; fol. 70 v.: f. 137, 157, het woord „fenix" onderstreept; fol. 77 v.: Een fraey gelyckenisse van de brandende lampe. Siet C. 10 fol. 9[2]; fol. 79 r.: boven „Fenix" geschreven: fol. 140.

Fol. 44 v. is met latere hand ‚du' tusscheningevoegd; op fol. 45 v. is in den tekst het woord „als" vergeten, en met namaak-Gotische letters (door Thijm?) in de marge bijgeschreven; op fol. 67 r. met roodachtigen inkt achter „ic" een verwijzingsteeken geplaatst en op den kant met ditzelfde teeken: „scil. Aerde", met Latijnsche letters.

Op de laatste bladzijde staat in de benedenmarge met potlood: „Johannes Ianse", blijkbaar eens de eigenaar van het hs.

Hier en daar staat in de kantlijn: N.B.; vaak van Thijm, met potlood, ook, met inkt, van anderen. Op fol. 11 r. langs de geheele bladzijde, verder hier en daar, staan aanhalingsteekens in roodachtigen inkt, voor (ook wel achter) de regels.

:erpunctie. Met denzelfden inkt is gedeeltelijk interpunctie aangebracht, hier en daar een komma; ook punten op i en ij, in den vorm van boogjes; of haakjes of kringetjes op u (nŭboren, mŭse)[3]. Op i staat enkel een punt als het woord anders lastig te lezen zou zijn, vóór of na n of m. Oorspronkelijk had het hs. op i en ij gerekte punten, soms schuine streepjes. Ook het afbrekingsteeken bestaat uit een, soms twee, uiterst fijne streepjes.

Het hs. kende oorspronkelijk geen ander leesteeken dan de roode of rooddoorstreepte hoofdletter, en hier en daar een punt, al of niet vóór hoofdletter, namelijk in Bk. I 20 punten op 8 blzz., te weten:

fol. 11 r.: Daer om wort alle spise vierweruen gereynicht. Wantstu niet en weercauweste enz.

fol. 11 v.: een „punt" achter ghebrocht in den vorm van een slangetje om den laatsten regel der pagina te vullen.

---

[1] Met f. of fol. bedoelt hij: bladzijde.

[2] Aan dezen langen zin is het schrift te herkennen als een schrifttype van omstreeks 1580 (mededeeling van Dr. H. C. Diferée).

[3] Toch is in het opschrift van Bk. I, 16: „dŭn" blijkbaar door den oorspronkelijken afschrijver aldus geschreven, althans door den rubrikator.

fol. 12 r.: Snel te horen.
Verlang te gelouen
so seide hi tot sinen wiuen. hoert mi enz. so meent ghi datter licht is inden duusternissen. ende datter doecht is inden sonden Mer dat is sekerlike enz.

fol. 12 v.: Een mensche en sel dan sinen gemenen viant den benider niet gelouen. die duusternisse minnet die haet dat licht. die tonge stroyt van enen anderen een quade faem om syn goet gerufte te verduusteren. Hier om menen die vroeden datmen den ghenen niet en sel gelouen. die veel cout smeket enz.

fol. 13 r.: wanneer die wysheit afterlaet die natuer. Also lange als ic arbeide enz.

fol. 13 v.: Ende die wysheit die die werelt regiert is altoes doende. Hier om scuwe ic ledicheit enz.

Alstu weetste spreec:
ende begeer twoort te horen
. . . . Nyemant seker Mer die natuer. Doe mi die start was benomen heuet si mi daer voer spraec ghegheuen enz.

. . . . Ic heb mijn sprake in lange tyt geleert ende mit groter naernsticheit gecoft. Doe seide die vorsch enz.

fol. 14r.: vercopen of profiteliken wech geuen. Doe seide die vorschenz.

. . . . watter bequaemliken geschiet. Hebstu niet gehoert dat die tonge des rechtuaerdigen enz.

Als die tonge niet en spreect so wort ic ghehouwen recht. Twoort is een begripe der verstandenis

Ende god heuet in syna corteliken slechs tien gheboden gesproken. Om datmen luttel sel spreken enz.

so wort si mit gedachtenisse begrepen. mit rade gevormt mit oerdel gestuert ende daer na enz.

fol. 14 v.: daer ic seer of verwonder. die leeu lachede ende seide enz.

. . . . den donre niet mer den blixem. wat is roepen dan een wint enz.

Waarom de punten hier staan en elders niet, is nog het best te verklaren in de beide opschriften op fol. 12 r. en fol. 13 v., die met nadruk in langzaam tempo gelezen worden, en waar o. s. „horen" en „spreec" toonrijzing hebben [1]. Maar andere woorden met toonrijzing hebben geen punt. De interpunctie is dus „tweeledig".

Bij het begin van een nieuwe parabel staat soms voor den eersten regel een verticale streep. Overigens is het begin van een nieuw hoofd-

[1] Vgl. J. Greidanus, Beginselen en ontwikkeling van de interpunctie, Zeist 1926, vooral blzz. 143—158.

stuk aangeduid door het opschrift in rood, doordat soms een regel wordt overgeslagen, en door de afwisselend roode en blauwe hoofdletter over twee regels.

Boek III en IV beginnen op een nieuwe bladzijde met een kunstig in kleuren versierde initiaal over de halve bladzijde.

IX. — DE INCUNABEL.

Het eenige totnogtoe bekende [1] exemplaar van den ouden druk der Parabelen van Cyrillus (Campbell, Annales de la Typografie Neerlandaise au XVe siècle, 522) berust op de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, en draagt het nummer 169 G 51.

De band is van leer over hout. Van de twee koperen sloten zijn de haken afgerukt, de scharnieren en de koperen plaatjes daartegenover nog aanwezig. De onderkant is versterkt met koperen belegsels, ook de benedenhoeken. Voor- en achterband zijn beplakt met lichter bruin leder, waarin een versiering gestempeld is. Aan den binnenkant is de band beplakt met zwaar papier, waarop links-boven het nummer 169 G 51 geschreven is.

Het exemplaar is volledig, en keurig bewaard.

Afmetingen: buitenwerks 19,8 cm. hoog, 14,4 cm. breed, rug 3,4 cm.; de bladzijden 18,5 cm. bij 13,6 cm.; drukspiegel 14 cm. bij 8,5 cm.

Vooraan en achteraan telkens twee schutbladen, blanco.

De drukker (J. J. van der Meer te Delft) noemt zijn naam niet. Hoe groot de oplaag is geweest blijkt niet, maar daar de boeken uit de hand gerubriceerd werden [2], kan die niet groot geweest zijn.

Proloog en index, op een afzonderlijk vel gebonden, gaan vooraf, 8 blz., gemerkt AI en AII. De tekst beslaat 13 vellen van 16 blzz., gemerkt a — n I, II, III en IIII, a bovendien genummerd I, II en VIII. De bladzijden hebben 26 lange regels. Geen custoden. Bijna nergens wordt een regel overgeslagen: het begin van een nieuw caput of een nieuw boek wordt uitsluitend aangegeven door de roode beginletters.

De Proloog begint zonder opschrift: Na aristotiles zin. De N (in rood) beslaat 3 regels.

De index begint fol. 2 r.: Hier beghinnen die capittulen van dat eerste boec, en eindigt fol. 4 v.: et sic est finis.

De tekst begint fol. a 1r: Hier beghint ter eren gods ende der menschen leringhe een notabel boec gheheten Cyrilus parabolen. Ende is ghedeilt in drie [3] boeken. Ca. 1. Daer was een zeere oude vos. D in rood over 4 regels.

---

[1] Mededeeling van Mej. M. E. Kronenberg te 's-Gravenhage.

[2] Op enkele blzz., bv. b IV., is de roode inkt vlekkerig uitgeloopen.

[3] Het zijn er vier: merkwaardige slordigheid!

De beginletters van Boek II, III en IV beslaan 3 regels, die der andere capitula gewoonlijk 2, enkele keeren 1 regel (nl. Bk. I, 7 en 26, Bk. III, 8, 18 en 23).

De nummers der capita zijn rood onderstreept, de opschriften gemarkeerd met een versierinkje in rood, of met twee loodrechte roode lijntjes. Hier en daar zijn die versieringen ook in den tekst herhaald; en de hoofdletters rood aangestreept.

Op de laatste blz., fol. n VIII v.: Et sic est finis.

Dit boec is voleynt te delf in hollant: Int iaer ons heeren. MCCCC: ende IXXXI. opten. XX dach in iunio.

Daaronder zwart stempel van de Kon. Bibl.

terpunctie. In tegenstelling met het handschrift heeft de incunabel een overvloed van leesteekens [1]. De voornaamste zijn nog de hoofdletters al of niet na punt, zeer dikwijls rood doorstreept; vaak heeft ook de tweede letter van een fabel den vorm van een hoofdletter, maar kleiner dan de eerste. Daarnaast echter zijn kwistig punten (op den regel, op halve of heele letterhoogte) en dubbelpunten gestrooid, zonder dat er tusschen deze teekens verschil in functie blijkt. Over het algemeen dienen zij om lange zinnen te verdeelen, vooral in de zoo vaak voorkomende zinnen die uit een reeks tegenstellingen symmetrisch zijn opgebouwd, bv.: Bk. I, 19: want waerachtighe minne prikelt buten. ende binnen bemorwet sij. ende oec. wort si van buten suer. binnen [soet] [2]. buten quetset si. ende binnen gheneset si. want si is als een bitter medicijn Als aristotiles seyt enz.

Uit niets blijkt waaraan de puntenrijkdom te danken is in den zin Bk. I, 16: Ouermits dat roepen der toernicheit soe wort een vlam inden ouen des herten ontsteken. Ende. die roke. die. daer of coemt vergaet die redene. si wort. verdonckert enz.

Toch komen ook lange zinnen voor zonder punten. Vaak is de interpunctie niet te verklaren, doordat de heele zin bij het overschrijven en afdrukken onbegrijpelijk is geworden; de slordigheid van de correctie is trouwens al gesignaleerd blz. XLVIII, noot 3). Daardoor is bv. Bk. II, 4: mit enen onoerber vloghel bij den voorafgaanden zin gekomen in plaats van bij het volgende: Hebstu dijn oerbaerlike leden ghebroken. ende verloren wanttu ydelike woutste vlyeghen soe hebstu waerachtelijc dat gaen verloren.

Aan het eind van de fabel staat soms een punt; Bk. I, 27 heeft er geen, maar daar begint het voorlaatste woord met hoofdletter om het

[1] Zie Greidanus: „Interpunctie", blzz. 189 en 195 vlgg.

[2] Dit woord is weggevallen in den tekst.

begin van een nieuw boek aan te kondigen. Na de laatste fabel van het laatste boek staat punt op halve hoogte, twee figuurtjes en dubbelpunt (het „enzoovoorts"-teeken).

Vraagteeken *lijkt* voor te komen Bk. I, 13: .... anders dan inden doot: meent ghi dat een rauen is waerachtich. of dat een vos es goet? So meent ghi datter licht is enz. Daar echter dit teeken juist aan het eind van den regel staat, lijkt het mij waarschijnlijker dat hier de dubbelpunt wat veel inkt gekregen heeft en uitgeloopen is: de dubbelpunt achter „doot" staat aan het eind van een (zij het ook: rhetorische) vraag, het „vraagteeken" achter een bijwoordelijken bijzin van voorwaarde.

Het afbrekingsteeken, dat onregelmatig gebruikt wordt, bestaat uit twee iets hellende streepjes.

XII. — TAAL VAN HS. EN INC.

Wat verder de taal van hs. en inc. betreft, valt op te merken, dat in de buigingsuitgangen bij geen van beiden groote regelmaat bestaat;

Substantief *dyn moeder, des moeders* (vgl. Kolthoff: „Het substantivum in het Nederlandsch der 16e eeuw", § 46), naast *dine moeder, uwer moeder* [1]. Naast elkaar nominativi sing.: *die vische, rauen, saken.* Over den nom. sing. met toegevoegde -e, als *toerne,* zie Kolthoff, blzz. 75/6. Nom. plur. zonder uitgang: *cuken* (Van Helten, § 254), met dubbelen uitgang: *dingers* (Van Helten, § 256, Kolthoff, § 25)van *dinc,* teellid, vgl. Bartholomeus in dezelfde beteekenis: *dingeren* [2], Van Helten, § 255. De inc. vervangt het woord door: *craft.*

Adjectief Zeer vaak komen vormingen voor als: *der aertscher* dingen, *in den alren diepsten afgront.*

Artikel en pronomen Het onzijdig lidwoord van bepaaldheid is: *dat, t,* nooit: *het.* Synt.[3] § 94.

Het lidwoord blijft weg in de uitdrukking *ghinc an side* (Bk. I, 11; Synt.[3], § 97, *m*), vgl. Ndl.: op zij gaan.

Het persoonlijk voornaamwoord van den 1en ps. luidt in den datief in den inc. ééns *mijn* (III, 14, Van Helten, § 329, Van Halteren: „Het pronomen in het Nederlandsch der 16e eeuw", § 10); *du* wordt enclitisch *-tu* (Van Helten, § 108 d) en — geabstraheerd uit vormen als *gaestu, verhefstu* — ook *-stu: eerstu, wantstu, datstu* (Van Halteren, § 5); *-stu* is verder verzwakt tot *-ste,* dat de gewone uitgang van den 2en persoon sing. van het werkwoord is geworden; echter wordt er nog een onderwerp in gevoeld, en vrij vaak wordt er geen nieuw onderwerp *du* bijgezet.

De 1e ps. plur. *wij* is versterkt met *luden* in den inc. op één plaats, Bk. I, 17.

De 2e ps. plur. *ghi,* encl. *i-,* en — geabstraheerd uit vormen als *seldi, hebdi* — ook: *di;* tenminste schrijft het hs.: *gheue di* en: *sel di.*

Reflexief: *hem, haer* (*seluen*).

nterrogatiVragend vnw. vrouw. enk.: *wt wien* (*bistu gheboren*), vgl. Franck, vum Gramm.[2], § 220.

[1] Het is dan ook niet noodig met het Mnl. Wdb. aan te nemen dat *syn herne* (II, 12) onzijdig gebruikt is.

[2] Het Mnl. Wdb. citeert uit Barth. *dinger,* waarschijnlijk uit een ander exemplaar.

Conjunctie Van de voegwoorden heeft *ende* haast nooit den verkorten vorm *en*, die dan wel als schrijf-, resp. drukfout te verklaren is.

Numerale Van de telwoorden komt de vorm *twee* slechts weinig voor naast *twe*. Over *veertich* zie Franck, Gramm.[2], § 76; het hs. heeft *dusent*, de inc. *dusentich*; rangtelwoord *anderde* voor „tweede" in den inc.

Verbum Bij de werkwoorden heeft de 1e ps. sing. in het hs. gewoonlijk niet, in den inc. vaker, den uitgang *-e: ic heb, ic singhe ende gebruuk* (hs.). *ic vlye* (hs. II, 13, inc.: *ic vlieghe*) berust op verwarring van „vliegen" met „vlien" (vgl. het praeteritum „vloech" bij „vlien").

In den 2en ps. sing. komt naast den gewonen uitgang *-ste, -este* (zie boven bij het pronomen *du*) ook de uitgang *-tste* en *-tstu* voor: *verstaetstu — vergaestu* (hs.), *eerstu die doetstu* (inc.). Weer anders is de formatie in: *anter du behoeftes of du en behoefstes niet* (hs.).

In den indicativus praesentis is korte stamvocaal in het hs. uitzondering, in den inc. veel minder zeldzaam: *hi brect* (IV, 6, hs.); bij den imperativus komen vrij vaak korte vormen voor in het hs.: *gef, ghif, nem, wes, sich, doch* (éénmaal, II, 29, zie Franck, Gramm.[2], § 123 Anm. 2, Van Helten, § 239).

Het praeteritum heeft ook den uitgang *-ste* in den 2en ps. sing.

Vormen met bewaarde *-e-* vóór den uitgang van het zwakke praeteritum staan naast die zonder *-e-*: *hi ghemoetede, vraechde, blate*. Ook hier is de vocaal in den inc. vaker bewaard.

prisen, wisen, verderven worden nog zwak vervoegd; toch ook reeds: *gepresen* (hs.), *verwees* (inc.). Voor *hi verslinde* (II, 15, hs. en inc.). zie Franck, Gramm.[2] § 168. Naast elkaar: *die vos spranc — waerom sproncstu* (hs. II, 15, Van Helten, § 138; misschien in overeenstemming met den inc. te lezen: *sprincstu*, maar ook het Latijn heeft: saltasti).

Syntaxis Belangwekkend is in vele opzichten de syntaxis.

Pronomen personale *ic* staat ééns (III, 25) toegevoegd achter *ja* (hs. en inc.), Stoett, Synt.[3], § 36.

De aanduiding van den toegesproken persoon is *du* (Synt.[3], § 28 b). Vrij vaak wordt *du* weggelaten, zie boven. De verwarring van 2en persoon enkelvoud met den 2en persoon meervoud begint, maar is in het hs. nog uitzondering, de inc. is ook op dit punt veel „slordiger". Het meest krasse voorbeeld staat I, 13: hs. *dit en hebste* (inc.: *so en hebstu*) *noch niet gehoert* (Plur.); verder b.v.: III, 4, hs.: *thants sel di te vollen ryc di vinden*, inc.: *te hant seltu dy te willen ryc vinden* (vgl. de schrijfwijze *sel di* (Plur.) in twee woorden); van (ironischen) eerbied getuigt *ghi* misschien in II, 6: *God groet di, heer coninc, wat ghebiet ghi?* (inc.), Synt.[3], § 28, Opm. II. Voor de 16e eeuw vgl. de tabel van Van Halteren, § 1.

Relativum

Het relativum komt voor in den omschreven genitivus (Synt.[3], § 54, Opm. II): *dien si haer naernsticheit kende* (Ndl. wier). De dativus *dien* in: *dat gout dien alle dingen dienen* (III, 10, hs. en inc.) is wel een latinisme, Lat.: cui, zie echter Synt.[3], § 180, VII. Omschreven is ook het relativum in II, 28: *sonder welc dat*, Lat. sine qua.

ende als „relativum" in het opschrift van II, 17 (Synt.[3], § 68).

Relatieve voornaamwoordelijke bijwoorden met *w* beginnend (*waer op, waer in* enz., Synt.[3], § 54 Opm. I) komen in het hs. uiterst zelden voor, bv. I, 12: *waer om* (inc. *Daer om*) *ist dat wi lancsom voert gaen* enz. (Lat.: quapropter); in den inc. zijn zij zeer gebruikelijk.

Conjunctie

want is nevenschikkend èn onderschikkend. Vaak komt (wel in navolging van het Latijnsche voorbeeld) de verbinding *mer want* voor, bv. III, 10: *mer wanter sekerlike bewijst is*, Lat.: verum cum; ook *ende want*, II, 13, Lat. igitur cum; *welc want si is een dochter der vermetelheit*, II, 24, Lat. quae cum sit etc. Verwarrend is de zin III, 6: *want daer om beter is* (quoniam igitur) *begerende* (inc. *begheerde*, Lat. appetendum) *niet te hebben dan te verliesen, so danc ic* enz., waar *want* den bijzin *beter is* onderschikkend verbindt met *danc ic*, en *daerom* slaat op het betoog dat voorafgegaan is. — Ter vertaling van een bijvoegelijk gebruikt participium staat de bijzin met *want* aan het begin van III, 23: *Want die rijn altoes water . . . . gaf*, Lat.: Semper inundanti Danubio.

Voorwaardelijke bijzinnen worden door *of* ingeleid, ook vaak zonder voegwoord aangehecht (Synt.[3], §§ 301 III en 302). Tot voegwoord wordt de uitdrukking *ist dat, ist sake dat.* — Lat. nisi wordt vertaald door *anders dan* (IV, 1, hs. en inc.). — Lat. dummodo wordt weergegeven door *op dat* (mits slechts) in *op dat syt verslinden mach* (III, 3, hs. en inc.).

De beteekenis van *in dien dat* is uiteraard op zichzelf uiterst vaag. Bk. II, 29 staat het voor Lat. cum c. conj., „aangezien": *indien dat die quaetheit contrarie is der goetheit* (hs. en inc.). Ook *na dien dat* heeft deze beteekenis in Bk. IV, 4: *Na dien dattu di ghewaerdicht hebste* (hs. en inc.).

Eigenaardig is de adversatieve beteekenis van *in dien dat*, die ik in geen enkel woordenboek vermeld vind. Bv. Bk. IV, 4: *in dien dat die spise geordineert is tot gesontheit des leuens, so gebruucse die onmatige dwaes tot synre doot ende verderfnis.* Evenzoo Bk. IV, 6: *in dien dat ic di gheuoet heb;* Bk. IV, 7: *in dien dat die natuere u een gelike gedaente heeft ghegheuen;* Bk. IV, 8: *in dien dat si alle dieren die vruchtbaerheit gegeven heeft.* In verband hiermee mogen wij *die* wel in *dien* veranderen in Bk. II, 7: *in die(n) dattet gheselscap soe soet is;* ook Bk. III, 20, hs: *in dien dats in een*, inc.: *in dien dattu minste*, lees: *indien dat ic meen.*

Lat. ut finale wordt vaak vertaald met *om dat* (ook met *op dat* en *dat*), vgl. Ndl. *waarom* en Warenar 80.

De door verbinding met *dat* ontstane onderschikkende voegwoorden vormen nog geenszins een eenheid zooals thans, vgl. Bk. I, 12: *op wanneer du den enen voet hebste gegeuen dattu salich voersieste waerstu den anderen voet selste reyken of setten;* Bk, I, 17: *op wanneer dat yeghen ons opstaet een onweder der ieghenspoet dat wi dan inden vrienden moghen vinden een hauen .... bereit.*

(Het voegwoord *bedi dat* komt in hs. noch inc. voor; Mnl. Wdb. IX, 1927, op *wedercauwen*, vult het ten onrechte in, op een plaats, fol. 11r, die in het hs. ontbreekt).

Latinismen

Dat deze vertaling Latinismen vertoont in grooten getale en in velerlei soorten zal niemand verbazen. Evenmin dat de stijl bij de bewerking herhaaldelijk geleden heeft: niet alleen Lat. woord- of klankspelingen, ook pittige manieren van uitdrukking komen vaak in de vertaling niet tot hun recht. Als bv. de vos het varken in Bk. IV, 2 waarschuwt voor *„den brant die [hem] bereet is"*, dan past het wijzen op *die ander gesouten verken* daarbij veel minder fraai dan de *infumati alii* van het Latijn. In de aanteekeningen bij den tekst heb ik telkens op dit verschijnsel gewezen.

Op vele plaatsen heeft de vertaler het Latijn niet begrepen (en geen wonder!); hij laat dan een stuk weg, of „vertaalt" naar den klank of op goed geluk. Herhaaldelijk voegt de vertaler ter verduidelijking een synonieme uitdrukking of nadere bepaling toe, wat den stijl omslachtig maakt. De incunabel gaat hierin veel verder dan het handschrift. Daar dergelijke uitbreidingen in deze uitgave tusschen haken geplaatst zijn, kan men ze bij den eersten oogopslag vinden. Wij verbazen ons haast dat de incunabeldrukker zich zooveel moeite zou gegeven hebben om den tekst begrijpelijk te maken, daar hij op vele plaatsen voor den grofsten onzin niet terugschrikt. Liever schrijven wij de uitleggingen toe aan den vervaardiger van den tekst waarnaar de incunabel is bewerkt. Maar hier komen we op het terrein der gissingen.

Laat-Middelnederlandsch

De inc. is gedateerd: 1481; dat het hs. óók laat-Middelnederlandsch is, blijkt uit de volgende eigenaardigheden van de taal:

1. *bulderen*, in Supplement van het Mnl. Wdb. enkel geciteerd uit Haagschen Bijbel en Blome der Deuchden (ca. 1485, zie De Vreese, „Bouwstoffen" 90, blz. 118 a).
2. *pomperie*, geciteerd uit Exc. Cron. (van 1530) en Vijf Maechden (begin 16e eeuw).
3. *prulen*, zie Franck-Van Wijk.
4. De zwakke vervoeging van *sceyden* (zelfs deelwoord: *ghesceyt*), zie Van Helten 182*.

5. De vorm *herne* (hersenen) is pas in de latere Middeleeuwen naar het Westen doorgedrongen (Mnl. Wdb. III, 379).
6. De vorm *waer om* (= en daarom), die, zij het ook uiterst zelden, voorkomt, wordt door Stoett, Syntaxis[3], § 54 Opm. I, jong genoemd.
7. Het (nog sporadisch) gebruik van den tweeden persoon meervoud voor het enkelvoud en ééns ook van enkelvoud voor meervoud wijst in dezelfde richting.
8. De vorm *verde* (= verre) is jong-Mnl., zie Mnl. Wdb., VIII, 2273.

LIJST VAN HERHAALDELIJK GECITEERDE WERKEN.

1. Dr. J. G. Th. Graesse: „Die beiden ältesten lateinischen Fabelbücher des Mittelalters", in: „Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart", CXLVIII, Tübingen, 1880.
   Hierin: „Speculum Sapientiae beati Cirilli Episcopi" van blz. 1 tot blz. 124, „Schlusswort", blzz. 283/4 en „Erläuterungen", blzz. 285 tot 302.
2. Dr. Ernst Voigt: „Kleinere lateinische Denkmäler der Thiersage aus dem 12ten bis 14ten Jahrhundert", in: „Quellen u. Forschungen zur Sprach- und Culturgeschichte der germanischen Völker" van B. ten Brink, Wilhelm Scherer, Elias Steinmeyer, XXV, Strassburg—London, Trübner, 1878.
   Hierin: „Guidrinus", blzz. 51—57, 139—146 en den „Anhang"; „Fabula de Gallo et Vulpe" en „Brunellus".
3. J. J. Eschenburg: „Ueber die Cyrillischen Fabeln und den Meistersänger Daniel Holzmann", in: „Denkmäler altdeutscher Dichtkunst", Bremen 1799, XV, blzz. 365—376.
4. J. F. Adry in „Magasin Encyclopédique" van A. L. Millin, 1806, II, blzz. 17—38.
5. Pio Rajna: „Intorno al cosidetto Dialogus Creaturarum ed al suo autore" in: „Giornale storico della Letteratura Italiana", III, Turijn, 1884.
6. J. A. Alberdingk Thijm: „De Fabelen van den Heiligen Cyrillus in het Nederlandsch", in: „Dietsche Warande", VI, 1864; blzz. 81—103 en 193—230.
7. A. C. M. Robert: „Fables inédites et Fables de La Fontaine", Parijs, 1825.
8. Th. Fr. Crane: „The Exempla or illustrative Stories from the Sermones Vulgares of Jacques de Vitry", London, 1890.
9. Thomas Wright: „The Anglo-Latin satirical Poets and Epigrammatists of the Twelfth Century", I, London, 1872.
   Hierin: Nigellus Wireker, „Speculum Stultorum".
10. Dr. F. Lauchert: „Geschichte des Physiologus", Strassburg, Trübner, 1889.
11. Dr. Otto Keller: „Antike Tierwelt", I en II, Leipzig, Engelmann, 1909—1913.

WIJZE VAN BEWERKING.

Over het algemeen heb ik, waar handschrift en incunabel onderling afwijken, mij aan het hs. gehouden bij deze uitgave; alleen is de inhoudsopgave, die in het hs. telkens aan het begin van elk boek is gesteld, óók, op voorbeeld van den inc., volledig achter den Proloog gegeven.

Van den tekst van hs. en inc. wijkt deze uitgave af op de volgende punten:

1. tusschen vierkante haken zijn die woorden geplaatst waarvoor het aequivalent in het Latijnsche voorbeeld ontbreekt;

2. waar de tekst blijkbaar verbetering behoefde heb ik de „verbeterde lezing", cursief gedrukt, in den tekst opgenomen, en in de noten de lezing van hs. en/of inc. meegedeeld; stilzwijgend verbeterd zijn slechts ondersteboven afgedrukte letters uit den inc. en dergelijke kleine fouten;

3. de afkortingen zijn voluit geschreven; waar verschil van meening mogelijk was, is in de noten verantwoording afgelegd;

4. de interpunctie en hoofdletters zijn gemoderniseerd, om den tekst leesbaarder te maken. De Middeleeuwsche schrijvers en incunabulisten toch beschikten in hun roode of blauwe hoofdletters over een middel van interpunctie, dat onze tijd moeilijk na kan volgen. Bovendien zou, als de interpunctie niet geëgaliseerd was, de lezer van dit werk telkens op twee zeer verschillende interpunctiesystemen stuiten. Van de behandeling der leesteekens in hs. en inc. is verslag gegeven blzz. XLV vlg. en XLIX vlg.

5. op de i zijn geregeld punten aangebracht. —

In navolging van Graesse heb ik een lijst der fabelen, namelijk van de dieren enz. aan wie telkens de moralisaties in den mond gelegd worden, bijgevoegd, wat naar ik hoop het raadplegen van den bundel zal vergemakkelijken.

12. OTHENIO ABEL: „Die vorweltlichen Tiere in Märchen, Sage u. Aberglaube", in: „Wissen und Wirken" van Kistner en Ungerer, 8. Band, Karlsruhe i. B., 1923.
13. Dr. J. C. C. LOMAN: „Het Oudste Dierenboek", bijlage bij het Programma van het Gymnasium van Amsterdam voor den cursus 1920—1921.
14 en 15. MAERLANT: „Der Naturen Bloeme" en BARTHOLOMEUS (*den Engelsman*): „Van den Proprieteiten der Dinghen", zie Mnl. Wdb. I, Lijst der Bronnen.
16. Dr. JOH. FRANCK: „Mittelniederländische Grammatik", 2te Auflage, Leipzig, 1910.
17. Dr. W. L. VAN HELTEN: „Middelnederlandsche Spraakkunst", Groningen, 1887.
18. Dr. F. A. STOETT: „Middelnederlandsche Spraakkunst, Syntaxis", 3de druk, 's-Gravenhage, 1923.
19. IDEM: „Nederlandsche Spreekwoorden, Spreekwijzen, Uitdrukkingen en Gezegden", 4e druk, Zutfen, 1923—1925.
20. Dr. M. J. VAN DER MEER: „Historische Grammatik der niederländischen Sprache, I", Heidelberg, 1927.
21. Dr. M. SCHÖNFELD: „Historiese Grammatika van het Nederlands", 2de druk, Zutfen, 1924.
22. Dr. G. J. BOEKENOOGEN: „De Zaansche Volkstaal", Leiden, 1897.

In de woordenlijst heb ik de woorden, die naar mijn meening onjuist zijn overgeleverd, opgenomen met de spelling van het hs. of den inc.

De aanteekeningen en de woordenlijst zijn in een afzonderlijk boekje ondergebracht, zoodat men ze desgewenscht gemakkelijk kan raadplegen, of ze anders terzijde kan laten.

In de aanteekeningen zijn zinnen of woorden uit den Latijnschen tekst opgenomen ter verklaring van den Mnl., ook stukken die in de vertaling weggelaten zijn.

DE PARABELEN VAN CYRILLUS.

(Speculum Sapientiae)

DE MIDDELNEDERLANDSCHE TEKST.

DE PARABELEN VAN CYRILLUS.

(Speculum Sapientiae)

DE MIDDELNEDERLANDSCHE TEKST.

fol. 1 r. [1] Na aristotiles sin in sinen boec vanden probleumaten [of vraghen] al sijn die exempelen allen menschen ghenoechlic om wat daer by te leren, nochtans behaghen si alre meest alsmen van seden leert; want dat pallaes der seden wort mit ghelikenissen der exempelen bemaelt [2], wanneer wt natuerliken seden ende properheden der dinghen [3], als wt leuendighen beelden des menschen leuens, een gedaente des menschen wort ghenomen. Sekerlijc, al dese sinlijcke waerrelt is een scole, ende alle dinghen sijn vol reden der wijsheit. Hier om, o lieue soen — want ic di nu beghere te scriuen ewighe leeringhe der sielen, die niet wt ons en comen mer vanden meesteren sijn ghecomen — soe wil icse di ouer gheuen ende leeren by fabulen ende ghelikenissen, op dat ghi se te claerliker verstaen mogheste, lichteliken leeren, soeteliken smaken, vasteliker ghedencken. Alle dat huus des rechten leuens dats op vier principael duechden ghefondeert ende besloten [4], als: wijsheit, grote oetmoedicheit, rechtuaerdicheit ende manierlicheit [5]. Dit sijn die vier siden vanden tabernakel des heren. Dit sijn die vier iobs goeden, ende die vier [6] nabuserdam verderfde doen hi iherusalem destrueerde, als: den tempel der wijsheit ende die stat der groter oet-
fol. 1 v. moedicheit, mitten huijse/der maticheit ende der manierlicheit [7]. Een goet mensche wort wel tot gode [8] gheordineert ouermits wijsheit, tot sinen euen mensche [9] ouermits rechtuaerdicheit, dat hi in ieghen spoet niet en valt ouermits grote oetmoedicheit, ende in voerspoet niet verheuen en wort [10] ouermits maticheit. Mer alsoe als rechtuaerdicheit yemant recht maect ieghen sinen naesten, alsoe kent wijsheit tgoede

Ieghens die hem god gheliken te wesen. ca. VI
Ieghens die begheerte der sonderlingheit. ca. VII
Ieghens die begheerte der principalicheit. ca. VIII
Ieghens houerdighe begheerte der vriheit [17]. ca. IX
Ieghens die begheerte der heerscapien. ca. X
Ieghens begheerte der waerdicheit. ca. XI
Ieghens begheerte der *wareld*liker [18] hoecheit. ca. XII
Ieghens die ghene die dat si vercreghen hebben groot ende hooch achten. ca. XIII
Iegens den ghenen die glorieren als si enighe hoecheit hebben ghecreghen haestelijc ende versmaden den oetmoedighen. ca. XIIII
Ieghens den ghenen die hem verheffen wt *con*st [19]. ca. XV
Ieghens den houerdighen wt sprekelicheit [20]. ca. XVI
Ieghen den ghenen die houerdich sijn om dat si veel vrienden hebben daer si mede gewapent sijn [21]. ca. XVII
Ieghen den houerdighen wt starcheit. ca. XVIII
Ieghens den houerdighen om dat si van edelen ouderen sijn geboren. ca. XIX
Ieghens den houerdighen mensche wt rijcdom. ca. XX
fol. 3 v. Ieghens hem die ydelic ende glorioes scynt [22]. ca. XXI
Teghens die scinen dat si niet en sijn. ca. XXII
Ieghens hem [23] die wat scijnt ende contrari is. ca. XXIII
Ieghens den ghenen die hem seer toenende sijn wt grootheit der gracien. ca. XXIIII
Ieghens hem die in scoenheit glorieren. ca. XXV
Ieghens die glorieeren in der stemmen. ca. XXVI
Ieghen den ghenen die smekelijc [24] begheren ghepresen te wesen. ca. XXVII
Ieghens die hem seluen prisen. ca. XXVIII
Ieghens die beniders. ca. XXIX
Ieghen die ghene die quade fame stroyen. ca. XXX

HIER BEGHINNEN DIE CAPITTULEN DES DERDEN BOECS.

Teghen die wareltlike rycdommen begheren. ca. I
Die begeerlicheit der aertscher dinghen is blint. ca. II
Die ghierighe wat si hebben si sijn arm. ca. III

Die niet te vreden en sijn mit dat si hebben. ca. IIII
Van quaden die dicwijl vallen van dien rijcdom. ca. V
Teghens die gheen die mit verdriete die rijcdommen verloren hebben ende noch rijc willen wesen. ca. VI
Teghens die gheen die vanden vercreghen rijcdommen hem salich kennen [of rekenen] [25]. ca. VII
Van dier onversadeliker ghiericheit. ca. VIII
Tis beter min te behouven [26] dan veel te hebben. ca. IX
Welc dat die waerachtighe rijcdommen sijn. ca. X
fol. 4 r. Waer men sorgen sel rijc te wesen. ca. XI
Teghens hem die garen gauen ontfanghen. ca. XII
Teghens hem die mit rouen rijc wil wesen [27]. ca. XIII
Teghens die scieliken rijc sijn gheworden [28]. ca. XIIII
Teghens [16] die den arbeit laten en leven van rourie. ca. XV
Teghens [16] die om leckerheit rouerye hantieren. ca. XVI
Teghens die ghene die dicwijl gheuanghen worden daer si meenen heymelic te wesen. ca. XVII
Een byspel van onderscheyt tusschen den ghierighen ende den liberalen. ca. XVIII
Een byspel dat een liberalic man gheuet vrilic [sonder weder eyschen] [29]. ca. XIX
Een byspel dat een liberael man gheeft ende hi en verwitet niet om [30] lof te begheeren [31]. ca. XX
Een byspel daer een liberael man gheeft enen yghelijcken dien hi mach. ca. XXI
Een *byspel* [32] dat een liberael man gheeft grote dinghen. ca. XXII
Byspel: een liberael man gheeft altoes. ca. XXIII
Een vry [33] man sel haestelijc gheuen. ca. XXIIII
Een liberael man gheeft blijdeliken. ca. XXV
Een byspel teghen die boesheit der ondancbaerheit. ca. XXVI
Een byspel vander maniere eens dancbaren menschen. ca. XXVII

HIER BEGHINNEN DIE CA. VAN DAT VIERDE BOECK.

fol. 4 v. Een byspel teghens die minnaers der oncuusheit [34]. ca. I
Teghens die oncuusche minnaers der weelden [35]. ca. II
Van dat quade der rijcdommen [35]. ca. III
Dat een wijs man *mat*ich [36] wesen sel in sijn rijcdom ende der gulsicheit niet dienen. ca. IIII
Teghens die wijn dranckers. ca. V
Teghens die ghene die vette dinghen minnen. ca. VI
Teghens die minnaers der scoenheit om oncuuscheit [37]. ca. VII
Tot lof ende prijs der reinicheit. ca. VIII
Tot lof ende prijs der maechdelicheit. ca. IX
Teghen die minners der oncuusheit. ca. X
Teghens die gheen die die oncuusheit doen om ghenoechte. ca. XI
Et sic est finis [38].

fol. 5 r. *HIER BEGHINT TER EREN GODS ENDE DER MENSCHEN LERINGHE EEN NOTABEL BOEC GHEHETEN CYRILUS PARABOLEN. ENDE IS GHEDEILT IN DRIE* [1] *BOEKEN.* ca. I
LEER ALTOES ENDE INDEN LESTEN TIDEN STUDIER OM WIJSHEIT.

Daer was een zeere oude vos die begher*ede* [2] veel meer te weten. Hi sochte eenen meester; al was hi swaer van live, nochtan nam hi an die swaerheit vanden weghe. Doen hi suetelike ghinc wt begheerten yet te weten, ghemoete hem die lose rauen. Doen si malcander hadden gegroet, doe seide die vos al blideliken: „Het heeft gheweest die gods wille dattu mi [so haesteliken] souste ghemoeten dien ic begheerde. Want ic sochte dy, die daer doerden hemel wanderste ende wel merctste, om dattu mi leeren souste: want ic seer begheerlic bin om leringhe te ontfanghen". Doe antwo*er*de [3] die rauen ende seide: „O oude vos, meister van so groter loesheit, wat begheerstu meer te weten? Wilstu wat weten of leren so leer dijn sonden vergheten". Die vos antwoerde hier op als een doctoer [4] ende seide: „O brueder, ist niet van salomon ghescreuen: die wijse die der wijsheit hoort

sal wiser worden'? [5]. Ende waer omme heeft hi dat gheseit? daer om datter wijsheit gheen ghetal en is. Daer omme soe moetmen altijt leeren, ende in den laesten tiden den [6] gront
fol. 5 v. der wijsheit begheerliken ondersoeken. [Wijsheit is dat/ soecken], wijsheit is dat eynde der vroetscap [7]: hier omme hoe wij naerer sijn der wijsheit, hoe wij van natueren mit meere begheerten lopen totter wijsheit om haer omme te helsen. Ghelijc dat dat beroeren der natueren stercker is inden eynde dan int beghin, also is oeck dat porren der doechden stercker by den eynde [8]. Wanneer [9] dat ghesichte ouermits outheit wort grof ende duuster, soe wort dat ghesicht der reden ghescarpt. Het is wel reden, hoe wij hebben beter oerdel [10] der verstandenissen, dat wij dan veel meer naersticheit gheuen [ende hebben] om wat te leeren; want also langhe als wi hier leuen, en bliuen wij nummermeer in enen state. Ist dat wij niet en vorderen, wij ghebreken. Gheliken [11] wi in wandelbaren dinghen wel sien: als die sonne niet worder en gaet voerwaert, soe keert sij weder omme. [Ende als die doechde niet en wast, soe wort sij te hant verminret] [12]. Wes ghelijcx soe wanneer yemant niet voerwaerts en gaet [in eynigher vroemer starcheit], soe neyghet hi totter outheit. Also langhe alstu inden weghe biste soe selstu altijt dijn hert ende dijn sin gheuen om meer te leeren [13]; ende du en sulste niet wanen dattet oec immermeer ghenoech mach wesen: ist dat sake dattu staeste, du
fol. 6 r. gaeste afterwaerts. Daer om heeft die/natuer [bina] alle instrumenten mede te wercken voer gheset, ende niet afterwaerts, op dat wi in doechsamighen [14] wercken niet afterwaerts, mer voerwaerts sullen gaen ende wassen. Want veel van onsen sinnen sijn voerwaerts gheset, ende daer sijn handen ende voeten". Doe die vos dit hadde gheseit doen ghinc hi van daen.

EEN MENSCHE SONDER WIJSHEIT EN IS HEM SELUEN NIET [1].

ca. 11

De arent clam eens bouen inden hoghen claren lucht ende sach al daer die wonderlike claerheit ende scoenheit

der sonnen. Doen vraechde hi der sonnen: „O wonderlike scoen vat, wie bistu?" Die sonne antwoerde: „Ic en weets niet". Doe verwonderde den aernt alte seere dat hi inder fonteine des lichtes gheuonden hadde duusternisse der onwetenscap, ende hi seide totter sonnen: „Ander dinghen worden in dijnen licht ghesien, hoe sout wesen dattu dij seluen niet en sietste noch niet en bekenste?" Die sonne antwoerde: „Want ic die wijsheit niet en hebbe [2]; soe wie wijsheit heeft, die mach blide wesen dat hi hem seluen kent". Doe seide die arent van der sonnen aldus: „Hier om verloren ende te vergheefs is dijn gloriose licht, dijn speciose waerdicheit, soe groete craftelicheit ende so ewighe vas-
fol. 6 v. ticheit [3]. Ende want du di seluen niet/en bekenste, so en bistu dij niet [4], want die wijsheit is den sotten niet [4], noch schijnsel den blinden, noch sprake den douen". Doe antwoerde die sonne [5]: „Al en ben ic mij niet [4], nochtan ben ic een groot teyken bi gode sijnre eewigher wijsheit, wyen alle dinghen sijn [6]. Want die wise god, omdat hi hem seluen alleen bekent ende begripet, is hi sijn selfs. Ende hi is een heere alre dinghen die gheen verstandenisse en ghebruken. Om dat die mensche met gods beelde was verciert, ende oec mededeelachticheit der godliker wijsheit [7], soe was hi in den eersten bouen allen sinliken [8] dinghen inder warelt gheset. Trouwen den wisen menschen horen alle dinghen toe, dien die costelicheit der metalen ende gemmen, ende die crafte der medicinen dien*en* [9]. Daerom so is die wijsheit costeliker dan alle rijcheit [10], ende al dat men begheert en is haere niet te gheliken". Doen die aren dit hadde ghehoert wort si ontsteken van lieften der wijsheit, ende bat der sonnen dat si hare segghen woude wat wijsheit ware. Die sonne dede dat gaerne ende seide: „Die wijsheit is die waerheit des herten, daermen dat ouerste goed, dat god is, met rechten gheloue mede siet, ende met reynre minnen houdet. Die hier mede ryc is, die is altehant een heere der warelt, ende
fol. 7 r. een besitter syns selfs". Doen die aren dat naerstelic hadde/ ghemercket ghinc si blidelic waer si woude.

WAERACHTIGHE WIJSHEIT IS DIE MIT ONNOSELHEIT IS VERCIERT.
ca. III

Doe alle die dieren al te samen raet hylden, ende van veel saken vraechden, soe worden sijs te rade als wter reden der wijsheit, om een reghel van leuen te vinden ende een ondersoekinghe te doen [elc by sonderlinghe] welc die alre cloecste hiettede te wesen [1]. Mer want die onghestadighe ghemeenten teghen malcander arbeit [2], ende eyghen minne dat recht verkeret, soe begonden die voghelen den rauen te prisen, ende die beesten [3] die vos: elc coes den sinen voer den wijsten. Ende doe brochten si bi an elke syde van droch ende scalcheit, daer si als van rechts weghen haer pertien mede stijfden [4]. Doen *si* [5] aldus die dusdanighe saken van pertien [6] voert ghebrocht [7] hadden sonder [enighe] sentencie der reden, soe stont die apinne op om voer hem die waerheit te spreken [8] int generael, [of om intghemeen te spreken], ende seide tot hem: „Trouwent my en verwondert niet dat die beesten [9] in hoer oerdel met loghen ende met valscheit worden bedroghen, in dyen dat oec dicwijl die menschen,
fol. 7 v. die redeliken sijn, ondertiden/bedroghen worden [10]. Want die onnutte wechbrenginghe [11] wil ondertiden miltheit hieten, ende stoute coenheit [12] *wil* [13] grootmoedicheit [14] hieten, ende ydel glorie groot*dad*icheit [15]: ghelikerwijs oec soe wil scalcheit inden crancken oghen des herten claerheit der wijsheit wesen. Mer die bedriechlike scalcheit kan quaet doen ende gheen goet: die voersienighe wijsheit is een alreclaerste const gherechtelic te leven met simpelheit, ende niement te quetsen. Ende god, die die ouerste ewighe wijsheit is ende niement en deert, vraechde vanden quaden enghelen [16], waer si achab [den koninc] mede bedrieghen souden (die des bedrieghens waerdich was, want hi een sondaer was)[17] [Recht of god der bedriechlicheit condich ware]. Ende daer om, die dieren die ghy nu onuersienlic [18] prijst als ghewapent mit consten der bedriechlicheit, dit seg ic die quaetste te wesen mer niet die wijste, want die is alleen wijs die alle dinghen van rechte reden [der rechteliker naturen] is: elc syn eynde alleen te merken [19], ende alle dinc te scuwen dat hinderen mach daer toe te comen,

ende alsoe daer in te doen dat daer toe mach oerbarelijc wesen om daer in te vorderen, ende in alle desen volstandelijc te bliuen thent hy daer toe comen mach. Mer dat eynde der
fol. 8 r. redeliker/naturen is sonder alle quaet te verbliden, ende alle goet met ewygher sekerheit ende sekere waerheit te besitten: tot dit eynde te vercrighen sijn alle sonden hinderlic ende alle doechden hulpelic". Doe dit [20] aldus vertoghen was ghinc elc thuus.

EEN VANDEN BESTEN IS WIJSHEIT TE GHEBRUKEN DAERMEN ALLE DINC MEDE SOECT ENDE DOET IN TIJT ENDE STEDE [1]. ca. IIII

Inder hetten des bouwes so sat een sycade ende sanc. Doe si ghesien hadde een myerkijn mit veel arbeits een greynken draghen [2], seide si met medeliden: „In dien dat die natuer vercoelinghe ende rust ende een vuchtighe stat soecket, waer om so gaestu in so grooter hetten omme? niet alleen naect die tempeest lydende, mer, dat ergher is, metten swaren last dodestu dy seluen. Sietstu niet dat ic die inder groenre scemen sit ende singhe mit rusten ende [3] nauwelic mijn adem [4] en mach crighen inder groter hetten. Daer om rustet thent die hetten des bouwes gheleden is". Dat voersienighe mierkijn antwoerde wiselic der onuersienliker sycade: „Alle *dinghen* [5] hebben haren tiden [6], ende alle dinghen die onder der sonnen sijn gaen haren wech. Daer om, soe alle dinghen in haren tiden ende steden sijn te doen, soe sijn sij oeck te soecken; want ist sake dat die bequaem
fol. 8 v. tijt eens dincs/versumelic voerbi gaet, als hijs [7] behouet so en vint hijs niet, want hijt inder bequamel [8] uren niet en sochte dat hem noot was. Also alre liefste, soe ist ons noot voersienicheit te ghebruken, in welken wy dat voetsel [9] ende ghemac des leuens inder tijt [10] wackerlicken moghen vergaderen als wij bi weldaet der natueren dat moghen vergaderen ende vinden. Die bou is tijt die cost te vergaderen, daer om vergader ic nu voersienlic, daer ic trouwen inden dorren winter mit oueruloedicheit der rusten of mach leuen. Mer du onuersienich vergheetste die toecomende tijt, ende biste een corte onghestadighe tijt in rusten. Ende immer, dat meer is, du misbruucste nu dijn sanc, ende als dat grone

blat, daer du nu ghenoechte in hebbes, als een scheem ghegaen is, ende die sware hetten des honghers met sware armoede gheuolghet is, ende du inden[11] bouwe niet te samen vergadert en hebste: hebstu dan dijn leuen, dattu nu soe seer minste metten swaerde der onuersienicheit niet verslaghen? Mer daer om soe bidde ic dij, merct hoe seer die nature in haren dinghen gheleyt wort met die wonderlike reghel der voersienicheit; want die nature die gheeft altoes
fol. 9 r. wateren[12] in die weyden[13], opdat die beesten altoes hebben voetsele alst noot is[14]. Alle iaer soe wort die sonne voersienlic eens ommegheleyt[15], opdat den toecomenden tijt voersien worde. Want die eerde ontfanct inden winter dat inden somer ghecoect ende rijp wort ende inden toecomende tijt ghebaert[16]. Des ghelijcs int volghen des iaers, so baert die palmboem eens die soetste dadelen, ende die wijnstoc gheeft den soeten wijn. Also oec die fonteynen die altoes niet en springhen, met crafte der sterren lopen si eens, ende beghieten dat eertrijc oueruloedelijc[17]: waerby[18] dat alle die ordinancij der naturen mit voersienicheit gheregeert wort. Waer by soe versmaetstu dan die voersienicheit, die dat leuen so mackelic[19] is, ende vergheeste dat toecomende, ende verblijtste alleen vanden teghenwoerdighen? Seker ic sorch soe ic waen meer vanden toecomenden, [ende du verblijtste alleen vanden teghenwoerdighen], want dat gheleden is dat heb ic verloren, dat teghenwoerdighe ben ic voerbij gaende[20] met haesteliken loop des hemels, ende alleen dat toecomende besit ic". Doen die sycade dit hadde ghehoert, wort *si*[21] beweghet, ende bat dat mierkijn dat sy mit besceyde[22] wilde bewysen wat dat voersienicheit waer. Dat
fol. 9 v. mierkijn/was willich ende seide: „Voersienicheit[23] is metter conste der wackerre reden in desen leuen alsulke dinghen te vergaderen, ende vastelic te houden, daerstu altoes van mochste leuen in die ewighe [ende] glor*iose* rust[24]". Doen si dit gheseit hadden ghinc dat mierken belast mit haer corenkijn te nest.

ALSO LANGHE ALSTU STERFLIC BISTE SO ONTSIET IN ALLEN TIDEN ENDE STEDEN[1]. ca. v

Een hongherghe[2] vos sculende in een hol sach een honghe-
righe rauen omtrent vlieghende. Doe ghinc die vos wt al
heymelijc ende veinsde hem doot te wesen. Hi verkeerde
sijn oghen ende liet sine kinnebacken[3] vallen, hij spreide
sinen hals ende creech heimelijc sijn aem[4], hi strecte sijn
beenen ende stroide sinen staert[5], ende met so groter cloec-
heit als alle dat lichaem scheen ontlost ende leec hi hem
seluen doot te wesen[6]. Ende als die rauen naerstelic die
spise des vleysches sochte, soe ghinc hi staen voer den bosen
vos die aldus scalkelic daer lach. Ende als hi naerstelic mit
waken der sorghen sach[7], soe daelde hi *een*[8] weynich bouen
den vos — want hy des drochs alsoe wel gheleert was als die
vos — op dat hi eer soude vernemen of die vos van cloecheyt
also lach[9], eer hy dan onuersienlic den scalcken met sinen
fol. 10 r. becke begonste te picken./Mer wantmen dat leuen inden
borsten minste mach verborghen, daer die longhen dat vier
des leuens altoes wayende vercoelt[10], so mercte hi eerst[11]
of die buyc oeck yet roerde[12]. Ende want hij also vernam
dat nootdruftighe beroeren, soe nam hi [wt cloecheit] een
steenkijn in sijn beck, ende lietet vallen op des vossen oer,
ende seyde: „Weet dat des rauens oghe wel so veel ghesien
heeft als des vossen oghe; want hebstu suptilic ghesien
mijn[13] hongher, soe heeft ooc mijn oghe dijn droch onder-
socht. Mer ic mach noch segghen meer: ic hebbe menich-
werf wt ghepict die oghe[14] des gheens die soe legghende
waren". Doe vergaderde [die vos] hem scielijcken[15] ende
seide: „Ic hebbe oec wel [scieliken ende] dicwijl blideliken
byden hals ghehouden die tot mi daelden". Doe seide die
rauen: „Waer om so hebstu dit willen doen? Meenstu dat
ic den hongher te min voel? Ende verneem: die ghulsicheit[16]
beswaert, dronckenscap[17] d*at*[18] afneemt verstandenisse,
soberheit[17] verlichtet[19], drochlike verwoetheit [of verwoede
drochlijcheit] verduystert die wijsheit". Doe seyde die vos
weder al claghende: „Dit heb ic hier voertijts wel gheleert,
mer ic weet oec wel dat groote homerus somwijl slumert of
fol. 10 v. slaept[20]. Die verstandenisse en is altoes niet claer, noch/

altijt niet euen bequaem. Veel wysen die haer wijsheit niet en achteden sijn vergaen, ende die luttel wisten, die hebben naerstich gheweest tot haerre salicheit [21]. Dus soe is dat cloecke serpent ouermits sijnre versumelheit vergaen [22] ende die wackere muus heeft die clauwen des catten ontuloghen. Tevergheefs soe wort een nette gheleyt [23] voer die oghen der wilder voghelen. Wilstu my stricken legghen [24], soe weet dat onder die dieuen [25] gheen trou en is. Ganc dan, ende alsoe langhe als du sterflijcken biste, soe duchtet altijt, ende overal duchtende soe sich omme ende merck". Doen dit gheseit was scieden si van malcander.

SICH WYEN DU DIE VOET GHEEFSTE ENDE TWIUELE. ca. VI

Die spinne bereyde eens een netkijn met harre const. Ende een vliech die daer doer vloech seyde aldus totter spinnen: „Waer om voersluutste ons die weghen vrilijc te vlyeghen met dinen drochlijcken nette? Myt wat recht onderwinste [1] te nemen voer eyghen dat nochtan ghemeen is, so dat ic om dijn stricken niet vrilic en mach vlieghen?" Die spinne antwoerde ende seide: „Dit doe ic wt macht der naturen: om dat ic een doctorisse bin gheworden, soe moet
fol. 11 r. ic opene/*scolen* [2] houden [3], [op datter een yghelijc in sel moghen comen]". Die vlieghe seide: „Ist dattet aldus is, soe openbaer mi die regule uwer [goeder ende voersichtigher] wijsheit". Die spinne seide: „Ic salt gaerne doen. Weet dattet leuen des sterflijcken menschen niet min [of meer] en hanghet aen die rechticheit der oghen dan aen dat herte. Ende op dat die nature dat soude openbaren, soe heeft sij [4] dat oghe ende oec dat herte onderlinghe wonderlike seer ghelijc ghemaect, in snelheit ende in oueruloedicheit des gheestes ende in enicheit der conduyten. Hierom behoert-men die oghen met grooter naersticheit te bewaren, op datstu dijn leuen niet dwalende en verlieste. Nemmermeere soe en selstu dijn oghen te samen sluten, mer als dat een slaept, soe sel dat ander wakende di regieren. Dijn oghe is die lantaerne dijns lichaems [5], hier om ist sake dattu dine oghen ghelyc toe doetste, du selste in duusternissen dine voeten stoeten ende beschaemt worden. Met alre bewa-

ringhe behoede dyn herte[6], met wackere naersticheit so bewaer dine oghen: dit is mine eerste reghel. Die ander reghel is: ende en wes niet te milde[7] van dinen voeten, ende gheeftse nyemant beyde; waer dat sake dattuse beyde wt reikeste, du mochtese beide verliesen[8]. Die voet is des wisen
fol. 11 v. mans ende die sot is synre voeten/[onmachtich]. Laet dyn oghen als een leyder gaen voer dijn voeten[9] [dat is mijn ander reghel]. Ende mijn derde[10] reghel is: hoe du vriër[11] schynste te wesen, soe ducht so veel te meer, ende hoopt daer minste daer meest hope schijnt te wesen: wattu int seker soecste, dat seltu int onseker vinden, ende om datstu in vasten dinghen twiuelste, so selstu in twiuel vry wesen. Want die wise onsiet ende scuwet, mer die sotte springet daer ouer ende betrouwet. Ic leer di te rusten, ende te gaen met hoede, ende te voersien waer dattu dinen voeten wt steecste; want die onrustighen ende den sotte legge ic stricken, ende den moyliken[12] bereide ic pijn". Doen die vlieghe dit hadde ghehoert, verwonderde sij ende seide: „Seker, du leerste groete dinghen". Die spinne antwoerde: „Tis waer, ist dattu daer nae doetste, want verstandenisse is goed den ghenen die daer nae wercken". Die vlieghe is seer onrustich daer nae gheworden[13] ende viel in der spinnen stricke. Ende claechde dat haer die spinne hadde bedroghen. Die spinne antwoerde: „Den onrustighen[14] te vanghen en is gheen bedroch, mer rechtuaerdicheit. Ic heb di hier voermaels gheseit: rust, of vaer wijselic, ende du en hebste mi niet verhoert. Daer om laet *anderen*[15] wt dijn quaden leeren. Hoe groete goet hebstu nu mit dijnre onuoersiennicheit ver-
fol. 12 r. sumet!"/Ende mit desen segghen verwees[16] sij die vlieghe.

MIT EEN VRIE LAST GANC LIJDSAMELIC[1]. ca. VII

Die muus liep tot eenre tijt doer eenen kellenaer[2] ende sij moetede een slacke[3]. Die muus bespottede die swaerheit des slackes ende si seyde[4]: „O suster, waer om ist dattu dus snellike loepste?" Ende die slacke roerde haer hoeft ende bescempte die muys[5] weder, ende antwoerde totter waerheit: „Ic gae aldus want ic mit minen wapen[6] bin belast". Die muys seyde: „Het is sotheit soe grooten last ouer al te

draghen". Die slacke antwoerde ende seide: „Tis seker sotheit dij te oerdelen dattu niet en weetste, ende onghewapent ende onbescermt voer den vianden te loopen [7]. Wt voersichticheit der natueren ben ic mit een [8] bedect, ende so wanneer mi die noot ouercoemt so vinde ic altijt wel voer mi een huuys [9] ende een bescuddinghe ende eenen schilt, ende ic en loop oec niet om hulpe te bidden [noch om te begheren[10]]. Du [biste] licht ende [11] du biste oec[11] onghewapent: wanneer dat dij enighe vianden ghemoeten [so bistu onghewapent ende] du biste seer veruaert ende du loopste omme ende du soecste hulpe [12], ende du worste dan van den vianden ghedodet, ist dat sake dattu dan nerghens gheen hulpe en vinste. Wat bistu dan blide
fol. 12 v. van dijn/lichticheit [13]? Merct dat die lichticheit der winden den scipman dicwil bederft [14]. Ende een sterc paert en loept niet met vrien wille in die vergaderinghe der vianden [15], ten sij dat hij mitten opsitter [16] gheladen si. Dat water der see omme sijnre lichticheit overuloyet altijt, ende die aerde rust om hare swaericheit [17]. Hier omme, suster [18], heb du den storm der lichticheit, ic hebbe gaerne rusticheit mijnre swaerheit. Ende mi behaghet altijt te draghen een soete iuck der bescermenissen, ende te hebbenne [19] by mi een lichte last der salicheit". Doen die slacke [20] dit hadde gheseit ghinc si van daen. Ende si verwandelde dat lachen der muijs [21] in een screien.

VESTICHT DEN ANCKER DIJNS HOOPS [1] *IN EWIGHEN GOEDEN* [2].

ca. VIII

Een groete waluische lach eens bouen den water der see oft een eylant hadde ghewest. Doe hij scheen droech lant te weesen [3], soe gheuielt dat die scipper lant begheerde, ende quam tot deser valscher hauen. Hi clam neder [4] ende sloech vuer wt een steen [5], ende begonde sijn coude ende vermoeyde [6] lichaem te verwermen. Doen die wische [7] die groete hette hadden vernomen [8], daer roerde hij hem seluen. Die scipper waende datter aertbeuinghe gheweest hadde; wt grooter veruaernissen soe liet hij alle dinc after ende hy
fol. 13 r. is ghelopen [9] tot [ende liep tot] sinen houten scepe [10]. Doe hi die waerheit hadde vernomen [11], seide hi totten waluisch:

„Waer om hebstu dijn grootheit ghetoent ende dijn stantachticheit [12] gheueinst, ende di verciert een hauen te wesen [13]? Hadde mi een driuende hout di voeruluchtich [14] niet te hulpen ghecomen, du soudeste mij die in di betrouwende was haestelic verdroncken hebben als of ic die scipbrekinghe hadde gheleden". Die visch antwoerde: „Waer om hebstu neder gheclommen te rusten op een wanckelic dinc?" Die scipper antwoerde: „Sekerlic [15] want du niet en scheenste een dier te wesen [16], mar een lant". Die visch seide: „Al datter schijnt dat en is niet. Vele synre ghefondeert alleen int schinen, ende niet inder waerheit [17]. Een sophist [die wat schijnt te weten [18] ende niet en weet die] schijnt een philosoef ende een ypocryt [scijnt] heilich [te wesen]. Hier om, mijn alre liefste, die du in den[19] vreselike vloeden der zee vercierste [20], ende [21] die ombeuaen wortste van enen broeschen houte, daer du inder noot dijn toevlucht toe hebste, sich ende merc naerstelic in wien du betrouste [22]. Want ist dattu te vollen eens dwaelste, als du belopen wordes vanden doot so en selstu dijn dwalinghe niet connen corrigieren. Hier om soec altijt een brede ende stantachtighe [23] hauen. Ende voer tgoede kies dat beter, ende voer dat beter dat
fol. 13 v. alre beste, daerstu vri met goeden betrouwen in moechste rusten. Een wijs timmerman of huusmaker, soect hi niet die stantachtighe aerde, ende een stantachtich fondament? Ende een wijs stuerman eer hi sijn ancker vesticht soect eerst enen vasten vrien [24]. Seer sot is hi die op een ongestadich dinc timmert ende [25] die meent dat beroerlike dinghen hem onberoerlic ende stantachtich sellen maken. Ganc ende leer hier wt, niet in vergancliken dinghen te betrouwen, mer vestich den ancker dijns hoeps alleen in ewige goeden". Die scipman, met desen gheleert, voer heen met sinen scepe wel getroest.

MINNE SLECHS EWIGHE GOEDEN, ENDE DU EN SELSTE DI NIET BEDROEUEN. ca. IX

Die apinne was eens herteliken blide in eenre volre manen, ende die vos was bi haer ende seide: „O lieue suster, bewise mi die sake waer om dattu dus blide biste [1]. Die

apinne [2] antwoerde: „Want ic nu dat licht ghebruke dat ic minne [3]". Doe seide die vos: „Ic waende [4] wt dinen handen, nose ende crommen oghen [5] dattu meer dan ander dieren souste hebben ghenaket tot menscheliken reden; mar als ic wt dijnre idelre [6] vrolicheit verneem, so blijfstu noch verre daer of. Hoe wi meer vanden reden sijn verscheiden, hoe wi vorder schelen vanden menschen. Ic meen [7] dattet een waerachtich goet is tlicht te minnen dat stantachtich is,
fol. 14 r. mer/te minnen dat verganclic is en is [8] [int eynde] niet dan bedroeuen. So veel als wi verbliden van enige vercregen goeden, so veel worden wi te hant bedroeft als wijt verloren hebben, ende die bliscap wort in droefheit verwandelt [9]. So groot die begheerlicheit is int minnen, so groote droefnis is si na [10] int verliesen. Ende so groot die bliscap is int ghebruken, so groot is die droefheit int ontberen. Wantet beter is niet te minnen dan te droeuen, so meen ic dattet beter is verganclike dinghen te versmaden: wanneer si vergaen sijn, so en bedroeuen wi niet. Ic prise di dattu tlicht minste, mer ic en prise di niet dattu dit wandelbaer licht der manen minste. In desen auont bistu blide om dat die mane vol is, mar morghen auont selstu droeuich wesen. Tis onmoghelic niet droeuich te wesen alsmen verloren heeft datmen minde. Aldus en selstu van voerleden bliscap niet hebben dan droefheit [11]. Ten behoert enen wisen man niet wel toe blide te sijn om na te droeuen, mer een wijltijts te screyen om inder ewichheit te verbliden. Tis een onsalighe verwandelinghe van vrolicheit in droefnissen, mar het is een salige verwandelinghe van [screyen ende] suchten in bliscap. Hier om, mijn alre liefste, op dat dijn liefste [12] vrolic si ende ewich
fol. 14 v. bliuende,/so minne alleen een licht [des daghes] dat onwandelbaer [13] is. Waer een goet vast licht is ende bliuende, daer is een ewighe bliscap [14]. Ghelijc dat gheen is dat wi minnen, so sijn wi oec. Die minne heuet een wandelbaerheit [15], want wi vergaen metten gheminden dinghen òf wi staen, ende worden daermede snode [16] òf duerbaer. Hebstu niet gehoert wat die rauen antwoerde een camelioen, die van eenre gouder verwen in slikigher verwen was verwandelt: ghesuuert gout, ende setter slijc bouenal, ende sich voert an na tgout"[17].

WAER VEEL RAETS IS DAER IS SALICHEIT[1]. ca. x

Die vos vergaderde op een tijt materien om een huus te timmeren opter aerden. Een mierkijn ghemoete den vos ende seide: „Weest gegroet, wat doetstu?" Die vos antwoerde: „Ic hebbe langhe tijt in die holen der aerden ghewoent ghelijc als du hebste: nu wil ic int licht[2] een nestkijn maken". Dat mirkijn[3] seide tot den vos: „Heeft dijn eerste woninghe di ye moeyliken geweest?" Die vos seide: „Nie, mar altijt rustich ende veilich; mer nochtan wt minne[4] des lichtes ben ic tot deser hoecheit[5] gheneycht". Dat mierkijn seide: „Dat licht is seer soet ende ghenoechlic is die sonne te sien. Nochtans[6] is vrie rust veel soeter. Hier om o suster,
fol. 15 r. al ben ic niet groot/ghenoech di raet te gheuen, [so seg ic di nochtan][7] dat die priesteren ende bontwerkers di seer haten, die priesteren om dat si hoer hennen lief hebben, ende die bontwerkers om dat si *dijn*[8] vel begheren. In een nieu werc selstu der ouder menschen raet begheren; raet seldi bewaren ende vroetscap seldi behouden". Die vos antwoerde te hant onberadelic: „Lieue suster, hier op en denc ic niet, ende ic en behoeue ghenen raet". Dat mierkijn antwoerde wijslic: „Die beghinselen der dinghen sijn sekerlike seer clein nader grootheit, mar groot van craften. Van een clein sadekijn coemt een groot palmboem. Hier om inden middelsten beghin[9] selmen alre meest raet ghebruken, want een clein dwalinghe int beghinsel sel int eynde seer groot wesen. Om een clein ghebrec des wortels wort die gheheel boem verarghert, om dat een dinc enichsins wort ghehouden[10] in sijn beghin. Is dat du cleine dinghen versuumste, du selste allencken luttel grote dinghen versumen[11]. Salomon seit[12]: hoert raet ende ontfanct leringhe, opdatstu int laetste wijs wortste. Die ghedachten worden metten rade gesterct". Doe die vos met redenen was verwonnen, antwoerde hi tot desen ende seide: „Al ist goet[13] raet te ghebruken, nochtan heb ic gracie genoech inder naturen"[14].
fol. 15 v. Dat mierkijn seide: „Daer staet ghescreuen: ‚wes niet wijs bi di seluen, ende niet en lene op dijn vroetscap, want die segghen dat si wijs sijn, die sijn sot gheuonden'[15]. En sien vier oghen niet bet dan twe? Ende vermenichuoudighe[16]

radien verlichtent[17] bet dan weinich. Ende vele luden sijn machtigher dan weinich. Ende een scip wort vrier geuoert [ende] van veel luden [gheregiert dan weinich]. Hoert die raet niet der wijsheit toe? Wat si den enen onthout, dat openbaert si den anderen; ende die minster der oetmoedicheit leert[18] doer enen anderen enen rechten raet van datmen behoert te doen. Al hebstu wel ghesien, so wanneer du een ghetughe crighes so seldi[19] sekerre wesen, mar hebstu niet rechtelic ghesien, so seltu totten besten ghestuert worden. Hoe meer luden raet, hoe saliger, want daer veel raets is daer is heil. Een wijs mensche horende sel wiser worden, ende di verstandel is sel regiment besitten" [20]. Die vos seide: „Ic weet dattu voersichtich biste: leer mi wes raet men sel horen". Si seide: „Des[21] wisen, des vrienden, getrouweden[22], grootmoedighen ende die gode ontsiet". Hier na nam dat voersichtige mierkijn oerlof anden vos ende lieten[23].

WEDERCAU ALLE DINGHEN EERSTU DIE DOETSTE. ca. XI

Doe die os haer voetsel een weinich hadde verteert, ghinc
fol. 16 r. hij sitten, ende haelde/die ghegheten spijs weder op tot horen kinnebacken. Dat verken sach dat ende seide: „Wat doetstu, beest met hoernen?" Hi seide: „Ic wedercauwe". Dat verken seide: „Een luttel voer dese tijt hadstu een swaer iuc van dinen hals gheleit, ende waer om en rusti nu niet? En isset niet ghenoech dat tu eens hebste ghecauwet?" Die osse seide[1]: „Waert sake dattu wedercauweste, du en soutste so niet voelen. Verneemtmen die smake niet inden kaken?[2] Eer wi bet cauwen, eer wi den smake bet vernemen[3]. Daer om heeft ons die natuer wel die helfte meer kiesen ghegheuen dan tanden, op dat wi meer souden wedercauwen; ende die smake is voersienlic gheset inden mont, op dat wi die spise te langher inden kinnebacken met ghenoechten moghen houden. Als ic weder . . . . . [4]
fol. 11 r. cauwe so verteer ic bet ende mijn voetsel wort bet gepuert. Doet verken dit hadde gehoert doe seidet: „Wie heeft di leren wedercauwen?" Hi seide: „Die[5] heuet mi geleert wedercauwen inden lichaem die den wisen man heuet geleert wedercauwen inder sielen[6]. Een wijs man eercaut[7]

al dat hi seit of doet. Daer om spreket hi ende doet dat wel verteert is ende gepuert. Waer om is een mensch gegeuen een claren raet der verstandenisse [8], dan [9] om dat hi alle dingen niet eens alleen, mer dicwijl sel eercauwen. Als die spys vierweruen wort verteert, *dat* [10] si so veel puerre inden leden [11] wort ontfanghen [12]. Eerst gaet die spijs totter maech ende wort daer verteert, ende dat puer wort vanden onpueren verscheiden ende dat onpuer wort doer tfondament wtgesent. Dat puer datter wort gelaten wort daer na tot die leuer gesent ende wort aldaer anderwerf verteert [13], ende dat puer wort vanden onpueren ghescheit [14] ende dat onpuer wort geloest doer die blaes [15]. Daer na wort dat puer getogen vanden aderen ende daer wortet derdewerf verteert ende dat puer wort vanden onpueren gesceit [14] ende dat onpuer wort geloest ouermids spie ende sweten. Daer na wort dat puer ghestroyt doer die leden ende daer wortet ten vierden mael verteert ende dat puer wort van den onpueren gescheiden. Ende dat onpuer dat bina puer is wort inden vaetgen des saets [of der geboertenisse] gehouden ende wort wtgegeuen alsmen wil kinderen crigen [16]. Mer dat alre puerste wort int wesen der leden verwandelt ende ten laetsten mitter sielen verenicht ende leuendich gemaect [17]. Hier om gheen onpuerheit der spisen en wort leuende gemaect vander sielen [18]. Daer om wort alle spise vierweruen gereyfol. 11 v. nicht. Wantstu niet/en weercauweste, daer om ontfancstu onreyn voetsel, ende daer om wortstu in die wet gods geoerdelt een onreyn dier te wesen" [19]. Doe tverken dit hadde ghehoert scaemdet hem [20] ende ghinc wech an side.

GANC IN ALLEN DINGEN MIT GHESCICTE RYPHEIT OF SWAERHEIT [1]. ca. XII

Doe dat paert haer ende daer snelliken liep, quam die os hem te moete, swaerlike gaende, ende seide tot hem: „Waer om is dijn claeuwe gecloeft? geheelheit soude [2] di bet onder so swaren last dienen". Die os antwoorde: „Die scepper [3] heeft voersien dattet aldus best is om dat ic onder den last ripelic soude gaen [4]. Weetstu niet [5] dat alle sterflike dingen vol vresen sijn? Hier om moetstu altijt manierliken mit

swaerheit gaen, op wanneer du den enen voet hebste gegeuen dattu s*alichlic* [6] voersieste, waerstu den anderen voet selste [reyken of] setten [7]. Des gelike die eertsche menschen worden verlang wys, want si syn also inden sinnen becommert [8], ende ouermids sterflike leden beswaert, datsi nauwe in hoerre outheit totten verholen ende hogen licht der wysheit konnen gheraken. Ende so si verlanger sijn, so si doerluchtiger syn [9]. Ist dat wi verlang voertgaen, so veel manierliker ende mateliker arbeiden wi, ende daer om sien wi claerliker wat wi doen. Ende als die siel rust so oerdelen wi alle dingen te bet; want die wysheit raect [10] sterkeliken van eynde tot eynde ende schict [11] alle dingen soeteliken [12]. Waer om, ist dat wi lancsom voertgaen, wi volbrengen te geringer dat wi willen, want ouermids der wysheit [13] worden wi doer den [14] wech der waerheyt totten eynde des werkes
fol. 12 r. ghebrocht [15]./Die hemelen houden een gedaente om dat [16] si in een regulierlike snelheit worden beroert. Dat onuoersien ende haesteliken geschiet, dat verkeert ende maket confuus die verstandelicheit [17]. Als een scip niet seer gelast alte seer voertgaet, so wortet dicwyl omgestolpet [18]. Ende een welpgen dat haesteliken voertgebrocht wort, dat wort blint geboren. Van manierliken regen wort dat lant vet, ende die cranen gaen [19] niet alleen tameliker mer oec gesondeliker. Mer wantstu haesteliken loepste mit ongesplitte clawen [20], so wortstu gheoerdelt een onreyn dier te wesen" [21]. Doet paert dit hadde gehoert ghinct wech ende schaemde hem.

SNEL TE HOREN,
VERLANG TE GELOUEN. ca. XIII

Die hongherende vos hadde hoer eens verburgen; daer toe quam hoer vrient die rauen also wel medelidende mit hem seluen als mit hoer, ende begheerde enige hennen drocheliken totten vos te leiden, ende gruetede aldus die hennen: „Ic boetscap v grote bliscap, want die vos is een nonne geworden ende heuet [alle] wreetheit ofgeleit. Coemt voertaen vryliken ende siet dit wonder, want die vos is gewylt [1] ende singet [2] in die kerc mit ynnigen louen". Die hennen geloefden [3] haesteliken ende begeerden den haen

mit hem te leiden. Die haen, so hi seer verstandich is [4], so seide hi tot sinen [5] wiuen: „Hoert mi, ghi ongesinde [6] waer trect ghi ouermids drocherie dan inden doot? Meent ghi dat een rauen is waerachtich of dat een vos is goet, so meent ghi datter licht is inden duusternissen, ende datter doecht is inden sonden [7]. Mer dat is sekerlike onmogelike, want schijnsel coemt alleen van den licht, ende die doechde van goetheit. Als ic sie, dit en hebste [8] noch niet gehoert die synnen der wisen: gherinc selmen horen ende verlang gelouen, ende mit swaren herte. Men moet merken, wat ende wien men gelouet. Hi en is niet voersichtich die vriend[en] ende viand[en] ghelikeliken geloeft: minne ende hate verkeren toerdel [9]. Nyemant en is bet te gelouen van den quaden dan den vrient, noch van den goeden dan den viant. En gheloue dinen viant van di niet inder ewicheit: ist sake dat hi [10] goet seit, hi bedecter quaet onder, ist sake dat hi quaet seit, hi doet dat hem toebehoert. Een mensche en sel dan sinen gemenen viant den benider niet gelouen [11]. Die duusternisse minnet die haet dat licht; die tonge stroyt van enen anderen een quade fa*em* [12] om syn goet gerufte te verduusteren. Hier om menen die vroeden datmen den ghenen niet en sel gelouen die veel cout, smeket, lieget ende bedrieget. In veel spreken en sel gheen sonde ghebreken [13] ende een smeker seit ende slaet [14] valsche *voer waer* [15]. Een tonghe die ghewoen is te lieghen die keert haer herwaert [16] [ende darwaert], ende een bedrieghende siel spreit [17] [ende wtreyct] dat net der drogerien. Du en selste niet horen [18] den ghenen die wat vanden dinen begeert of die toernich is [op di]. Een woort dat men vangen mach wort lichteliken gesproken [19]. Ouermids gramscap of viantscap of nydicheit wort die mont [dicke] vander waerheit geboghen. Nyemant [20] en geloue min van dinen goeden dan di: natuerliken begeren wi prijs ende wi vermoeden [21] ghemeenliken groter [22] dingen van ons. Daer om [23] so selmen slechts ghelouen dat mogeliken is ende
fol. 13 r. tamelike [of behoerlike] [24]; mer die tamelicheit des woords selmen vernemen wt dat gheen dat totten werke behoert [25], als wt gedaente, stede, tyt ende manier. Hier om ist sotheit den bedriechliken rauen te gelouen, ende te menen dat die

vos [26] gewylt is ende in der kerken singet. Dat en behoert niet totten vossen start ende ten schijnt niet waer te wesen [27]. Ist sake datmen mitter groter hoeden hoert te geloven, ende die waerheit naernsteliken te ondersoeken [28], sekerliken tis seer grote sotheit gheringhe te gelouen, ende [29] haesteliken worden beroert". Doe die haen dit hadde dien hennen geleert, scheide die rauen van daen, ende die hennen volchden den haen.

MINNE RUST DES HERTEN ENDE VLYE LEDICHEIT. ca. XIIII

Doe die os op enen auontstont dat grayeel had opten halse ende ploechde, quam die ledighe wolf ende seide mededogende[1]: „Wanneer selstu wesen ontbonden, vry, ledich?" [2] Die os antwoorde: „Wanneer die wysheit afterlaet die natuer. Also lange als ic [3] arbeide so en wort ic niet geuangen van wildicheit of ledicheit des herten [4]. Ledicheit is een tempeest des herten, ende wanneer die sinnen ledich syn, worden si vander doecht verureemt, ende lopen wilt ende voeruluchtich als caym dede, ende worden in sonden beuangen als david doe hi ledich was [5]. Die bant der leden ouermids stadige beroeren is sonder voelen" [6]. Doe antwoorde die wolf ende seide: „Rust dan een wijs man niet?" Die os seide: „Immer die wise man heeft alleen vrye rust [7]. Om dattet breyn [8] te rustiger sel wesen, so en wort dat ouerkinnebacken niet beroert. Nochtan een wijs man en is nymmermeer ledich,
fol. 13 v. stadeliken is hi inder sielen beroert of inden/lichaem. Wat is ledicheit dan verlies des onwederhaliken tyts, wtstorting des leuens, afterganc des vordernisse [9]; ledicheit maect traecheit des vleyscs [10], houerdie, onsuuerheit, gebreck, rouerie; een slappe hant maect armoede [11], ende die ledicheit volget is alre sotste. Doe dat volc van israhel opten sabboth rustede, doe en regendet geen hemels broot [12]. Een onberoert water veruult [13] [ende] stinct, ende een swaert datmen niet en roert [of besicht] wort beroest. Een voet die altyt stille staet wort onbeuoelike, ende een cleet dat ledich leit wort vanden matten [14] geknaecht. Mer die hemel loept stadelike. Also lange als therte leuet en rustet niet, die natuerlike cracht en slaept niet. Ende die wysheit die die

werelt regiert is altoes doende. Hier om scuwe ic ledicheit, ende ploech of eet of wedercauwe, of ic slape [15] ende verteer myn spise". Doe die ledige ende wilde wolf dit hadde gehoert ghinc hi [thant] van daen.

ALSTU WEETSTE SPREEC, ENDE BEGEER TWOORT TE HOREN[1].
ca. XV

Doe die rauen ouermids velen arbeit ende naernsticheit ten laetsten hadde spreken geleert, hoerde hi den versche oec spreken [2], ende seide tot haer: „O suster, wie heuet di leren spreken?" Si antwoorde: „Nyemant seker, mer die [3] natuer: doe mi die start was benomen heuet si mi daer voer spraec ghegheuen". Doe seide die rauen: „Tis een salige wissel dattu voer een onredelike start [4] hebste een redelike sprake ontfanghen". Doe seide die vorsche: „Hoe bistu, broeder, aen die sprake gecomen?" Die rauen antwoorde: „Ic heb myn sprake in lange tyt geleert ende mit groter
fol. 14 r. naernstic/heit gecoft". Doe seide die vorsch houaerdeliken [5]: „Siet du hebste leren spreken ende ic niet. Ist dattet v behaget, laet ons spreken om te beproeuen [6] wie van ons can oueruloedeliker spreken". Doe die rauen dese begheerte hadde ouergecauwet seide hi: „Ic can slechs een weynich spreken dat ic heb geleert. Tis wel waer dattu niet en hebste spreken gheleert noch gecoft: hadstu dat gecoft of geleert, du en soutste dyn sprake niet aldus wtstorten, mer du soutste vercopen of profiteliken [7] wechgeven". Doe seide die vorsch [8]: „Wien vercoepste nv dyn sprake?" Hi antwoerde thant: „Den wisen, die niet en verliest wat hi ordinierliken doet, mer al ist hem costelic watter bequaemliken geschiet [9]. Hebstu niet gehoert dat die tonge des rechtuaerdigen is een wtuercoren suluer [10] ende daer om alre costelicste [11]. Een slot dat selden wort opgedaen is sterker ende een tonge die selden spreket is vaster. Datter lange wort recht gehouden en wort niet lichteliken gecrommet. Als die tonge niet en spreect so wort si ghehouwen [12] recht. Twoort is een begripe der verstandenis [13]: wanneer twoort wort alte seer wtgestort, so is [14] die inwendige bant des redens ontbonden. Sprac des menschen lip niet confuseliken in babilonien ouer-

mids veelheit der spraken? Ende god [15] heuet in syna corteliken slechs tien gheboden gesproken [16]. Om datmen luttel sel spreken so wort die mont mitten lippen [17] ghesloten [18], want ist dat sake dat des menschen sprake beteykende is [19], so wort si mit gedachtenisse begrepen [20], mit rade gevormt, mit oerdel gestuert ende daer na als si wel verteert is so wort si in steden ende tiden den oren geopenbaert. Vijf stemme-
fol. 14 v. like letteren sijn den mensch gegeuen [21]/op dat hi spaerlike soude spreken [22]. Daarom is die tonge een reescap [23] mede te spreken ende te smaken, op dat wi weynich sellen spreken ende dat eerst wel smaken. Hebstu niet gehoert watter gescreuen is: wint sellen si sayen ende storm sellen si mayen [24], want in veel spreken en gebreect gheen sonde [25]. Wie veel onbedachteliken spreect, die verstoert ander menschen ende [26] wort verstoert. Daer om heuet den ouden philosophen [27] altoes behaget luttel te spreken. Wie veel spreket die wedercauwet weynich, ende daerom wtruspt hi lege ende ydel woorden". Doe dit geseit was scheiden si van malcander.

VAN EEN DŮN[1] STEMME ENDE TE DOEN EEN GROTE DAET.

ca. XVI

Voer een leeu ghinc op een tyt een esel, ende doe hi [2] sach een scaer van woluen, om die te veruaren [3] gaf hi een groot geluut. Die woluen doe si sagen [4] dattet een esel was die daer blate [5], stonden ende lachten, wetende dat die esel niet so grote crachte [6] en hadde als si wtgaf groot geluut. Doe die leeu tgeluut hadde gehoert, quam si [7] totten esel ende seide: „O vrient, wat is di dattu so riepste?" Hi antwoorde: „O mijn broeder, ic sach enen groten scaer der woluen, die ic mit mijn stemme woude veruaren, ende si en heeft hoer niet verwict [8], mer doe si dijn roke hadden vernomen, te hant waren si wt den ogen, daer ic seer of verwonder". Die leeu [9] lachede ende seide: „Weetstu niet dat die wolf scalc is ende loes? Hi belacht dat roepen, mer hi ducht die cracht, hi bespot der honden baffen [10], mer hi vlyet hoer beten. Sekerliken een besocht [11] ridder niet en ontsiet tgheluut des trompes, mer tswaert. Ende een wys meester en ontsiet den donre niet, mer den blixem. Wat

is roepen dan een wint die wt een ydel borst is ge . . . . . [12]
fol. 21 v. [ghe]stoert? Ledighe ende ydel vaten luden best, [ende die vol wijns sijn die en gheuen gheen gheluut]. Hier om die slechts arbeiden om te ropen die en worden niet [13] ontsien, om dat hy vol winds is, sonder doegheden of goetheden [14]. Ouermits dat ropen der toernicheit soe wort een vlam inden ouen des herten ontsteken; ende die roke die daer of coemt vergaet, die redene si wort verdonckert, dat schijnsel der doechden wort verduustert. Wt den lichte der reden comt die doghet [15]. Hier om dat ghesciet wiselic dat sonder groot ropen der ydelheit mit groten dinghen [ofte wercken] wort
fol. 22 r. gheeyndet [16]; ghelijkerwijs/als die hemel wel omme loept sonder gheluut, also wort een doechtsamich werc sonder groot gheluut volbrocht" [17]. Doe dit was gheseit, doe scaemde hem die ezel van sinen lude roepen, ende sceide van des lewen gheselscap.

EEN GLORIOES DINC IS GHEMATIGHE[1] *VOERSPOEDICHEIT.*

ca. XVII

Doe die sonne formeliken ende stadeliken wort beroert, Mercurius verwonderde daer of alte seer, ende vraechde hem: „Waer om wortstu altijt in dinen lynie beroert, ende blijfste daer gevesticht sonder verwandelinghe?" Hi seide: „Du biste altijt gherekent een fonteine der wijsheit, ende weetstu dit niet? Wie isser glorioser onder die sterren, en ist niet die sonne? Hier is eerst dat licht in ghegheuen, die[2] een heel scoenheit der hemelen is ende een glorie *der* [3] sterren. Hier om worde ic altoes in maticheit beroert, ende nemmermeer en neych icker of. Ist dattu ghemerket: voerspoet maket vianden, ende verwect [4] beniders ende niet en toent een vrient der waerheit [5]. Hier om in voerspoet selmen an vaten m*at*icheit [6], wanneer die voerspoet ongherechtelic ghemaect heeft veel beniders, dat ieghenspoedicheit die rechtuaerdeliken maken [7] minnaren ende vrienden [8]. Die coninc der bien wanneer dat hi is in sijn hoghe mayesteit [9],
fol. 22 v. so doet hij/of sijn prijken [10]: dat heeft hem die natuere gheleert, wanneer hi meere macht heuet, dat hy dan min machtich si wat te misdoen. Dat gheluc der wandelbare dinghen is een

blint licht ende een vlieghenden dach. Hier om moeten wij altoes duchten datter licht verwandelt sel worden in duusternissen, ende dat nae den dach die nacht mit een snellen loop sel comen. Hier om in voerspoet sullen wi naerstelic gheuen [11] wiselic tot maticheit ende weldadicheit, op dat wi mitten enen scuwen die vianden, ende mit dien anderen maken die vrienden, op wanneer dat yeghen ons opstaet een onweder der ieghenspoet, dat wi dan inden vrienden moghen vinden een hauen der saligher toeulucht voersienlic bereit. Seker een wijs scipman, so wanneer hi in een toecomende storme is beducht, al ist weder claer [12], op dat hi vrilijcken mach varen, so strict hi manierlijc sijn seil. Als seer blenckende dinghen verplompen tgesichte, ende als onghem*ati*ghe [13] bliscap doot dat herte, also oec onmanierliken voerspoet beschaem*t* [14] [eenen menschen ende maecten onwijs]. Gheliken die ghesontheit des lichaems [staet in] m*at*icheit [15], also staet oec die salicheit [of ghesontheit] der sielen in manierlicheit. Ist niet natuerlic dat wy
fol. 23 r. luden in hoghen dinghen duchten te vallen? Hier/om als wy in onmetelijker voerspoet sijn [16], soe laet ons opten vasten gront der oetmoedicheit den enen voet opten anderen houden, op dat wi so, bliuende int middel tusschen diep ende hoech, niet en duchten vernedert te worden, mer begheren in oetmoedicheit ghehouden te worden [17] op dat wi mit salighe gheleyden der wijsheet [18] moeten ouergaen [19]. Een [20] vaert vri te scepen in den diepen vloeden, isset sake dat hi altoes een [21] rieme settet opt [22] oeuer. Een [23] mach vri wel timmeren hoghe, ist sake dat hi inden diepen *t*fondament heeft wel vast gheleit [24]. Hoe die hemelsche claerheit lichter is, also veel is si stilre; also die [25] voerspoet meerre is, soe veel sel si wesen meere ghematich" [26]. Doe dit volseit was doen sweech [marcurius] [27].

NIEMANT EN VERSMADE, GHEEFT EENEN YGHELIKEN SCULDIGHE EER [1]. ca. XVIII

Die leuwe ende die vos ghinghen eens te samen om haer voetsel te soeken, opdat die machte den enen, ende die conste [te bedrieghen ende] des drochs den anderen soude te hulpe

comen. Ende die muys liep spacieren na den eten, ende quam dese twee voerscreuen te gemoete. Die leeu sach die muys an mit enen hoeschen [2] aensichte ende nedersloech
fol. 23 v. sinen staert ende groetede die muys/oetmoedelic. Mer die vos wtrecte sinen hals ende sinen staert. [Ende doen si ghesien hadde] dat muuskijn cleyne ende mit enen bloten staert belachte si [die muus] [3]. Doen die lose muus scoffierlicheit vanden vos hadde gheleden, si meende hem dat ten laetsten wel te lonen, ende sonder teyken der droeffenisse ghinc sy van daen [4]. Het gheviel na, doen die leeu ende die vos wt groten hongher haer oghen onmanierlic lieten omme sien, dat si onuersienlic mitten voeten in verholen stricken vielen. Die muis wijst [5] wel watter ghesciet was, ende quam tot dier steden. Si was ghedachtich der eerbaerliken groete des lewes. Si knaechde dat stric ontwien. Ende si behilder den leeu sijn leuen mede, die haer so minlic hadde gegroetet. Doen die vos mit enen oetmoedighen ghelaet ende biddende ghesicht hadde ghebeden, die muus ghehoechde noch wel hoe dat si vanden vos was bespot mit lachen ende mit beschaemten antwoerde, ende seide [die muus] [6]: „Wat sietstu in mi? Laet dijn staert di hulpen, diestu [7] hier voermaels houerdelic hebste opghericht. Du [8] beste loos, mer du en hebste gheen subtijlheit [of wijsheit] [9]. Weetstu niet [10] dat god [11] den alre minsten dinghen craft heeft ghegheuen. Een wijs man
fol. 24 r. en sel niet versmaden, want alle dinghen [12]/mach in steden ende in tiden hulpen. Men sal niet an mercken die cleinheit des lichaems, mer die groetheit der doechden [of der crafte] [13]. Veel cleine dinghen hebben grote craften. Sekerlijc die cleine steenkijns [14] sijn craftelicste. Ende van cleyne sadekijns comen veel groote dinghen. Wat isser onder der menschen leden cleynre dan dat swart van een oghe, ende wat isser costeliker? Ende die salicheit des scips hanghet meer aen een clein roer dan aen een groten mast. [Al wort die mensche ouermits dat couter gheuoet, nochtans ouermits der naelde to wort hi ghecleet]. Wat sel ic meer segghen? Een cleyne spinne doot wel eenen [stercken] man, ende een moeylike [15] vloe doet hem pijn. Ende hier om en sult niemant versmaden, want een yeghelic mach baten. Tis

niet weenich ist sake dat hy niet en scadet. Ende bewijst eenen yegheliken sijn eer. Wat is eer anders dan één [16] werc alre doechden. Ende dit werc wort ouermits [grootheit] ghedaen [ende] vroescap [17], wanneermen anmerct [wat], wien, wanneer, waer ende hoe wort ghegheuen, ouermits [18] rechtuardicheit, wanneermen niet min en bewiset dant behoert, ouermids grootmoedicheit wanneerment meer [19] doet
fol. 24 v. dan datmen sculdich is, ouermids/maticheit wanneer men die eer manierlijcken bewiset. Nochtan, bouen maten te eren dat is te bespotten. Wie den anderen voer eert [20], die eert hem seluen, want wie voersienliken eert, die wort na wet [21] der reden bewesen een besitter alre doechden." Doen dit was gheseit ghinc die muus van daen ende liet den houerdighen vos inden stricke bliuen.

WES ALRE MENSCHEN VRIENT, WEYNICH HEYMELIC [1] *ALLE MENSCHEN TROU.* ca. XIX

Doen die adder sach enen eghel [2] vol doernen, verwonderde si seer vanden [scilde of] wterste, ende hy seide tot hem: „Wie bistu?" Hi seide: „Een trouwe vrient". Si seide: „Wat is een vrient?" Doe seide die eghel: „Dijn vrient is die een siel mit di is; mer waerachtich is hi, ist dat hi di prickelt wanneer du hem wekeliken an cleefste [3], want die waerliken minnet die best*raft* [4], ende die in sonden smeket, die hatet". Doe seide die adder: „Het behaghet mi sekerlijc ghenoech dattet vrienscap is *inre*ste [5] enicheit des herten. Mer ten behaghet mi niet wel dat die waerheit [des vrientscaps] is een doren; want waerachtighe liefste [6] en wort niet buten int ouer aensichte des dinghes, mer binnen ghefondeert [of ghesticht], niet in scarpheit, mer in rusten of in vreden. Is die doren *niet* wter wortel der maledixien ghe-
fol. 25 r. comen?" [7] Doen/die eghel mit dusdanighen wederuaren was gheprickelt, seyde hy: „Alre liefste, ic weet dat haet ende minne alleene int wesen [of ten onderstande] sijn ghewortelt; hier om alle dieren haten dijn dootlike venijn, mer mijn medecijnlike hulpe [8] maket ghemeen vrienscap. Mer die waerheit der lieften ende die valscheit des onderlanghens [9] wort wter scillen ghemerct, want waerachtighe minne

prikelt buten ende binnen bemorwet sij; ende oec wort si van buten suer, binnen *soet* [10], buten quetset si ende binnen gheneset is, want si is als een bitter medicijn. Als aristotiles seit: een out mensche mint of [11] hi hatet. Ende den ghetrouwen minnaer dauid is gheseit dat hi hem ghehaet hadde ende lief hebbende [12]. Versirende [13] minne schijnt inden oghen, si smaket inden monde, si morwet inden oren, si lacht inden aensichte, *behaecht* [14] int vel: nochtan binnen scuylt venijn [15]. Soe wie hy lachende daer mede raect, die doot hy ende doet vergaen. Gloreerstu in dijn ghemalen vel: dat oghe van eenen basilico [16] blint ende doot. Een scorpioen lect eer dan hi slaet, ende als hi mit eenen sienliken monde [17] tvel [of die huut] saft maect, soe smijt hi sijn stert dat venijn des prikels [18] int vel. Die meerminne [19] singhet
fol. 25 v. soetelijc op dat sy [den vreemden/scipman] ende den verwonderenden scipman in scipbrekinghe brenghen mach ende verslinden. Waer water veruaerlijcker ende vreseliker is om ouer te gaen, daer scijntet watere genoechliken te wesen. [Die maelrije [20] des ghenes die op waters gaet die brenghet die partrise mit safte smekelicheit inden doot] [21]. Hier om die doren des eghels is een waerachtich ende sinnich [22] vrint, ende die adderlike maelrie [23] is drochliken [24]. Mijn doren en spruten niet wter wortelen der maledixiën, mer si bewiset datter een costeliker substancie binnen is. Die nature [bescermt ende] wapent die rosen mit doernen. Ende onder een [drouich of] scerpe scille scuult een carstaenge." [25] Doe dit was [gheseit ende] ghehoert, so seide die adder: „Waenstu dattu een waer ende wijs vrint biste [26], woude ic wel dattet di behaghede vrienscap [27] mit mi te vestighen". Dien eghel antwoerde: „Ic bin sekerlijc all*en* [28] vrindelic, weinich heimelijc, all*en* [28] trouwe; want die *niet allen en mynnet*, die [29] en heuet niet wt duechden ghemint, ende *die* [30] velen is heimelijc [ende *sijn* [31] inderste te kennen gheeft], die en mint niemant, want die doechden wort verminret als si wordet ghedeelt. Een moeder mint meer enen soen eenich dan [alden hoep], al waert dat si hadde ghetal van [dertich]
fol. 26 r. sonen. Wilstu endeliken horen: niemant/en bin ic toe gheuoecht mit inderster liefte, dan wes duecht ic hebbe in

langhe tijt ende waerheit ende veel *vuren* [32] der armoeden ende ellenden besocht. Een nuwe vrint is nuwe wijn, ende [33] hy smaket inden monde, hy siet [34] inden buyc, hy ruket [35] int hoeft, hi scuult in den muer [of heffe] [36]. Hier om een vrint der sotten suldi ghelijc worden" [37]. Doen dit was gheseit versmadede die eghele den adder ende lietse bliuen.

ALST NOOT IS BETROUWE DIJN HERTE ENEN WTUERCORENSTEN.
ca. XX

Die rauen docht in hem seluen wien dat hi best die heimelicheit sijns herten soude te kennen gheuen. Die duue sach hem [1] an, ende ghinc tot hem ende seide: „Wat dencstu [2], broeder?" Hi seide: „Ic denc nu sekerlijc dat der sotten ghetal is ongheeyndet [3], ende dat ghetal der wiser seer weinich is. Die ghedachte [4] is dat inderste des herten: wye openbaert dat hi denct, die thoont [5] sijn herte. Wie bestu dan dat ic di gheue mijn herte ende betrouwe mijn alre heimelicste leuen ende mijn alre diepste wortel mijns herten? [6] Doen die duue dusdanighe woerden hadde ghehoert, doen seidesy: „Ic weet wel datstu inder naturen cloeck biste. Daer om bid ic di, broeder, leer mi wien ic of hoe vele [7] ic
fol. 26 v. sonder sorge mijn hert betrouwe alst noot is"./Hi consentierdet te hant ende seide: „Sekerliken een noch [8] gheen, want die wtuercorenster is wenich, ende gheloue is selden. Van desen wort een duerbaer [9] vat ghemaect, daert hert salichlijken in wort verborghen, want ten wort niet van hem seluen ontheft [10] noch van yser of anderen dinghen ghebroken. Sekerliken die naelde der hetten en mach daer niet doer gaen [11]. Die natuer heeft den gout aer inder aerden verburghen. En een vasten boem heeft sinen leuen makende wortel inden diepen ghehuut [12]. Tmorch scuylt inden been, ende dat ghesicht is onder seuen roocgens [13] bewaert. Die mont der wisen is in haer hert, op dat haren lieuen ende costeliken mont wel bewaert soude wesen ende vanden herte beseten [14]: daer om hebben sijt inden arck des leuens verburghen. Mer dat herte der sotten is in haren mont ende [15] haer mont heeft heerscappie ouer thert [16]. Si en achten dat hert niet groot, mer si wtspien dat mit lichten lut-

slaghen [17]. Daer om vergaen si gheringhe, want si om niet den aer des leuens wtstorten". Doen dese dinghen naerstelic ghemerct waren ghinc die duue van daen gheleert.

GROOTMOEDICHEIT DIENT DI[1] *OM TIEGHENSPOET TE VERWINNEN.* ca. XXI

Een tarwen coerrenkijn was eens gheworpen inder aerden
fol. 27 r. ende ghestoruen. Doen/dat by ene [harde ende] droghen sten was ghesproten, die lelye [2] verwonderde daer of ende seide aldus: „Wantstu ghevreuen biste ende ghestoruen, van waer comt dy craft voert te brenghen? als ic ghewreuen worde, so gae ic wt ende verderf. Ist sake dat ic int water bin [soe wasse ic]". Dat tarwen coernekijn antwoerde: „O mijn alre liefste, dat comt wt grootheit der craften. Daer om mijn liden is wercken. Ende als ic sterue soe beghen [3] ic weder te leuen. Dinghen die alre meest craften hebben die thoenen dan meest haer macht [ende wort vermeret] als haer lichaemlike grootheit ghewreuen wort ende [4] sterft. Als fenix [5] doot is soe brenct si een ander. Ende eer dat pijpkaneel bet ghewreuen is, eer dat si bet verwermt [6]. Mer dinghen die gheen craft [en gheuen noch] en hebben, die vergaen van wriuen: die draec [7] verliest die costelijcheit des huus [8], ist dat hi daer mede sterft. Die seyl steen en trecket [gheen yser] hi [en] si [eerst] ghewreuen [9]. Een cranc lit en is niet te raken sonder pijn: een ghesont lit dat heeft ghenoecht alst gheraket wort. Hebstu niet gemerct dat een doectsamich mensche wort moedigher gheuonden als si [10] ouermits ieghenheit wort ghewreuen. In armoede grijpt hi moet, ende die verwinlike reden [11] wort ghesterct. Ist sake dat hy rechtuaerdeliken geslaghen wordt vanden ghenen
fol. 27 v. die/hi voermaels heeft verstoert, hi doet seker sterkelic ist dat hijt met gheliken moede verdraecht [12]. Dat hi cranckelic hadde misdaen, dat verbetert hi starkelic, dat verkeert is, alst wel is [gescict [13] ende] gheordineert so versiertse [14]. Ende die verstroyinge der rechtuaerdicheit wort weder verbetert ouermids lijdsaemheit. Aldus wort die gheuallen doechde [ende anxt] [15] weder vermaket sterkelic [16], ende tquade metten goede. Mar ist sake dat hi onrechtelic lidet,

lidende en doet hi niet alleen grootmoedelic, mar lidende verwinnende so bewint hij wonderlic [17]: want sijn goet en heeft hi niet behouden, mar met doechden onuersienlic beseten [18]. Alsmen vanden quaden wort verwonnen verwint hi die doechden [19]. Ende niemant en wort verwonnen dan die sijn [20] goed wort ontnomen. Alle dat goet des grootmoedigen mensches staet [21] in sinen doechde [of crafte] [22]. [Die hebste ghenoech ende hoech ende daer of bistu blide] [23]. Want als [24] die doechden [25] [of craften] bliuen behouden, gheen berouen [26] van buten en maect hem bloet, gheen confuus en onteert hem, gheen quellinghe [27] en bedroeuet die sinnen. Sint iob seit: ouermids armoede der tijtliker dinghen en is hi niet arm van doechden gheworden [28]. Ioseph die hoech was [ouermids doechden[, en is niet oneersaem ge-
fol. 28 r. worden ouermids quaet gheruft [29]./Die duechtsamighe thobias niet en was vander blintheit wantroestich gheworden [30]. Ist sake dat ghi lijdsamich biste [31], hoe seer die ihegenspoet di van buten anuecht si en sel di niet bescamen [32]; want als een groot oetmoedich mensche is in ongheuallicheit, ist dat hi duldelic lijt, hi blijft verwinre [33]. Doen socrates vrient claghede antwoerde socrates als een medicus [34]: „Wye [35] wil segghen of doen bi onrecht, du en sult nochtan niet liden, ist sake dat mit di si die duecht der groetmoedicheit". Een wijs grootmoedich man verblijt hem in ihegenspoet [36]. Want niet alleen en wort die doechden in crancheden volmaect, mer venijn wort van venijn verslaghen ende verdreuen [37]. Outheit [38] wort inden brande ghepurgeert ende wtuercoren gout [39] blencket inden ouen [40]. Die onlijtsamich is wort alleen in yeghenspoet verwonnen, mer die wise die blijft in yeghenspoet onuerwonnen. Ende wort ghecorrigeert al mit medicinen te behouden. Ende ouermits besochtheit ghecroent [41]". Doe dit gheeyndet was heeftet ghesweghen [42].

HOUDE MEER DIE SIDE DER BARMHERTICHEIT. ca. XXII

Een ionghe beer was eens seer wreet teghens een lam dat hy hadde ghenomen. Dat sach een duue van bouen; ende
fol. 28 v. dese seide [teghen dat ionghe beerkijn]: „Waer om bistu/so wreet teghen den onsalighen?" Die beer antwoerde: „Waer

dat sake dat ghi an mercte mijn gheboerte [ende ghesettinghe te samen] of oec mijn complexie [1], du soutste di seluen antwoerden. Ic ben eens beren soen, mijn phisolomie toent mi een beer te wesen: ic afteruolghe nu des beren seden". Doe seide die duue: „Laet dijn ghebreckelike gheboert, verwinne [2] die felle [ende bitter] complexie, oflaet [3] dijn wrede seden! Want die goedertieren god heeft di ghescapen, die goedertieren natuer voet di. Effen is die aerde die di onthout. Du leueste ouermids den soeten bloede, du ghebruucste vriendeliken die samen voeghinghe der leden [4], ende du wortste sterc gemaect ouermids vrede dijnre vochticheit [5]. Sekerlic alle die ordinancie der naturen trect di tot goedertierenheit. Die hemelsche ende die aertsche [6] doen alle wt goedertierenheit dattu leefste. Du en coepste niet den leuen makende beroeringhe des hemels, noch *dat behoudende* licht der sonnen, noch die wint des luchtes, [noch coren der aerden], noch die [vruchtbaer ende] oueruloeyende vloet daer du of leues [7]. Van waen coemt di alle dit? alleen wt der goedertierenheit der naturen. Hier om laet dijn wreetheyt, sachtmake dine verwoetheit, laet nu of wreet te wesen,
fol. 29 r. ende keer di tot ghemeenre goedertierenheit na te vol/ghen".
Doen dat beerkijn een weynich was bemorwet, antwoerdet hier op ende seide: „Dattu wijselic vermaenste dat soudic seker doen, waer dat sake dat ic reden hadde, die alle [8] quade temmet". Doen seide die duue te hant: „Wel hebstu gheseit, want alle wreede scerpheit comt wt wreetheit des beesteliken ghedachtenisse: want duysternisse bestorten die verbolghen see, ende gout dat plaenlijcken polijst ende verciert is [9] dat blinct claerliken. Die wijsheit [10] is een ghesellinne der saftmoedicheit ende een vriendinne der goedertierenheit, mer als die ghedachte is verstoert so is toernicheit een duuster wolke, ende onwijsheit is een doncker wreetheit. Een wijs [11] die mit clarer reden alle dinc [12] verwint, als hi verst*o*tinghe [13] heeft gheleden, wt moghentheit der grootheden [14] versmaet hi [toernicheit], ende mildelic vergheeft hi, ende hi en ghedenct niet meer [15] [des onrechts]. Dat quade dat hem an is ghedaen dat brect hi ouermits wolstandicheit [16], hi verwint ouermits lijdsaemheit. Ende ouermits barmherticheit soe

toent hij hem ghelijc een verwinre te wesen. Hi weet wel dat die gheen die hem scade doet [of heeft ghedaen] der toernicheit is onderdaen ende daer of verwonnen. Ende daer om die lidende verwinre heeft medeliden mit den verwon-
fol. 29 v. nen [17],/ende mitter medicinen der goedertierenheit soe gheneset hijt quade der crancheit des anders. Die tornicheit des wisen is onuerwonnen vrede, sijn wrake is goedertierenheit. Want die ouerste victorie inden goeden [is] [18] een onghebroken doghet vanden quaden. Wie gheringhe vander vlammen der toernicheit wort ontsteken, die stincket after van den vier als zwauel [19]. Wanneer een wijs mensche tijtliken [20] gram wort soe blenct hi [21] als ghecooct ende verteert gout [22]. Die dicke ontijtliken gram wort [23], die is stinkende bernende swauel: mer een wijs man die tornich wort dat is ghecooct gout''. Doe dit volseit was ghinc [die duue] van daen.

HEBSTU YMANT VERSTOERT ONTSIET DIE ALTIJT. ca. XXIII

Die vos hadde eens alte groeten hongher dat hi hier ende daer verwoedeliken liep om sijn aes te soeken. Onuersienlic trat hi op een slanghe die doer heimeliken weghen ghinc. Rechteuoert wort die slanghe mit groter tornicheit ontsteken, ende beet den vos die hem trat. Die vos wort onlijdsaem ende weder beet den gheenen die hem ghebeten hadde. Doe sy om wrake te doen onderlinghe dat venijn der verbolghenheit [ende gramscaps] hadden wt ghestort schieden sij van malcander ende sochten [1] medecijn. Doen si [2] weder malcander
fol. 30 r. te ghemoet quamen, die/slanghe ghedochte te hant dat oude onrecht, ende wort met nuwen toerne ontsteken ende begheerde nuwe wrake te doene. Hier om quam si met bedecter boesheit des herten mit bliden anghesichte vol van verradenissen looslijcken. Ende si groetede den losen [3] vos, ende sprac hem toe segghende: „O mijn alre liefste, ic sochte dy inder waerheit op dat ic die vrede die ic mit byten des monts hadde verloren, met enen cussen des monts soude weder maken: wat is den sterfliken dieren costeliker dan, den aertschen vroliker, ende ons allen minliker of soe behagheliken als vrede? [4] Alle dinghen bliuen ouermits vrede. Ende die

leuende dieren die groeyen in rusten. Die goeden der burgheren leuen in rusten: vrede es een ghemeen goet der ghemeenten" [5]. Die cloecke vos antwoerde voersienliken op deze woerden aldus: „Sekerliken vrede is een alte godliken goet soe wanneer si waer is, mer wanneer si slechts [6] schijnt [7], soe ist een doncker licht, een dootmakende leuen ende een venijnde soeticheit. Daer en is gheen verlorenre [8] quaet dan viantscap die onder vrede bedect is. Hier omme, o alre liefste, mit di si dinen vrede; mer waer ghehoghenisse des onrechts is, daer is toren. Toerne [9] begheert wrake, wrake sendet [10]
fol. 30 v. bedriechelicheit, [ende] die [11]/voert cruypt om pijn an te doen. Ic en sie dijn hert niet, *mer* ic *lope* [12] tot reden ende mitten licht der reden soeck ic verborghen wrede herten [13]. Ghewarighe [14] vrede en ghedenct nemmermeer des onrechts of des wederstoets [15], mer vercierde vrede en can dat onrecht niet vergheten, want dat crancke [ghedacht] ghedencket onderwilen des onrecht [16]. Want die misdaen is dien salmen altoes duchten ende scuwen: waer onrecht is daer is lichte toern [17], waermen wrake verbeit daer is verlanc*k* [18] goedertierenheit. Iosephs broeders die hem vertoernt [19] hadden doe si ionc waren, die ontsaghen hem doen si out waren". Doen dit was gheseit scuwede die vos sinen viant ende ghinc wech.

TREC OF OMMEGAET MET ENEN WTUERCOREN GHESEL ca. XXIIII

Doen die vos allencke begonste totter ouderdom te comen, want si wel wiste dat si veel quaets ghedaen hadde so woude si pelgrimagie gaen. Ende doen dit was vermaert doen woude die hont des vossen gheselle weesen. Die vos antwoerde ende seide tot hem: „Du biste bassende ende bijtende, ende een maker des viantscap: ic en sel mitti niet gaen". Daen hij versmaet was doen seide die veltezel [1]: „Ic sel dij volghen, suster". Si antwoerde ende seide: „Du
fol. 31 r. bedroefste dij van claerheit ende inder duysternissen/bistu blide. Du biste nidich [2], waert sake dat mi quaet aenstaende waer, du soutste blide wesen, waert oec dat mi goet ghesciede, du soutste di bedrouen. Ganc, ic en wil een viant des lichts niet hebben tot enen gheselle". Doen die ver-

werpen [3] was quam die beer ende boot hem. Die vos die antwoerde: „Dijn hert is alte antstelijc [4], ende du hebste clauwen bereyt om wrake te doen. Waert sake dattu [wt toernicheit] mi of ander oueruielste wredelijc, du soutste dinen ghesel bescamen of den ghenen daert dij op lettede [5] viantlijc verstoren: hierom en sal ic mit dij niet trecken". Doen die leeu begheerde [mitten vos te gaen], doen zeide [die vos]: „Ic bidde di, o alre liefste, dattu mit mi niet en gaeste, want om dattu seere sterc biste soe bistu vermetel ende coen. Du soutste bij auonturen wat [6] willen beprouen [7], daer ic mit mijn voet nauwe of nemmermeer wt soude moghen comen". Doen die leeu was verlaten [8] doe quam die paeu ende boot sijn gheselscap; doen seide die vos: „Du worste om dijn vederen [9] begheert ende du toenste dij om prijs [10]. Metti en sal ic niet trecken, want ic en wil mijn stert niet verliesen om dijnre pennen pomperie" [11]. Doen die paeu was versmaet, quam die wolf daer ende seide: „Ic bidde di die berou hebste, dattu mi die [oec] penitencie doe [12] [ende oeck groot berou hebbe] ontfancste". Die vos seide: „Ic bidde v dattu mi mijn sonden laetste bescreyen: sekerlic, mit een dief en wil ic gheensins gaen op dat ic dijn sonden [13] of verdoemmenisse niet mede deelachtich en worde". Die vos seide oec totten verken: „Ganc wech, want ic en wil van dijn leelicheit niet besmit wesen". Ende ten laetsten quam die ezel die hem offerde [14]; die vos antwoerde: „O du onghesinnighe, ganc van mi, want waert sake dattu erghent sonder reden riepste ende die woluen ons te ghemoet quamen, ic soude te samen mitten sotten bescaemt [15] worden". Doen alle dese metten oerdel der reden waren versmadet stont die vos op, ende om dat sij verbeden was, soe leide sij dese mit haer [16]: een pantheer [17] wes mont wel ruecket [18], een apinne die haer van die volle mane verblijt, een saftmoedich lam, een cleynmodighe haze, eenen eghel met een dornich vel, een os die vanden arbeide leeft ende [een dier gheheten] consurmus dat onreinicheit scuwet [19], ende een vroet miertgen. Doen die vos met dese gheselscap vroeliken [20] reysede, doe moetede haer een rauen ende seide: „Wat vergaderinghe [21] is dit?" Sy seide: „Het is een wtuer-

coren nauolghinghe [of een goet gheselscap] des wijsen,
fol. 32 r. want mitten wtuercoren/selstu wesen vercoren ende soe wie mitten wisen gaet die sel wijs worden". Die rauen seide [22]: „Leert mi mit wien dat ic voersienlicken omme gaen soude." [23] Si antwoerde te hant: „Sekerlijc mitten minre der wijsheit ende der rechtuaerdicheit [24], ende mit eenen trouwen vrient" [25]. Doe dit gheeynt was ghinc die vos voert.

WES IN ALLEN DINGHEN GHESATICH [1] *[ENDE GHESCICT]*. ca. xxv

Doen dat oor hoerde dat dat oghe bescermet was mit enen oghelit wort si tehant mit nidicheit gheprickelt ende seide totter natueren: „Waer om hebstu dat oghe mit snelle ogheleden bescermt, ende hebste mi ouer al bloet ghelaten? Du souste [2] mi oec duerbaer ghehouden hebben als dat oghe, want als dat licht ghenoechte maket, nochtan dat woert maect meere ghenoechte. Ende al is dat sake dat*tij* [3] dat ghesichte leert, nochtan dat horen leert noch meer". Die natuer seide lijdsamelic, die oeghe ende oren wijselijcken heeft ghemaect: „Waert sake dattu mit reden andochste [4] die settinghe der leden, du souste mi meer dancken dan minre beclaghen. Bistu niet diep gheset ende ouer al mit beenren ende mit kerstel [5] bescermt? Nochtan dat oghe dat die lantaern des lichaems is, die is buten. Ende daer om wordet voersienliken ghewapent mit enen snellen velle-
fol. 32 v. kijn. Ende/daer om soe wort [6] dat oghe mit een doere besloten, op dat hem [7] niet ontamelics voer en wort ghebrocht" [8]. Dat oer seide: „Waer om en hebstu mi oec niet een doerkijn [9] ghegheuen? Menstu dattet ghebrec des oers min scadelic is dan dat quetsen des swerten [10] vanden oghe? Hebstu niet ghehoert dattet [eerste] wijf om dat si mit onghebreyelden [11] oren vernam die venijnlike sprake des serpents so heeft sij dien eersten toeganc inden doot ghemaect. Twoert gaet recht [12] totter herten, want die riuieren des [open] hertes vloyet doer een open wech inden oer [13]". Doen soe seide die natuer: „Ghelijc men niet sien en sal ten sij gheorloft [14], also en salmen niet horen ten si tamelic [15]. Heb ic dy daer om niet gheset int middele des hoefdes? Al werc des wijsen sel tameliken bescict worden, ende also als alle

beroeringhe der hemelen ghesciet nader regel des wijsheit des regieres [16], also en sel inde leden die der beroeren der sielen onder gheset sijn [17] gheen werc ongheordineerlic [18] ghescien. Des wijsen menschen ganc is swaer [19], dat ghesicht is reyn, dat horen is eerbaer, dat verstant vergadert [20], dat abijt bequaem [21]. Nochtan alre meest hoert die scoenheyt der wijsheyt int aenghesicht [22], want die *hoeren der* [23] wijsheit hadde alle dat aensicht *Moysis* gheglorificeert [24]. Want [25]
fol. 33 r. een/mensche sel wesen snel te horen, en heb *ic* di gheen door *ghegheuen* [26]. Nochtan alle tijt soe en heeft den oer gheen slot ouermits conste des redens [27]". Doen die oer dit had gheseit [28] was si te vreden ende rustede.

VOLSTANDICHEIT STERCT DIJ IN DEN GOEDEN. ca. XXVI

Die stenen als gelosina [1] abesten [2] ende synoclites waren eens mit malcander in eenre steden vergadert. Daer begonden si van haren craften te disputeren [3]. Ghelosina seide, [die oec een adamant hiet]: „Ic bin soe starc dat niemant mijns ghelike en is [4], want ic bin soe taey van craften dat ic vanden vuer niet heet en worde". Abesten die [woude] daer bouen setten ende seide: „Ic meen dat ic ben meer te verwonderen, worde ic [anders] niet bedroghen [5], want ic houde onuerscheideliken vette vuchticheit, ende als ic eens ontsteken worde, selden of nemmermeer en worde ic wt ghedaen". Doen dit ghehoert was seide sinoclites: „Ic sie, ghij beroemt v teghen malcander van die wonderlicheit uwer onwandelbaerheit [6], nochtan meen ic dat ic niet en ben van minre macht, want ic wonderlike met die mane wasse [7]". Ende [ic meen] wie dat hem seluen prijst en is niet geproeft [8] [ende ghepresen]: daer om *mit* redenen [9] behaghede hem
fol. 33 v. te horen die/sentencie des blenckende carbonckels. Hij was gheleert vander saken ende mit rechtuaerdicheit des reden [10] so eynde hij den kijf mit vonnisse, ende seide: „Want dat een der contrari dinghen is beter dan tander [11], [ghelijc] warm te worden is beroert te worden tot enen beter; also [12] cout te worden is [beroert of] ghekeert [13] totten argher. Mer te wesen in stadighen vloyen dat is mi te wesen of niet [14]. Een dinc also veel alst heeft van wandelbaerheit, soe veel

heeftet van niet te wesen. Hier om segghe ic dat nemmermeer beter en is een verharde quaetheit, ende nemmermeer argher en is volstandicheit der wijsheit [15]. Altoes verwandelt worden is een gheboerte [16] der onwijsheit, want een dom ende een plomp mensche die van den lichte des redens is beroeft wert van stantuasticheit verwandelt [17]. Want een riet dat ledich is wort van den wijnde beroert [18], ende een vloet des sees dat wort sterkelic vanden [19] winde [gheslaghen ende] ghestroijt. [Camelion is een dierkijn leuende vander lucht [20] van menigherhande verwen, dat sijn verwe verwandelt na dat gheen dattet siet]. Doe die vos [21] dat eens ghesien hadde: „Camelion", seide hij, „wat glorieerstu dat ghi een goude verwe hebste ghecreghen? Sekerlijc, waer
fol. 34 r. gheen stantuasticheit/en is, daer is een scimmende wesen [22], ende gheen waer glorie. Hoe veel dat [een dinc ende] alle dinghen hebben van stantuasticheit, soe veel houden si van edelheit [23]. Ende in allen gheslachten of natuer sijn die eerste beghinselen gheuesticht ende stantuastich ghemaect. Die natuer die na ordinancij der wijsheit wort gheregiert, die begheert in haren noettruftighen *verwandelbaerheden* [24] stantuastichheit te houden, ende en wort niet sonder vaste *eenp*aerlicheit [25] of *eenf*ormicheit [25] verwandelt. Want die hemel wort altijt regulierlijcken omme ghekeert. Ende die [wandelbaerheit of] boerten [26] der tiden ende die outheden [27] achteruolghen hem altijt nae eenre formen. Al ist sake dat die soeticheit [28] des melodyen ende die claerheit des wel sprekens bemorwen die oren: nochtan sonder tamelike stantuasticheit en maken si den sinnen d*er* [29] sielen [30] gheen ghenoechte. Hier omme niet en isser beroerliker wt den quaden, noch stantuastigher inden goeden dan een wijs man". Doen dit vonnisse was ghesproken was die kijf gheeyndet.

GROYT ALTIJT IN LIJDSAEMHEIT [1]. ca. XXVII

Onder [2] een lauwerboem, oliue boem, arenge [3] boem ende palm boem, daer was op gheghaen een vigheboem. Ende
fol. 34 v. doet wijnter wart ende/die ander bomen voerscreuen haer ghewoenlike [vochticheit ende] groenheit behilden, die vigheboem wort bloot van bladen ende [4] dorre. Ende want

sy haer soe seer staende als si blau was [ende benidich] [5], mit enen droeuen aengesichte sette si [haer buerinne] dusdanighe [6] vraghe te voren: „Waer om hout ghi altoes groen bladen, ende als die vrucht of is waer om voet ghij oneerbaerlijcke [7] bladeren? Hebt ghi ghenoechte in een schijnlic schijnsel, versmaet ghi die substancie ende bemorwet u alleen die scille?" Doen sy die nydicheit [8] hadden vernomen, braken si den doerne des woerdes mit lachenden lijdsaemheit [9]. Doen [10] si alle ter doechsaemheit [11] spraken, antwoerde laurus eerst [ende seide]: „Ic bin van complexien altoes warm, daer om [12] so leuen altoes die bladen in mij". Die oliue boem seide: „Vette vuchticheit oueruloeyet in my, daer om voedet mijn wortel altoes mijn bladen". Die arengye seide: Ic bin van vaster substancien ghemaect, daer om wort die groenheit in mi wel ghehouden ende en vergaet nemmermeer". Die palmboem seide ten laetsten aldus: „Nie so en heefter blat in mi ghedorret, want ic dat gematich hebbe wt gebrocht" [13]. Daer na sprac die welsprekende lauwerboem een voer allen [14], ende seyde: „Hebdi niet ghehoert
ol. 35 r. waer om een/wijs man nemmermeer sijn gloriose naem en verliest? Sekerlijc om dat hi altoes groyet [15] ouermits claerheit des vroetscaps, ouermits miltheit der rechtuaerdicheit, ouermits vasticheit der volstandicheit, ouermits spaerlicheit der manierlicheit [16] hem seluen stuert; [die] [17] niemant en quetset hi [noch en misdoet], in yeghenspoede en ghebrect hi niet, ende in voerspoet en begint hi niet saft te worden noch weec [18]. Hier om vesticht hij tscip [19] sijnre ghedachtenisse inden hauen der wijsheit an dese vier anckeren der duechden [20]. Daer om nemmermeer en smijt [21] hem wt die vloedt des wereltlijcken storms [ende onweders]". Doe dit gheseit was doe rusten sij [22].

Die lucht verhief haerre eens van lichaemeliker wijtheit [1], van die claerheit haerre substancien ende van die hoecheit haers stedes. Die luchte versmade die aerde ende sprac die aldus toe: „Du doncker puntgen, waer om bliuestu altoes beneden, waer om en verhefstu [of en prijstu] dij niet somwijlen, waer om en verbreetstu di niet?" Die aerde, soe si ouermits oetmoedicheit fondiert in die vasticheit der lijd-
fol. 35 v. samicheit, antwoerde/lijdsaemlic [ende seide]: „Du seggheste dat ic een puntkijn bin; dat belide ic, mer om dat ic alcleyn bin [2], soe bin ic gheworden middel van dese lichamelijke warelt [3], ende rust eeweliken. Mer du mit dijn groetheit vloeitste altijt [ende wortste beroert]. Die [4] hemel wort bi mi [5] omme ghekeert ende die leuendighe aenbachte [6] [ende in vloedinghe] der hemelen wort op mijn stantuasticheit ghefondert. Sekerlijc al [7] bin ic een doncker lichaem ende niet wt en stort enich licht als du doetste *die* vergancliken biste [8], nochtan houde ic die craft der hemelen. Ic bin binnen mit alre duerbaerste gemmen ende me*talen* [9] versiert. Ende buten bin ic scoen ghemaect ende ghesiert mit riuieren, cruden, beest ende menschen, als een leuen *der* [10] dinghen ende als een moeder alre dinghen. Alle dat inden lichame leuet voede ic mit menigherhande goeden [11]. Mer want ic onder alle dinghen bliue, [ende] niemant [en ben] moeyelic dan alstu in mijn inaderen coemtste, ende ic ouermits aertbeuinghe beroert worde ende ghepinighet, so ben ic eene stede [des payses ende] des [eewyghen] vreden [12], een settinghe des eewyghen pays ende rustes, een hauen der salicheit [12] ouermits eewghe vesticheit, alle dinghen om niet bereyt [13]. Du beste bouen ende ontfancste vochticheit
fol. 36 r. ende walmen die/opwaerts climmen. Daer om ouermits die dicke wolcken beroefstu [14] die leuendighe dinghen van s*uete* [15] luchte [16], du sendeste die dootlike blixemen. Nu

sendestu wt vuerighe scutten der blixemen [17], nu wtstorstu wt veruaerliken donre; dit haelstu wt mit last der wijnden [18], dit wrijfstu ende mortelstu met haghel stenen, dit verdrencstu mitten onweder goluen [19]. Sekerlic al dattu wt dijnre houerdien wt senste is een zwaer tempeest. Hier om beter is *mijne* donck*ere* cley*n*heit [20] der oetmoedicheit dan [dijn vreeselike claerheit of] golfelike claerheit dijnre hogher houaerdicheit [21]". Mit desen woerde heuet die eerde die houaerdighe lucht bescaempt.

TEGHENS DIE GHEEN DIE OP GHEBLASEN WORDEN [1]. ca. 11

Tvleysche [2] was eens seer blide om dattet vander sielen heerscappie was verlost; ende van sijnre samenuoeghinghe, om dattet niet meer en soude dienen, mer grof bliuen [3] ende rusten. Daer na quam die ziele om twleysche te visiteren, om te sien hoet mitten vleysche waer, ende vant dat seer gheheuen en [4] seide: „O ic waende dattu bi m*inen of wesen* [5] seer souste verminret wesen, waer om bistu aldus op gheblasen?" Tvleysche antwoerde: „Te voren was ic dij onder-
fol. 36 v. daen ende ghequellet. Mer nu ic ghelaten bin van dij/worde ik mit ruste [6] vander vriheit ende groetticheit beseten". Hier op seide die siele: „Ic sie wel, om dattu berooft biste van doechden [7] ende kennissen [7], soe bistu op gheblasen ende sprekeste ondancbaerliken. Al hebbe ic di altoos als een viant ghehaet, nochtan hebbe ic di nacht ende dach als eene vriendinne ghedient: ic leuen mak*ede* [8] dij, ende du dootste mi, ic voede dij, du verdroechste mi, ic verblide di, ende du bedroefste mi [9]: sekerliken du hebste [houaerdeliken] ghesproken oftu vol windes waerste [10]. Ten is gheen wonder, want die vol windes is gheeft slech*ts* [11] wint wt. Nohtan sel ic dij toenen wat dinen rusticheit, [dine vriheit] ende dine grofheit sijn. Sekerlijc dese ruste is di een doot, vriheit is verlies [12] [of verganc], verheffen is verrotheid [13] [ende onreinicheit]. Du beste grof [14] van oude onreinicheit: du selste in arbeit gaen ende ghescoert worden [15] ende du selste wormen voertbrenghen. Een ghebrekelijc wint heeft di op gheblasen ende sel di midden ontween sniden. Du selste wt worden ghestort inder lucht [16], ende in allen win-

den seltu wt worden verstroeyt. Als die see wort opgheblasen so wort si mit goluen ghestort. [Ende abstomen [17], die seer grof sijn van stinkender vochticheit, die worden met
fol. 37 r. vetheden gheopendt, ende gheuen/wt atter]. Die mitten venijn is vergheuen die worden sijn leden gheheuen. Ende wanneer dat vel vanden water wort op gheblasen, so worden die fondamenten [ende craften] des lichaems verminret. Weetstu niet dat dat leuen sceyt vanden gheest wanneer si ouermits houerdie wort op gheblasen? Als si grof wort soe wort si verminret, als si wt gherecht is soe wortsi ontuoecht [18], als si op gerecht is so wort si neder ghedruct, ende wanneer si buten [alleen] na schijnsel [19] is gheheuen ende verstroyet [20] so wort si van inwendighe wesen ydel ghemaecket [21]. Waer om verhefstu di dan van een ydel wint, waer om glorieerste daer of? Merct hoe scadeliken dat het dan is wint te ontfanghen. Want die wint die inder aerden is gheboren beroert die vaste aerde, ende maket openbaer wolken [22], snijt die inaderen ende maket die senen crampich [23]. Hier om gheeft wt di die vlamme des ghebreckelijcken vlams [24], ende ouermits rotheit en seltste dijn wesen niet verliesen". Doen dit was gheseit sceide [die siel] vanden vleische [25].

TEGHENS DIE GHEEN DIE HEM GROTE DINGHEN WAERDICH ACHT.
ca. III

Die bock quam totter fonteynen op dat hij sijn inderste [1] soude vercoelen, die van dorst branden. Doe hy sijn oghen
fol. 37 v. hadde gheslaghen/op dat blenckende water sach hi daer als in een spieghel die ghelijcheit sijns aensichs. Doen hi hadde ghesien sijn hoeft met hoghe hoernen verciert ende sijn lange aensicht mit enen hanghende baert sprac hi myt blider herten ende vroliker stemmen, hem waerdich rekende den alre meesten [2]: „Och hoe wel betaemde mijn [3] hooft een croen van paeus vederen ende een halsbant onder minen baert [4] hanghende". Dit hoerde een eghel staende op een fonteynen [5] ende bespotteden den dwaes ende seide: „Och ofstu oghen hadste opten rugghe, du en soutste dy niet waerdich rekenen een croen ende een halsbant te draghen,

want saghestu [te hant] dijn [scamel] stertkijn, du soutste te hant [6] dijn houerdighe berominghe verworpen [7]. Sette di in die waghe der rechtuaerdicheit, du selste sien hoe groot du biste [8]. Trouwen du best een hantuol aerden, wat verhefstu dy coninc te wesen? Du biste een sprankel des vuers, wat verhefstu dy bouen den sterren? Mer rekenstu dy seluen groot [9], du selste di seker meerder [10] dinghen onderwinden ende die meeste [10] dy [11] bescamen. Mer rekenstu di cleyn [12], ouer al selstu seker wesen; want oetmoedicheit maect vreese [13], ende vreese [ende sorghe ende anxt] maect sekerheit ende [14]
fol. 38 r. bewaert salicheit. Mer rekenstu/di waerdich hogher dinghen, soe meetstu [15] ende oerdeelstu di seluen. Ic bidde [16], volghet dat ghemeen recht; dat ghebiedet dat men inden oerdel gheenen [17] en gheloue, noch niemant min vanden goede [18] dan hem seluen: in veelre luden mont staet waerachtighe ghetughe [19], ende die [eyghen] tonghe [20] volghet meer die liefte dan die redene, daer om, minstu dij seluen bouen maten, soe gheloefste di seluen [bouen reden ende onrechtelijc]. Soe du meer hebste [21], soe veroetmoedighe di selven in allen dinghen. Ghelouet mi [22], hi vernedert hem seluen seer die hem rekent grote dinghen waerdich. Als die gheen die hem seluen wijs oerdelt, die wort dwaes [23]. Die sterren die hoech staen bedrieghen dat ghesicht, ende die maen, die die salichste is, die is die alre *la*echste [24]. Daer om waer dat laghe oetmoedicheit is, daer is hoge waerdicheit [25], want als wi die warelt hoecheit versmaden, soe worden wi der ewigher hemelschen dinghen waerdich". Als dit die boc ghehoert hadde scaemde hi hem van sijnre vermetelheit ende ghinc van daen.

TEGHENS DEN VERMETENDEN. ca. IIII

Doen een houaerdighe struys was gheclommen [1] *op enen* [2] berch sach hi ander vogheln inder luchten vlieghen. Ende hi vermat hem dat oec nae te doen. Als hy dat mit droefheit
fol. 38 v. sijns herten waende na te/doen [3], doen sach dat een henne ende seide aldus: „Alre liefste, houde dijn stede ende mitten v*l*oghelen [4] der vermetelheit en verlies niet dat been dijnre starcheit". Desen goeden raet versmade die struus, ende

seide: „Swijch, alre ongheuallichste; du mogheste mit craft dijnre vloghelen die lucht ghebruken [5], ende ouermids swaerheit dijns borst soe scrapstu [6] die vulnis". Als die struus dit hadde gheseit ende hi vermetelic beghan te vlieghen, ende hem sijn vederen niet en mochten draghen ouermits swaerheit sijns lichaems, viel hi van bouen neder ende brac sijn leden lasteliken seer [7]. Doen hy huulde van seericheit quam die henne [8], ende wiste [niet] watter doens was [9], ende seide: „My en verwondert niet van dynre onwijsheit, want du hebste al te cleynen hoeft op een groot lichaem; mit enen onoerber [10] vloghel hebstu dijn oerbaerlike leden [ghebroken ende] verloren; wanttu ydelike woutste vlyeghen, soe hebstu waerachtelijc dat gaen verloren [11]. Du hebste dat dijn verloren wanttu dy ver*maetste* [12] dat dijn niet en was. Te vergheefs so hebstu dy verheuen, du biste verderft ende onsalich. Trouwen du en hebste niet gemerct: als die vermetelheit te seer recht is [13] so brect si, ende rijst si so valt si, settet sij
fol. 39 r. voer, het gaet afterwaert [14]./Drincket die maghe bouen haerre craft, sy verdrinct dat herte ende dodet haer leuen [15]. Swaer last hoghe [16] gheworpen valt sterkelijc [16], een [17] hoech ghetoghen seyl verdrenct [18] [dat scipkijn]; mer alle doechden werct by maten. Ende als die natuer stridet teghen die siecte, inder wterste noot thoent si alleen haer craft [19]: weset daer om siecke thent du gheueste [20], ende en reyct niet vorder dan du lanc biste. Ende en neemt niet meer lastes dan du draghen mogheste [21]. Die meer boert [22] dan hi mach, die borst, ende die bouen maten d*rincket* [23] versuft sijn hoeft". Als die henne dit hadde ghesproken liet si [24] den vermetelen [struus] in seericheit legghen.

IEGHEN DEN COENEN. ca. v

Doe een ghewapent [1] heinxt onder enen ridder van verre een strijt vernam, stac hi sijn nose op ende rechte sijn oren ende scudde sijn mane ende neyde [2] stoutelijcken. Doen hi scrapede mitten voet begheerlijc haestende ten stride, doen stont daer een mule [3] ende seide: „Lieue broeder, legghe of dijn dootlike coenheit ende vlye mit vreesen, want die scutte doerscieten vreselic, ende die glauien sterkelijc [4]. Ende

dencke dat dijn bloete naecte [5] buuc ouer al volcht [6]". Die [heynst] was vertorent van desen woerden, ende ondanc-
fol. 39 v. baer van desen goeden raet ,/ende hi sprac houaerdelijc tot sinen vrient: „Wel bistu een esels soen, cout van herten, anxtuoudich ende trach. Soect een hol ende laet die muisen ende hazen dy bewaren". Doen hi dit hadde ghesproken liep hi ten stride, ende wort tot allen siden doersteken, stortende sijn bloet ende craft, ende viel ter aerden. Daer na als dien strijt gheleden was, quam die mule al daer ende vant den heinst half doot legghende. Ende hi bespotte den stouten ende houaerdighen [7] heinst, ende sach hem soe iammerlijc legghen, ende seide: „waerachtelijc [8]. O mijn alre lijfste, also scrijft die grote leraer arisstotiles: die altoes heet sijn van herten sijn dicwijl dwaes, dol van hoefde, ende wijn dranckers. Daer om ist gallien verwoest [9] van drinken. Ende die verwoede [10] ioecht staet altoes in hopen. Mer om dat [11] herte in stouter coenheit niet en viel, so heeft [12] die natuer verenicht [13] beneden metter milte, bouen mitten hoefde, aender siden mitten leuer [14] [ende longhe] om mede ghetemmet te worden [15]. Die hase slaept met open oghen [16], want die van herten sorchuoudich [17] is, die staet op sijn hoede. Ende mit wakender wijsheit ende vrese rustet hy sekerlijc [18]. Een clein herte is natuerlic starc [19], ende een groot herte cranc. Een stout scipman wort scipbrokich, ende een soruoudich [20] comt behouden *ter* [21] hauen; daer om so is die mensche wel salich die altoes vreest, want die vrese is altoes voersienich ter salicheit ende bewaert dat leuen". Als die muyle dit hadde gheseit soe stortede die coene heynst alle sijn bloet ende starf.

TEGHENS DEN HOUERDIGHEN DIE HEM GODE WILLEN GHELIKEN
ca. VI

Doen die apinne enen wacker scipman wackerlicken sach op climmen op enen mast, doen woude sij dat nae doen. Ende dat versach enen rauen ende [1] riep haer toe: „O suster [2], stant op dine stede op dat ghy, v seluen vreemdelijc verheffende, niet zwaerliken neder en valste". Si versmade den rauen ende clam op int hoocste. Ende nederwaert siende

soe swymelde haer crancke breyn, ende viel van bouen neder ende brac den hals. Ende en mochte voert [3] dat hoeft niet op boren. Daer na sach sij een coninc [4] in sinen setel sitten. Ende doen begheerde [die apinne] oec een coninc te wesen, ende si wachtede tot si den setel ledich vant. Doe ghinc si daer in sitten als een coninc [5]. Dat sach een voskijn ende quam [6] al spottelijc ende seide tot haer: „[God groet di], heer coninc, wat ghebiet ghi?" Die apinnen seide: „Niet anders en ghebiede ic di, dan: siet blidelike an mine glorie". Dat voskijn seide: „O suster ic rade di, dael haestelic ghesont [7] van desen troen". Dat versumede [die apinne], ende [8] wart haestelic al vanden honden verscoert [9]. Doen quam si tot haer selven ende seide mit rouwen: „Wee mi dat ic der wyser [10] raet [aldus] hebbe versmaet. Ic en wiste niet: daer gheen raet en is, dat daer gheen salicheit en is [11]. Dat hoerde die vos ende quam daerby ende seyde: „[Ic sie wel], die moinisse [12] heeft di verstant ghegheuen, van minnen wil ic di berespen. Waer om so wilstu bouen anderen dieren den mensche ghelijcformich wesen [13]?" Die apinne die [14] seide: „Die ingheboren begheerlicheit beroert mi daer toe. Ben ic niet bouen allen dieren der menschelijcken formen alre ghelijcst?" Die vos berespede die apinne ende seide: „Al bistu den menschen inder formen [15] ghelijcste, want nochtan [16] dese ghelijcheit in dy bekeert [17] wort, so bistu in dijnre formen so veel te leliker [18]. Want wat is leliker dan een vercrompen baergens [19] aensicht, wat is mismaecter dan voeten met vingheren, wat is onscamelre [20] dan bloete billen? Ten waer dat ghi dy scoenre rekende [21] sonder staert [22]. Weetstu niet dat die houaerdighe enghel [23] soe veel te leliker ende goede ongheliker gheworden is, als hi onredeliken die ghelijcheyt gods begheerde? Wat isser vreemder dinc inder warelt te wesene, dan dat niet en is willet ghelijc wesen den
fol. 41 r. oneyndeliken grootheit, die doot den leuen [24]/die crancheit der almachticheit, keytivicheit der glorien, die dwaesheit der waerheit, die duusternissen den licht, ende dat die creature den scepper ghelijc wil wesen? Mer wiltu den menschen ghelijc wesen, so volghe hem ende weest hem onderdanich, ende dan sel hi di niet *alleen* den cost besorghen [25],

mer mit een spottelijc cleet [26] sal hi die scamele leden dijns stinkende lichamen bedecken". Doen dit vosken dit gheseit hadde ghinc die siec apinne totten meester [27].

IEGHENS DIE BEGHEERTE DER SONDERLINGHEIT [1]. ca. VII

Die bye vant een musch alleen sitten, ende sy groettese ende seide: „O broeder, waer om minste die bittere enicheit in dien [2] dattet [3] gheselscap [4] soe soet is?" Die musch antwoerde weder om: „My en behaghet immer niet onder die menichte te wesen [6] ende een vander scaren. En is die sonne niet alleen onder die grote menichte der sterren? Ende één god bouen allen dinghen?" Dat hoerde die bye, ende merct die houaerdicheit des sonderlingheits, ende berespede haer aldus: „Al en ysser mer een god, die hem ghenoecht in drieuoudicheit der personen ende onversceyden gheselscap [6].
fol. 41 v. [Al ist sake dat] die sonne, alleen om gheselscap te/hebben mit sijnre ghelijcheit, so verlichtet sy die maen die onder alle planeten die nederste is. Die ouerste beroerlike hemel [7], om niet alleen te schijnen in wercken, so trect si alle die hemelen mit haer omme. Ende oec [8] alle die warelt is een: alsoe verenicht si [8] dat gheen deel alleene is ghebleuen. Ende is die siel [9] niet altehant bedruct als si dat [10] lichaem cranc vindet? [Seker, haer gruwelt voer dat sceyden]. Ende trouwen, doe god [11] den menschen [12] sciep seide hi: „Ten is niet goed den mensche alleen te wesen, laet ons maken een hulpe des ghelijcs [13]". Daer om soe sijnre ghescapen twee oghen, twee handen, twee voeten, twee vloghelen, om dat gheselscap te prisen [14]. Waer omme so sijn die steden ghemaect, burghescap, wetten ende policien [15], anders op, dan [16] *dat* alle *ghe*scapen dinghen die menschelijc sijn in ghesamender vrede souden voldueren? Wee den ghenen die alleen is, want ist dat hi valt [17], hi en heuet [18] niemant die hem opboert. Alle huus dieren leuen onder tuolc [19], ende ander dieren schicken hem te samen [20]. Die dat gheselscap scuwen die sijn verwoet of natuerlic wreet [21]. Een heremite [verscheiden vanden menschen] heuet sijn gheselscap mitten enghelen [22]". Doen die bye dit hadde gheseyt, lyet sy [die musch] drouich alleen [23].

fol. 42 r. *IEGHENS DIE BEGHEERTE DER PRINCIPALICHEIT.* ca. VIII

Die houaerdighe wille heeft haer natuerlic beghin, ende woude haers selues eerste beghin ende oerspronc wesen [1]. Dat vernam die reden [2] ende seide te hants: „O suster, wat is dattu begheerste?" Si antwoerde: „Ic begheer mijns selfs beghin te wesen, opdat ic die hoecheit mach ghebruken, die alle menschen seer begheren". Doen sprac die reden: „Wiltu so groten scoenheit verwandelen in een vreemde lelicheit, ende den scoenen maecsel der warelt een vreemt hoofd gheuen? Die scande [3] moet verre van di wesen. Dat die werelt dat oec voelde, si soude altemal tegen di opstaen, als teghen een verderuer haere [4] scoenheit. Ic wil meer segghen: ten hoert ghenen wisen te begheren dat onmoghelic is te vercrighen. [Nu segget mi, ic biddes di, waen bistu: van di seluen of anders sins?] dattu van di seluen niet en biste, dat toent die begheerte der heerlicheit, want doch niement en begheert dat gheen dat hy heeft. Ende dat van hem seluen is, dat is natuerlic sijn beghin [5]. Daer om, waer ghy van v seluen, soe *en* [6] soutstu die ouerscap niet begheeren, mer selue besitten. Syetstu van enen anderen, so ken dijn ouerhoeft [7]. Die natuer, vander wijsheit gheregiert, en be-
fol. 42 v. gheert/niet dat onmoghelijc is. Du biste een onderworpen lit, [niet van di seluen]. Ontloopt ghy dijn hoeft, so wortste beroeft van sinne ende van verstandenissen, ende van wijsheit [en] seltu [niet] steruen [8]. Een tellich sonder wortel [9], een ridder sonder capiteyn verdwaelt. Daer om, o mijn alre liefst, veroetmoedighet di onder gode, dijn natuerlijc beghin, wacht di voer houaerdie, op [10] dattu di seluen niet en worste een eerste oerspronck der ewigher verdomenissen". Doen dit gheseit was so scaemde haer die wille ende liet of.

IEGHENS HOUERDIC BEGHEERTE DER WRIJHEIT [1]. ca. IX

Een scaep begheerde vrij te wesen ende liet sijn gheselscap ende vloech [2] van haren harder. Doen si inder wildernissen dwalende was, daer *quam een* [3] hert ende vraghede goedertierlijc [4] die saeck harer dwalinghen alleen [5]. Dat scaep antwoerde: „Ic hebbe langhen tijt onder bedwanc ghestaen, nu wil ic ghelijck dy [6] die vriheyt ghebruken, die allen crea-

turen begheerlijc is. Ende ic wil [minen herder] minen [7] meester ontlopen, die mi plach te melken ten bloede toe, ende alle iare die wolle te sceren". Dat hert antwoerde al mededoghende [mitten scaepkijn]: „O mijn alre liefste, mij iammert seer dijnre dwalinghe ende dijns quaden raets.
fol. 43 r. Trouwen die/vriheit is soet ende een seer costeliken scat. Mer niet *allen ghelijc* [8]: daer isser menich dien dat leuen vredelic [9], seker salicheit, alleen comt wt onderdanicheit [10]. Ende dien is haer vrijheit een seker verlies [11]. Want een vri onbeheert volc dat vergaet onder vriheit [12]. Ende een lichaem onderworpen der sielen leeft, ende verlost vander sielen soe sterft. Een scip onderworpen der scippers blijft behouden [13]: sonder sceppers [14] wortet [15] ghebroken [16]. Ende desen is die vriheit een seker vanghenisse [17]. Also ist oec mit dy. Merct hoe dattu nu gaeste, want du biste sonder leidsman, oncondich des [18] weghes, sonder beschermer, sonder eyghen craft, dwalende onder die viande, ontset van alre hulpe. Want dijn wech is dwalinghe [19], dijn weyde is hongher [20], ende dijn alre wterste is die wrede doot. Seker, ic bin ghewapent mit hoernen ende mit voeten, mit grootheit ende snelheit, ende ic en bin nauwe vri van beesten deser wildernissen; mer want du begheerste die vriheit te ghebruken, ic bidde di segghet mi: ist om wel of om qualic te doen? Trouwen wiltu wel doen, dat is dat dijn heere begheert: waer om vlietstu van hem? Wilt ghi sonder reden wesen [21], dijn vriheit sel di een vanghenisse worden. Want die vriheit heeft der quader willen een saec te sondighen [22]. Daer die
fol. 43 v. bosheit/bi volbrocht wort [22]. Ende die vanghenisse volghet te hants. Hoe dat die quade wille vrier is, hoe dat si knechteliker is [23], ende hoe si hogher is, hoe dat si minre is, daer om hoert minen raet, ende ganc gheringhe tot dinen harder, op dat di die woluen niet en verslinden [24]. Want al ist dat dijn heer dy melket ende sceert, du ontfangheste van hem dat gheen dattu hem gheefste, want hi hoedet ende voedet dij. Het is di ghesienre [25] te gheuen melc ende wolle dan dat lijf altemale te verliesen". Doen therte dit hadde gheseit ghinc dat scaep blidelijc tot sinen herder.

IEGHENS BEGHEERTE DER HEERSCAPPIJEN. ca. x

Die begheerlicheit hief op ende [1] gaf den verstande haren wille te kennen, ende seide: „Broeder, ic begheer bouen allen menschen te wesen". Dat verstant antwoirde: „Alre liefste wacht di alstu die heerscappie begheerste dattu der houerdien knecht niet en wortste, als ghi v seluen bouen den anderen menschen settet, dat ghi die heerscappie [2] [of heerlijcheit] ouer v seluen niet en verlieset. Mer segghet my oec: meenstu oec dattet recht is dattu begheerste? Ist niet recht, soe is dat begheren onrecht. Te willen dat quaet is, dat is oec kenlicken dattet onrecht is [3]. Ende die ongerechticheit is key-
fol. 44 r. tiuicheit [4]. Daer om wt deser begheerten bistu een keytijf [4]. Ende elc keytijf is een knecht sijnre armoeden. Begheerstu yet ongerechtes ende ghi dat vercrighes, soe bistu soe veel te keytiuigher, want elc is soe veel te keytiuigher, als hi in quaden meer willes vercrighet [5]. Of meenstu dat dijn begheerte gherechtich is: dat moet wesen dattu in enighen dinghen biste [6]: waer omme die haer wille sien sijn heeren bouen anderen dieren. Als die na den beelde gods ghescapen sijn [7]. Daer om toent bi wat [scoenheit of bi wat] gauen du di bisonder verhefste [8]. Trouwen bistu in wijsheit bouen den anderen [9], is dat waerachtich, so en verheffet di niet ydelic, mer veroetmoedicht di salichlic [10], want waer oetmoedicheit is, dat is waerachtighe wijsheit. Wilstu in machten bouen den anderen wesen [11], soe selstu mit remborch [12] den alre boesten, of mit alexander den alre scalcsten een rouer wesen. Want seker die moghentheit en baert gheen hoecheit, mer gheweldicheit [13]. Alstu biste rijc, des en biste niet te beter dan een ander, mer du hebste wat meer [14]. Die rijcheit verdrijft die armoede, of, dat selden valt, sij dodet die begheerlicheit. Daer om so en vint men gheen hoecheit [15] waer mede die mensche mit rechte bouen
fol. 44 v. den menschen geset wort./Hier om bliue by di seluen ende scicke dijn vrede inden ghemeen gheselscap der naturen [16]. Want wortstu ongherechtelic verheuen [17], te hant seltu die gherechticheit [18] verliesen, ende dijnre gheliker [19] knecht worden. Ende met onrecht [20] heer te wesen dat is knecht te wesen. Ende die mit houerdie heer is, die versmadet die

gherechticheit, onderdaen den sonden [21]. Ghedenct dat die eerste mensche ghemaect is [22] om een ghemene ghesamenheit. Ende van drie noe kinderen sijn alle menschen ghecomen [23]. Mer legt of die houerdie ende die naeme der heerlicheit, [want alle menschen van een mensche ende vander aerden ghemaket sijn] [24]. Doen dit gheseit was leide die . . . . . [25]
fol. 33 r. begheerlicheit die houerdie [26] of [27].

TEGHENS DIE BEGHEERTE DER WAERDICHEIT. ca. XI

Een hongerich beer was heymelic wachtende een roef om te verslinden. Die scalke vos woude den bosen goedertierlike helpen, ende vant een hinde alleen dwalende, ende woudse bedrieghen aldus, ende seide: „Die natuer heuet di ghemaect behaechlike van aenschijn, een opgerecten hals, scoen van haer, sterc van benen ende wel geset. Mer een dinc breect [1] dijnre scoenheit: dattu gheen hoernen en hebste. Dat scone sterke wapen en hoert dynre wijfliker kunde niet te ontbreken, sonderlinghe want doch een koe hoernen heuet. Bi auontuer die natuer [2] heeftet [in di vergheten ende] der kunst beuolen; want die aepinne wort mit [3] kunst gecleet, gout ende suluer wort mit kunst [4] polyst. Daer om wilstu hoernen hebben, volge mi [5], ic sel di brengen totten meyster dies hem verstaet". Die hinde [6] begherende die hoernen volchde die logen. Mer bi goeder avontuer [7] ghemoetede haer [8] dat hert, ende verwonderende van sijnre gesellinnen seide hi: „Werwerts volchstu der vossen stert?" Die hinde seide: „Trouwen mit desen leidsman reyse ic totten beer om [9] hoernen te crigen: wilstu alleen een man scinen?" Dat herte was cloec ende mercte hoerre beider houerdie ende droch, ende medelidende mit sijnre gesellinnen scicte hise mit alre cracht te onderwisen ende seide: „Seker om hoernen te crigen heuet die beer sijn oren verloren [10], wachti dattu [11] dijn vel ende lyf niet en verlieste. Want die wolf vraechde den beer waer om hi sijn aenschijn ter eerden droech. Die beer antwoorde: „Ic heb een crank hoeft". Die wolf seide [12]:
fol. 33 v. „Besettet mit hoernen, want daer om draget die os hoernen. Ganc te meyster [13] ende laetse di maken". Als hi den meyster geuonden hadde, seide die meester: „Ghif mi voer minen

arbeit dattu best ontberen moechste. Eyschte ic een voet, du soutstese niet gheuen. Ghif mi dyn oren, dat en hindert di niet [14]". Die beer was willich, die meyster sneetse of ende brochte een hamer om syn herne [15] doer te boren. Die beer seide: „Bin ic dwaes dat ic mijn hoeft laet doerhouden!" Die meyster seide: „Anders en mach mer gheen hoernen setten". Doe seide die beer [16]: „Tis wel een dwaes, die hoernen begheert ende verliest dat hoeft der besceidenheit ende syn mackelike oren [17], ende blijft sonder hoernen [18]". Also ghinc die beer bescempt van daen. Weetstu niet als die maen hoernen crycht [19], datsi dan haer licht verliest? Doe moeyses hoernen crege [20], verloes hi die soeticheit [21] sijns aensichts. Men vanget [22] een coe biden hoernen, ende die os leitmen ter ploege [23] biden hoernen. Van alle den goden en heuet nyemant hoernen dan trapoca [24]. Mer wi aertsce [dieren] syn beswaert mit hoernen, ende biwilen moet ic venijn drinken [25] om mijn oude hoernen of te legghen. Wat wil ic di seggen: die beestelicheit [26] wort [best] bekent bi hoernen of bi sterten. Daer om leg of die houerdie ende scuwe den hoirn op dat die beer [27] di niet en verslinde". Doe die hinde dat verstont liet si den vos ende volchde dat herte.

TEGHENS DIE BEGHEERLICHEIT DER WERELTLIKER[1] HOECHEIT.
ca. XII

Een wolcgen rees vander eerden op mit begheerten int hoge. Doe seide die eerde [2]: „Wt wien ende waer bistu ge-
fol. 34 r. boren, anders dan wt mi/ende in mi? Waerom verhefstu di bouen dyn moeder ende laetste dat [3] begheerlike eertryc? Want coemstu bouen, du selste vergaen van tempeest ende van hetten. Daer om dochter, rust ende blyf bider saliger oetmoedicheit [4]". Dat wolcgen antwoorde onwyslic ende seide: „Die lust der begheerliker hoecheit die dwinct mi op te clymmen, ende al mocht ict wel weygeren ten behaget mi niet". Daer toe antwoerde die eerde medelidende ende seide: „Seg mi doch, waer begheerstu te risen?" Dat wolcgen seide: „Ic begheer te risen int noerden, so worde ic verheuen bouen al datmen sien mach". Doe sprac die aerde al spottelike ende seide: „Wel hebstu gesproken als een nuboren [5]

kint sonder besceit, wanttu en kenste noch niet die ordinancie des hemels noch dat wonderlike gestel der *werelt* [6]. Antwoerde mi: en wort dat oysteynde des hemels niet eerst beroert? want van daen riset die dachsterre [7], daer oriens [dat is dat oest] die naem of heeft. Daer om is dat die rechter side des hemels, want dat deel dat eerst beroert wort in een dier dat hiet die rechterside. Mer is dat oest alst blyct die rechterside des hemels, so is dat ouerste des hemels [daer die planeten wtten oesten risen] dat suden [8]. Ende daer om, is dat suden dat hoechste, so is dat noerden dat laechste [9], ende alstu waenste te risen, so selstu dalen, ende [10] verdrenct worden inden alren meesten afgront der werelt. Ende di sel ghebueren also bedroghen te worden mitten houaerdigen, die als si wanen mit vermetelre beroemlicheit verheuen te worden, so vallen si ende dalen ter hellen [11] vander wrake
fol. 34 v. gods geslagen. Ende als hem dunct dat/si hoechste sijn verheuen, so syn si bedrogen mitten spiegel der ydelheit [12] ende laechste vernedert [13]. Mer wtter groter voersienicheit des sceppers so wort die bewoenlike stede der houaerdiger onder dat noorden gheset, op dat si wtter setting der werelt leren souden dat gheen inder waerheit laechste te wesen dat nader werelt gesicht scynt hoechste te wesen. Daer om die deser werelt [14] bedriechlike hoecheit scuwen, die dalen neder totter waerachtiger oetmoedicheit [15]. Des gelyc so gheuet die natuer [16] als een kint geboren wort dattet mitten hoefde nederwaerts daelt wtter moeder lichaem. Ende [die natuer] meysterse der oetmoedicheit set daer om [17] dat ouerste [18] des herten [19] nederwaerts [om den mensche oetmoedicheit te leren]". Dit aldus vertogen ruste [dat wolcgen].

TEGHENS DIE GHEEN DIE HOGHE DINGHEN VERCREGEN HEBBEN ENDE ACHTENSE GROOT. ca. XIII

Op een bequame somertijt [1] crege een miertgen vlogelen ende vloge wt syn hol inden luchte ende sat op enen sconen bome ende groen; daer vantet een nachtegael singende [2] ende seide: „Wat bistu?" Die nachtegael antwoorde: „Ic bin een voghel ende singhe mit rusten ende gebruuck dat licht mit vreden". Daer na sach si een bye al omme vlieghen, ende

vraechde werwaerts si woude. Die bye seide: „Ic vlye [3] van bloem tot bloem om honich te vergaderen". Doe verblide haer dat miertgen van haer vlogelen ende mit grootherticheit dancte si der natueren ende seide: „Ic danc di dattu mi verlost hebste wt den duusteren holen der eerden ende vander sorchuoudicheit des vergaderens ende arbeit des dragens
fol. 35 r. ende dattu mi versellet hebste [4]/mitten dieren die rustelike singen ende honich vergaderen". Ende want die plaets haer seer genoechlic was, ende nochtans om der vlogelen wille haer oude sorchuoudicheit niet al en hadde gelaten, so badt si van der bye geleert te worden of daer oec enige vresen waren. Die bye seide: „Seker veel [5], want bouen stormen ende besiden sterke winden, nv coude nv hetten, so der vogelen [6] clawe, so die netten [7] der spinnen". Dat myertgen antwoorde: „Bi hulp der wysheit sel ic alle dese periculen ontulien". Mer als daer na die somer geleden was [8] ende die honichspise ontbrac ende die wintersche tempeest haestelic volchde nader bliscap der rusten, van bouen regen, van besiden winde, coude van buten ende honger van binnen haer ommeuengen [9], so daeldse thants [10] ende socht [haer] gewoenlike toeulucht der eerden [11]. Als si quam [12] voer thol dat si gelaten hadde vant syt gesloten ende die doerwachster seide haer [13]: „Waen coemstu ende wat brencstu?" Si seide: „Ic come wt der luchte ende brenghe mijn vlogelen". Men seide haer weder [14]: „Ganc heen, want die natuer verbietet [15] hier yemant te comen mit vlogelen ende sonder vruchten [16]". Doe seide dat miergen mismoedelike al roepende, ende versmadende die plaets daert geweest hadde, ende prisende haer eerste stede: „Sekerlike weet ic dat die [17] hoecheit [18] der werelt van den vroeden is te scuwen, die sonder rust is ende sonder sekerheit, al omme mit verdriet besingelt, ydel van alre vriheit des leuens. Hoe salich is dat hol der oetmoediger donkerheit, altoes gestadich, altoes [19] seker, soet van geselscap [20], van notruftigen spisen besorcht". Dus worde dat myertgen wys mit verdriet, ende starf ouermids der houerdien.

fol. 35 v. *TEGHENS DIE GHEEN DIE HAESTELIKE GROOT SYN GEWORDEN ENDE VERSMADEN DIE CLEYNE.* ca. XIIII

Een ydel riet [1] wies bi een honich riet, ende in corter stont wast veel hoger gewassen ende seide houaerdelike: „Du honich riet, hoe out bistu?" Dat honichriet seide: „Twee iaer". Doe sprac dat ydel riet [2] houaerdelike [3] ende seide „Ic danc der natueren die mi in enen iaer heuet doen wassen bouen di". Dat honichriet sprac ende toende der dwaessegge [4] haer confuus [5] ende seide: „Du biste wel een riet dorre van sinne, geiaecht van allen winde. Du en mercste niet dattu om gheringe te wassen altemael opwaerts scietste ende niet en wortelste, van binnen hol, van buten opgeblasen, ende onuruchtbaer. Mer ic geue mi al totter oetmoedicheit ende bin vol soets morchs ende vruchtbaer [6]. En trouwen hoge bomen syn meest onuruchtbaer [7]. Een cleyne henne leit alle dage eyeren ende die [grote] struus mer eens des iaers. Die vasticheit der oetmoedicheit versekert mi van allen tempeest, ende dijn hoecheit wort di een tempeest. Hoe een dinc [8] hoger is, hoet beroerliker is. Wat [9] verhefstu di dan van dijnre ydelre hoecheit, ende dwaeslike bescempste die cort is ende vol honichs ende stantachtich? [10] Hoe een stubbekijn meer verheuen wort hoet wider wort verstroyt. Hoech verheuen roec gaet te niet, ende een risende walme wort van der hetten verteert ende walm die ter eerden daelt wort een soete douwe. Die bergen die in der lucht leggen worden mit wolken verdonkert, ende die dalen der eerden sijn vet mit lopenden ryuyeren. Daer om gelikelike [11] is beter
fol. 36 r. cleynheit der oetmoedicheit dan haestighe hoecheit, ydel van allen goede". Dat ghehoert scaemde hem dat riet.

TEGEN VERHEFFEN DER CONST [1]. ca. XV

Een haen verstont dat die lucht verwandelen soude ende verhief hem van synre const ende vloech op een boem ende crayde lude. Dat hoerde een vos ende quam lopen ghering, ende groeten [2] van onderen ende seide: „Broeder, ic hoerde dijn vrolicheit ende quam. Ic bids di, seg mi die sake dijnre bliscap". Die haen seide: „Want ic verstae die ordinancie des hemels ende sonder nydicheit openbaer icse mit sange".

Doe seide die vos al lachende [3]: „Daer om bistu vol wetenheit, want dat weten alleen die goden". Doe die haen dat hoerde verhief hi hem noch meer, ende sanc, ende die vos spranc. Die haen seide: „Waer om sproncstu [4]?" Die vos seide: „Om dattu als een philosoef [5] verblytste: het is geoerloft mitten bliden te verbliden [6]". Ende die vos spreide dat net sijnre scalcheit ende seide: „Seker broeder, ic verblide mi dat die milde goetheit [des sceppers] [7] een deel sijnre volcomenheit wt sijnre oueruloediger fonteynen gestort heuet, ende heuet oec ons domme dieren die gaue der [8] wysheit gegeuen. O broeder haen, du biste onse glorie ende der beesten vroechde. Ic bids di, reyke mi dijn hoeft der wonderliker verstandelheit dat ict mach cussen. Ic bids di, veruol mijn bliscap". Die haen mit smeken bedrogen boet dat hoeft onwiselike den hongerigen mont. Die vos die gapede ende beet [9], ende seide: „Haen, haen, waer is dijn wysheit? Du hebste houaerdicheit [10] ontfanghen ende wijsheit [10] verloren ende hebste dijn leuen voer niet ghegheuen". Die haen seide: „Wat glorieerstu inder quaetheit?" Die
fol. 36 v. vos antwoerde: „Ten is geen quaet/heit te vernederen houaerdicheit, mer tis waerachtige const; want ic weet: als die opblaest, als si heffet [11] so scoert si. Een ydel [12] oer hoert gaerne smekende woorden ende verderft dat ongestadige hert der houaerdiger [13]. Ende trouwen du en mercste niet dat die plaets der wysheit oetmoedicheit is [14]. Hoe een sterre lager staet hoe si claerre scijnt, hoe si hoger staet hoe si minre schynt. Een cleyn oge siet scarp [15]. Mer wat wistestu doe du di seluen niet en kendeste? Of kendestu di seluen, waer toe verhiefstu di, stub ende asche? Wat wil ic meer seggen: daer en is geen meerre dwaesheit dan als du di van const verhefste ende die wysheit verlieste [16]". Dit geseit volde die hongerige vos sinen buuc ende verslinde [17] den haen [18].

TEGHENS DIE HEM VERHEFFEN VAN WELSPREKEN. ca. XVI

Een vorschgen in den water geboren, stom mit een stert, dat wies opten dach ende verloes den stert ende began te spreken [1]; ende sach daer een ael swemmen mit een stert sonder stemme, ende si verhief haer houaerdelic ende dancte

der natueren, ende seide ydelike: „Ic danke di dattu mi die beestelike stert ontnomen hebste, ende redelike tale gegeuen". Dat hoerde die ael, ende mercte wt den woorden opgeblasen houaerdicheit, ende woude den houaerdigen bescamen ende seide contrari: „O suster, ic danke der natueren dat si mi die [2] spraec der vermetelheit ontnomen heeft ende dat si mi om mi te behelpen [3] enen langen stert [4] gegeuen heeft. Lieue suster, waer om bistu opgeblasen mitten winde der veelsprekelicheit? Mercstu niet dat een opgeblasen tonge als si veel spreect dat si dwaesheit voertbrengt? Want mit-
fol. 37 r. ten venyn der houerdien so/veriaecht si wt der herten oetmoedicheit ende wysheit. Mer doch wat is welsprekenheit sonder wysheit anders dan een onbekende [5] tonge, verwoede macht, kinnebacken sonder voerhoeft [6], een onbescicte const [6], venijnde [7] soeticheit? Och watten katijf ist die daer mede verciert is! Versmaden wi daer om die welsprekentheit [8]? dat si verde. Mer wi laken die houaerdige woorden [9]. Die tonghe is ghemaect wysheit te spreken, daer om, coemter beroemlicheit in, so vergaet die welsprekenheit. Also als die vrouwe vander maecht verdreuen wort ende die quaetheit wasset wt den woorden ende wrede const wort toernicheit [10]. Also is dattu di verhefste van welsprekenheit, so wort dat goede di int quade gekeert ende dijn tonge liecht di [11] seluen, ende wetenheit wort onsinnicheit ende die gracie wort verderflicheit, doechde wort sonde ende claerheit wort duusternis. Also bedriecht di dijn wysheit [12] ende dyn scoenheit beulect ende mismaect di. Daerom bin ic lieuer mit wysheit sonder sprake als dat miertgen dan ic als onuroet soude roepen mitten esel of geuangen soude singhen mitter nachtegael. Ic heb lieuer nymmermeer te spreken dan mit spreken eweliken worden geuangen ende in houerdien opgeblasen". Als die ael dit hadde geseit verbarch si haer onder dat slic.

TEGHENS DIE GHEEN DIE HEM VERHEFFEN VAN VEELHEIT HAERRE VRIENDEN ENDE [1] *STIUEN INT QUADE.* ca. XVII

Een visch was gewapent mit seuen manieren [2] van tanden, ende sach een ander visch sonder tanden, sterc gewapent

fol. 37 v. van buten [3], ende [4] ghe/neycht ten quade seide hi: „Och of die natuer die [5] alle dinc wonderlike ende wyslic maect [6] mi so ghewapent hadde van buten als ic van binnen gewapent bin mit tanden". Die ander vische seide: „Wat soutstu daer mede doen?" Hi seyde: „Dat ic mitten tanden doe". Dat ghehoert seide die ander: „Woutstu se gebruken in houerdien ende wreetheit, so ist di beter te gebreken [7] dan te hebben. Het is beter eens goets berouet te worden dan int quade te gebruken. Der quader willen een oersaecke [8] [te geuen] is boesheit, want so veel te [9] haesteliker volbrengt si die boesheit als [9] si dat herteliker hadde begheert. Ende daer om, swauel int vuer ende den dwaes een swaert, wat wachtmen daer of anders dan toern, wreetheit, geweldicheit ende roef? Daer om, alre liefste, neemtet int goede. Ic sel di seggen dat die os seide totten beer die hoernen begeerde [10]: ‚vrient, die hoernen sijn goet, mer di en dogense niet.' Ende het waer di beter datmen di dyn tanden ontname dan duse misbruken soutste [11]. Want als dyn hert toernich wort [12] ende dijn wrede buuc bloetgerich, so is die tant dynre quaetheit te hant bereet [13]. Waer di dan die oersaec benomen, die quaetheit souder mede gecorrigiert wesen of gebluscet, ende dat meer is: die onttrecking der machte soude dicke den toern verwandelen in sachtmoedicheit ende van der noot een doecht maken [14]. Nochtan een quaet herte en behoren geen [15] gewapende leden toe, want quaet te vermogen doet quaet te willen ende quaet te volbrengen na sinen vermogen. Och hoe katiuich is hi dient geoerloft is te son-
fol. 38 r. dighen. Want hi wapent hem totten quaden [16]. Wee den ghenen die synre vrienden bistandicheit trect tot houerdien ende quaetheit [17]. Desen is dat goede quaet, die vrientscap viantscap, dat licht duusternisse, die macht verwoetheit, sijn geluc wort hem een wrede armoede [18]". Dit aldus verclaert sceiden si.

TEGHENS DIE HEM VERHEFFEN VAN CRACHTEN. ca. XVIII

Een houaerdich [1] eenhoern [2] sach een rauen op een steenroedse sitten ende begheerden mitter crachte syns hoems te verderuen om die glorie sijnre stercheit te bewisen. Ende

als hi mit groten druust anliep als een blixem, so wederstont hem die steenroetse ende brac sinen hoerne ende verloes sijn crachte. Dit sach die rauen ende bespotteden in sinen liden sonder medeliden, ende seide [3]: „Broeder eenhoern, waer is dijn machtige hoern ende wonderlike crachte? Trouwen wanttu in enen al geset hebste, so hebstu mit enen al verloren. Du en wistes niet dat elke crachte cleyne is ten si datter stercheit des gemoets bi si. Alle sampsons crachte en was niet in sinen gebeente, mer vanden gheest [gods] in sinen haer [4]. Ende die crachte des gheestes is oetmoedicheit, want dese is dat fondament ende gebeente [5] des lichaems. Daer om als wt houerdien die stercheit des herten wort verloren, so wort oec die cracht des lichaems verstroyt [6]; want doe sampson mit sinen hare die cracht verloren hadde des gheestes, die te voren alle sijn vianden verwan was te hants inden lichaem cranck. Mer in dien dat een ygelike die hem verheft van synre crachte inden lichaem
fol. 38 v. die cracht syns ghe/moets verliest, wat is die cracht des vleysces, die mit een cleyne sericheit [7] verslagen wort ende in eenre vren ghebroken [8]? Men vint inden natuerliken dinghen meerre crachten sonder houerdie, want die steen die gelosia hiet en mach niet heet worden ende is sterker dan du. Abescon [9] en mach van gheenre vlammen gequetst worden. Die adamant en mach men mit ghenen yser verwinnen. [Alle dese sijn sterker dan du]. Mer ist dattu verhouaerdichste, so rijsestu tegen den almachtigen, ende want hem nyemant wederstaen en mach, so ryst hi tegen sinen wedersake ende verderften [10]. Daerom gheloue mi, niet [11] en is cranker dan houaerdighe stercheit, ende inder werelt [12] en vintmen niet machtigher dan oetmoedige crancheit. Hoe yser herder is hoet eer breect, ende een glas, hoe herder hoe broesscer. Mer een weke dropel waters hoelt een keselinc [13], ende een teder worm [14] doergrauet een hout. Ende een blixem verderuet een herde materie [15]. Ende oec een boghe hoe hi meer ghebogen wort hoe hi sterker sciet". Dit geseit liet hi den eenhoern van houerdien verwonnen.

TEGHENS DIE HEM VERHEFFEN VAN HAERRE OUDERS EDELHEIT XIX

Doe een mule ghemoete een burdoen [2], so versmade hem die burdoen, ende seide dat hi van enen beteren vader geboren waer. Die mule hielt den burdoen biden voete [3], ende mit scarpen reden antwoordde hi ende seide: „Ende wat bistu te beter, wanttu een burdoen biste [4]? Waerstu een heynst als dijn vader du mochtes di beroemen, of oec meer waerstu beter [5]. Bistu dijn ouders ongelyc so en sceeltet niet van waen du biste. Van enen draec coemt die alrecostelicste
fol. 39 r. gemme [6], van enen haen coemt die alre boeste serpent [7]. Een soete [8] rose coemt van doerne, ende van egels vleysche, dat goet is [9], wassen scarpe doernen. Also coemt gout van swauel [10], ende van een lichte vlamme coemt swaren roeck. Hoe verhefstu di van dinen vader: hi scaemtem [11] van di recht of hi een esel gewonnen hadde. Myn vader verblyt hem, ende laet hem duncken of hi enen heynst gewonnen hadde, beter dan hi is. Daer om want die waerachtige edelheit in lichaemliken dingen ende in geesteliken dingen niet anders en is dan vercregen doechde, so ist mi meerre paerden cracht te hebben dant di is van enen heynst gewonnen te wesen. Mer nochtan alstu di verhefste van edelheit des vleyschs, so verliestu [12] die glorie der sielen. Ende also wortstu vander costelicheit snode ende vanden lichte donker ende van der edelheit ongheacht. Ende di gebuert datter witter verwen geschiet, die wort swart van suluer [13], ende mit een lichte vlamme lelike. Mer dat gout hoet costeliker is, hoet inden gewichte der oetmoedicheit swaerre is; ende die minste steen is die costelicste [14], ende die minste houten sijn die alre costelicste [als] balsam ende caneel. Daer om so is oetmoedicheit waerachtige ende gloriose edelheit, die die neder dinghen opwaerts boert, ende vergadert dat herte mit gode, ende veruoltet mit doechden ende maectet godlike in gracien ende verlichtet mit wysheit". Dit sprac die mule ende sweech.

TEGHENS DIE GEEN DIE HEM VERHEFFEN WT HAREN RYCDOMMEN. ca. XX

Een vosgen was vet ende glymmende van haer ende sach

een dorre aepinne ende woudse bescempen om haer blote
fol. 39 v. scamelheit[1] ende snode velligen./Het recte syn start[2] ende streec sijn haer, ende stont voer der aepinne ende seide: „Mocht die rike natuer dijn blote billen niet becleden, ende geuen dyn edele siele een velle datti betamelic waer, of woudesi dattu mitten mensche gecleet soutste wesen? Dat en ghesciet niet du en moetste geuangen wesen[3]". Dat oude beertgen[4] mit ripen sinnen mercte dat dese woorden wt der houerdien quamen ende rycdom, ende toechde den bespotter haer tanden, ende bespotteden aldus: „Sekerlike weet ic dat[5] die onbesochte ioecht verduustert die hete ongetemmede sinnen [ende] daer wt coemt haer dicwyl[6] die voet der houerdien. Daer om so en verwondert mi niet dattu di beroemste[7] van dyn glimmende haer ende lange start. Mer mi verwondert seer dattu, die natuerlike behendich[8] biste, dijn haer voer dyn goet rekenste, want dat goet dat van buten is dijn eyghen niet en is, wantment tegen dinen danc di ontnemen mach. Dan hebstu waerachtighe rycdom alsment tegen dinen danc di niet ontnemen en mach, dat is: doechde des herten[9]. Tghemoede dat anders niet en begeert, dat is dat alre rycste. Dese doechde en verliest nyemant dan een dwaes diese verliesen wil. Mer wanttu van dinen haer di verhefste, mitter sonde verliestu[10] die doechde, ende opgeblasen van ydelre rijcdom van buten so bistu van binnen inder natueren arme geworden. Daer om laet die sonden dijn rycdom wesen ende armoede si mijn vernoegen[11]. Mer du glorieerste daer du dicke bescaemt wortste, ende du verhefste di daer du dicwyl vernedert wortste. Die menige[12]
fol. 40 r. syn vergaen ouer/mids rycdom haers vleyschs, want een scaep wort om der wolle gescoren ende een paeu wort sijn steert benomen om der scoenre vederen wille. Ic[13] danke der natueren[14], ic slape mit vreden, nyemant en begheert mi te villen, den pelsers bin ic te snode[15], mijn arme vel is myn rycdom, mijn snodicheit is mijn leven. Mer du verlieste dyn vleysche om dijns *huuts*[16] willen, ende dyn leuen om dyns haers willen. Daer om ganc, ende leg of die houerdie der valscer rycdom. Want die beuer wort geuangen om sijns huuts willen, ende die ghier wort van huut ende plumen

beroeft". Dit aldus vertogen ghinc dat voskyn bescaemt van daen.

TEGHENS DIE GHEEN DIE VAN YDELRE GLORIEN VOER DEN MENSCHEN WILLEN SCHINEN. ca. XXI

Een paeu stont voer een egel ende proncte mit sijn scone start om den eghel te bescamen [1] ende sijn scone glorie te tonen [2]. Die eghel mercte wyslic sijn houerdie, ende [3] cramp al te samen, datmen niet sien en mochte dan doornen. Hier wt mercte die paeu dat hi bescaemt wort [4], ende sprac beclaechlic mit toerne totten eghel aldus: „Al is die mensche een wonderlic dinc, nochtan ghenoechtet hem mijn wonderlike scoenheit te sien [5]; mer du verberchste dijn ogen ende versmaetste mi ende en toechste mi niet dan een veruaerlike cloet [6] vol doernen ende een lelike forme". Die egel antwoorde: „Hi en doet nyemant onrecht die mitten sinen doet
fol. 40 v. dat hi wil. Nochtan bid ic di, seg mi behouden dijns vreeds [7]; wat rekenstu meerre, te schinen of te wesen? Segstu te wesen, wat leit di aen mijn ogen? wanttu en biste te minre niet al en sie ic di niet. Mer begheerstu meer te schinen, so bistu een scheem der houerdien [8], ende soecstu der oghen lof [9]. Denc dat die basiliscus dodet mitten ogen [10]. Ic sel di oec seggen dat dat spiegel seide totter aepinnen: verblide di meer van dattu bistu [11] dan dattu int spiegel schijnste; want dattu biste is dijn wesen, ende dattu in mi schijnste is een ydel scheem. Weetstu niet dat die snelle tygris [12] haer iongen verloes, ende als *si* [13] in een spiegel sach haers selfs gelycheit waende si dat dat haer iongen hadden geweest, ende so bleue si haer iongen quyt [14]. Waer om [15] stortstu di wt mitten wayer [16] der houerdien, ende soecste alleen te schinen: denc dat die roke vergaet als hi ryst [17], ende dat eertryc en brengt gheen vrucht, ten si dattet dat gesayde saet in hem verberge. Die witticheit van buten scemert [18] die ogen, ende die lasarie [19] opt vel beulect die leden. Verburgen scoenheit blenct claerlic, welrukende cruden bedect ruken soetste. Die kerstange is bedect mit doernighen scillen, op dattu die ydelheit van buten soutste versmaden ende soeken dat morch der soeticheit van binnen. Ende ic bin buten mit

doorne gecleet, om van binnen seker te wesen. Ende moyses aensicht was oec bedect [20]. Ende die sanctuarie gods was al omme mit cleden verdect [21]. Dat miertgen [22] gaf raet den camelionte die glorieerde van syn gulden verwe [23] ende seide: „Sluut dijn oghen [24] ende du selste gestadige glori hebben"[25].
fol. 41 r. Want dat oge wort gesloten mit twe/wynbrauwen [26], ende mer een [27] en worter geopent om dat oge wel te bewaren [28]. Dit geseit so rekende hem die egel wonderliker dan die paeu ende lieten wesen.

TEGENS DIE GEEN DIE BEGEREN TE SCINEN DAT SI NIET EN SYN.
ca. XXII

Een struus stont onder die vogelen ende woude schinen dat hi niet en was; ende hi spreide wide sijn vlogelen om dat si groot souden scinen. Die voghelen seiden: „Het is een ydel scille daer geen morch van binnen en is, ende daer om, vermeetstu di van groter vlogelen, so bewys dijn cracht ende vliech voer ons [1] [dat wijt sien]". Mittien vlogen die ander vogelen, ende hi bleue mit sinen swaren lichaem in der eerden. Doe bespottede hem [2] die rauen ende seide: „Broeder struus, waer is die houerdie dynre groter vloghelen, waer om so en helpt di niet die grootheit der vlogelen ende die hoecheit dijns herten?" Die struus antwoorde: „En trouwen die swaricheit mijnre voeten die hindert mi, al heb ic wel die crachte te vliegen". Die rauen seide: „Ist dat dijn ezels voeten di beswaren, waer om en verheffen di niet dijn cleyne hoeft ende smalen hals? Mer schijnstu dattu niet en biste, waer om glorieerste van dijn vlogelen? Een vloghel [4] die niet en vlieget is ydel [3]. Die seste vingher oncyert die hant ende die vlogel beswaert di. Daer om is bulderinge [5] een vuul dinc ende een lastighe ydelheit. Trouwen nv sie ic dattu ontfanghen wortste int aensien der blenkenden sterren [6], want alle dijn maecsel en bewijst niet dan toenbaerheit van buten. Du en hebste niet gemerct wat die mûse den mol
fol. 41 v. antwoorde, doe hi van sinen oghen glorieerde: Oghen/te hebben ende niet te sien dat is een vreemt dinc ende daer om te schinen ende niet te wesen dat is een vreemde blintheit. Seker als houerdie inden oghen is, die wort mit duus-

ternissen bestort [7] ende vanden licht beroeft. Des gelycs bescaemde een meri [8] enen mule die hem verhief van synre kůnne: Trouwen du hebste een schijnsel des kunnes, mer du biste onuruchtbaer [9], van ouerspel geboren. Des ghelycs is opgeblasenheit sonder vrucht, want si is een quade dochter [10] der verkeerder houerdien. Wistestu wat dat oge den spiegel antwoerde doet hem beroemde so claer te wesen als dat oge: wat glorieerstu van dijn schinen, want after bistu donker, ende voer scijnstu dattu niet en biste [11]. Want een schinen sonder wesen is logenachtich". Dit gehoert scaemde hem die struus ende sweech.

TEGHENS DIE GHEEN DIE CONTRARI SIJN DAN SI SCHINEN. ca. XXIII

Die doorn bloyde eer die vychboem bladen [of knoppen] creech [1], ende seide houaerdelike: „O vychboem, waer syn dijn bloemen?" Si antwoorde: „O doorn, waer sijn dyn vruchten?" Die doorn seide: „Die natuer en heuet mi geen vruchten gegeuen". Die vychboem seide: „Ende si en heuet mi gheen bloemen gegeuen. Mer want die bloem verwandelt wort in vrucht, so is die vruchte beter sonder bloemen dan die bloemen sonder vrucht. Ende al [2] en bloye ic niet, ic brenge soete vruchte, want die palmboem en toent [3] geen honich in sinen bloemen, mer hi brenct [4] honichuloyende dattilen. Ende dat honich riet en bloyt oec niet, mer [5] het
fol. 42 r. bedect die soeticheit der vruch/ten in hem. Waer om glorieerstu dan te schinen ende niet te wesen? Een graf is van buten mit bloemen vercyert, van binnen ist vol stinkende benen [6]. Een steengen, hiet exacontalitus [7], bloyt van buten van menigerhande verwe ende het verblyt dat ghesicht, mer int heymelike so doetet die ogen beuen [8]. Een donker saphier is die beste [9], ende die blenkenste schijnt die is die snootste [10]. Onix die gemme die swart is die is beter dan die witte. Die steen die bius hiet [11] hoe hi bleker is hoe hi beter is. Ende seker die wonderlike natuer die alle dinc maect, die haet [12] oec dat ydel schinen. Waer om begheerstu alleen gesien te wesen ende van buten te bloeyen? [13] Denke dat dat gout in heymeliken holen wasset, ende die margarite wort van den hemelschen douwe in verburgen scilpen geuonden [14]. Die

mensche wasset in synre moeder lichaem ende dat wesen sijns lichaems blyft onsienlike. Die *boem* [15] neemt sijn wasdom [16] vanden wortelen inder eerden verborgen. Ende dat fundament des mensceliken leuens scuult inder herten [17]. Ende trouwen [18] die alre costelicste dingen der natueren die sijn onsienlike. Wat wil ic meer seggen: ic verblide mi meer vruchtbaer te wesen sonder bloem dan een doerne mit bloemen". Dit geseit bescaemde die vychboem den houaerdighen doerne.

TEGHENS DIE GHEEN DIE HEM VERHEFFEN WT GROOTHEIT HOERRE GRATIEN. ca. XXIIIJ

Dat firmament [1] daer die vaste sterren in staen glorieerde van synre onbegripeliker grootheit ende waerdicheit [2] ende
fol. 42 v. syn sterren menich/uoudicheit. Dese houerdie verstont saturnus ende seide: „Trouwen is die gloriacie valsch, so ist waerachtige confuus [3]. Mer seg mi, du firmament, van waen is di dijn groete wesen ende grote snellicheit [4] ende der sterren menichuoudicheit?" Dat firmament seide: „Vanden verstande worde ic gedreuen [5], vander sonnen verlicht ende die meyster alre dingen heeft mi gemaect ende mitten sterren verciert". Doe seide saturnus: „Also en hebstu niet van di seluen [6]". Dat firmament seide: „Dat belie ic". Doe seide saturnus [7]: „Waer om verhefstu di, recht oftuut van di seluen hadste, ende aentrecste di [8] die vreemde glorie? Mercstu niet dat geroefde vermetelheit den houaerdigen besmet? [9] Nyemant en heeft waerachtige glorie dan die alle goetheit sijn eygen is. Mer mitten valscen dat waerachtige te verliesen, ende ouermids ydelre glorien bescaemt te worden, dat is dat alre sotste. Daer om sel hem elc mit naernsticheden wachten vanden scalcken [10] stricke der ydelre glorien, welc want [11] si is een dochter der vermetelheit, wien si bedriecht dien bescaemt si; [12] want als valsce houerdie die waerachtige hoecheit verderft, also verderft ydel pompe die waerachtige glorie. Ende gelyc dat houerdie nederwerpt dien si schijnt op te heffen, also bescaemt di die ydel [13] glorie als si die valsce glorie di te voren leit [14]. Si toent die spise, om die [15] mitten hoec te vangen. Ende als si seit:

dat is dijn, so maect si di haer eygen, ende die wonderlike wercster [16] maect di van binnen alre gracien ydel als si di van buten mit valscer glorien verwet [17]. Daer om hoe du
fol. 43 r. geboertiger biste ende in ontfangen goeden edelre, also/veel te meer verhude di inden [18] schoet der oetmoedicheit. Bistu ryc ontsie den dief, mitten *lintworme* hude die scat [19] ende den gheest der gracien bedeck onder twee rocken. Bistu gout, so scule onder der eerden. Bistu een costelike robijn, so scule onder den serke [20]. Wat wil ic meer seggen? Scuwe [dat lichte der] ydelre glorien [21] [van buten], ende dan selstu blenken mitten licht der waerachtiger glorien van binnen [22''']. Dit gesproken sweech saturnus.

TEGENS DIE HEM VERHEFFEN VANDER SCOENHEIT DES LICHAEMS.
ca. XXV

Een paeu [1] verciert mit gulden vederen, opgeblasen van synre scoenheit stont voor een rauen houaerdelike ende verweet hem van sinen swarten vederen. Die rauen bespotte syn dwaesheit ende seide: „Ic sie wel dat dyn fyselmi waer seit [2]. En trouwen wanttu een cleyne hoeft hebste op een groot lichaem, so hebstu te min verstants, des so verwonder ics mi veel te min dattu dijn glorie setste in den lichten vederen, die di vanden winde worden benomen. Want alle vleysch is hoy ende alle sijn glorie als een bloem des ackers [3]. Die scoenheit des vleyschs is als een bloem die blenct, ondurich vander subtylheit, ende vliecht haestelic wech vander lichtuaerdicheit. Daer om als een dwaes glorieerstu inden scheem. Mer ghelyc een gulden rinc is in eens verkens nose, also is scoenheit des vleyschs mit een onbequaem herte [4]. Du wortste begheert mit groter genoechten, ende als du geuangen biste wortstu haestelic laten vlyegen [5]. Soectmen di niet om dinen vederen? ende om die scoenheit wort di dijn start benomen. Mer verhefstu di van dijnre
fol. 43 v. scoenheit, so wortstu van dynre claerheit te leliker [6]; ende die ghedaente dijns vleyschs ontneemt di die scoenheit [7] ende dat lichte dijns lichaems veriaecht dat blencken der sielen. Daer om wat is stinkender dan houerdie, bi welken alle scoenheit [8] vander sielen genomen wort, alle claerheit der

doechden verdonckert wort ende alle ordinancie [9] des leuens verkeert wort. Ic soude di prisen, sage ic geen mistant [10] in dijnre scoenheit, want du hebste eens serpenten hoeft ende een hulende geluut [11], een quaet herte ende stinkende voeten [12]. Is die ydel scoenheit des vleyscs te prisen daer een lelike herte is? dat si verre [13]. Dat vleysche hoet scoenre is mit een quade siele, hoet stinkender is. Alsmen een aepinne verciert wortsi te leliker [14]. Ende als dat wesen dat durich is lelic is, so is alle scoenheit [van buten] stinkende. Die gemme des draecs dodet hem [15] ende die scoenheit des serpents mistaet hem. Die vreselike blixem die maect brant [16]. Daer om die waerachtige scoenheit des herten is doechde, ende gloriose scoenheit is claerheit der redelicheit." Dit geseit liet die rauen den paeu bedruct ende bescaemt van sijnre scoenheit.

TEGHENS DIE HEM VERHEFFEN VAN CLAERHEIT HOERRE STEMMEN. ca. XXVI

Doe een rauen wel gegeten hadde [1] riep hi mit haescher stemmen, als hi plach. Dat hoerde een nachtegael, in een korf besloten, ende [2] began lustelike te singen, om den rauen te bescamen [3] ende haer seluen ydelic te tonen. Dat hoerde die cloecke rauen, merkende die ydelheit haers hoefdes, ende liet sijn roepen ende seide: „Och hoe salichlike yubileerstu! Ic bids di doch, laet mi dijns soeten sanges wat bet horen [4]".
fol. 44 r. Doe die nachtegael dat hoerde/wort si verkeert, ende ghebeden en woude si niet meer singen [5]. Doe seide die rauen als een verwinre: „Nu sie ic wel dat aristotiles wyslike spreect in sijnre fiselmie: dat die sangers natuerliken dwasen sijn, heet van herten, melancoliech [6] van breyn ende altoes droech [7], begherende lyuige wynen [8]. Want een ydel herpe geuet geluut ende een droge snaer singet best. Ende dat is een tuge dynre onbequaemheit dattu van dynre salicheit onsalich biste. Die wint dijns ademtochts geuet goet geluut, mer totter reden geuestu quaet geluut; want alstu verdrietich biste so singestu, ende alsment di bidt so pruulstu [9]. Bistu geuangen, so singestu soetelike ende dijn vrolicheit [10] is altemael verkeertheit. Wat glorieerste dan van dijn windige

hoeft [11], ende houerdichste van dijn onsalige ydelheit? Die balligen [12] aen die orgelen, die slagen [13] aen die sanctorie [14], die haeren aen die vedelen [15], die dode dermen inden herpen luden veel soeter. Mer hi is al vol windes die van sinen winde glorieert ende verheffet". Dit ghehoert scaemde haer die nachtegael ende verberch haer seluen.

TEGHENS DIE MIT SMEKEN WILLEN WESEN GEPRESEN. ca. XXVII

Die rauen ghedochte hoerre eerre [1] sonden ende subtile scalcheden ende groter cloecheden, ende hier van verheuen in houerdien, ende begeerlike der smeking ende prijs, so reysde hi ende vant een vos rustende onder een boem [2] ende groeteden. Die vos vraechde wat hi sochte. Hi antwoerde: „Ic en vant nye priser mijnre doechden, want die nydicheit is stom ten prise [3]". Thants verstont die vos sijn wille be-
fol. 44 v. hendelic, ende seide al spottelic totten dwaes: „Ic sie wel, als die donker houerdie dat hert bedect [4] so en baet die cloecheit der sinnen niet veel. Trouwen du biste al ydel geworden nu du [5] begheerste wint tontfangen; want die ydel blaesbalgen aentrecken die wint ende worden van dier ydelheit vol. Ende nu bistu een herberge des doots geworden, begerende den dootliken dranc [6] des ydelen loues. Wat is anders ydel smeking dan een risende sterre in een claerre luchte [7], een noerden golue [8], meerminnen sanc [9], een fistel [10] der bedriechlicheit [11]? Want mit soeten ghelude slaet si die bonge [12] der oren [13] ende blaest wt die lantaern der reden, ende mit een draken blasen veruult [14] si die claerheit der doechden ende mit een beestelike tande verslint si alle die groenheit der sielen. Soetelic luut si, saftelike gaet si in, dootlic [15] quetst si, ende ongeneselike verderft syt al. Trouwen du soecste [16] des serpenten tonge, eens scorpioens mont ende basiliscus blasen [17]. Mer geloefs mi dat die soete sanc des smekens erger is dan dat bitter biten des afterclappens. Want flattering [18] verderft die binnenste goeden ende die afterclap alleen die butenste; die flattering [18] verderft dat wesen ende dat leuen der doechden: afterclap alleen dat schinen ende die faem; flattering [18] slaet die geslagen wil wesen, mer afterclap slaet den onwilligen ende die hem weert;

flattering [18] quetst altoes [19], afterclap vordert [20] den menigen tot lijdsaemheit. Mer nochtan: du hebste die sake [21] des prisens in di of du en hebstese niet; hebstu des prises materi in di, waer om soecstu dattu hebste, ende begeerste dat ydelike [22] dattu mitter doecht besitste? Of wilstu geprijst
fol. 45 r. wesen daer du prisens niet waerdich en/biste, so sel die lof des prisens di in confuus gekeert worden [23], want logenachtige lof is scande ende laster. Ende mittien wort [een ygelike] des [24] loefs onwaerdich dat hi des ydelen loefs begeerlike is. Begeren gepresen te wesen [25] is stinckende houerdie, want wie van buten schinen [26] wil, die soect altoes dat lof des vreemden mondes [27]. Mer nochtan so weet ic dattet grote prijs is der tongen prys te scuwen [28]: want alle die saken des waerachtigen loues is doechde". Dit aldus vertogen hatede die rauen den vos dien hi gesocht had om ydel lof [29].

TEGHENS DIE HEM SELUEN PRISEN. ca. XXVIII

Een haen stont bi een rauen ende verhief hem seluen van sinen verstande ende scoenheit sijnre vederen, ende mit gerecten halse [1] crayde hi, ende seide: „Och hoe seer oueruloeyt inden hemel die ouerste const wtter fonteynen der wysheit ende adere [2] der scoenheit, indien dat [3] hi so grote wijsheit ende scoenheit inden eertscen creaturen heuet gescepen". Die rauen geleert antwoorde hem aldus: „Die verstandelheit is lieftal ende die scoonheit is vrolike [4], mer die wysheit is die alre best, sonder welc dat alle dingen niet of niets waerdich en syn [4]. Van onsen wiseren heb ic ghehoert dat mitten licht dat licht te verliesen, ende doechde mit doechde, dat is dat uterste der dwaesheit. Des gelycs is oec dat selue mit prisen prys te verliesen. Ende trouwen aristotiles seit: Dat lof is een reden die verclaert die grootheit [der doechden]. Also en ist oec gheen cleyne doechde mer die alre meeste scande di seluen te prisen, want die hem wijs
fol. 45 v. segghen te wesen/die sijn dwaes [geworden] [6]. Mer als een wys man gepresen wort in syn aenschijn, so wort hi inder herten gegeselt, want die waerachtige doechde is als [7] een scamele maget die sonder ontuerwen [8] hoer seluen niet en

laet sien. [Ende] als een blenkende sterre van der sonnen verdect wort ende als een crysoprassus blenct inder duusternis [9]. Daer om die hem seluen pryst die lastert hem seluen, want sijn lof baert hem scande als hi sonder claerheit der doechden of reynicheit hèm bewyst onpriselike [10] te wesen. Mer hebstu dat verstaen datter gescreuen staet: „du geueste getuge van di seluen, dijn getuge en is niet waerachtich?" [11] Ende in die gemeen wet [der werelt] en ontfanctmen nyemant bi sijns selfs woorden [12], want die scael [13] der eygenre minnen weget altoes swaerste tot hoer seluen. Daer om is eygen lof oneer, want die tonge die haers selfs tuge is die wort versmaet, of [14] si liecht. Mer seker [15] dat priset ons dat ons verheft, ende dat is die oetmoedicheit die den prys versmaet. Want die hem verheft sel worden vernedert [16]. Die oetmoedicheit is van geregelder natueren, lopende [altoes] contrari den wech der werelt doer confuus ende duusternisse [17] ende leidet totten eynde der claerheit [18]. Mer waer om prystu di seluen? Bistu bekent so doestu dat geen noot en is. Ende bistu onbekent, so denke dat die waerachtige doechde begheert te sculen. Mer doch ten is gheen tyt yemant [19] te prisen also lange als hi inder wandelbaerheit leuet, want die waerachtige prise en vergaet niet, die ouermids vercregen doechde inder ewicheit geuesticht is [20]. Daer om laet di die vreemde mont prisen [21] ende dijns selfs
fol. 46 r. mont besculdigen, laet di die doecht der oetmoedicheit louen ende die dach der ewicheit [22] prisen". Dit gehoert scaemde hem die haen dat hi hem seluen hadde gepresen.

TEGHENS DIE NYDIGHE. ca. XXIX

Op een claere lucht ende scoen weder [1] liep een aepinne doer een wildernis seer vrolic ende vant een veltesel [2] droeuich leggen, ende seide hem: „Wat deert di, broeder, dattu mit bedructen aensicht ter eerden legste [oftu siec waerste]? Ic bidts di segt mi, want bistu siec inden lichaem, ic sel di helpen mitter hant, lettet [3] di inder herten, ic sel di mit reden ende mededoghen meysteren". Die veltesel dit horende wort mitter olye des saften woordes bemurwet, ende gaf sijn gebrecke te kennen ende seide: „Lieue suster, dese clare

lucht benauwet mi, ende wort in mynre herten een tempeest [4]. Mer weder om een donker ende tempeestige lucht maect vrede ende claerheit in mijnre herten." Als dit die aepinne mit verwonderen hadde gehoert, mercte si dat nydicheit syn torment was, ende vermalediende began si hoer vermaning aldus ende seide: „Vermaledyt si alsulken oge dat vanden licht verstoert wort ende van onrusticheit getroest wort. Die mitter vleermuse [5] dat licht versmaet ende verblijt in duusternisse, dien vroechde droefheit is ende dat licht duusternis ende dat goede quaet, dien die salicheit onsalicheit is ende armoede *sa*lich [6]; dien tegenspoet voerspoedich is ende die voerspoedicheit contrari, dien die katiuicheit vriendinne is ende die goetheit een viant. O veruaerlike dootlike verkeert quaet!" Ende si keerde haer tot hem ende seide: „Trouwen du syste seker wel een velt ezel
bl. 46 v. die sul/ken oghe draechste daer du stadelic aen verhangen biste [7], ende een viant alles goets syste. Mer want [alle] [8] dit leuen mit voerspoedigen dingen ende tegenspoedigen dingen geleit wort, ende die voerspoedige [9] di bedrucken ende die ander di verbliden, so en sellen droeuicheit ende armoede[10] di nymmermeer laten. Van een bescreyelic quaet te verbliden dat is die alre meeste sericheit eens verdwaesden redens, die so veel te dootliker ende arger is te rekenen als si [groter is ende] min beuoelt wort [11]. Want in een swaerre [12] siecte te lachen is een teyken eens [13] groten rouwen. Ende na ypocras regel: alsmen der siecten sake niet en verneemt, so oerdelt men tehants dat herte dootsiec te wesen. Also is dat gebreck der nydicheit een stadige pijn den ghenen diet heeft. Mer alstu yemant nydelic haetste om tgoede, so bistu principalike een viant des goets [14] ende dyns selfs ende alre dingen. Ende in dien dat die quaetheit contrarie is der goetheit, hoe grote quaetheit heuet di beseten dien alle goet contrarie is. Mer want alle ghelyc mint ghelyc [15], sich hoedanich du biste die in tempeest ende duusternisse verblijtste. Waerstu niet onstuerich ende donker van herten, sulke dingen en souden di gheensins lusten. Die nydicheit des onstuers van binnen is een swaer tempeest. Sonder saticheit [16] ende claerheit des lichts gheen goet gerekent en wort: daer

om kenne di van allen goede berouet, wanttu den licht ende den vrede contrarie biste. Ende benyde [17] also nochtans dat dijn goet eens anders goet niet en verderue. [Ende] sich mit blinden ogen dattu di seluen dat goede voersluutste op dat een ander geen goet en geschie [17], want alle contrarie dingen
fol. 47 r. scuwen/malcander ende en mogen niet te samen wesen. Mer verstondes du dat gemeen goet, ende mindes in een ander dattu selue niet en hebste, du soudes mitten anderen dat oec besitten [18]. Trouwen dat goet dattu in een ander mintste, dat is dyn [19]. Daer om, alre liefste, doch [20] wech dyn nydige oge ende du selste die pyn verliesen, want daer staet gescreven: scandeliseert di dijn oge, steectet wt ende werptet wech[21]. Ende het waer den mol beter gheen gesicht te hebben, want si in duusternis begheert te wesen; ende dat oge des [vogels die] hyena [hiet] [22] heuet dubbelt gesichte, ende in een exemplaer der minnen heuet si medelidende ogen [23]". Dit sprac die aepinne ende ghinc wech.

TEGENS DIE ANDER LUDE ONTRUFTEN ENDE BECALLEN. [1] ca. xxx

Een wit blenckende duue ghinc ripelic ende sympelic te water [2], ende waende ouer hert lant te gaen, dat onder slic ende modder was, ende brac daer doer [3] ende worde seer beslict [4]. Hier om wort dat slic lachende [5] ende het verblide hem van sinen quade, ende seide totter duue: „Hoe is dat gout verduustert ende die alre beste verwe verwandelt ende die grote scoonheit stinkende geworden!" Die duue seide: „Om dat ic in di ghetreden bin. Wat bistu?" Hi seide: „Ic bin slic ende vulnis". Die duue antwoorde: „Het is wel waer: hadstu niet vuul geweest, ic en hadde van di niet besmet geworden; want gheen dinc en besmet of veruult [6] dan dat selue besmet is of vuul is. Want claer water dat wascht, ende die dach [7] verlicht alle dinc. Nochtan so en is mijn scoenheit weselic van mi niet gesceiden; mer dyn stanc is
fol. 47 v. weselike in di gebleuen, want dat nv in mi [8] /stinkende schijnt dat blijft weselike in di [9]. Daer om hebstu di seluen bespot, ende mi vuul te maken [10] toenstu mi alre scoenste te wesen. Een hont scoert mit sinen tanden, want si quaet sijn. Des serpenten mont quetset mit sijn venijn [11]. Die

doern prekelt, want hi scarp is [12]. Also is alle scadelicheit in den ghenen eerst diese doet. Wat [wil ic] meer [seggen]? Ic sel mi wasscen ende worden reyn, mer du selste slic bliuen ende onreyne [13]; want onreyn afterclap gaet lichtelike vanden onsculdigen, mer die afterclapper en wort van sinen gherucht nymmermeer ghereynicht". Dit gheseit ghinc die duue ende maecte hoer scoon [14].

Teghens die wereltlike rijcdom begheren. ca. I
Dat die begheerlike sijn der eertscer dinge blint syn. ca. II
Dat die ghierighe hoe veel si hebben syn altoes arm. ca. III
Tegens die niet te vreden en sijn al hebben si genoech. ca. IV
Van dien quaden die dicwyl vallen van rijcdom. ca. V
Teghen die gheen die mit verdriet die rycdom verloren hebben ende noch ryc willen wesen. ca. VI
Teghen die gheen die vanden vercreghen rycdom hem salich rekenen. ca. VII
Van die sake ende sorge der onuersadeliker ghiericheit. ca. VIII
Tis beter min te behoeuen dan te veel te hebben. ca. IX
Welke die waerachtige rycdommen syn. ca. X
Waermen sorgen sel ryc te worden. ca. XI
Teghen die gheen die gaern gauen ontfangen. ca. XIII
Teghen die geen die van rouen begheren ryc te worden. ca. XIII
Tegens die hem verbliden dat si scielic rijc geworden syn [1]. ca. XIIII
Teghens die gheen die den arbeit laten ende leuen van rouerie. ca. XV
Teghens die gheen die om leckerlike te leuen rouerye hantieren. ca. XVI
Teghens die dieuen die dicwyl gheuanghen worden daer si menen heymelic te wesen [2]. ca. XVII
Een bispel van ondersceit [3] tusschen den ghierigen ende den liberalen [8]. ca. XVIII
Een bispel dat [4] een liberael man die ghevet vrilike niet weder te eyschen. ca. XIX
Een bispel dat een lyberael man die geuet ende hi en verwijt niet om lof te begheren [5]. ca. XX

Een bispel daer [6] een lyberael man gheuet een yghelike [7] dien hi mach. ca. XXI
Een bispel dat een lyberael [8] gheeft grote dingen. ca. XXII
Een bispel dat een lyberael geuet altoes [9]. ca. XXIII
fol. 48 v. Een byspel dat een liberael [8] man sel haestich/wesen te gheuen [10]. ca. XXIIII
Een byspel dat een liberael [8] man geuet blideliken. ca. XXV
Een bispel tegen die boesheit der ondancbaerheit [11]. ca. XXVI
Een bispel van die manier [12] eens dancbarighen menschen. ca. XXVII

TEGHENS DIE WERELTLIKE RIJCDOM BEGHEREN. ca. 1

Die rauen begheerde ryc te wesen ende vant een vos dien hi sijn begheerte seide aldus: „Trouwen suster, ic en sel di niet verbergen dat ic begeer, mer ymmer begeer ic van di te leren hoe ic mijn begeerte sel moghen vercrigen. Aldus lange en heb ic niet gehadt dan myns selfs ly*f* [1], nv begeer ic wel van anderen goeden ryc te worden. Daer om mijn alre liefste, leer mi die manier, ofstuse kenste". Die vos antwoerde: „Seker broeder, dese kunst is bider hant, mer daer hoert arbeit toe. Het is cleyn [2] een gout ader te kennen, ten si datment bearbeit". Die rauen seide: „Vriendinne, segt mi: dat mogelike is dat sel ic doen". Die vos antwoorde: „Mijn lieve broeder, alle dat werck der wereltliker rycdom staet alleen in drien stadigen sonden ende eenre stadiger pinen, als: in een onuersadelike begheerlicheit, in een onrustelike gripelicheit, in een stadige vrackicheit [3] ende een ewige anxtuoudicheit. Dit sijn instrumenten ryc te worden tot vieren toe [4]. Als: altoes te begeren, want minret die begeerlicheit, so minret die rijcdom ende mitter begheerlicheit wort si vermeerret; gelyc als die appetyt vergaet, so magert die mensche inden vleysche, ende mitter appetyt so wort hi vet. Daer om so vergadert een verken veel resels [5], wanttet een onlesscelike appetyt heuet. Dat ander is [om rijc te worden]: aen allen canten [6] te gripen ende te nemen. Daer om so verdrogen veel ryuyeren in den somer, mer die

nyle ontfanctet aen allen siden ende loept altoes ouer ende en mach vander hetten niet verdroecht worden [7]. Dat derde is: nymmermeer yet te gheuen. Daer om so worden sommige
fol. 49 v. bo/men seer hoge ende groot, want si hem aen gheen vruchten wt en storten, ende van binnen sonder put syn [8]. Dat vierde is: mit sorchuoudigher vresen die dinghen te bewaren die vercregen sijn [9]; want die menige sijn haers goets quijt geworden, want syt qualike bewaert hebben, al en hebben sijs niet wech gegeuen. Een stoute paeu verliest syn stert: een sorchuoudige[10] hase bewaert syn vel. Daer om, broeder, wilstu ryc wesen, so moetstu dese dingen naernstelike houden, als: altoes begherich te wesen, altoes gripende, tay int houden, sorchuoudich te [11] bewaren". Als dit die rauen hadde gehoert, gaf hi schielic een sentencie ende seide: „O seker, die wereltlike bedriechlike rycdomen sijn onsalige armoeden [12], ende van elken wisen mensch seer te versmaden, welker minne is begeerlicheit, vercrighinghe is begripelicheit [13], besitting is vrackicheit ende bewaring is anxtuoudicheit. Mer wat is sondeliker dan ghiericheit, wat is ongerechtiger dan gripelicheit, wat is leliker dan vrackicheit, wat is pijnliker [14] dan anxtvoudicheit? Voert aen so versmade ic onmatige rijcdom, Cresus ende Assuerus grote goeden ende salomons gulden scilden versmade ic; ende trouwen mijn rijcdommen sijn: te wesen vredelike [15] sonder begeerlicheit, rechtuaerdich sonder gripelicheit, goedertieren sonder vrackicheit, seker sonder sorchuoudicheit". Also seide die rauen adiu ende ghinc heen.

DAT DIE BEGEERLIC SIJN DER EERTSCER DINGEN BLINT SIJN. ca. 11

Doe een mol inder eerden wroetede vant si die natuer, die alle dinc mit reden ghemaect heuet, ende stelde haer een
fol. 50 r. clage, ende seide:/„Waer om hebstu mi bespot ende als een wonderlike dinc onder allen dieren geset, gheuende mi oghen sonder ghesichte, ende hebste den basiliscus scadelike ogen ghegheuen [1], ende der scadeliker hienen dubbelde ogen [2]? Ende myn sympele [3] ogen hebstu vanden soeten licht beroeft ende mit een swart vel bedect". Die natuer antwoorde: „Also bescick ic alle dinc mitter machte der

ouerster wysheit. Doch du en vintste geen wech mi te berispen, want ic alle dinc gemaect heb [4] in maten, in getale ende in gewichte. Daer om, dunct di datter yet onscickelics is in minen werken, daer scuult die regel der rechter reden. Mer doch ist dattu niet en sieste, die saec is openbaer in den ogen der wisen, wanttu cruupste in holen ende mintste altemale die eertsce dingen. Ende om der minnen der eertscer dingen so gheuestu [5] die hemelsce dingen, ende die hatelike duusternis mintstu ende ontbeerste dat lichte. Of weetstu niet dat die misselike [6] ghiericheit, want [7] si die eertsce dingen te seer minnet, dat si die hemelsce goeden verloren heuet, ende [8] als blint so heuet si die waerachtige goeden gelaten voer die valsce, die vaste voer die glidende [9], die hemelsce voer die eertsce. Also oec laet si die oneyndelike goeden voer den minsten, die gloriose voer den katyuighen, die seker voer den twifelachtigen [10], die heilighe voer den alren quaetsten, die vrolike voer die pynlike. Si vergadert die sotte dingen [11] van buten ende wort verarmt van binnen. Si hout haer in den nederlopenden [12] strome. Si besit die eerde, ende wort beseten vander helle. Ende seker [13] si verslindet om weder te spuwen, si mint om te [14] vergaen, si vercrycht
fol. 50 v. om te [15] verliesen [16], si belast/haer om ghering inden afgront te dalen. Hebstuut ghehoert, die mensche verblint van ghiericheit verloes die weelde des paradys [17], want dat gemoede, verkeert van gode [18], ontfinc begeerlicheit deser sienliker dinghen, ende verloes te hant dat lichte des herten van binnen, ende als mit mols ogen so en sacht niet dan die armoede synre naectheit van buten, want het was trouwen berouet vanden gesichte der reden [19]. Doe Saul die beesten begeerde verloes hi thant sijn coninklike glorie [20], hi worde heer ouer die beesten ende verloes die heerscappi der mensen. Hoe wel sprac die camelionte totten rauen die hem begheerde te biten, ende seide: „Och hadde die begeerlicheit der ghiericheit di niet verblint [21], du soutste seker verstaen dattu di seluen verliesen soutste, hadstu mi[22]. Daer om, du mol, weetste hoe du ghemaect biste ende die reden dijns maecsels is een fyguer der ghiericheit". Als dit geseit was liet die mol haer clagen.

DAT DIE GHIERIGE, HOE VEEL SI HEBBEN, SIJN ALTOES ARME. ca. III

Een cocodril was versadet van spise ende wort ontslape mit enen openen monde [1]. Dat sach een cleyne stout vogelkijn ende crope [tot sinen monde] in sinen buuc; hi sliep so vast dat hijs niet en geuoelde eer dat vogelkijn sijn dermen ende buuc doerbeet, ende vloge op een bome ende sach die dermen wt sinen lyf lopen [2]. Ten lesten wort hi van pinen ontwake [3] ende sach sinen viant sitten ende en mochts niet wreken. Mer hi claeghde ende seide: „Wat [4] heb ic di misdaen dattu mijn binnenste dus wredelike gescoert hebste, lopende te *met* [5] wt minen lyf ende hebste mi ter doot toe gequetst.
fol. 51 r. Want/ic di niet en heb misdaen, so is die sculde dijn". Dat vogelkijn seide: „Is die gerechtigheit allen menschen gemeen [6], so is hi seker mit recht sculdich die den sommigen [7] heuet misdaen. Mer behaluen dat so bewiseste in di een exemplaer der onuersadeliker ghiericheit [8], [als du dinen buuc veruolt hebste], noch mit enen openen monde slaepste, tonende een onuersadelike verslinding, gewapent mit vreseliken tanden [9] ende ongenadigen clawen, een tonge die [t al mach, ende] niet en ondersceidet wattet is, opdat [10] syt verslinden mach. Du gaepste vreselike mit dijn ouerste kinnebacken, dat anders gheen beest en doet [11], ende dijn wysheit wort van ghiericheit al verblint. Ende al dijn lichaem is mit een onverwinlike scilt becleet, daer du der ghierigher vasticheit mede bewyste, anders dan omtrent dinen buuc, daer du weec biste. Daer om so bistu nv wtten water die den vischen een vrese waerste, ende mit een open mont slapende bin ic in di gegaen [12] ende heb dijn dermen ghescoert, ende du stortste [13] ende bewyste een rechte forme der ghiericheit in dinen liden [14], want die ghierige spuwet meer dan hi gedronken heuet. Want nyemant en heuet meer verloren dan die hem seluen verliest. Weetstu niet wat die grote alexander antwoorde [15] doe die graue ansquardus [16] van demotricus [17] sijns meysters sentencie hem seide datter meer werelden waren dan een: ‚wee mi', sprac hi, ‚dat ic aldus groten [swaren] arbeit gedaen heb, ende dat ic noch niet een werelt ghebruuct en heb [18] tot minen wille'. Doe die wise man mercte dat die coninc mit meerre begeer-

licheit ontsteken was, seide hi hem: Ten is al niet dattu
fol. 51 v. hebste, want die ghiericheit heuet di verslonden; dattu gewonnen hebste dat hebstu geroeft, ende die vuerige vlamme der ghiericheit heeft dat ende di mede te samen verteert. Dat vuer en heuet nymmermeer genoech, ende gheen dinc en mach die begheerlicheit versaden. Daer om verderft si dat herte ende verslindet alle datmen besit. Een ydel mage begheert spise. Een ledige stede is antreckelic. Een hete coerts maect meerre dorst. Daer om is begeerlicheit armoede des herten ende so veel te meer als die vlamme begherigher is. Siet diogenes [die philosoef], die niet en begeerde dat buten sinen lyf was, versmade alle die werelt ende seide den groten alexander: 'Du biste besittende alle die werelt, ende noch begeerste meer. Wie is riker [20]? Seker hi diese versmaet'. Een seer vollen buuc die ruspt [21] ende een hoge *str*oem wtwatert seer [22]. Sylyon [23] die philosoef doe hi alle sijn wtwendige goet verloren hadde behielt hi die doechde syns herten, ende seide tot demetrius [24] sinen verwinre: ic en heb niet verloren. Mer du besitste der werelt goeden ende noch suchtestu meer [quaets] te begheren. Wie is daer om die salichste? [25] zeker die onuerwinlike is ende alre dinghen heer, ende die altoes meer begeert die is arm. Salich is hi die niet meer en begeert, ende al verliest hi altoes, hi is onuerwinlike [26]. Siestu daer om wel dat veel te begheren is onsalige armoede, ende niet te begheren dat is ouerste rycdom". Dit gesproken eynden die woorden ende die cocodril eynde hoer leuen.

TEGEN DIE GEEN DIE NIET TE VREDEN EN SYN AL HEBBEN SI GENOECH. ca. IIII

Een mensche was ryc van hauen ende onuernoecht; ende
fol. 52 r. als hi meer begerende naernstelic ommeliep, moete hem die auontuer, ende berispten ende seide: „Alre liefste, waer om en rustestu niet? want ic di genoech ghegheuen heb". Hi antwoorde: „Dat een goet trect totten anderen, ende ten si dattet daer bi coemt, so ist moylic [1]". Die auontuer seide: „Ic sie wel dattu arm biste geworden, wanttu ouermids der begeerlicheit meer dorsteste, want hadstu genoech du en

soutste niet meer soeken; hi en begheert niet meer die ghenoech heuet. Sich dyn ghierighe wille heuet di verarmt [2]; nochtan al hadstu al salomons gout dat inder eerden verburgen leit [3], du en soutste te meer niet hebben. Mer wel wat anders [4]. Dat wi wel gebruken, dat hebben wi, want scat inder eerden verborgen en is des menscen niet mer der eerden. Daer om alsmen die goeden [5] gebruken can dan heeft mense, ende dat ghebruuc der goeden strect totten vernoegen [6]. Want eetstu meer dan du moechste, die natuer sel thants coren [7]. Trecstu meer clederen aen dan du behoefste, du selster mede beswaert worden. Ende des gelyc so slaepstu op één bedde ende ouer al en bistu niet dan op één stede. Ende al vergaderstu veel rycdomen, du en selste niet meer hebben dan du hebste. Mer wel wat anders. Ghebruucstu costelike spisen, goede wynen of safte clederen [8], ende hoge husen, du hebste te meerre weelden, mer niet te meerre rycdom. Weetstu niet dat, doe die kinderen van israhel in der woestinen leefden vanden hemelscen brode, dat hem [9] allen een gelike mate ghegheuen was. Ende die ghierighe, al vergaderde hi veel, hi en hadde te meer niet, ende die versumel was en hadde te min niet. Trouwen één[10] vernoegen is allen menschen, ende die sorchuoudige heer
fol. 52 v. heuet/hem allen één [11] versading der notruften ghegheuen. Die rike en heuet niet meer dan die arme, anders dan [12] si ongelike namen hebben, want hi hiet ryc die leckerlike leuet [13]. Mer men vint dat die leckernie is meer een armoede dan rycdom, want si beroert [14] nydicheit, houerdie, oncuuscheit ende ghiericheit, ende baert alle quaetheit. Hebstu wel gehoert wat appollen beelt antwoorde pastor [15], die coninc van lidien gheworden was [16], doe hi vraechde of ter yemant in die werelt saliger waer dan hi? Ende Appollo antwoorde den houaerdigen coninc [17] dat een arm out man, hiet achadius [18], saliger waer, die nye wt sinen acker en ghinc [of wt syn eygen bedrif]. Ende seide dat sekerre waer een blide hutte dan een grote sael [19] van sorgen droeuich. Ende een luttel lants vry van vresen, dan alle dat lant van lidien vol vresen, ende een of twe paer ossen dan een groot costelike gherei van paerden. Ende begheerliker is een scure tot noot-

trufte dan veel scatten die van anderen behendelike gesocht worden. Daer om, hebstu ghenoech so scicke di te vreden ende en gebruuc gheen weelden tot sonden, mer nem dyn nootrufte. Soect rycdom mit vrien wille ende laet die begeerlicheit, ende thants sel di [20] te vollen ryc di vinden. Want epycurus die philosoef geuet daer of een edel [21] sentencie ende seit: Die waerachtige rijcdom vergaderen wil, die en sel dat ghelt niet vermeerren, mer hi sel sijn ghiericheit verminren, want also veel so kentmen een mensche riker te wesen als sijn begheerlicheit minre is". Dit dus verclaert sceiden si [22].

VAN DIEN QUADEN DIE DICWYL VALLEN [1]) *VAN RYCDOM.* ca. v

fol. 53 r. Een ionc aepinnegen sach een out vosgen mit een costelike huut gecleet, ende beroert mit nydicheit [2] sprac si benydelic aldus: „Die natuer heeft dat wiselic genoech voersien dat die grote cloecheit mit een scone stert verciert soude wesen, ende der vossen const mit natuerliker consten verbetert". Doe seide die beleefde [3] vos, ende scuddede syn hoeft: „Ten is gheen wonder dat die kintscheit kinschelike vermoedet [4], ende dat een onbesocht [5] herte blindelike spreect. Du selste out worden ende veel sien ende anders geuoelen". Doe badt die vos der aepinnen dat si te samen leuen ende wanderen souden. Die aepinne seide: „Al ist mi scamel [6] sonder stert te gaen mitti die een scone stert hebste [7], nochtan sel ic dijn wille doen, want bi auontuer sel ic die stert der cloecheit crigen van dijnre lering". Si reysden te samen, ende vonden een elephant, syn tanden wtgeslagen. Si vraechden hoe dat bi quaem. Hi seide: „Die ghiericheit, alre twisten moeder, begheerde myn tanden, doe had icse lieuer te verliesen dan altoes stryt te wachten ende in mijns lyfs sorge te staen [8]". Daer na vonden si een hyene geblindet, ende vraechden die sake [9]; doe seide si clagelike: Der menschen ghiericheit, niet mit cracht mer mit cloecheit, heuet mi mijn ogen benomen ende die costelike gemmen die daer in waren [10], want mitten enen goede verliestmen tander alst oueruloedich is [11]". Van daen vonden si een haen, die hersen gebroken ende noch spinne-

uoetende [12], ende geuraecht van sijnre quetsing seide hi: „Die hetten der mensceliker ghiericheit heuet mi mijn breyn gebroken om een costelike gesteente daer in te vinden [13], want
fol. 53 v. rijcdom die viantscap toent/of maect is scadelike armoede". Daer na vonden si een swalu, haar buuc gescoert ende allenken steruende, ende seide hem die saec haerre pinen: „Mit begeerten nam ic een steen in minen lyf, daer is nu dese last of gecomen [14], want die bedriechlike rycdom als si minlike schinen [15] so maken si dicwyl hatelike eynden". Si lieten die swalu ende vonden enen beuer gelubbet, ende vraechden hem waer om hi syn dingers [16] verloren hadde. Hi seide: „Ic rekendet beter te wesen mijns lyfs *een deel* [17] te verliesen [18]; want het is beter die rycdom [19] te verliesen dan die hulp [19] der salicheit [20]". Dien lieten si, ende vonden enen stertelosen paeu, dien si vraechden waer sijn scone start waer. Hi seide: „Die knecht der ghiericheit begeerde mijn gulden vederen, want wereltlike rycdom dien si vercyeren [21], dien setten si recht als een wit na te schieten [22]". Ten lesten vonden si een ghier gheuillet ende vraechden hem hoe hi an dier armoeden quaem, ende hi seide: „Die natuer heuet mi mit costeliken plumen vercyert, ende die weeldighe menscen [23] haddens begeert, thans bin ic mit ghierigen lagen geuangen [ende aldus gehandelt]; want wat sijn vleyschelike rijcdomen anders dan smeking der oncuuscheit, voetselen der begheerlicheit ende lasten der doot? Seker hi is salich diese niet en heuet". Als si [dese ende] deser gelike sentencien hadden [24] gehoert ende der riker armoede [25] gesien, ghinghen si een luttel wtten weghe om te rusten. Doe seide die vos totter aepinnen: „Wat geuoelstu nv van die rijcdom der natueren?" Die aepinne seide: „Sekerlic ten sijn niet dan pinen ende armoeden, daer die be-
fol. 54 r. sitters mede bedrogen worden/ende [26] si sijn meer venijn te rekenen; want desen maken si tandeloos, desen ogeloes, desen breken si tbreyn, desen doerboren si den buuc, desen lubben si, desen maken si sterteloes [27], desen velleloes [27]. Des gelijcs die ghiericheden der rycdomen van den vroeden vergadert [28] verderuen dicwyl haer besitters ende schenden haer minres mit veel gebreken. Den enen verderuen si mit

een hogesprekende tonge, den anderen mit nydige ogen, mit een versuft hoeft, mit een gulsigen buuc, mit oncuuscheit, mit een quade faem, mit armoede ende gebrec alre doechden [29]. O salige armoede ende goet dat qualic ghehaet wort! O *on*voerspoedige [30] rijcdom, een quaet dat dwaeslike gemint wort! Voert aen so is mi mijn arme vellekyn dat alre rycste ende een snode lieuer dan [31] een costelike. Ende ic bin seker lieuer een aepinne sonder stert dan een paeu mit een stert". Dit aldus verclaert gesonden si malcander, ende sceiden van een, vander ghiericheit beide geleert [32].

TEGHENS DIE GHEEN DIE MIT VERDRIET DIE RYCDOM VERLOREN HEBBEN ENDE NOCH RIJC WILLEN WESEN. ca. VI

Een rauen sach een paeu van syn gulden vederen berouet, ende bespotteden [1] ende seide: „Waer is dijn wonderlike scone stert, die blenkende glorie dijnre vlogelen?" Die paeu, verstoert vanden spotteliken woorden, antwoorde onwaerdelike [2]: „Al heuet die onuersadelike ghiericheit der menschen die rycdom mijnre vederen mi ontnomen, nochtan so en sel die wedermakende [3] const der natueren niet ontbreken. Mer al bin ic beroeft van tgheen dat die natuer
fol. 54 v. gheuet, ic heb hope te vercrigen dat ic verloren heb./Du biste altoes katiuich". Die rauen seide: „Die in wederspoet mit armoede niet gheleert en wort, dat dunct mi alleen die rechte armoede wesen: want doe die galle der wederstoot ende tempeest [4] Thobias syn ogen weder gaf [5], ende die moynis hem verstant gaf, doe wort sijn verlies gemack [6] ende dat [7] geleden quaet een wedermaking der doechden. Mer als dat gemoede mit wederstoot niet geleert en wort so wasset [8] dat quade sonder mate, want als dat sceepkijn des herten van alre voersienicheit ontroert is so wortet vanden goluen ghins ende weder geslagen [9]. Die quetsing der onwysheit is ongeneselic, wort si mit wederstoot niet genesen. Lieve vrient, behouden dijn paeys [10] sel ic dit seggen. Trouwen du biste sterteloos geworden ende arm, mer waen di die scade gecomen is dat en hebstu niet gesien noch geuoelt [11]. Dijn qualic varen en heeft di niet geleert, ende daer om wastet altoes, dijn seer geminde vederen maken di ha-

telike ende dijn scone stert onteert di, daer om: heuet also dijn rycdom dyn armoede niet gheweest? Want om dattuut hadste so hebstuut verloren. Nochtan begheerstu weder daer du onsalich mit sericheit of berouet biste. Trouwen, wasset dyn start weder, dijnre vianden ghiericheit sel oec weder wassen. Ende wat coemt di daer van anders dan, so dicwyl als di toecomen [12] die begheerde rycdomen, so menichwerf sel di die blote armoede volgen. Seker dat goet is altoes quaet ende sijn wasdom is een toedoen [13] des rouwen. Daer om begheerstu goet dat quaet is; ten si dattu segste dattet goet is te hebben om weder te verliesen. Mer dat is seker tegen die reden. Want een ghemint goet te verliesen
fol. 55 r. en is sonder sericheit niet,/ende die sericheit behaecht die en is niet wel biden synnen; want [14] daer om beter is begerende [15] dingen niet te hebben dan te verliesen, so danc ic der natueren dat si mi snode vederen heuet gegeuen. Daer om reken ic mi ryc ende behoude mijn stert mit eeren altoes, ende vliege vrilic [16], ende bin mijns selfs ende nyemant en vanget mi. [Want] mijn swarte vederen vercieren mi, die arme plumen maken mi ryc ende mijn versmade stert maect mi seker. Mer dijn rycdom verarmt di, dijn begheerlicheit maect di gehaet, dijn weelden serich, dijn glorie oneerlic [17], dyn voerspoet katiuich, ende dijn wasdom verminret di. Vermaledyt syn daer om sulke rycdomen die haer here verarmen, ontstarten ende scenden, want haer besittinghe wort naectheit, haer soeticheit wordt sericheit, haer glori confuus, haer scoenheit lelicheit. O seker mijn seer blide ende lieue armoede, verderfster [18] der ghiericheit, een pijn [18] der nydicheit, sonder sonden, vol [19] doechden, rust der sekerheit, welkes vrede ouer al is, also dat oec die moerdenaers haer vrienden ende vriendelic sijn [20]. Daer om systu wyse, so verblide di dattu die viantlike rycdom verloren hebste ende en begheerse niet weder. Mer reken di ryc te wesen alstu van rycdom berouet biste". Dit ghehoert maecte die meester den verarmden paeu van lering rijc.

TEGENS DIE GEEN DIE VAN VERCREGEN RYCHEDEN HEM SALICH REKENEN. ca. VII

Een draec droech in sijn hoeft een costelike steen, hiet tracontides, ende houaerdelic daer mede gaende vant si een hyene, ende seide: „Wi sijn sculdich der natueren seer te danken want wi vercyert sijn mit gesteenten die die luden
fol. 55 v. om groot/ghelt copen. Want si heuet di dyn ogen mit dubbelden lichte wonderlike vercyert [1] ende mijn hoeft mit een gesteente die alleen den coningen betaemt". Die hyena, geleert vanden periculen der ongetemder ghiericheit ende al anders beuoelende, bescaemden den riken draec mit dusdaniger contrarie sentencie: „Ic sie wel dat die [onsturige] rycdom des lichaems den lichtuaerdigen mitten [2] vloghelen der houerdien opstoten, mer beneden en wegen [3] si niet dat hoeft der reden, ende als si dat lichaem vercyeren mit valscer pompen van buten so verduusteren si dat gesichte des herten van binnen. Een seer vet hoeft wort sijnre sinnen beroeft ende een oghe daer een paerl op staet van buten dat verduustert van binnen [4]. Seker waert dattu nv mercste claerlike mit dijn inreste gesichte ende dat hoeft der wysheit in di blencte mitter gemme der redelicheit, daer du nv ydelike di van verblijtste, dat soutste kennen te wesen een steen der stotinge ende een serc der scandalisaci [5]. Want dese steen der rijcdom en is niet in dinen hoefde alstu dwaeslic meenste tot een eer mer tot een last, niet tot cyeringhe mer tot een strick, niet tot gemack mer tot een tormente der verdoemenisse. Om des willen so wortstu vanden ghierighen sorchuoudelike gesocht, behendelic geiaecht, ende alstu geuangen biste wort dat breyn wt dinen hoefde geslagen om den steen te sien blenken. Waer toe dan vermoetstu di onsalichlike salich ende beroemste di katiuelic voerspoedich? Waer toe verhefste van tgheen daer du van verminret biste of glorieerste van daerstu of geconfuust biste? Trouwen
fol. 56 r. sich/dat die gheen die niet alleen een wonderlic wercman en is mer wonderliker rechter der werken, die heeft meerre dingen tot onser behoef gemaect om ewelike groot te worden [6]. Ons en staet geen pijn so open als die verslinding der ghiericheit [7]. Die menighe en worden nergent meer mede

verarmt dan van der rycdom, ende om haerre begeerlicheit gehaet so worden si verloren. Si aenlocken mit haerre begheerlicheit ende behaechlicheit dat laffe gemoede [8], ende om te crigen dat si begeren so bereiden si den besitters dusent scalcke lagen. Dat sien wi so veel te claerliker alst dicwyl gesciet onder den menscen, welken die begeerster der rycdom, die ghiericheit, een grote ende stadighen tempeest is. En beroefde nabugodonosor niet iherusalem om die gulden scilden ende sulueren vaten die salomon daer in gemaect hadde [9]? Des gelycs so wort babilonien verderft van cyrus ende darius [10] om begeerlicheit der rycdomen die daer waren, ende daer alle asien of berouet was. Als oec mede cresus die ontamelike ryc was [11] wort vanden vernaemden rouer den groten alexander verderuet. Daer na om der seluer rycdom ende aertsche haue te vercrigen togen die romeynen mit stridenden gewelde al die werelt tot hem. Wat syn daer om die wereltlike rycdomen anders dan minne des haets, vrolicheden der drouicheit, weelden der pinen, costelicheden des lasters [12], saden der twidracht, scutten [13] des stryts, goeden des rouers? O onsalige [mensch] die van desen rijc is". Dit gehoert verwandelde die draec sijn bliscap in screyen.

VAN DIE SAKE ENDE SORGE DER ONUERSADELIKER GIERICHEIT.
ca. VIII

fol. 56 v. Een watersuchtich vos, ongedaen[1] van siecte, socht een meester om raet ende gesontheit te vercrighen. Si moetede een wesel dien si haer naernsticheit kende, ende opende haer die sake haerre clage, ende seide: „Mi gedenct, suster, dattu mi eens mit dinen tanden vander doot verlost hebste [2]. Daer om dijnre voerledene doechden gedachtich come ic nv totti mit meerre dootsiecte beuangen". Die wesel antwoorde hoerre dancbaerheit [3] ende seide: „Heb ic yemant geuordert, dat en weet ic niet, mer heeft mi yemant goet gedaen des ghedenke ic altoes. Daer om seg mi dijn siecte ende ic sel di raet geuen als ic best can". Die vos dancte haer ende seide: „Lieue suster, ic lide onlesscheliken dorst, daer mi twee dingen in sijn daer ic mi seer van verwonder;

dat een is, hoe ic meer drinke, hoe mi meer dorst. Dat ander is, hoe ic mijn crachten al verliese, ende alleen is mi dat vel bol ende verheuen". Die meysterse [antwoorde]: „Wanttu cloeke biste van natueren, so had ic gemeent dattu inder medecinen wat geleert hadste geweest. Mer als ic sie so en weetstu niet van ypocras regulen. Dyn quael alstu meenste en is geen dorst mer een honger der leden. Want in dien dat die natuerlike vertering dijns leuers minre is dan dijn ongetemperde hetten, so wortet water dat bloet worden soude, ende die leden worden van haren voetsel berouet, ende verdroecht van honger des natuerliken voetsels begeren si dat bloet. Mer du dwaelste menende dat den honger dorst is ende alstu water geefste voer spise, so vercrancstu oec te meer dijn natuerlike digestie [4] ende hoe dijn leden min bloets ontfangen. . . . . [5], hoe dat sy hongherigher worden. Ende al droncstu al den ryn [6], du en soutste dijn dorst niet lesschen, mer vermeerderen. Want galienus seit dat dat water den leden gheen natuerlijcken vuchticheit en gheeft. Dit moghestu wel merken [7] natuerliken wter passien eens ghierighen menschen [8]; in dien dat hy wt groten onuerdrachlicheden der ghiericheit
fol. 57 v. dat vuer der minnen [9] in hem verliest,/ende die verkiesinghe [gods] [10] in hem verdwaelt, soe verliest hi oec dat bloet des weeslijcken goets, ende in sijnre herten coemt een dorstighe droochte der begheerlicheit. Mer als die bedriechlike begheerlicheit verganclike goeden recht als dranc voer spise begheert, ende die sorghe der tijt lichtelic hem gheeft vanden drancke des gheldes voer die weeselike [11] ewighe dinghen, so worter onsteken grote begheerlicheit [12]: want die dorheit des gheestes en wort met waerliken [13] rijcdommen niet verminret mer vermeeret, want si onsteect dat herte mit meere begheerlicheit als si bedrieghet mit ene begheerte des goets. Want [alse] dat vaste goet begheert wort ende niet vercregen [14], so wort [15] die begheerlicheit te meer onsteken [16]. Daer omme, al waert dat alle die warelt ware eens ghierighen menschen eyghen, die gripende ghiericheit soude te meer dorsten; ende alse die weselicheit des herten te niet verginc, so soude dat vel der ydelre glorien alleen van buten

heffen [17]. Ghelijc dan een ghierich mensch mit mildicheit der minnen die begheerlicheit verdrijft, ende versadet [ende veruolt] wort, also wort een watersuchtich mensche, als die natuerlijcke hette ghestarct is [18], te hants ghesont ende ghenesen". Doen dit was gheseit dancte die vos sijn meesteresse [19]
fol. 76 r. ende/ghinc [20] gheleert van daen [te huys].

TIS BETER NIET TE HOUWEN [1] DAN VEEL HEBBEN. ca. IX

Een apinne mit een spottelijc cleet ghecleet, an een veter ghebonden, was vrolic ende spranc [2]. Dat sach een voskijn ende liep daer toe ende groetse vriendelijc, ende seide hem vraghende die saeck harer vrolicheit. Die apinne, als eens wijfs ghemoede hebbende [3], ghedachte hoe dat die vos daer te voren haer naectheit bespot hadde, ende wort toernich ende seide: „Ganc hene, du pleechste mijn arme naectheit te bespotten, sich nu myn glorie, want die soete fonteyne der menscheliker rijcdom vloyet salichlijc ende minlic tot my". Hier op antwoerde die vos haestelic om mit synre wijsheit haer ydel opgheblasen ghemoed te vernederen, ende seide: „Och of die voerspoedichheit der tijtliker dinghen haer verganckelicheit dijnre reden ende besceydelicheit te kennen gauen! Ende die scoenheit der rycdom van buten niet en vercieren dijn vel, mer dat licht der wijsheit van binnen dine redelicheit! Du soutste sien dat [4] van voerspoedicheit onsalich wortste, ende in tytliken goeden soutstu *di* [5] arme kennen [6]. Behalven datstu mit een veter [7] gheuanghen biste ende datter niet godlijcker noch sueter en is
fol. 76 v. dan vry te wesen, soe is dat/cleet di een openbaer teyken der behoeflicheit [8]. Want scaemstu [9] di niet vander inghe-borender naectheit, du soutste dat cleet versmaden daer du in bespot worste, ende di seluen daer in verblijtste [10]. Ist dattu ghehoert hebste dat adam, naect [11], was in den velde des paradijs gheens dinghes behoeftich, soe was hy die al*re* [12] rijcste. Mer doe hy ondervoet gheworpen was van der ghiericheit ende ghe . . . . . [13]
fol. 58 r. blotet van die glorie der doechden so is hi geworden van behoeflicheit *ende* [14] van begheerlicheit die alre armste, ende wort thans vander voersienicheit gods [mit een pels[14a]] gecleet.

Mer wantet natuerlike rycdom is niet te behoeven, ende constelike rycdom te hebben ghenoech teghen die behoeflicheit, sondelike rycdom goeden te hebben bouen noottruft [15]. Ende [16] des gelijcs is die armoede der natueren dat behoeuen, die armoede der auontueren niet te hebben daer du dijn behoeflicheit mede veruolste. Mer ghiericheit is altoes meer te begheren. Ist dattu veel hebste, anter du behoeftes of du en behoefstes niet, ende hebstuut, so ghebruucstet of du en gebruucstet niet. Gebruucstuut oueruloedelike so bistu dwaes, ende houtstuut vrackelike so bistu ghierich. Ist dattuut behoefste ende niet en besichste, al bistu behendelic ryc gheworden, du biste natuerlike arm ghebleuen [17]. Siestu daer om wel dat meer te hebben dat en is niet sonder sonde of sonder armoede. Daer om verhefstu ydelike om dattu veel hebste. Seker ic glorieer om dat ic min behoef en [18] reken mi so veel te riker als ic geen cleet en behoef noch begheer. Trouwen die min behoeft die is van natueren ryc, want hi is hem seluen genoech; want dit reken ic alleen waerachtige rycdom te wesen, niet diemen van buten vergadert, mer te hebben een ingeboren vernoegen sonder begeerlicheit [19]. Ende trouwen die versmader [20] der rycdom dyogenes rekende hem so veel te riker dat hi enen man mitter hant sach water sceppen ende drinken, ende dochte dat hi oec voer aen [21] also soude doen, ende brac dien nap dien hi plach te besighen [22], ende een paert [23] [dat hem
fol. 58 v. geboden was] versma/de hi ende ghinc te voet. Daer om so syn der werelt rycdomen anter een solaes der armoeden of een lastich iuc der ghiericheit. Weet dan dattet beter is niet te behoeven dan behoeflike te hebben". Dit gehoert verkeerde [die vos der aepinnen] vroechde in droefheit.

WELC DAT WAERACHTIGHE RYCDOMEN SIJN. ca. x

Een iongelinc, vander vlammen der ghiericheit [1] ontsteken, doe hi sach [2] dat in indien van natueren gulden bergen waren begeerde hi daer te reysen, ende quam daer ten lesten mit veel periculen. Als hi die blenkende bergen sach waterden syn oghen vanvrolicheit om der begheerten des gouts, ende mit quader ghiericheit geiaecht woude hi darwaerts

haesten. Dat mercte een bekent man [3] ende liep den lopenden onwisen iongelinc te ghemoet ende seide: „En ganc niet verder, mer ganc haesteliken omme, want die vogelgripen [4] die daer syn, siense di comen du selste voer tgout last liden [5]". Doe hi dat hoerde weenlike ende vreselike, thants keerde al sijn vroechden in droefheit, ende beclaechde rouwelike dat hi so groten arbeit ydelic gedaen hadde, dat al sijn hope verloren hadde, ende versprac alle die ordinancie des nederen regiments [6] dat [si] [7] den wilden beesten meer dan den menscen dat grote goet gegeuen hadde. Doe wort die beleefde man [8] mit sinen tranen beroert, ende begeerde den verslegen [9] iongelinc mit medeliden ende mit reden ontfermhertelike te genesen, ende seide: „Soen, hebt goeden moet: sich ic sel die een grote scat wisen". Doe wort hi mit deser beloften wat gesterct, ende sat op, ende *die*[10] sericheit
fol. 59 r. der heter ghiericheit wort/gesaft. Thants seide die ander: „Ic bids di seg mi: wat meenstu dat ouerste goet te wesen?" Hi seide: „Seker dat ic bouen al minne, want dat minnen wi bouen al dat wi touerste menen te wesen, want die minne volcht die maet des goets". Die ander seide: „Du oerdelste te recht. Mer ic bidde di, seg mi: wat minstu meest?" Hi seide: „Seker dat gout, dien [11] alle dingen dienen, want als salomon seit: Alle dinghen sijn den ghelde onderdanich [12]". Doe die geleerde meyster dit hoerde, op dat hi dat herte van der ghiericheit gequetst genesen soude, gaf hi een goedertieren raet [13] des redens ende seide: „Ic sie wel dat die ghiericheit een oge heuet mer geen gesicht, want du minneste dat goet bouen al, mer wat dat goet is dattu begeerste en weetstu niet. Antwoerde mi: om wat reden wort dat gout ende ander begheerlike dingen gemint, ist niet om dat si goet sijn [14]? Gheliken die dat goet haet leert dat vanden quaden, also die dat goet mint leert dat vanden goede [15], want om die sake des goets minnen wi alle dinc [16]. Daer om dat gheen daer wi alle dinc om minnen dat is dat liefste [17]. Want wi minnen alle dinc om dat goede. Daer om so is dat eynde alre begheerliker dingen ende die reden [18] alre minliker dingen dat ouerste goet. Waer wt du claerlike sieste, lieue vrient, dattu int gemeen tgoet begeerste [ende] dàt alre meest minste

[ende] in allen dinen wille soecste [19], dàer *die* [20] ander dingen om begheerste [21]. Mer wanter sekerlike bewijst is dat meest gemint te wesen ende dat alleen dat ouerste goet te wesen
ol. 59 v. ende alre begheerlicheit scat dattet wesen is der goetheit [22], (dat en is dat gout niet: daer om en ist oec dat ouerste goet niet!) so [23] is dàt dat ouerste goet, dat alle menschen natuerlike minnen ende nyemant en versmaet; want dat goet is teynde onser natueren, daer wi alle mitten drift der natueren toe getogen worden. Want alle dingen wachten natuerlic haer eynde. Mer daer sijn veel mannen [24] die niet alleen dat gout niet en begeren, mer verwerpen ende versmaden [25] als een viant der doechden ende des vreden, want die bragmannen [26] om vrede te houden in haren steden so hebben si dat gout wt haren lande gebannet. Ende die barbaren [27], om dat si mitten goude die gerechticheit niet en verderfden ende die salige vrede verloren, als si gout copen so grauen syt inder eerden. Also dat die mynres der doechden dat gout den mensch meer quaet dan goet gerekent hebben. Hadde die [doersichtige] voersienicheit der natueren lichaemlike rycdom dat ouerste goet gerekent te wesen [28], waer om soude syt den wilden beesten meer dan menschen ghegheuen hebben? Die voghelgripen besitten die gemmen die smaragden hieten [29] ende die gulden bergen in *sithyen* [30], ende die eerde hout in haer verburgen costelike metalen ende gesteenten. Scijntet [31] niet aldus dat die alre cloecste natuer bescaemt heuet die verkeertheit der ghiericheit, in dien dat [32] si die meeste rycdom anter den wilden beesten ghegheuen heuet of inden elementen verborgen? Also dat dese dingen hem seluen kennen [33] vreemde van onsen waerachtigen goeden te wesen. Na dien dan dattu soecste dat
ol. 60 r. goet dattet/eynde is alre begheerliker dinghen, so scuwe dat gout, versmade die rycdom, lessche die vlammen der begheerlicheit. Want si en maken niet ryc mer si verarmen, ende vangen dat gemoede mit sonden. Minne alleen ende soec die doechde, ende [34] dattu soecste dat hebstu binnen, want die scat der ouerster goetheit en is nergent anders dan in haren minres". En [35] trouwen dese redenen naernstelic gehoert wort die giericheit veriaecht, ende [die iongelinc]

verblide hem dat hi die aer [36] der doechden in hem seluen geuonden hadde.

WAERMEN SORGHEN SEL OM RYC TE WORDEN. [1] ca. XI

Een magher vos om vet te worden ghinc doer een nauwe gat in een oueruloedighe kelre. Daer woende een wesel, die den vos sach ende groeteden, ende vraechde hoe ende waer toe hi daer in gecomen waer. Die vos antwoerde: „Al dattu vraechste, suster, dat beduut di die magerheit mijns vleyscs, want die dede mi doer een nauwe gat crupen om den dootliken honger [2] te vlyen". Die cloeke wesel antwoorde behendelike ende seide: „Die onbequaem magherheit te verdriuen dat is goet, mer om vetticheit des vleyschs tlyf te verliesen dat reken ic dwaesheit. Het is onsinnicheit dat te verliesen daermen om arbeit te houden". Die vos seide: „Dit is een rechtuaerdige reden [3]". Doe seide die wesel [4]: „Mi dunct suster, eerstu diuen buuc veruolste ende dyn dorre vel vet maecste van spise die dijn niet en is, dattu eerst een wtganc voersieste, want dat nauwe gat daer du doer gecomen biste en sel di niet laten wt gaen alst noot is of di gelieft om der vetticheit willen [5]. Sonderlinge wanttet an-
fol. 60 v. ders/gheen wtganc en is als ic sie. Alstu dan vol ende vet biste so selstu die ghestolen spise weder mit walgen moeten coren [6] wilstu wt wesen, of die geen die du tsyn ghegheten hebste sel di voercomen ende slaen di doot. Ende wat seldi van dijnre vetticheit anders comen dan bitter verstoring, seker vanghenisse, onuerdragelike last ende een droeuich strick. Weetstu niet dat een cleyn kint doer een enge doer der natueren mit crijsschen des moeders nauwelic vry in der werelt en coemt? Wat sel den mensche geschien als hi vet is ende ommebehangen mit ghiericheit, aengelocket mit behaechlicheit der tijtliker dingen, onberaden van sinen wtganc, mit rijcheden hier ende daer [7] vergadert, ende dan ten lesten vander doot wort gedwongen van heen te sceiden ende vint die poort der gerechticheit nauwe? Ende dat hi mit genoechten geraept heeft, moet hi te hants mit sericheden spuwen, of verliesen hem seluen ende alle dat hi heeft ewelic. Daer om, alre liefste, ganc van heen ende en ghif dat vel

dijns wesens niet om vet te worden. Ende voersich di al daer een vette weyde daer rycdom is ende ewige sekerheit". Dit onthielt die vos naernstelike ende at op die tyt sijn nottruft, ende ghinc vry ende wel geleert van daen.

TEGHENS DIE GHEEN DIE GAERN GAUEN ONTFANGHEN. ca. XII

Een aepinne begheerde een *spottelic* [1] cleet haer onreyne scamelheit mede te bedecken [2]. Si sach een netteboef [3] sulke clederen veel hebben ende wech gheuen, ende ghinc tot hem ende grueten ende seide: „Seker ic en weet niet om wat sake [4] dat die milde natuer, fonteyn alre goetheit, mi die start gheweygert heuet myn scamele leden mede te decken;
fol. 61 r. daer om so lope ic arme totti die rijc biste ende milt". Doe hi sach dat si een cleet begeerde troeste hise soetelike ende seide: „Dese naectheit is di een grote gaue, in dien dattu den redeliken creaturen alre gelijcste [5] biste gemaect, niet mit een start als een beest mer mit der menscen rijcdom verciert. Trouwen die gauen der natueren sijn den sommigen verborghen, mer alle dinghen sijn daer menichuoudelike van veruollet. Nochtans neem ict dankelike dattu begeerste, ende gheue di dattu wilste ende daer toe een honichraet dattu gaern eetste." Doe ontfinc die aepinne blidelike die weldaden ende dancten [6] dat si meer ontfanghen hadde dan begheert, ende dochte bi hem te bliuen als biden ghenen die haer alle haer noturft gracioselike soude besorgen, ende seide: „Mijn natuerlike neygelicheit staet wel di te volgen [7], mer dyn milde goedertierenheit trect mi noch meer; daer om vrient, wilstuus di gewaerdigen, ic bin bereit di te dienen". Hi seide: „Mi behaecht wel dijn geselschap [8] sonderling want iocspel ende baertgen wel dienen bi een [9]. Mer op dat gheen quade soeticheit [10] di [11] van mi en doe lopen ende wt quader [12] vriheit, so selstu bi mi dijn besorger aen een veter gaen [13]". Doe liet haer die aepinne te hants onberadelike om der gauen wille [14] van den [losen] coepman vangen. Doe si geuangen was ende van natueren [15] thants te spelen gheleert was, dwanc hise te spelen, ende den onsaligen dwanc hi den vreemden te dienen [16]. Ende als si onder tiden haren meyster niet te wille en diende, so makede hise naect ende

liet haer scamele leden sien om haer te pinen of om sijnre baten wille [17]. Ende daer bouen so bedructe hise mit sinen
fol. 61 v. edic dranc./Doe worden der aepinnen oghen geopent mitten lichte des confuus ende der tribulacien [18], ende vernam dat si moste dienen des herden meysters toernicheit of ghiericheit, quam si tot haer seluen ende sprac dusdanigen sentencie: „O dootlike gaue [19], een angel der bedriechliker ghiericheit [19], verderuende die gauen der natueren, een swaer pant der verbinding, die cleynste comenscap tusschen den dwasen ende den wisen, die alre duerste cope, een yuc der dienstachticheit, deesem [20] der ongherechticheit, een bewisen der vangenis, een voetsel der twidracht, verderuing der borgerscap, saet alre quaden ende een gemint quaet [21]! Seker mit reden so verbiet die wet gods, die vriendinne is der gerechticheit, des vredes ende alre doechden den rechters gheen [22] gauen te ontfangen ende seit in exodo XXIII [23]: Die gauen verblinden oec die vroede ende si verkeren die woorden der gerechtigher. Ende die wet bewyst daer claerlike dat si die wysheit veriagen, die gerechticheit verderuen, verstandelike ende sedelike doechden schenden ende alle dat recht is doden. Ende seker die wonderlike [wise] balaam wort mit gauen verblint ende verderuet [24]. Samuels kinderen, rechteren van israhel, verghinghen om der gauen wille [25]. Die glorie van romen verghinc, want die senatoers mit gauen verderft worden [26]. Ende doe die wet setters mit valscen gauen omme gecoft enen manslachter [27] ende een *quaet rouer* [28] quijt gewyst hadden ende hi vri ghinc wt romen [29], keerde hi hem omme ende riep: ‚die stat is te cope, vontmen een coepman!' Daer om sijn die wyste alre meest
fol. 62 r. ghepresen/dat si groter heren grote gauen mit groter vryicheit hebben versmaet. Mit hoe grote tytelen der glorien wort dyogenes [30] verheuen dat hi die scatten [31] die die grote alexander van asien geroeft hadde ende hem die boot te gheuen ende hise versmade ende ghinc daer midden doer, onbeladen van ghelde ende ryc van doechden. Ende dyogenes scheen so veel te [32] riker ende meerre, want hi meer versmade dan die coninc hem gheuen woude of oec hadde. Hoe seer priselic was [33] socrates doe die coninc archolaus [34]

hem seer badt gauen van hem te nemen daer hi hem mede woude eeren. Ende hi antwoorde dat hi geen gauen van den genen en woude nemen dien hi niet machtich en waer dier ghelyc weder te gheuen. Trouwen hi woude vry wesen doe hi die gaue versmade, ende docht eer wat hi weder gheuen soude eer hi yet ontfangen woude. Mit hoe groten loue is gepresen fabricius, een arm borger van romen, die, ryc van doechden ende arm van haue, versmade een gaue die pirrus die coninc hem veertich werf [35] boot, ende woude lieuer gebruken die eerbaerheit eens armen [36] borgers dan des conincs glorie mit gauen ghecoft [37]; wt welken dinghen hi so veel te claerre scheen, want die coninc plach hem te prisen bouen der sonnen ende seide: Dat is fabricius die qualiker van eerbaerheit soude wesen te trecken dan die sonne van haren rechten lope [38]. Wat wil ic meer seggen. Seker daer en wort gheen dinc so duerbaer vercoft ende so
fol. 62 v. scadelic ontfangen als een gaue mit ghiericheit ghe/nomen of ghegheuen". Dit aldus verclaert, al en was si niet vri inden vleysche, si rustede nochtan van der ghiericheit vri inder herten [39].

TEGHEN DIE GHEEN DIE NEMENDE RYC WORDEN MIT HAEST ENDE HEM DAER VAN VERBLIDEN. [1] ca. XIII

Bi een palmboem wies een eyloef [2] mit vaerdighen wortelen ende in corten dagen was si so hoghe als die palmboem, ende seide: „Suster palmboem hoe out bistu?" Si antwoorde: „Hondert iaer". Doe dancte die eyloef der natueren ende seide: „Ic danke di wanttu mi een dach voer een iaer ghegeuen hebste. Ende dat die cracht der sonnen aenden palmboem heeft ghedaen in een heel iaer [3], dat hebstu mi op enen dach gegheuen [4]. Thans sprac die palm, om den houaerdigen te vernederen, ende seide: „Du moechste wel een crom [gewrijchde] [5] eylof wesen, ongerechtelike oerdelende [6], want, beuoelste wijslike, du soutste anders oerdelen [7] ende soutste merken dat die natuer alle dinc laet wassen na maeten sijnre geduericheit. Seker dat haestelike wasset dat dorret haestelic, ende dat ellenken wasset dats langhe geduerich. Die visch die eysymera [8] hiet, opten dach

daer hi leuendich op wort op dien seluen dach sterft hi. Ende een elephant wasset verlanc ende wort [drie] hondert iaer out. Een ryuyer die schielike loept verdroget lichtelike, ende die satelike loept duert lange [9]. Daer om so ist beter verlanc te wassen ende seer langhe te leuen dan haestelike te wassen ende haestelike te dorren". Doe dat die eyloef druckelike hadde gehoert suchtede si ende seide: „Wie heeft di dat geleert?" Die palm seide: „Die outheit mijns verlangen
fol. 64 r. wassens, want in den ouden is wysheit". Doe wort/die eyloef noch meer bedruct mit dat si wiser worde ende geleerder, ende tot hoerre scade [10] ende ander bate so riep si [11] ende seide: „Och hoe seer onsalich is die gripelicheit der ghiericheit ende des geweldighen wortels, ende hoe salich is die maticheit der gerechticheit; want wat die geweldige ghiericheit haestelic verslindet wort na een weynich tijts wtgestort. Mer wat die gherechticheit allenken vergadert dat en vergaet nymmermeer, want dat fundament der gerechticheit blyft ewelike". Dit geseyt sweech die eyloef.

TEGHEN DIE GHEEN DIE HEM VERBLIDEN DAT SI VAN GEROEFDEN GOEDE RIJC SIJN. ca. XIIIJ

Een bloet ijl [1] quam aen [2] een siec geheuen lyt, ende verblide haer dat si gecomen was aen die fonteyne des bloets, dat si langhe dorsteliken begheert hadde. Doe si haren scarpen mont aen die sweet gaten geleit hadde [3] soec si crachtelike ende lustelic na haerre begheerten. Mer die natuer sceide wiselic dat goet bloet vanden quaden, behoudende dat *goede* [4] ende losende dat quade daer die ijl vol of worde. Mer doe dat venijn dat si ghesoken hadde began te wellen [5] ende haestelik [6] . . . . . .
gaf een teiken totter doot waert te reiden [6a], ende si van seerichheit began te barsten, so riep si iammerlijc. Te hants quam daer een mierkijn mit een corenkijn gheladen, ende side: „Wat lettij?" Si seide: „Ic waende bloet [7] te hebbene ende ic soech venijn. Die ghierighe scencker [8] heeft mijn ghiericheit [9] bedroghen. Ende hi heeft sijn ghemac ghehouden ende mijn [10] venijn ghegheuen [11]". Doe seide dat
fol. 84 r. mier/ken: „Ic sie wel dat die dwase scadelike dinghen be-

gheren [12]". Ende seide voert: „En weetstu niet dat die ghene die vreemt bloet sughet dat die sughet sijn eyghen verlies ende qualic varen? Ende als hi grijpt . . . . . .
fol. 63 v. dat hi qualike begheert hadde dat moet hi na dootlike spuwen, ende hem seluen dien hi liefste heeft verliesen. Ende seker also wort oec die [13] draec vander ghiericheit bedroghen, want die der dieren natueren besocht hebben die seggen dat een draec comende bi een elephant mit synre start bint hi hem die voeten ende dan gheuet hi hem mitter mont des elephants bloet te suken [14], ende hoe hijs meer suuct hoe hi hem seluen volcomeliker doot, ende hi en drinct so soetelic niet hi en dodet hem seluen veel yammerliker, want al datmen roeft dat is des rouers venijn. Of wistestu niet dat die rouer als hi mit wolfs tanden ende cocodrillen beten vreemt goet verslint dat hi dat sijn verliest, verscheifelt [15] hem seluen altemael ende verwoest sijn herte. Ende oec dat hi qualiken vergadert dat bereit hi den rouers, want die caldeen beroefden die van assyrien, die parsen beroefden die caldeen, die grycken beroefden die parsen, ende die romeynen beroefden die grycken: die een rouer den anderen. Daer om verblide ic mi dat ic nyemants bloet en suke. Mer mit voersienicheit . . . . . .
fol. 84 v. sorge ic, mit gherechticheit vergader ic, mit wijsheit/behoude ic. Ende ic leue van minen gherechtighen arbeit, daer gheen rouer op te segghen en heeft". Doen dit gheseit was spoech die ijl dat ghesoghen bloet ende hy sterf ter stont [16].

TEGHENS DIE GHEEN DIE DEN ARBEIT LATEN ENDE LEUEN VAN ROUERIE. ca. xv

Doen een bye vloech om honich te halen [1] sach dat een spinne die hoer net breide, ende seide: „Waer om loopstu omme ende weder omme aldus vlieghende [2] alle den dach?" Die bye antwoerde soetelic ende lijdsamelijc [3]: „Ic loop ouer die blomen ende mit minen gherechtighen arbeit soe coep ic dat voetsel des honichs". „Het is immer een sot dinc", seide die spinne, „so veel omme lopens te maken om een droppel honichs". Daer toe seide die bie: „Het is immer [4] een sot

dinc niet te gheuoelen dattu oerdelste. Dat alre domste dinc is om die cost dat leuen te spuen, om een dat alre snoetste dinc dat liefste [5] te storten, om een onseker dat seker te gheuen, om een clein dat meeste te gheuen, om een stinkende vlieghe dijn binnenste te storten. Seker ic en verliese vanden minen niet. Mer ic arbeide altoes tot dat seker is. Mer du ligste alle den dach om te vanghen ende hebste dijn inghedoemte ghestort. Voer dat onseker gheeftu ende verliestu dijn binnenste, om te rouen van buten dat vreemde.
fol. 85 r. Ende alstu in dijn net [6] niet/en vancste, wat hebstu anders dan *dat* [7] du verloren hebst? Ende elc dief die verliest eerste dat sine eer hi dat vreemde steelt, ende ghijf [8] voer een cleet sijn eere des gheloefs, voer gout die gherechticheit, vor spise dat leuen [9]; ende om die noetarft synre boescheit te voeden soe verliest die [10] domme coepman die fame der edelre duecht. Daer om soe is dien arbeit der gherechticheit beter dan die onstuerighe ruste der gripender ghiericheit". Doen dit was ghehoert wort die spinne verkeert ende [11] si verbar*ch* [12] haer.

TEGHEN DIE GHEEN DIE OM LECKERHEIT ROUERIE HANTIEREN.
ca. XVI

Doen een gripende wolf ledich ende wilt een os naden arbeit sach hoey ende gras eten [1], tehants quam hi daer toe ende seide: „Wat is dat dattu een sterc beeste [biste] mit scarpen hoornen ghewapent, dattu niet alleen vanden menschen en lideste dat iuck der alre zwaerster dienstachticheit, mer oec, dat arghere is, soe leefstu na dien arbeijt van seer snode spise. Seker waer ic soe starc [als du biste] tot [2] dier cloecheit ende scarpe tanden [die ic hebbe, al] worde ic [oec] sonder arbeit vanden vleysce gespijst, ic en soude van gheen esels vleijs willen eten [3]". Hier op antwoerde die os wel bedocht: „Och oftu *wo*geste [4] inden wagen der reden dat goet der onoselheit, die vruchte [5] der saftmoedicheit, dat
fol. 85 v. gemack der/gherechticheit, ende die cierheit des vreden! Ende dattu naerstelic *wo*egeste [6] die misdaet der viantlicker rouerlicheit. Du soutste trouwen sien hoe groete armoede dat het waer [7] viantlijcke wreet te wesen ende van roef te

leuen. Want een quade leuen is pijn der keytiuicheit [8], ende alsmen qualic leeft [9], soe wort dat waerachtighe edel leuen der doghet ghedoot. Ende dat selue leuen dat daer blift, als [10] daer die sondighe armoede [11] in leeft, soe wort dat die quaetst doot. Ende also wort dat leuen van hem seluen verdoemt. Daerom, wat glorieerstu in dijn boosheit, dattu van rouen leefte? Merct dat [12] die wet gods verboden heft dat men in die sacrificien niet [13] offeren en moet die beesten die vanden rove leuen, want si onreijn sijn. Ende men moetse nader wet niet eten. Want hier om scuwet die redelicke natuer also lange als si leeft [14] die wrede beest [15]. Hier om heeftse die natuere, die alre dinghen maker [16] is, wt geteykent om datmense scuwen sel, mit galle ende mit venijn, ende mit wreetheit, ende mit wildernissen. Want elc dief die heeft een onreijn hart, een twedrachtige siele, een bitter [17] wille . . . . . .

fol. 65 r. haticheit der borgerscap, een alre wreetste leuen Daer om dat yuc te dregen tot alre menscen profyt is mi die alre soetste last der doechden ende dyn alre onsturichste vriheit tot alle mans quaet is di een dienstachticheit der sonden. Daer om eet ic lieuer hoy vanden arbeit der gerechticheit dan een boc vander sonde der geweldigher ghiericheit". Dit ghehoert ghinc die wolf bescaemt wech.

TEGHENS DIE DIEUEN DIE DAER DICWIJL BEGREPEN WORDEN DAER SI WANEN TE SCULEN. ca. XVII

Doe een nacht wl [1] seer gearbeit hadde om te stelen wort si van dat lichte des daeghs voercomen ende began blint te worden ende te vresen, ende clagende van dat licht vermaledide hi den dach ende seide: „O duuster lichte, o donker dach, [haestelic openbaerste ende maecste mi] een dootlike twifeling [2], waer om hebstu mi voercomen, waerom bistu dus haestelike gecomen? Siet thants en sie ic niet waer ic mi sel berghen. Die vogelen die mijn vianden sijn sellen mi sien ende bescamen". Thants antwoorde hoer dat licht, dat haer wedersaec was, ende seide: „Trouwen ic verblide mi [3] dat ic di hatelic bin, die boes biste, mer dat ic [di] donker bin daer yubileer [3] ic om. Nochtan so verblide [3]

ic alre meest dat ic [di] scadelic bin; want inder nacht siestu om den anderen te deren, als die ander rusten so veronledichste di om te gripen, ende als si alle slapen so waecstu om te doden. Du moyste [4] den nacht ende versmaetste den dach, du haetste dat licht ende verkeertste die ordinancie der natueren. Seker alle ander vogelen staen op als ic rise ende veruroechden als ic come. Als ic verschijn so vlieghen
fol. 65 v. si om [rustich] aes/te vinden. Mer du rustes als die dach ryst om te sculen, ende vliechste wech om scadeloes te bliuen [4a], ende wakende [5] slaepstu om dattu inder nacht moechste lopen om quaet te doen. Waer om bin ic di een hatige duusternis, die een verlichster bin alre dingen? Allen dinghen bin ic genaem [6], ende di brenghe ic vrese ende allen anderen sekerheit. Anders dan dat dijn oge scalc is, dijn hert quaet ende dijn conscienti sondich. Ic en verwonder mi niet dat dijn gesicht [dat] die saphier breect [7] die [der serpenten] venyn verdrijft [8], want ewelike hebstu een venijnde gheest die teghen der doechde vecht, scuwet ende haet dat licht. Ende dat die sachtmoedige vogelen di haten dat is een openbaer teyken dijnre quaetheit, tegen welken niet alleen alle die *wet* gewapent en is [9], mer oec die natuer, een vriendinne der gerechticheit, staet altemael op tegens di". Dit aldus vertogen quamen alle die vogelen ende verscoerden den viant der sachtmoedicheit.

EEN BISPEL BEWISENDE DAT SCHEEL TUSSCHEN ENEN GHIERIGHEN ENDE MILDEN. ca. XVIII

Een plemaet worm [1] span naernstelic side ende een spinne sach dat, die byna alleens arbeide, mer om een ongelike sake. Die spinne seide [2]: „Waer om, broeder, verspinneste dijn ingedoemte om tgheen dat dyn niet en is?" Die plemaetworme seide: „Waer om doestu di seluen oec also?" Die spinne seide: „Ic arbeide om mijn profyt". Doe seide die plemaetworme: „Wat is dijn?" Die spinne seide: „Mijn goet is die roef die ic in mijn net begheer". Hi seide weder: „Wat is dyn roef?" Die spinne seide: „Mijn roef is een vlyege".
fol. 66 r. Dat gehoert/sprac die worm ende seide: „Seker suster, mi dunct dat te versmaden is die const der bedriechlicheit, die

ydel arbeit der onsinnicheit, ende te scuwen die roef der katyuicheit. Als ic sie so en weetstu noch niet welc si dat waerachtige eygen goet; want dat is van binnen ende niet van buten, ende dat is so groot dattet die besitter [niet en] verliest hi en wil [3]. Ende daer is een ygelike onuerwinlike in ende en mach dat hi vercregen heeft niet verliesen hi en wilt willens laten [4]. Want die wort waerachtelike verwonne die van sijn eygen goet wort beroeft. Wtwendich goet is scat die den besitter tegen sinen danc ontnomen mach worden; ende het is valsch die seit dat dat van meerre macht is. Also dat alleen die doechde is eygen goet, ende is inder herten ende en sel di niet laten ten si dattuse eerst laetste. Ende die besitter en mach daer niet in verwonnen worden, hoeveel moynissen hi lidet van binnen of van buten. Seker dit is mijn besittinge, van welken ic bin onuerwinlike, vri, ryc, rustich, alre sekerste, *ander* goeden [5] niet begherich, mer een besitter, [ende] van oueruloedicheit dier goetheit wtstort ic mi seluen in mede deelachtighen [6] goede, want dat goede is wtstortende sijns selues [7]. Daer om is mijn goet die waerachtichste doecht der vriheit [8], welc als icse den anderen mede deel, so wort si te bet mijn eygen [9]; ende als icse stroy so vergader ic, ende als icse wt geue so hemel icse op [10]. Ende op dat die doechde der mildicheit allen creatueren profitelic si, so loept die hemel alre gerincste
fol. 66 v. omme, ende die sterren/gheuen haer crachtige lichte, die bedouwende [11] lucht gediet tot regen, ende alle dat eertryc groyet, ende die natuer bloyet, niet haer seluen mer den anderen, ende si geuet metalen ende springende fonteynen, vruchtbaer bomen, die bien maken honich ende die scapen dragen costelike vachten. Daer om alle die const, arbeit ende naernsticheit der natueren die lopen om weldadicheit te bewisen wt der doecht der mildicheit. Daer om begheer ic dat te volgen ende wt mijn alre liefste morch dat te storten". Dit gehoert scaemde haer die vracke spynne ende sweech.

EEN BISPEL DAT BEWYST DAT EEN VRI MILT MAN DIE GHEUET VRILIKE NIET WEDER EYSCHENDE. ca. XIX

Doe die warme lucht dat droge eertryc mit regen bestort hadde nam si te hants daer weder van die vuchtige walmen. Doe seide die eerde: „Waer om onthaelste mi die vuchticheit diestu mijnre behoeflicheit thants gegeuen hebste?' Die lucht antwoorde: „Bistu aldus out ende en weetstu dat niet? Ic en soude gheen sins dat een ghegheuen hebben, woude ic dat ander niet genomen hebben, want daer om gheue ic dat water om die walmen weder te nemen". Doe seide dat eertryc: „Dat venijn der ghiericheit is dootlic [1] dat mitten schijn der mildicheit bedect is [2]; want so veel te scadeliker is een sonde als si mit die mantel des schinens haer seluen liecht doechde te wesen. Daer om en verstoer di niet dat ic sel seggen dattu biste een gripende coepman ende geen vry wtstorter [3], gheen geuer mer vercoper [ende] [4] gheen sins milt. Want dat is een vry milt man die dat syn
fol. 67 r. mildeliken geuet, niet weder eyscende. Want gheuen is om der doechden wille alleen te gheuen [5]. Als dat [6] die goetheit der besetenre doechde is die reden ende waer om des milden gheuens. Een vry liberael man en gheuet niet denkende *wat te vercrighen* [7] dat hi begheert, mer alleen om te vorderen *mit* [8] syn wercken [denct hi] dat [9] beseten goet der doechden. Mer die geuet om weder te ontfangen dat sijn niet en is, die en gheuet niet vrylic mer hi vercoept eygentlic [10]. Ic bids di merc aen die alre doechdelicste giften der natueren hoe vrilic si wtgestort worden. Wat ontfanct die hemel vanden nedersten dingen dien si stadelike geuet een leuende weldaet alle der dinghen die daer in sijn [11]? Wat ontfanct die sonne van haer dagelicse licht? Of wat neem ic van den mensche dien ic geue die ingeboren aderen des gouts, die ghenoechlicheit des wijns ende die soeticheit des honichs [12]. Die natuer die gheuet alle gauen [niet] [13] minnende dat goet der doechden. Want daer en is gheen waerachtiger of meerre loen des gheuens dan dat alre meeste goet der gegeuen doechde".[14] Doe die lucht dit hadde gehoert scaemde si hoer van hoerre vrackicheit.

EEN BISPEL DAT EEN VRY MILT MAN VAN SIJNRE WELDAET NYEMANT EN VERWYT [1] *LOF EYSCHENDE.* ca. xx

Doe een dancbaer man van een plemaetworm [2] side ont-; fanghen hadde socht hise naernstelike om seer te dancken; ten lesten vant hise verburgen onder een scille van een boem ende seide haer dancbaerlike: „Waer om alre liefste bistu vrack dijn aenschijn te tonen, die also mildelic dat morch
ol. 67 v. dijns lichaems stortste? Seker ic was/droeuigher dat ic di niet vinden en conde om te danken dan ic blijde was om die grote gaue die ic van di hadde ontfangen". Doe dat wormtgen dat van den dancbaren man hadde ghehoert scaemdet hem ende seide: „Alre liefste, waer om sochtestu so cleynen armen dier om te danken, in dien dat *ic meen* dat ic di *niet* ghegheuen heb [3]? Want daer weldaet is daer en volcht gheen scult [4]. Nochtan wilstu eens arms vrients raet doen [5], so hoertet mi toe di te danken, want het is een meerre gracie dancbaerliken te ontfangen dan te gheuen. Seker daer om gheuet een vrihertich man, ist dat sijn gaue dancbaerlike ontfangen wort, so rekent hi of hyt selue ontfangen hadde [6]. Daer om so en eyschtmen vanden dancbaren niet anders dan dat hyt blidelic ontfange. Daer om verhuut die gheuer syn aenschijn ende scuwet dat lof ende en eyschet gheen wtwendich loen. Die natuer die die gemmen maect, is die niet verborgen? ende oec die diepe ader des gouts ende die crachte der vruchten van bouen [7]. Sijn si niet al verborghen op dat si niet en scinen sienlike glorie te eyscen ende te verwiten die gaue die si mildelike storten? Daer om die natuer ende die doechde en gheuen niet openbaer int aensicht, want si en soeken goet noch lof van buten van den ghenen dien si haer gauen mede delen [8].

EEN BISPEL DAT EEN MILT MAN GEUET ALLE DEN GHENEN DIE HI MACH. ca. xxi

Die eerde sach dat die eerste beroerlike hemel [1] dagelics alle ander sienlike hemelen [2] mit haer ommetoech, ende seide: „Waer om moystu alle dingen, waer om ist di niet
ol. 68 r. ghenoech di sel/uen alleen te beroeren?" Die hemel antwoorde van bouen ende seide: „Du hebste wel gesproken als

eerde, donker van onsinnicheit, droech van vracheit, ewelike dorstich van ghiericheit. Mercstu niet dat mijn veronledigen is edelmaken, mijn beroeren is verclaren [2a], ende mijn aentrecken is mildelike te gheuen. Want allen hemelen die mit mi beroert worden mededeel ic mijn natuer, ende gheue mijn cracht ende mijn eyghen salicheit [3]. Of woutstu dat ic alleen enen of luttelen mijn oueruloeyende weldaet spaerlike gaue, so benijtstu [4] mi ende den anderen. Ic bids di merc dat gelijc een ghemeen wesen ontfanget, also wort [5] oec die gemeen crachte in allen [6]. Daer om so als die waerachtige gerechticheit is tot alle menschen, also coemt oec die vrye weldadicheit tot allen. Want die sonne verlicht alle dinc mit haren milden radyen, noch en laet geen plaets onbescenen. Die leuer geuet allen leden dat bloet des leuens. Ende also geuet dat hert allen leden die leuendige walm. Ende dat breyn geuet alle die sinnen. Ende alle dat lichaem wordt vander sielen leuende gemaect. Daer om die vrylic geuet, die geuet alle den genen die hi mach, want hi en is geen wtnemer [7] der personen mer een gemeen gheuer der gauen". Dit ghehoert scaemde haer die eerde ende sweech.

EEN BISPEL DAT EEN VRIHERTICH MAN GROTELIKEN GHEUET.
ca. XXII

In der sonnen opganc wordet dach. Doe die nacht veriaecht worde beclaechde sys haer, ende seide der sonnen:
fol. 68 v. „Waer om stortstu so oueruloedighen licht ende veriaechste mi wt der werelt? Hadt niet ghenoech geweest dattu di hatste laten sien [1]?" Die sonne antwoorde: „Trouwen du biste cout van lichaem ende nauwe inder borst, ende daer om spreecstu als die ghierige [2]. Wat is doechde? Seggen die philesophen [3] niet dattet is dat wtterste van onser macht? Die dan min doet dan hi mach en werct niet doechdelike. Daer om dan also die niet so veel goets en doet als hi mach, die is allenken dwalende van der doechde ontbleuen [4]. Ende seker, wat is anders vriherticheit dan een grote wille der vryer weldadicheit? Ende die mensche is ontbliuender [5] geuet hi min dan hi mach, want een gegeuen weldaet is een openbaer teyken des willes. Daer om in den gauen te gheuen

om ende wat geuet die vryhertige man? Gheuet hi niet wt neychlicheit der doechde, om dat hem dat wel lust, ende van minnen gheuet hi hem seluen altemael. Daer om want die doechde altoes trect als die natuer so werct si altoes ende en rust nymmermeer [7]. Een oetmoedich mensch is altoes gebogen, gerechtich, onnosel, recht op [8], ontfermhertich, voersienich, goedertieren, milt ende tot weldaet wtgestort. Des gelijc so is die waerachtige minne sonder eynde, die min-
fol. 69 v. ne en valt nymmermeer wt[9], ende die vrient is die mint ewelike. Daer om die wt minnen geuet en wort vander minnen nymmermeer getogen ten si dat die minne geeyndet worde; want die minne werct grote dingen daer si is, ende laet si dat wercken so en ist gheen minne. Nochtan een vrihertich man en ontbreect nymmermeer weldaet te geuen, want hi van doechden ende van minnen die alre rycste is. Trouwen ontbreect hem tghelt, hi heeft syn tonge; heuet hi geen scat, hi heuet die hant; is syn kelre ledich, syn raet en is niet verminret. Seker der doechde en is gheen rycdom gebrekende. En laet daer om niet ontbreken die doechdelike wille, want die vruchtbarige rycdom en sel niet ontbreken. Ic bidde di, merc dat die wtuloyinghe der weldaden van der natueren ewich syn: die hemel gheuet altoes den neder dingen die leuendige crachten, die sonne geuet ewelike lichte ende dat eertryc baert altoes die alre genaemste weyden. Ende also lange als dat herte leuet so verwermtet alle die leden, die leuer voetse ende dat breyne maecse leuendich [10]. Daer om is dat inuloyen der vrihertiger weldaet ewich". Dit gheseit gaf die ryn meer waters wt.

EEN BISPEL DAT EEN VRIHERTICH MAN HAESTICH IS INT GHEUEN.
ca. XXIIII

Doe die sonne in dat oest rees ende si scielike alle die duusternisse wt der werelt verdreef, lach die donkerheit daer onder beneden, ende claechde ende seide: „Waer om gheuestu so schieliken dat schijnsel dijnre radyen opter eerden? Hadt niet genoech geweest dattu bi maten, alleynken,
fol. 70 r. hueschelike mi veriaecht hadste?" Die sonne seide: „Du biste veruolt mit blindicheit ende onwetenscap, ende duusternis,

en is niet aen te mercken die waerdicheit des ontfangers mer des geuers, want inden weldaden merctmen die doechde [ende] niet die persoen. Ende dat weygerde [6] antigonus [7] doe hem cuneus [7] die philosoef badt om een talent, ende beclede syn vrackicheit mit des philosophen onwaerdicheit ende seide: „Du eyscheste meer dan di betaemt". Contrari dede die grote alexander, doe hi berispt wort dat hi enen te veel hadde gegeuen antwoorde hi vrihertelike: „Trouwen ic heb aengesien myn coninclike grootdadicheit ende niet des personen waerdicheit [8]. Denc op die eerste fonteyn der mildicheit daer die ader alles goets wt gesproten is, dat si der werelt alle dinghen ghegheven heeft. Ende hoe grote scoenheit den firmament: want alle die sterren ende alle claerheit des lichts [daer van ghecomen sijn] [9]. Heeft si also veel als een puntgen van alle der gemeenheit onuerciert ge-
fol. 69 r. laten van die wel/daet haerre goetheit? Des ghelyc so werct die siel oec mildelike ende gheuet den lichaem so veel als si mach. Ende die plemaet worm gheeft mildelike al haer ingedoemte ten profyt. Ende die alre miltste fenix om een ander fenix te worden verbrant si hoer seluen al te pulver. Voerwaer daer om is die doechde der mildicheit niet lieftal mer alre liefste, niet groot mer alre meest, ende niet alleen also mer altemael goet [10]". Dit gehoert sweech die meester der waerheit.

EEN BISPEL DAT DIE WELDAET EENS VRIHERTIGEN MENSCHEN EWELIKEN SEL DUEREN. ca. XXIII

Want die ryn altoes water ter zee waert gaf [1], seide haer die see: „Hoeneer sel d*yn* [2] wtwateren gedaen syn, ende dijn wtstortinge tot mi [3]? Die rijn een weynich veronwaerdicht antwoorde: „Du spreecste wel als een see, want onuersadelike so ontfancstu alle vloeden ende du en vermeerreste daer niet of. Trouwen dan sel mijns milden vloyens e*en* [4] eynde wesen, als dijn onuersadelike begeerte veruolt is, want die cracht der doechde en is niet minre dan dat ontbliuen [5] der ondoecht. Ende also der ghiericheit gheen dinc ghenoech en is, des ghelijc so en is der vrihertícheit gheen eynde. Ic bids di, antwoorde mi: [6] Waer wt, waer

daer na spreecstu. Trouwen du en wistes niet die manier des vrihertigen gheuens, want die grote wille heuet te geven, is hys van stade so gheuet hi oec ghering [1]. Also oec die vertrect [2] te gheuen die begheert dat te houden ende hi en gheuet niet willichlike. Die wtstortige haesticheit des gheuens is een claer spiegel des vryen willes, want mit dien licht wortet openbaer dat die doechde gemint wort ende niet datter ghegheuen wort [3], ende die doechde staet [4] inden vryen wille. Du hebste ghehoert datmen daghelics nv seit: Die haestelike geuet die geuet twewerf [5]; [hi en can niet gheuen die merret int geuen]. Hi gheuet seker twewerf, want hi geuet die wille tot dat werke dat hi geuet, [of hi woude meer gheuen mocht hi meer] [6]. Ende daer om die merrede te gheuen, die gaf alleen van buten mitten werke ende niet mitten wille; want die geuen mochte ende dat vertoefde, die en hadde gheen wille te gheuen. Seker begheertmen te gheuen men en vertoefs niet [7]. Noch die vrihertige man en denct principalike niet anders dan dat hi doechde gheuen woude. Ende is die gheuer vry, so betaemtet hem blide te schinen, want *dat* [8] verlanc gegeuen wort dat en wort so blidelike niet ontfangen. Ic bids di, merc mit hoe groter druusticheit springhen die fonteynen die vander natueren syn ghegheuen. Ende hoe haestelike vlyeghen die winden ende worden die hemelen beroert ende alle die forme der weseliker materie
fol. 70 v. wort in eenre tyt ge/gheuen [9]". Daer om een weldaet hoe si gheringer ghegheuen wort, hoe lieuer, ende hoe lieuer, hoe vriliker, ende hoe vriliker, hoe si lieuer ontfanghen wort ende vroliker beseten". Dit gehoert so verghinc die duusternis.

EEN BISPEL DAT EEN VRIHERTICH MAN BLIDELIKEN GHEUET. ca. XXV

Een aern sach naernsteliken van bouen nederwaerts om een roue te vernemen, ende sach een fenix [1] haer seluen int vuer verbernen, ende daelde schielike tot haer ende seide: „Hebstu geen sericheit in den brant?" Die fenix antwoorde: „Verblytstu di niet in dijn rouerie?" Die aern seide: „Ja ic". Doe seide fenix: „Seker also du ghierlike verblijtste alstu een roef vancste, also verblijt haer die milde fenix int geuen

haers wesens. Want daer en is geen minre vrolicheit in bewising der vriherticheit dan in die rouerye der ghiericheit, want na elc doechdelike werke volcht een wtstortinge der vrolicheit. Daer om, alre liefste, so en heb ic gheen sericheit in desen vuer mer ghenoechlicheit, want om een ander fenix te worden storte ic mi seluen wt genoechlike ende vrihertelike. Du hebste wel ghemerct mit hoe groten druust der ghenoechten die slange om te baren haer seluen vriherteliken stort, so dat si die bitter beet des doots niet en geuoelt [2]. Trouwen die milde natuer deelt alle hoer gauen mit groter genoechten, want die barende cracht gheuet mit vrolicheit dat leuende morch, dat herte wort mit bliscap gestort ende als die mage die verteerde spise gheuet den leden so verblyt si haer, want alle vryhertige gheuing is mit bliscap des her-
fol. 71 r. ten. Want sijn cracht wt te storten dat/is sijn cracht te vermeerren, ende in doechden voert te gaen [3] dat is doechde te besitten. Ende voerwaer een vrac mensch houdende dat ghelt, verliest hem seluen ende als hyt van buten besit so en heuet hi van binnen niet. Hi bedroeft hem als hyt geuet, want hyt wt doechden niet en gheuet. Neemt hijt ongherechtelic, hi verblyt hem, ende die blinde en merct niet dat hi verloren wort. Mer wat heuet hi die hem seluen niet en besit, want alle dingen gaen [4] mitten persoen. Ende daer om die knecht is der gieric heit die en is nyemants heer. Daer om verstroy gaern ende ghif mildelic, op dattu di seluen ende alle dinghen te samen moechste besitten mitter doechde, waer mede du ewelike selste vri wesen". Dese reden ghehoert scaemde hoer die aerne ende vloge int hoghe.

EEN BISPEL TEGEN ONDANCBAERHEIT. ca. XXVI

Doe een slange mit hoerre vrucht opt wtterste was gecomen ende si geuoelde dat die kinderen wredelic begonden te biten in horen buuc [1], claechde si bitterlic ende seide: „Wat is dat quaet dat ghi doet? Ghi gheuet mi quaet voer goet, want ghi scoert den buuc die v gedragen heeft ende ghi doot die moeder die v gewonnen heuet. Welc is dese boesheit teghen der naturen ende die verwonderende [2] wreetheit der ondancbaerheit?" Die iongen seiden: „Wat

hebstu ons gegeuen? Du heueste dyn genoecht gedaen ende ons ontfanghen [3], ende verburgen in den donkeren kerker dyns buucs [4]. Hebstu ons yet anders ghedaen des en weten wi niet. Nochtan begheren wi int licht te wesen ende begheren die gename breetheit der werelt te gebruken". Doe seide die moeder: „Siet, nv syt ghi al heel inder ondancbaerheit gheuallen, want ghi en hebt niet alleen *niet* [5] alst waerdich hadde geweest der weldaet uwer geboerten geantwoort, mer dat erger is ghi versmaet ende versaect, ende dat noch sondeliker is ghi quetst v moeder, ende tot een volbrenghen der ondancbaerheit so hebdi so groten gaue vergheten, want die der weldaet ghedenct die en is niet al ondancbaer. Seker ic heb v ontfanghen wt mijn alre liefste morch ende ge uoedet wt minen bloede ende mit mijnre warmte, gedraghen mit minen arbeit ende voertgeholpen mit sericheit, ende in minen ingedoemte nacht ende dach ghedragen ende mit vresen bewaert. Nv gheue di [6] uwer moeder voer dese grote weldaden dat loon der doot. Trouwen ghi misdoet tegen die ader der goetheit ende ghi sondict teghen die doechde der alre goedertierenster vryherticheit, ghi vertoernt [7] die wet der gerechticheit ende ghi stopt die fonteyn der goetdadigher goedertierenheit, ghi ghiet wt [8] dat vuer der minnen, ende ghi verduustert dat scynsel der waerheit. Nochtan want ghi tquaet voer tgoede weder gheuet ongherechtelike, so selmen v gherechtelike quaet voer quaet [9] verghelden, want die gherechticheit denct die ondancbaerheit [10]. Want du, soen, selste dijn suster mit vrucht maken, ende si sel di doden, ende du, dochter, selste vruchten ontfangen die di haestelike wredelike doden sellen. Also wort die sonde verkeert in tormenten ende die ondancbaerheit mit ondancbaerheit gheloent, ende die kinder der ondancbaerheit sellen een spise der doot wesen". Dit geseit starf die slange van sericheit haerre inghedoemten.

fol. 72 r. *EEN BISPEL EENS DANCBAREN MENSCHEN.* ca. XXVII

Een hont was gheslagen van sinen heer ende van sericheit lach hi te bedde ende riep. Thants quam tot hem een wolf, niet veruaert mer seker, ende als een hert ende swaer be-

drieger [1], een alre scerpste troester, ende den bedructen meer bedruckende, ende seide hem aldus: „Waer om claechste al roepende ouer dinen vrient, ende screyste mit luder stemmen opten mensch? Du biste seker sculdich ouer di seluen [2], die den mensch also seer ghemint hebste. Dit sijn dijn verdiende lonen [3] dattu in die coude der nachten ende hetten der daghen die scapen bewaert hebste. Ontfanc nv die sericheit!" Die dancbarige hont antwoorde thants seer dancbaerlike, ende seide: „Heuet mi die avontuer wileneer soete dingen gegeuen, waer om soude ic veronwaerden een weynich herde dingen te liden [4]? Heb ic van der menschen handen goet ontfangen, waer om en soude ic dat quade niet liden? Willen wi altoes goede dingen eyscen [5] van onsen vrient, of hi tot eniger tyt ons quaet dede, laet ons dat gelycmoedeliken ontfangen. Want selmen wt der wet der minnen dat quade niet scuwen voer een vrient te liden, waer om en selmen mit vreden dat quade ondertiden van hem niet ontfangen? Hi en is seker niet dancbaer die vanden ghenen niet lijdsaemlic toern en ontfaet daer hi weldaet of ontfangen heuet. Ende die een vrient is minnet altoes, ende een doechdelic mensch die eens een weldaet ontfangen heuet die is altoes dancbaer. Ende die waerachtelic mint die wort ontsteken als een abescon [6] [die altoes bernt], ende die aer der dancbaerheit [7] wort geopent als een leuende fonteyn, want
fol. 72 v. dat werc der doecht is altoes voerspoe/dich". Hier op sprac die wolf die een sayer is der twidracht: „Ende wat weldaet is di gegeuen anders dan alleen een brocke broots als die dach ten auont coemt [8]? Ende nochtans als alle ander dieren inder nacht rusten so bistu als een ewich knecht mit sorgenden ogen wakende op die scapen, ende inder hetten des daechs mit gapenden monde ende hangende tonge ende cloppende borst so hijmste [9] na dinen name [10]. Aldus so wortste altoes mit baffen [11] vermoyt, [ende du biste selue moylic], ende wortste mit beren clauen dicwyl verscoert, ende om die voersienicheit van den brode so setstu dijn rust ende dijn vel [12]". Doe antwoerde die hont wiselike den scalken viant: „Seker du biste alre menschen viant ende scadelic ende en hebste nye ye gheweten dat der doechde [13]

of der dancbaerheit toebehoerde; want wat is anders dancbaerheit dan gerechticheit der minnen, een bequaem wet der weldadicheit [15], gheuende hondertuout voer een als een goet lant, voer tminste dat meeste als een vruchtbarighe buuc. Ende gheen weldaet eens vrients en is cleyn. Want mitter minnen der doecht so gheuet hi principalike [oec] hem seluen. Wat selmen daer om gheuen voer die doechde of wat selmen weder gheuen dat so goet is als die mensche selue [16]? Seker daer en is niet dat een d*anc*baer [17] vryhertich mensch weder geuet dan doechde voer doechde, minne voer minne, ende den mensch voer den mensch. Daer om ganc van mi, want ic bin altoes des menschen vrient, ende om des menscen wille bin ic dijn ewige viant". Doe dit die wolf mit vr esen hadde ghehoert liep si thants inder woestijn [18].

fol. 73 r. Een bispel teghens die minres der onreynicheit. ca. I [1]
Teghens die oncuusse minres der weelden. ca. II
Van dat quaet der rycdomen. ca. III
Dat een wysman sel matich wesen in syn rycdom ende der gulsicheit niet dienen. ca. IIII
Tegen wyndrankers. ca. V
Tegens die vette dinghen minnen. ca. VI
Teghen mynres der scoonheit om oncuuscheit. ca. VII
Tot lof ende prys der reynicheit. ca. VIII
Tot lof ende prys der maechdelicheit. ca. IX
Tegen die minres der oncuuscheit. ca. X
Tegen die oncuuscheit doen om genoechte. ca. XI

EEN BISPEL TEGHEN DIE MINRES DER ONREYNICHEIT. ca. I

Een catte stont in een scoon velt ende mit haerre tongen licte si dat stof van haerre huut. Mer niet verre van daen lach een varken in die modder ende maecte hem seluen seer lelike ende besmit mit slyc, ende seide: „Och wat soeter ende ghenoechliker bedde is mi dat [1]! Och dit bat is mijnre beuoelicheit genoechliker dan enich vercoelende water of dropel des douwes bouen die wateren des lybaens bouen die soete fonteynen van damasco ende bouen die baden der gesontheit in die hauenen [2]". Doe hem die catte dit hoerde seggen veronwaerde si die woorden ende sijns bileggens, ende seide mit claerre herten [3]: „Mi soude meer yammeren van die valscheit dynre houerdien dan van die stinkentheit dijnre onreynicheit, anders dan du mit dinen woorden mi
fol. 73 v. wat doeste/spreken [4]. Wat is dat daer du legste?" Dat varken antwoorde: „Slic ende modder". Die catte berispten ende seide: „Du biste wel een verken, wanttu hebste genoecht in stinkenden dinghen ende groyste in vuylen poelen ende verblytste inden alren quaetsten dinghen". Dat varken wort onlydsaem ende seide: „Ganc, berecht dijn musen, wat is di ende mi?" Die catte seide: „Wel seit salomon: en wil

den bespotter niet berispen op dat hi di niet en hate [5]. Nochtans vander natueren bin ic een rechter geset ouer die scadelike muse, ende di, onreyne beest, bin ic een berechter, wilstuut weten [6]; want al lickende mitter tongen leer ic di die onreynicheit scuwen, ende die muse oerdel ic als si coemt in minen clawen [7]. Sich hoe lieftal ende ghenaem is gode die reynicheit der sielen ende der natueren. Want hi heuet hem seluen inder ewicheit den alren reynsten hemel besorcht, ende die werelt veruolt mit dat alre claerste lichte. Die siel wint voert van witblenkende saet [8], ende spyst die leden mitten pueren bloede. Mit wonderliker blenkinge groyen die bloemen, ende die natuer vercyert dat vleysch mit blenckenden plumen, scillen ende vellen. Also oec baert die natuer die alre puerste gemmen ende reyne blenckende metalen [9]. Waer om dan so setstu dijn ghenoechte in onreynicheden? Wistestu niet dat als die reyne crachten verdreuen sijn ende die onreynicheden ghebleuen, dat dan tvleysch vergaet? Ende daer om, minstu dat leuen so scuwe die vulnis; ende clym thants op ten bade ende wassche di". Dit gheseit ruste die catte.

EEN BISPEL TEGENS DIE [1] MINRES DER WEELDEN. ca. 11

fol. 74 r. Een varken was van sinen heer op een rume plaets [2] geuoedet ende lach vet ende sliep. Thants quam daer een vos, ende groeten ende seide: „Broeder, hoe bistu daeran?" Dat varken seide: „Wat vraechstu? Siestu niet dat ic blide, sat ende vet, ongemoyt [3] altoes genoechlic rust, want ic heb enen mensche gevonden na mijnre herten, die des morgens vroech mi oueruloedeliken spijst ende nymmermeer en laet verhongheren; als ic ondertiden vertrage te eten so dwinct hi mi smekende, hi en laet mi niet arbeiden, inder hetten besorcht hi mi een scheem ende een ghenoechlike bedde van slic ende clouwet mi soetelike als ic legge. Als ic gae wanderen so en laet hi mi niet alleen vanden honden niet biten, mer hi en henget niet dat si mi mit baffen veruaren. Wat wil ic meer seggen, hi doet mi leuen mit sofferaen [4]. Waer om dan loepstu alle den dach hongerich dattu sulken vrient niet en vintste mede te wonen?" Als dit die vos hadde ghe-

hoert wort hi lachende op dat onsinnede [5] [varken] ende seide: „Het is wel waerachtich dat vetticheit den sin plompt, ende maect onuermoghen, ende stadige weelden verderuen dat verstant. Daer om hebstu luttel gesien noch en hebste niet gerechtelic geoerdelt. Trouwen dese mensche is geworden een visscher opt lant; mit soeter spisen vercyert hi den hoec ende soetelike trect hi di ter doot; hi is geworden als een die steen die magnes hiet, treckende den mensch mit lachen tot hem, ende mit spise ter doot. Ende als een cloeck iager mit een soete flout [6] trect ende roept hi totten stricke ende hi
fol. 74 v. veruolt/dinen buuc op dat hi di mach coken ende te smakeliker eten; hi gheuet di bostel [7] om vet te maken, ende gheuet di vleysch sop [8] om dijn vleysche te nemen. Och hadstu in syn coken geweest ende die ander gesouten [9] verken daer sien hangen, die hi oec aldus heuet geuoet, du soutste merken den brant [10] die di bereet is! Want mit goeden dingen leidet hi di ter doot ende die weelden verkeert hi di in ewigher droefheit. Alsulcken vrient si verre van mi, die sijn haet mit minne becleet ende bedect den angel der ewiger doot onder die weelde der werelt. Ic versmade sijn smekende spise, sijn clouwende hant ende alle sijn solaes. Seker ic en wil niet dat hi mi brenge mit lachen tot screyen ende mit valschen weelden mi brenge ter doot. Ic wil lieuer pharo drinken scencken dan den corf der spisen [mitten backer] dragen [11]. Ic versmade dat caf [12] ende niet die ghesel. Ic heb lieuer ionathas ghescut [13] in mi dan ioabs cussen [14]". Doe dit aldus bewyst was vloge [15] die vos.

EEN BISPEL VAN TQUADE DER WEELDEN. ca. III

Doe een hont onder die hetten des middaechs mit een open mont ende clappende borst sinen name haelde ende sijn herte vercoelde, vant hem een wolf ende seide: „O onsynnighe katyf, willens der armoeden onderdaen! Behaecht di die banghicheit al so seer, waer om so en werpstu di seluen niet inden ouen des berchs ethna die vol armoeden is, als empedocles [1] dede? Trouwen lusten di die pijnlicheden, dat teghen der natueren is, so wacht een weynich, want inder doot selstuse al vinden. Waer om so versmaetstu die

vercoelnis in dit corte leuen? Want inder nacht waecstu
fol. 75 r. als die scapen slapen, als si alle/den dach te weyde gaen [2], so [3] en besichste niet dan broot ende water in die coude des nachts ende hetten des daechs. Als si mit rughen vellen becleet malcander verwarmen, so legstu alleen mit dyn blote vel in die onsturige lucht. Ende als si sonder vrese leggen so wachtestu mit vresen ende mit open ogen des eens [4] tanden [ende] des anders [4] clawen. Welc sijn ondertiden dijn weelden, anders dan suer melc, stinkende dermen, een stenen bedde ende die soeten roec van scaepstront? Wat wil ic meer seggen? Du biste [5] die onsalichste van allen, ende du hebste altehants die werelt di een helle ghemaect. Stant op, katijf, stant op ende laet die pinen ende soect die weelden, op dattu doch voer dijnre doot een dropel troestes moechste smaken, ende weten bi onderuinden wat goet is". Doe wort die hont van desen sterken vermaninge verwonnen, ende stont op ende quam totten scapen om oerlof te nemen ende seide: „Ic heb v voertyts gedient ende gestaen mit katyuicheit beuanghen. Nu sel ic gaen op dat ic bi rade des wolfs een weynich mach rusten". Doe die scapen dat hoerden suchteden si ende seiden: „Al sijn wi die sympelste van allen beesten, nochtans so wandert die wysheit [gods] mitten sympelen [6]. Daer om bidden wi di dattu dijn oude vriendinnen wilste horen ende dinen viant inder ewicheit niet gelouen. Du en weetste niet dat die alre scalcste wolf dien hi mitten tanden niet en verwint die slaet hi mit loesheit, ende wanttu in dyn strenghe [7] leuen hem een alre scarpste viant hebste geweest, so troest hi di nv tot weelden [8] opdat hi di van weelden crachteloes [9] vinde ende mit sinen wreden
fol. 75 v. tanden di sterkelike [10] bite./Daer toe so en wort niet alleen dat vleysch van weelden teder, mer die crachte der sielen wort daermede ghebroken, den brant der sonden wort scerper ende dat yuc der doechden wort gecrommet [11]. Dat rumoer [12] der passien gaet inder herten ende die claerheit der reden wort verdonckert. Trouwen die weelden braken den sterken sampson [13], si verwonnen den alren heilichsten dauid [13] ende bedrogen den alren wijsten salomon [13]. Wat bedriuen lichaemlike weelden? Si saften die menscen [14] van

buten mit clederen mit baden, mit saluen, si vervollense [15] van binnen mit spisen ende cruden [16]. Daer om worden die voeten beswaert mit anxte [17] ende die warmte vermenget mit vuchtigheit [18], ende dat safte vel wort lichtelic gequetst. Daer om, broeder, soecstu weelden, so minstu dyn qualic varen, ende in een soete stroom wilstu di verdrenken. Du begheerste venijn in suker, mit lachen ende singen wilstu in die ewighe banghicheit varen. Gheloue ons, geloue, ende bekenne dat in deser werelt ghenoechte alle quaet scuult. Ende strenghicheit des vleyschs is crachte der doecht". Als die hont dat hadde gehoert wort hi bekeert ende ruste.

EEN BISPEL DAT EEN WIJS MAN SEL MATICH WESEN IN OUERULOEDICHEIT ENDE DER GULSICHEIT NIET DIENEN. [1] ca. IIIJ

Een mager vos sorgende om vet te worden socht raet ende een meyster daer toe. Dat wist een wesel, ende moetede hem ende seide: „Soec enen die besocht is, want die besochtheit maect die const [2]". Die vos antwoorde: „Ic wetet dochter, ic wetet, want altehant bin ic een besochte meysterse
fol. 76 r. mijnre gelegenheit". Daer/na ghinc die vos naernstelike omme, ende vant een seer vet varken int slick bewentelt leggen, ende verwonderde seer van sijnre vetticheit, ende ghinc omme ende mercte naernstelike ende sach dattet een lelic gat hadde bi sinen neers. Doe ghinc die vos voer dat verken staen ende seide: „Ic heb horen segghen dattu een leerre biste om een vet glymmende huut te crighen ende oec bewijst dat dijn bescictheit [3]. Daer om begheer ic van di te leren hoe ic vet sel worden: ic selt di wel lonen. Nochtans eerwaerdige doctoer, en neemtes niet qualike dat ic di eerst een cleyne sake vrage. Ic heb wilneer ghehoert inder philesophen scolen dat dat verwonderen is die wortel der lering, dat vragen is die telch, die voldoende antwoorde [4] is die vrucht". Doe verouerde [5] hem dat verken blideliken ende seide: „Na dien dattu, meysterse der cloecheit di gewaerdicht hebste tot die ader onser armer leringhe te comen, so ist oec redelic ende ic bin sculdich di te antwoorden". Doe seide die vos: „Wat ist [vader], dat ic di sie niet alleen seer vuul van slyc, mer oec so sijstu omtrent dijn neers seer

ghebeten? Dijn vel is seer te verwonderen van vollicheit, mer oec niet min van den slic ende vanden sweer [6]". Doe wort dat varken van scaemten root int aensicht ende seide: „Seker suster dat heuet mi gedaen die scadelike muse, ende van groter vetticheit so en beuoelde ics niet, noch ic en mochte mi seluen niet beroeren om te helpen. Als die vette beesten geiaecht worden so liden si onbeuoelic dootlike slagen". Hier toe seide die vos mitter sentencie haerre ouder leringe: „Vermaledyt si sulke vetticheit die onbeuoelic is
fol. 76 v. ende onberoerlic [7], vol/slics, swaer van serigen last, beroeft vander bliscap des barens [8]. Daer om so verblide ic [voert aen] dat ic di niet en kenne, ende mijns selfs besochtheit si mi seer lieftal. Ende na des wisemans raet wil ic der natueren [bi maten] dienen, welc, al behoeft si veel, die moeder der ghesontheit is, mit cleynen dingen te vrede [9]. Noch die ongetempertheit der gulsicheit, al behoeft si luttel, si en staet mit geen eynde der spise te vreden [10] ende is een fonteyn der siecten, een pyn der oncuuscheit [11], een toepat [12] der dwaesheit, een inganc der doot. Ende in dien dat [12] die spise geordiniert is tot gesontheit des leuens nader wet der natueren, so gebruucse [14] die onmatige dwaes tot sijnre doot ende verderfnis". Doe liet die discipelinne haren geleerden meyster sonder oerlof ende gesonden ende ghinc heen [15].

TEGEN DIE MINRES DES WIJNS. ca. v

Een wijn vlyege [1] vant een bye die honich dropelen sochte in die bloemen ende vraechde die sake wat si sochte. Die bye antwoorde: „Mit groter begheerten soec ic honich ende vergader dat wt die morch der bloemen". Doe hi dat hoerde loech hi ende seide: „Wel heeft aristotiles ghescreuen [in sijn raelessen] [2] dat die minres der soeter dingen dwaes syn. Ic hadde ghemeent dattu wys hadste gheweest wt [3] den regiment dyns conincs ende van const [4]. Mer als ic sie so bewystu anders mitten werken, want du en kenste noch niet wat honich is ende van welcs wortels vruchte of bloem die leuendige soeticheit druupt. Nochtan want ic medeliden heb mit dinen dorst, so come mit mi ende ic sel di gheuen

een kelre vol honichs. Waer om moystu di alle den dach
fol. 77 r. dorstich ende anxtuoudich inden dorren bloemen? Ganc/wt, sich ic sel di leiden totter fonteynen der soeticheit". Doe die bye volchde ende ter plaetsen quam [5] seide die wijn vlyeghe: „Trouwen dit is die soeten roeck [6] des leuens, oueruloedicheit der gracien, soeticheit der vroechden, wonderlike crachte der medicinen, dit is die alre ghenoechlicste honich dat hert sterkende, ende balsaems [7] vuchticheit behoudende dat wesen. Dit is die alre blancste douwe, verblidende die menschen ende die goden. Daer om drinc mit mi dyn buuc vol ende slape mit vrolicheit". Hier op seide die bye wiselike, doe si den roec des wyns beuoelde: „Seker het is een wyl geleden dat ic dat hoerde, mer ic en hads noch niet beuonden dat minres des wyns dronken syn. Trouwen wanttu vol wijns biste, so bistu altoes dronken, ende en hebste dat licht der reden niet, want du biste oec geboren van vulnes des wijns [8]. Daer om so hebstu vander natuer des wyns tondeghen gesproken, want wijn is den monde die alre ghenoechlicste honich [9], mer het is den hoefde een venijnde galle [9]. Si smaect inden monde ende bernt inden buke, si roect int hoeft ende dommet die sinnen, si confundeert die cracht ende verderuet die inmaginacie [10]. Si steelt dat hert [11] ende verdonckert dat ghesichte, si slapt die senen, si doet stameren ende ondeert die tonge, si doet die handen beuen ende onsteect die borst, si maect oncuuscheit [12] ende brect die cracht des barens, si onstellet den ganc ende verderftet al, so dat in een dronken mensche van sinen voeten tot sinen hoefde gheen ghesontheit en is. Noë die eerst wijn dranc worter van dronken, daer na ontslape, daer na bloot, daer na ondeert ende bespot[13]. Ende loth wort vanden
fol. 77 v. wijn onbeuoe/like ende en wist niet die sonde die hi mit sinen dochteren dede. Amon [dauids soen] doe hi dronken was wort hi van sinen broeder verslegen [15]. Ende die onuerwinlike holofernes wort in synre dronckenscap mit sinen swaerde van enen wyf onthoeft [16]. O gheminde soet ende alle venijn! Du haetste die di minnen ende mintste die di scuwen, du dodeste die di gebruken [17] ende verdrencste die di volgen, du quetste die di misbruken, ende du meysterste

die di [bequaemlike] besigen. [Ic kenne dat] tu biste venijn mit honich besmeert [18]". Doe dit verclaert was vloech [19] die bye.

EEN BISPEL TEGEN DIE MYNRES DER VETTER DINGEN. [1] ca. VI

In een glasen lamp was water; daer wort oly op ghegoten, die eerst onder crope ende thants weder op bouen dat water. „Waer om, broeder", seide dat water, „clymstu so schielike bouen mi [2], in dien dat [3] ic di gheuoet heb in die wortel der olyven?" Die oly antwoorde: „Seker ic volge die druusticheit der natueren ende [niet] [4] dat beroeren des redens, ende als die natuer mi dwinct so doe ic, ende mi en is niet gheoerloft teghen der natueren rebel te wesen. Ende du alre liefste, gedwongen vander natueren, doe du inder lucht waerste ende daer wel gesien, biste oec vander natueren gedwongen neder te dalen". Daer *op* [5] antwoorde dat water rustelic ende seide: „Als mi dunct so verstaetstu di wel, leer mi hoe die natuer di doet bouen driuen". Die oly seide: „Die saeck is bereet [6], want mijn vuerighe vetticheit boert mi op". Dat mercte dat water naernstelike, want thants wort dat leenmaet [7] ontfunct ende nam sijn voetsel vander oly [8].
fol. 78 r. Doe die oly allen/ken minrede, ende die vlamme wies, wort die oly veronwaerdende ende seide: „Du blyfste soetelike bi mi ende verteerste scalkelike dyn geselle. Hoeneer sel dyn hetten versadet wesen?" Die vlamme seide: „Hoeneer sel dijn vetticheit verdroghen? [9] Ten si dat die vetticheit eerst van di versceide, dat bernen en sel van *mi* [10] niet scheiden. Weetstu niet dat ic van der hetten [11] nymmermeer en scheide, want mijn cracht leuet ewelike van die vette vuchticheit [12]. Also inden begin des leuens worde ic eens ontsteken in dat morch des lichaems, ende ic barne so lange als daer vetticheit van der spise ghebaert wort [13]. Ende die hetten der quaden lusten duert so lange als dat leuen inder oncuuscheit groeyt". Doe dit gheseit was wort die olye thants verteert, ende die vamme quam ant water. Doe sette dat water syn coude tegens die hetten der vlamme, ende teghen die verslindinge der hetten wapende hem dat water mit sijn weselike [14] magerheit. Doe began dat water [15] te roepen ende sei-

de: „Wat doeste, ghierighe [vlamme], wilstu mijn leuen doden? Wanttu [16] wilste mi verteren alstu hier voer die oly verderft hebste. Ic kenne dyn quaetheit, ic bin dijn medicijn". Doe dat gesproken was ghinc die vlamme wt.

EEN BISPEL TEGHENS DIE MINRES DER VLEYSCELIKER SCOENHEIT OM DER ONCUUSCHHEIT. ca. VII

Doe twe stieren teghens malcander mit hoornen ende clawen dootlike vochten, quam daer een cameel, ende ontfermde der groter twidracht ende bloedighe verwoetheit, ende hi scicter hem tusschen ende sceidse, ende seide: „Welc is die reden uwer haten ende die saken des vechtens,
fol. 78 v. in dien dat [1] die/natuer v een gelike gedaente heeft ghegheuen tot een bant der minnen? Segtet mi, bi auontuer ofmen die oersaec der groter toernicheit mit reden soude mogen verdriuen". Doe seiden si: „Trouwen vader, die minne is die sake deser haten, want wi minnen een scone veerse ende elc wilse eygen hebben: daer om vechten wi aldus wredelike onderling". Daer wt mercte die wise cameel dat die oncuuscheit die oersake deser twisten was, ende thants woude hi mit reden dese twist sceiden ende seide: „Seker dat die scoenheit den ogen behaecht ende mit cracht der minnen dat herte soetelic tot hem trect, dat en is gheen sonde mer natuer, want dat scoen is dat vermaect die sinnen ende dat goet is trect natuerlike dat herte tot hem. Mer nochtan dat die behaechlicheit der scoenheit in oncuuscheit verwandelt wort dat en is gheen natuer mer sondelicheit. Want die onbequaem begheerlicheit wil die scoonheit der puerheit misbruken ende die claerheit der reynicheit mit haerre stinkentheit besmetten. Nochtans so verwondert [2] die natuer die suuerlicheit, ende inden verwonderen heeft si ghenoechte ende si gebruuct die genoechte wittelic [3]. Alle scoenheit [4] is vander alre scoenster formen eerst ghemaect ende inden ghescepen dinghen ghefygureert, want alle dingen sijn mitter ouerster const ghemaect. Also dat uwe begheerlicheden sijn te ordinieren mitter reden in die behaechlike scoenheit ende alre ouerste scone gedaente [5], welc in dien dat si puer ende oersprongelic ende onlichaemlic

is, so sel die *scoenheit* [6] alre meest behagen ende inwaerts trecken [7], ende tot haer alle die druusticheit onser herten
fol. 79 r. bughen, dat wi die alre meest minnen, alre bernentlicste begheren, ende tottien te gebruken altemael getoghen worden. Daer om ist sake dat die vleyscelike lust mit die last haerre genoechten tonrecht [8] buget die minne der scoonheit, so wyct die dwalende reden lelike ende gaet van die waerdicheit [9] hoerre alre scoenster consten. Ende daer om, ist dat wi onsinnich sijn, so minnen wi dat scone aenschijn niet in syn eygen wesen, mer in sijnre schemen te sien. Gheliken wi den sinne behoeuen om een forme te sien in dit beuoelike licht, welken sin wi nochtan meer minnen in den schijnsel der wysheit [10]. Mer ist dat ghi dat voertbaren mint, so en sel di [11] gheen scoon aensicht soeken mer een vruchtbaren buuc [12]. Seker ghi en hebt noch niet gemerct hoe die natuer als si winnende is die ghedaente des aensichts versmaet dat si aensiet [13], ende dat die slange in dat ontfangen haer gade dodet, want hi alte grote ghenoechte in haer gedaente heeft [14]. Trouwen narsciscus verghinc om dat hi die scoenheit minde inden beelde ende niet inder waerheit. Ende also syt ghi nv wreet onderlinge, want ghi minnet een gheverwede scoonheit valscelic [15] in dat sterfelike vleysche, ende niet in die vaste crachte der wetentheit [16]". Doe die cameel dese twe stieren aldus vernoecht had bekeerde hi haer oncuussce verwoetheit tot vreden.

EEN BISPEL TOT PRIJS DER REYNICHEIT. ca. VIII

Een slange vant den enighen fenix alleen [1], ende groetse ende seide: „Waer om sitstu alleen, waer is dat vriendelike geselscap dijns geslachts?" Fenix seide: „Seker ic bin alleen in minen geslachte, noch ic en heb gheen ondersceit der kunne, ende bin alleen in die werelt". Doe die slanghe dat
fol. 79 r. hoerde verwonderde si haer seer ende seide: „Heeft die natuer di alleen vrack geweest, in dien dat [2] si alle dieren die vruchtbaerheid so oueruloedeliken gegeuen heeft? Want si heuet di beroeft vanden solaes des soeten gheselscaps ende van die vroechde der genoechliker baringe [3], ende vanden goede der kinderen. Waer toe dient di dese scoenheit?

Wanttu beroeft biste vander soeticheit der echtscap ende der natuerliker genoechten. Seker, selstu steruen, so vergaestu altemael, ende bistu onsteruelic, so bistu ewelike droeuich. Wat wil ic meer seggen? Mitter reynicheit [4] sijn di die ogen gesloten, ende en selste nymmermeer geuoelen of weten [5] wat goet of quaet is". Hier toe antwoorde die [6] fenix onuerstoert, want si kende dat verdriet der oncuuscheit ende die vroechde der puerheit, ende seide: „Trouwen ic en vermoede niet dat die natuer, alre dingen vriendinne, mi vrack heuet gheweest of onuoersienich, want alle die werelt is mi een alre soetste geselscap, werwaerts dat ic vlye, ic vinde mi alle die creatueren genoechlic [7]. Meenstu dat die ouerhemelsche natuer sonder gheselscap is, daer veel enige ghedaenten sijn [8]? Dat si verre; want dàer is die ouerste ende dat alre vrolicste geselscap, daer die meeste ende ijnrelicste enicheit der gedaenten [9] is. [Ende] inden gheslachten die inder enicheit sijn versceiden wort oec dese natuerlike vergadering der gesellicheit alregenoechlicste gepleecht [10], also dat in enen vleysche die ghedaente der enicheit oec geuonden wort [11]. Och hoe soet ende ghenoechlic is die onuerscheiden enicheit ende die ongedeelde vergadering [12] der
fol. 80 r. doechden. Daer om want ic sonderlinge van/ghedaenten bin ende den hemelschen dinghen ghelijc, so verblide ic mi ende veruroechde mi hertelike dat ic een heel bin ende gheen deel. Alle myn wesen, alle die cracht is in mi een, ende alle die goetheit mijnre gedaenten is claer. Wat leit mi daer aen dat ic gheen kinderen en bare? Seker, dat gout, die saphier, die sterre, die werelt ende dat gemoede [13], alle dese en baren niet, noch si en rekenen hem des te snoder niet. Want die onwaerdige [14] natuer, mit ongelycheit veruerret van der eersten fonteynen der goetheit, en mocht altoes in [hoerre] enicheit niet bliuen, mer si is geholpen vander voersienicheit gods dat si mitten voertbaren [15] soude voldueren. Ende seker, selmen rekenen dat solaes der voertbaringe, waer om en achtmen oec niet die tormenten [ende pinen] der arbeidelicheit? [16] Al ist dat die vrucht mit een ogenblix ghenoechte ontfanghen wort nochtan wort si mit versmaetheit ghevoet [17], mit arbeit gedragen, mit vresen gehouden, mit sericheit

gebaert, mit anxte gewonnen [18], mit stanc geuoet [19], mit dienstachticheit bedwongen [20], mit sorgen ghemint ende in een puntgen [tyts] mit groter tribulacien verloren. Of bi auontuer verblijtstu alleen van dat baren [21]? Dat selstu mit onderuinden leren, want du selste mit genoechten ontfangen, steruende baren [22], ende also di ende dyn *vruchten* [23] verliesen, ende also bereitstu di alre liefste die spise der doot [24]. Of wat gracie is der hennen dat si haer cuken mit so groter minnen broedet? Want als si out syn ende gewassen en kennen si die moeder niet. Een esellinne draget haer ionc mit swetighen arbeit [25] ende als sijt gesoect heuet so
fol. 80 v. wort si daer/van mitter voet geslagen. Wat ist daer om? Myn vroude is mi seluen te baren, ende myn solaes mi seluen te voeden, sonder scheiden ende besmetten, van den vuer dat mi purgeert, win ic mi seluen. Als ic van swaricheit [26] ontblijf, so wort ic vernuwet ende ic verrise; ende [27] om die waerheit te spreken so leue ic altoes, want die asch daer ic in verwandelt worde die is dat leuendige [28] saet mijns nyewen leuens. Noch en seg niet dat ic te vergeefs [29] die natuer gepurgiert heb, want ic bin dat exempel der claerre ende bloyender reynicheit. [Ende] daer om alleen [30] so en ist mi niet swaer dat ic die ghenoechte der oncuuscheit niet en kenne, mer mit een onghequetste puerheit gebonden verblide ic mi dat ic die oncuuscheit nymmermeer en sel kennen. Daer om laet dyn wetentheit ymmer dijn begeerlicheit wesen des goets ende des quaets [31], in welken du mit een ogenblics soeticheit verwoetste inder oncuuscheit [32], ende du verlieste dijn hoeft ende dijn leuen inder ewicheit [33].

EEN BISPEL TOT LOF DER REYNICHEIT. [1] ca. IX

Een rose ende een lelye wiessen bi een vychboem; welc doe si haer bloeyende ende blenkende bladen mit soeticheit der roken gespreit hadden ende gestort [2], ende die vychboem sonder claerheit der bloemen scarpe [3] vruchten begonde te crigen, wort si van nydicheit beroert ende sprac spitelic ende seide: „Als ghi aldus seer soetelic gebloyt hebt, waer is dan v vruchte daer dat bloeyen om gesciet? Want seker sonder vrucht te bloyen dat is ydel, want die behen-

dige natuer bindet die vruchte inden bloeme, daer om oec
fol. 81 r. so bloyet si so schoen"./Die rose ende die lelye verstonden dese reden [4] ende seiden mit vredeliker antwoorde: „Wi weten wel dattu om die jocte [5] des barens verloren hebste die glorie des bloems. Ende daer om bistu altehants beroeft aldus sprekende. Seker du baerste die alre soetste vrucht, mer in dinen wortelen so lidestu iucte daer du die bloem mede verlieste [6]. Mer wt volre puerheit ende soeticheit ons wesens so is die bloem onse vrucht. Also dat die bloem ende die vruchte in ons niet en schelen, want ouermids dat die [humoer ende] vuchticheit der honichliker puerheit ende welrukentheit [in ons] oueruloyt, so en sijn wi anders niet [7]. Ende die alre puerste walm der eerden wort bloeyende gout. Ende die alre soetste douwe des hemels mit blenkender reynicheit wort een margaryt [8]. Also syn die rose ende die lelye ènde die vruchtdraghende bloemen, ènde die bloyende vruchten. Of wistestu niet dat die bliuende puerheit der reynicheit ouermids soeticheit der doechde die alre claerste bloem ende vrucht is [9]? Daer om so en is die wonderlike vrucht [10] der reynicheit niet sonder vruchte [11]. Of is die vrucht sonder vrucht [12], ymmer so is si altemael vruchte. Also is die heilige reynicheit een groysel [13] der naturen ende der doechden, een alre genoechlicste bloem, een alre claerste scijnsel, een alre soetste vruchte, een alre ouerste scoenheit, een alre soetste roke ende alle doechde [14]. Trouwen si is die alre claerste gemme der natueren ende der doecht, een ongebroken geheelheit, een hemelsce claerheit, die ouerste maticheit, een volcomen victorie des geestes ouer dat vleysche ende alle glorie. Als een welrukende rose ende blenkende lelye so is die heilige reynicheit bloem ende vruchte. Tot
fol. 81 v. welker welrukentheit die[15]/eenhoern soetelike getogen loept[16], mit welkes soeticheit die wreetheit ghesaftet wort, mit welcs puerheit so grote macht [17] verwonnen wort, so dat si in die blenkende scoot der reynicheit dat hoeft eerwaerdelike nederslaet ende rust. O reynicheit van groter machten, als die steen magnes treckende tot haer die natuer [18]. O wonderlike maechdelicheit, als een saphier [19] veriagende ende verderuende alle venijnde faem [of geruft]. O ewige puerheit, groen

blenkende smaragdus, minster der onghebrokenre geheelheit, gheen sins lidende die stinkende verderflicheit der oncuuscheit [20]!" Hier toe so sweech die vyghboem mit verwonderen.

EEN BISPEL TEGEN DIE MINRES DER ONCUUSCHEIT. ca. x

Doe een slange verwoedelic haestede totter oncuuscheit [1] moetede haer een elephant [2] ende seide: „O alre liefste, werwaert haestestu [3] mit so onghetemmeden ganc, mit so wtgestorten druusticheit der begheerten, mit so scieliken lope der lusticheit?" Die slange en mochte nauwelike een weynich toeuen [4], ende antwoorde te hants: „Trouwen, broeder, ic haest mit verlangen [5] tot die vroechde der vleysceliker wellust, tot dat solaes der onuersadeliker weeldicheit tot den werck der vroliker salicheit". Doe dat hoerde die cuussche ende wise elephant was hi te liden mit haerre bedroghentheit ende dootlike verwoetheit, ende sprac [haer *toe*] [6] aldus ende seide: „Ic weet [dat] sekerlic dat die verwoede oncuuscheit gheen ogen en heuet, ende daer om so en mach si niet sien dat si valt. Trouwen, [du alre gemintste] du reyste totten eynde des leuens [7] ende totten cussen [8] der alre bitterster doot, ende wortste gedreuen tot die beet der . . . . . [9] bedrielicker [10] begeerlicheit, blindelic vander boesheit [11]. Wat is die oncuisheit dan een quaet wellust [12], een smekende
ol. 107 v. venyn, een soete/wtstortinghe, dat leuen verliesende, een [soete] omhelsinghe wredelic bedrieghende [13]? Seker, si verduustert di mit ghenoechten ende beroeft di vanden leuen. Si [verbint] die honden [ende] vermaentse om seer ghebeeten te worden. Si verdwaest den heijnst ende pinicht die catte mit verwoetheit. Si wtydelt [14] den dwasen mosse soetelicken; si verblint die oghen ende si besmit die leden mit stancke, si verduystert die reden, si brect die alre salichste maechdelicheit. Ende gemeenlichken [15] soe cort si die tijt des leuens". Hier toe seide die slange: „Doet die oncuysheit alle dit quaet [16] dattu seggehste, waer om so heeft dan die natuere soe groeten genoecht daer in [17] gestort? Trouwen die natuer bider gherechticheit [18] soe en bedrieghet

sij niemant. Ende [19] gheregiert vander wijsheit soe en heeft si niet [19] ghedwaelt". Die elephant die seide: „Ic belide dattu gheseit hebste, mer nochtans die ouerdraghende [20] solaes der oncuysheit is een openbaer bewisinghe haerer quetsinghen, want also seer wort die craft des lichaems ghequetset wander [15] oncuijsheit dat die natuer daer gheensijns toe beroert en soude worden, ten waer datse die groete ghenoechte daer toe toghe. Want si wort mit dusentich screyen gedreuen [21]. Ende die moeder leit [22] mit smeken haer kint toter scolen, daer si nochtan wel weet dat men slaen sel [23]".
fol. 108 r. Doen dit/gheseit was doen liet die oliphant die slanghe gaen.

TEGHEN DIE ONCUIJSHEIT DOEN OM GHENOECHTE. ca. XI

Een tortelduue sach een oncuische mossche hem seer gheuen totter oncuijsheit [1]. Ende si quam daer toe ende seide: „Waar om broeder soe verteerstu di seluen mit soe groete druusticheit der oncuijsheit [2], ende [3] stortste aldus di seluen wt? Of en weetstu niet dat die dieren der oncuijsheit, die onreijn sijn bouen maten, dat si niet langhe en leuen? [Daer om] spaert di seluen ende ruste ende doet alle dinc bi maten [4]". Die mossche antwoerde: „Seker, kendestu [5] die ghenoechte der oncuijsheit, wat verwonderstu dan? Soete spijs locket totten anghel ende die beet die gesmaket is die vanghet soetelic [6]". Dit verstont die tortelduue wel, ende *merck*ende [7] in die mossche dat die ghenoechte was die [saecke ende] wortel der oncuijsheit [ende] seide: „Ic weet seker dattu niet ghetogen en worste van minnen der vruchten [8], mer van begheerlicheit der onreynre ghenoechten [9]. Nochtans wat ist dattu stortste? Du stortste wt dijn alre craftichste [10] morch, ende oec dat weeselicke saet des wonderlicken leuens [11] ende wortel des vleysches der menschelicker natueren, ende die rycke roerende ader der vruchbaerlicker craften [12]. Denc daer om wat du onradighe wech brengheste ende verdeerfste [13], wattu onuroet verstroeyste,
fol. 108 v. wattu ondancbaer te/niet en brengheste ende wech werptste, ende wattu [14] viantlijcker der ydelheit gheefste, den alre costelicsten scat der natueren die dij beuolen is te bewaren [15]. Trouwen du biste wel een verkeerder der ordinancien der

warelt. Ende een ouertreder der natuerlicker wet: want die ordinancie der warelt ende die wet der natueren wijst [16] dat soe groeten [17] ghenoechte sel gaen om vrucht te winnen. Mer du verderfste ende verghetste die vrucht, ende dat vruchbarighe saet stortstu [verkeerdelic] in [corter] ghenoechten die als een scheem vergaet. Wat wil ic meer segghen? Hij is seker die alre sotste, die ghenoechlijc hem seluen verderft, ende onwijselic ende dootlic hem seluen verliest [18''']. Dit sprac [die tortelduue] ende rustede. —

Et sic est finis [19].

Dit boec is voleynt te delf in hollant. Int iaer ons heeren. m. cccc. ende LXXXI. opten. XX dach in iunio.

LIJST VAN DE FABELEN
AANTEEKENINGEN
WOORDENLIJST

BEHOORENDE BIJ

DE PARABELEN VAN CYRILLUS

DOOR

C. M. LELIJ

H. J. PARIS — AMSTERDAM

LIJST DER FABELEN.

LIJST DER FABELEN.

PROLOOG.

BOEK I.

De vos en de raaf. 1.
De arend en de zon. 2.
De raaf, de vos en de aap. 3.
De krekel en de mier. 4.
De vos en de raaf. 5.
De spin en de vlieg. 6.
De muis en de slak. 7.
De walvisch en de schipper. 8.
De vos en de aap. 9.
De mier en de vos. 10.
De os en het varken. 11.
Het paard en de os. 12.
De vos en de raaf, [haan en hennen]. 13.
De os en de wolf. 14.
De raaf en de kikvorsch. 15.
De leeuw en de ezel. 16.
De zon en Mercurius. 17.
De leeuw, de vos en de muis. 18.
De egel en de adder. 19.
De raaf en de duif. 20.
De tarwekorrel en de lelie. 21.
De beer en de duif. 22.
De vos en de slang. 23.
De vos als pelgrim. 24.
Het oor, de natuur en het oog. 25.
Gelosia, asbeston en sinoclites. 26.
De laurier, de olijf, de oranje en de palm. 27.

BOEK II.

De lucht en het water. 1.
De ziel en het lichaam. 2.
De bok en de egel. 3.
De struisvogel en de kip. 4.
Het paard en de muilezel. 5.
De aap, de raaf, de schipper en de vos. 6.
De musch en de bij. 7.
De wil en de rede. 8.
Het schaap en het hert. 9.
De begeerte en het verstand. 10.
De beer, de vos, het hert en de hinde. 11.
De wolk en de aarde. 12.
De mier en de nachtegaal. 13.
De rietstengel en het suikerriet. 14.
De haan en de vos. 15.
De kikvorsch en de aal. 16.
De hoogmoedige visch. 17.
De eenhoorn en de raaf. 18.
Het muildier en de muilezel. 19.
De vos en de aap. 20.
De pauw en de egel. 21.
De struisvogel en de raaf. 22.
De doornstruik en de vijgeboom. 23.
Het firmament en Saturnus. 24.
De pauw en de raaf. 25.
De raaf en de nachtegaal. 26.
De raaf en de vos. 27.
De haan en de raaf. 28.
De aap en de eenhoorn. 29.
De duif en het slik. 30.

BOEK III.

De raaf en de vos. 1.
De aanklacht van de mol tegen de natuur. 2.
De krokodil en de vogel. 3.
De mensch en het geluk. 4.
De vos en de aap. 5.
De raaf en de pauw. 6.
De draak en de edelsteen. 7.
De vos en de wezel. 8.
De vos en de aap. 9.
De jongeling die naar de gouden bergen ging. 10.
De vos en de wezel. 11.
De aap en de aapjesleider. 12.
De palm en de klimop (cucurbita). 13.
De bloedzuiger en de mier. 14.
De bij en de spin. 15.
De os en de wolf. 16.
De nachtuil (noctua) die zich beklaagt over het licht. 17.
De spin en de zijderups. 18.
De aarde en de lucht. 19.
De zijderups en de dankbare man. 20.
De aarde en het primum mobile. 21.
De dag en de nacht. 22.
De Rijn (Danubius) en de zee. 23.
De zon en de duisternis. 24.

De arend en de fenix. 25.
De adder en haar jongen. 26.
De hond en de wolf. 27.

BOEK IV.

De kat en het varken. 1.
Het varken en de vos. 2.
De hond en de wolf. 3.
De vos, de wezel [en het varken]. 4.
De bij en de wijnvlieg (bibio). 5.
Het water, de olie en de vlam. 6.
De kameel en de twee stieren. 7.
De fenix en de adder. 8.
De roos, de lelie [en de vijgeboom]. 9.
De adder en de olifant. 10.
De musch en de tortelduif. 11.

AANTEEKENINGEN.

AANTEEKENINGEN.

PROLOOG.

1 Medegedeeld naar den incunabel K. B. 169, G. 51.
2 quoniam structura morum ceu ymagine picta rerum similitudinibus palatium virtutis ostenditur.
3 eo quod ex rebus naturalibus, animalibus, moribus et proprietatibus rerum.
4 praecluditur et fundatur.
5 prudentia, magnanimitas, justitia, modestia. — Inc.: grootheit oetmoedicheit.
6 Relatieve bijzin zonder pronomen. — Vgl. 2 Kon. XXV, vs. 9.
7 Slechts drie worden er genoemd, justitia is weggelaten.
8 in Deum; inc.: tot goede.
9 in semet ipsum.
10 ne mollescat: „niet opgeblazen wordt".
11 interiorum ordo stabilitur virtutum.
12 Latijn integendeel: Consequens est ergo ut quatuor magnorum vitiorum totus impetus subvertatur.
13 Inc.: nemen die wech.
14 Inc.: os ē.
15 D. w. z.: te gast, aan een gastmaal aangezeten. Mnl. Wdb. IX, 2326; Boekenoogen (met andere beteekenis!) warskip.
16 irruens domum ubi convivantes sunt decem praecepta justitiae funditus subvertit. — De Mnl. tekst is onbegrijpelijk.
17 quae ventilaverunt Judaeam et Israel. Zach. I, vs. 19.
18 Joël I, vs. 4.
19 insatiabiliter.
20 D. i.: rups. Zie Ndl. Wdb. XIII, 1752, en Franck-Van Wijk op rijp.
21 Graesse: eruca verecundiae; in andere uitgaven de betere lezing: vecordiae.
22 bruchus, d. i.: krekel, zie Maerl., Nat. Bl. VII, 361—375.
23 rubigo.
24 Gr.: sub petra domini, andere uitgaven beter: ut sic petra(m) viciorum per domini nostri iesu cristi virtutem regnum quadruplex in eadem statua nabugodonosor visa per somnum constanter feriamus. — Vgl. Dan. II, 31—45.

INHOUDSOPGAVE.

1 nihil.
2 simplicitatis innocentia.
3 pedem cui tribuas; inc.: dy gheeft.
4 Semper cum tuto onere et suavi protectionis jugo possibili(s) (?) perge. — vri = bevrijdend? Mnl. Wdb. IX, 1320 geeft voor vri 7) de beteekenis: vast, zeker, waarop men staat kan maken.
5 Het Latijn heeft in het opschrift: ibi multa sunt falsa, maar in den tekst: ibi salus.
6 tardus.
7 Inc.: d'.
8 Boven de fabel: Alstu geleert biste sprec, ende wes een ghierich hoerre des woerts; id. hs.: Alstu weetste spreec, ende begeer twoort te horen; id. Lat.: Doctus loquere et custodiam adhibe linguae, sis avarus verbi. — Door den vertaler niet begrepen.
9 neminem spernas.
10 intimus.
11 aldus.
12 patientiae magnanimitas.
13 compositus.
14 Boven de fabel: Volstandicheit sterct dij inden goeden. Lat.: In bonis summa constantia te confirmet.
15 In bono nomine virtutum tetragono semper vige.

16 Inc.: Te.
17 Contra appetitum superbae libertatis.
18 Hs.: wereltliker, Lat. mundanae; Inc. waerdeliker.
19 Inc.: cost.
20 ex eloquentia.
21 quibus armantur in malum.
22 Contra vane gloriosos et volentes apparere.
23 eos.
24 adulatione.
25 putant.
26 Inc.: behouden, hs.: behoeven, Lat.: egere.
27 Contra eos qui cupiendo (l.: capiendo) festinant ditari et laetantur quantocius se divites esse factos.
28 Hier past: mit rouen; hs., boven de fabel: dat si van geroefden goede rijc sijn; id. in de fabel: scielic rijc geworden sijn; Lat.: qui se raptis divitiis plenos esse gaudent.
29 quod liberalis dat gratis.
30 Inc.: of.
31 quod liberalis dato beneficio non improperat exigendo laudem.
32 bijspel ontbreekt in den inc.
33 liberalis.
34 Lat. (minder juist): de vitio intemperantiae contrario modestiae, maar in de inhoudsopgave: Proverbium contra immunditiae amatores.
35 deliciarum.
36 Inc.: machtich; hs.: matich; Lat. temperatus.
37 amatores carnalis pulchritudinis.
38 Daar in het Latijn de inhoudsopgave achteraan geplaatst is, volgt hier de mededeeling aangaande de afleiding van het woord apologus:

Explicit tabula seu repertorium capitulorum apologetici quadripartiti Cirilli.

Apologus est sermo dubius vel fictus de brutis animalibus ad instructionem vitae humanae formatus. Et dicitur ab apos quod est longum et logos quod est sermo dubius vel fictus quasi sermo longe a veritate. Vel dicitur ab a, quod est sine, et pos, quod est pes, et logos, quod est sermo, quasi sermo sine pede, id est sine fundamento. Vel dicitur a pos, quod est sub, et logos, quod est sermo, quasi sub vero sermone diversus intellectus. Vel dicitur a pos, quod est juxta, et logos, quod est sermo, inde apologus quasi juxta sermonem.

Dat de Dietsche vertaler dit stuk heeft weggelaten, behoeft geen verklaring.

Boek I.

1 Zie blz. XLVIII. Lees: vier.
2 Inc.: beghere de.
3 Inc.: ātwoede.
4 discipula facta doctrix.
5 Spr. I, vs. 5.
6 Inc.: der.
7 Gr.: Finis enim prudentis sapientia est (wat hier beter past in het verhaal). Andere drukken: Finis sapientiae.
8 Gr.: Virtutis enim motus quasi naturalis fortior est; andere drukken: in fine; hier naar een lezing die zoowel ‚naturalis' als ‚in fine' had. De Mnl. tekst is minder verminkt dan de Latijnsche van Graesse.—porren der doechden: virtutis motus.
9 Sed cum.
10 Inc.: oerden, Gr. iudicium.
11 Voegwoord: zooals.
12 In plaats van dezen zin heeft het Lat.: Et statim dies diminuitur, cum nox crescit.
13 semper disce.
14 Inc. dgoechsamighen, Lat.: virtutis.

2

1 Nihil sibi homo est sine sapientia.
2 Lat. integendeel: quippe sapientiae sum non expers: sola enim illa sui gaudent notitia, quae sunt in se ipsa per sapientiam conversiva. Hier is non dus overtollig.
3 quomodo igitur prodita est tibi tantae virtualitatis causalitas ac tantae soliditatis perpetuositas?
4 nihil.
5 Lat.: Tytan.
6 tamen ei sum, cujus sunt omnia, quod est quoddam maximum vas sapienti.
7 Gen. I vs. 28. Lat.: Homo participio sapientiae ex divina imagine decoratus.
8 d.i.: sienliken, Lat. visibilibus.
9 Inc.: dien, Lat.: servit.
10 Spr. III vs. 15.

3

1 quis eorum astutius famaretur.
2 Sed quoniam sumit incertum vulgus studia contraria; vgl. Vergilius Aen. II, 39: scinditur incertum studia in contraria vulgus.
3 beest tegenover vogel (terrestria — volatilia). Vgl. noot 9.
4 Latijn uitgebreider.
5 si ontbreekt in inc.
6 partialitatis amore.
7 -cht op een nieuwen regel.
8 voce correctiva diffudit.
9 bestias. Vgl. noot 3.
10 vitialis umbra mentiendo virtutem aliquotiens in judiciis fallat.
11 prodigalitas.
12 audacia.
13 Inc.: mit.
14 magnanimitatis vigor.
15 magnificentiae granditas. Inc.: grootdachticheit.
16 2 Kron. XVIII, 19—20. De zin past hier slecht in het verband.
17 impium Achab, zie 1 Kon. XVI, 30.
18 nimis provide (wat minder gemakkelijk te begrijpen is dan het Mnl.).
19 qui ratione recta in omnibus gubernatur. Verum recta ratio est rationalis, quae suum finem tantum ut optimum intendit etc. — De vertaler kan den tekst niet verkeerd begrepen hebben, heeft het dus slechts onhandig uitgedrukt.
20 Inc.: die.

4

1 Vgl. La Fontaine I, 1.
2 suis organulis attrahentem.
3 Vgl. Stoett, Syntaxis[3] § 292.
4 refrigerativum cordis anhelitum.
5 Inc.: tiden; Lat. omnia.
6 Pred. III vs. 1.
7 hij: Lat. quis (pron. indefinitum).
8 Lat.: hora debita.
9 adjumenta.
10 illo tempore.
11 Inc.: indn.
12 venarum fontes plenos.
13 Inc.: wenden; Lat.: pascuis.
14 ut cum necesse fuerit, membris debitum et praeparatum provida (sc. natura) distribuat alimentum.
15 sub zodiaco.
16 quae digesta aestatis incendio futuri temporis providentia gignit.
17 Sic nimirum fontes, qui non semper scaturiunt, virtute stellarum semel terra imbuta humiditate diutina profusi cernuntur.
18 unde.
19 vitae tam commoda gubernatrix. mackelyc (zie Mnl. Wdb. IV 1053/4) is in het Mnl. weinig aangetroffen.
20 iam transivi.
21 si ontbreekt in den inc.
22 diffinitione.
23 Providentia quid est? Si verbum dignum habeo est hoc.
24 in aeterna et gloriosa quiete. Inc.: ende i.d.e. glorie rust.

5

1 Deze list van den vos wordt reeds in den Physiologus genoemd (vgl. Lauchert blzz. 18 en 248), ook: Odo de Ciringtonia, Liber Parabolarum nr. 49 (vgl. E. Voigt: „Kleinere lateinische Denkmäler der Thiersage" blz. 129) en Brunellus vss. 113—121, in de „biecht" van den vos (Voigt: a.w. blzz. 88/9). Vgl. ook Reym. II 3564 —'83.
2 aldus.
3 vrouw. enkelv.
4 anhelitu furtim tracto (deze beteekenis van crighen staat niet in het Wdb. opgegeven).
5 cauda spersa.
6 ut dissolutionem regitivae virtutis mentiretur livida fraus viventis.
7 cumque corvus simulatum cadaver jacentis mox vigili famis oculo adspexisset.
8 Inc.: en.
9 si dolosus esset.
10 ubi flabellum jecoris praecordialem rogum eventilare non cessat. ‚longhen' is onderwerp.
11 satis in anatomicis eruditus.
12 effusitiva corporis vitalia diligenter perspexit.
13 Inc.: mit.
14 Keller, II, 96, zegt dat de raven altijd het eerst de oogen uitpikken van hun prooi.
15 raptim collecta.
16 crapula (haarpijn, roes, indigestie).
18 Inc.: dz.
17 Lat. in omgekeerde volgorde.

19 Hierachter in het Latijn: magisque ut te arguam.
20 quandoque dormitat bonus Homerus id est philosophus (vgl. Horatius, Ars Poetica, 359).
21 saepe diligentia salus fuit.
22 Waar, wanneer, hoe?
23 In het Latijn vraagzin. Vgl. Spr. I, vs. 17.
24 Sed si volueris me tibi fraudis laqueos tetendisse (past hier beter).
25 cum possibilitas aderit.

6

1 Van: onderwinden.
2 Inc.: sloten.
3 quia doctrix effecta scholas meas in plus aptis semitis extendo.
4 sapientia repleta.
5 Matth. VI, vs. 22.
6 Spr. IV, 23.
7 Lat. prodiga, Gr.: avara.
8 ne forte porrectis in malum porrectus in perditionem per consequens (= bijgevolg) sis eorum (vgl.: Pes est sapientis enim suus et suorum pedum est stolidus). 'Sis eorum' onjuist weergegeven. — Vgl. Spr. IV, 25.
9 nec pes unquam ducere oculum antecedat.
10 finalis.
11 d.i.: veiliger.
12 molestis; vgl. Mnl. Wdb. IV, 1787/8: moylic = lastig, moeielijk om mee om te gaan.
13 Deinde regularum et monitionis oblita musca.
14 pestilentem.
15 Ontbreekt in inc.; Lat.: discant alii.
16 damnavit.

7

1 Vgl. inhoudsopgave.
2 kelnaer (naast kelre).
3 ingruente gressu discurrens gravi passu pergenti testudini obviavit.
4 Cujus quidem congruam gravitatem mox stultus (mus) deridens ironice et delusorie sic dixit.
5 illusorem.'
6 armis meis.
7 dij te oerdelen: Accus. cum Infin. In het Lat. is de constructie omgekeerd, maar de beteekenis blijft hetzelfde: Imo stultum est quod judicas non sentire, at stolidum magis nondum securus ab hostibus inermem saltando discurrere.
8 tuti corticis pondere circumquaque vallata. Lees: m.e. scille(?).
9 aldus. Lat.: domum, murum, clypeum.
10 mendicando suffragia.
11 quia.
12 suffragia (bij Petit) ontbreekt bij Graesse. — Deze heele zin is in het Latijn ingewikkeld van bouw, maar door den vertaler in stukjes geknipt.
13 letifera levitate.
14 in profundum submergit.
15 securus in cuneum hostium.
16 pondere.
17 levis stipula aut penna flatu ventorum inquieta resolvitur et lapillus sua gravitate firmatur.
18 frater.
19 Inc. slagke.
20 derisoris.

8

1 tantum.
2 Physiologus 17, 2. Lauchert blzz. 20 en 250. Maerl., Nat. Bl. V. 224—238. Bartholomeus, Van den Propriëteyten der Dinghen XIII, 28.
3 cum aridae (terrae) speciem mentiretur.
4 laetus, parum levata puppicula manu.
5 petra et ferro genito rogo.
6 et esurie desiccatum.
7 aldus (d.i.: visch).
8 Verum cum ignis acuta caliditas insensibilis piscis transacta pinguedine tandem in carnem sensibilem descendisset.
9 In plaats van: liep, naar het Lat. cucurrit.
10 ad lignum.
11 tutus de barcula lamentabiliter.
12 letaliter.
13 cute picta mentiebaris te portum.
14 Wijst deze term op een abl. absol.: te profugo, in het voorbeeld? Bij Gr. enkel: profugo, datief bij subvenisset.
15 Inc.: sekerkerlic.
16 quia tellus esse et non aliud videbaris.
17 An ignoras quod plura in sola sui apparentia, non in veritate fraudantur? — De vertaler (misschien een afschrijver?) heeft 'fraudantur' blijkbaar niet begrepen en op den klank af

door een meer gebruikelijk woord vervangen. Vgl. Bk. I, 25, aant. 20, Bk. II, 29, aant. 22.
18 Inc.: wesen.
19 Inc. dyn.
20 versaris: zie aanteekening 17!
21 perniciei castris undique obsessus.
22 cui te credas ac ubi stabilitus confidas prius ruminante diligentia videas et clara prudentiae circumspectione attendas.
23 tutum stabilitate perpetua.
24 aldus. Lat.: antequam suam accommodet ancoram, scrutator abyssi plumbata cordula quaerit tutissimum fundamentum. Lees: gront (?).
25 amens ex toto.

9

1 ut tecum gaudeam.
2 At illa laeta laetanter ut secum laetaretur.
3 et qua (sc. luce) caetera perfruuntur, hac laetor.
4 (ni turberis).
5 vicinoque oculo, aestimativa praeclara.
6 Inc. edelre, Lat.: vana.
7 (ni fallor).
8 simile.
9 Unde fit ut in dolorem vertitur amor et jucunditas in moerorem.
10 postmodum.
11 Amatum siquidem rapit secum ubique gaudium et idem cum transierit, mox fines ejus occupat luctus (weggelaten in de vertaling).
12 tua dilectio. Zie Mnl. Wdb. V, 548, onder: liefte.
13 durabilis, invariabilis atque summa.
14 Nam cujus rei fixum est bonum, ejus sempiternum est gaudium, et cujus fruibilis natura est et fruitionis bonitas summa, et illius est laetitia secura atque plena.
15 cameliontis contuitum.
16 vilescimus.
17 Ook in het Latijn onbegrijpelijk: Claude aurum, pone desuper lutum et de caetero tepescit aurum. Quibus dictis vale superaddens recessit. Vgl. Boec II, cap. 21, aant. 24.

10

1 ibi sunt multa falsa. Zie inhoudsopgave. Vgl. Bk. II, 6, fol. 40 v.
2 tam cunctis gratissima.
3 aldus.
4 dulcedine.
5 novitatem.
6 longe magis sapidior vita est et.
7 Latijn omslachtiger.
8 Inc.: di.
9 in minimis exordiis.
10 continetur (Mnl. Wdb. III, 637).
11 deflues in majora paulatim. Jes. Syrach XIX, vs. 1.
12 Spr. XIX, vs. 20. Lat.: in proverbio.
13 in hoc ipso.
14 satis gratia naturae est meorum (niet duidelijk).
15 facti sunt. Vgl. Jerem. IX, 23; 1 Kor. I, 271; Spr. III, 5.
16 multiplicati.
17 aldus.
18 ut plurimum docet. — doer een ander: per alienum.
19 aldus.
20 Spr. I, vs. 5.
21 Inc.: den; Lat.: sapientis, prudentis, scientis, experti, amici, fidelis etc.
22 Als het geen druk-(schrijf?)fout is voor 'getrouwen' (ook het voorafgaande woord eindigt op -den) is het een verleden deelwoord van 'trouwen' of 'getrouwen'. Van 'trouwen' echter getuigt het Mnl. Wdb. (VIII, 742) dat het in de beteekenis 'vertrouwen' uitsluitend, en nog zelden, in het Oostmnl. voorkomt, misschien alleen als germanisme; 'getrouwen' regeert den datief van den persoon, zie Stoett, Syntaxis[3] § 180, VII, en Mnl. Wdb. II, 1761/2.
23 Quibus dictis et digestis provida callidam eruditam vale dicto dimisit.

11

1 frater.
2 in faucibus.
3 Et propter hoc, quanto diligentius edulium masticamus, tanto amplius totius rei saporem percipimus et judicialem gustum vehementius delectamus.
4 Van hier af tot I, 16*a* meegedeeld naar het handschrift.
5 ars illa.
6 Met latere hand in de marge: Jesu-Syrah (zie boven, blz. XLIV).
7 subtili medicamine.

Voor den vorm eercaut vgl. Mnl. Wdb. op edercauwen en wedercauwen, Franck-Van Wijk op herkauwen, Boekenoogen op neerkauwen, Ndl. Wdb. op eerkauwen.

8 et tam carissimum concessum est illi meditationis bonum.

9 Nonne ut his salubriter in agendis utatur? Unde praemeditationis masticatio semper praeponenda est in cunctis humanis actibus, si sapientia gubernantur, ut universa digestiora et puriora consequantur.

10 hs.: als, Lat.: ut finale (verbetering van Verdam).

11 membris, hs. leuen (verbetering van Verdam).

12 Met latere hand in de marge: Aristoteles.

13 et fit sanguis.

14 Zwakke vormen van sceiden vooral in Brab.-Holl. dial. Zie Van Helten § 182; Franck² § 168.

15 per urinam.

16 in generatione.

17 et substantia vitae.

18 accedit ad animam, nisi cum quater mundificatus sit omnis cibus. Tu quidem ergo etc.

19 In de marge met latere hand: H. Schrt.

20 erubescens.

12

1 ordinata gravitate.

2 Het Latijn heeft bijzin met cum.

3 qui me condidit.

4 quo sub onere magis ac commoda cernor ordinata gravitate.

5 quod perditio derivetur a pede cito? Een onvertaalbare Latijnsche woordspeling (een argument dat de oorspr. tekst niet Grieksch geweest is!).

6 Lat. salubriter, hs. salichste inc. salichlic. Verdam: salich.

7 porrigendus.

8 implicati sensibus.

9 perspicaciores: actief. Zie Mnl. Wdb. op dorelichtich. In deze beteekenis van elders niet bekend. Lees: doersichtiger? Inc. voersichtigher.

10 attingit. Zie Mnl. Wdb. VI, 1003: raken intr. 2 = reiken tot een bepaald punt.

11 disponit.

12 Geheel dezelfde niet alledaagsche woorden worden in Dat Orloy der Ewigher Wijsheit van Suso toegepast op de „bruut" die den „discipel" in een visioen verschijnt: Si gereecte van den eynde toten eynde starckeleec ende disponeerde alle dinc zoeteleec. „De Dietse Vertaling van Suso's Horologium Aeternae Sapientiae" door Dr. A. G. M. van de Wijnperssе (Zuster Hildegarde), Wolters, 1926, blz. 128. Zie Wijsheid van Salomo VIII, vs. 1.

13 lucerna prudentiae.

14 directum.

15 amotis deviis velocius summopere praesentamur.

16 Nonne mutari . . . non videtur et.

17 Repentinum sagax natura non patitur, et quae subito ingruunt plus confusa mente subvertunt.

18 dissolvitur.

19 ordinato gressu . . . . grues incedunt.

20 saepe lapsu confunderis.

21 Hoe komt de schrijver hieraan?

13

1 d.i.: gesluierd.

2 horam vespertinam.

3 levitate cordis.

4 quantocius verbi dolum percipiens.

5 piis.

6 insensatae, nimis credulae.

7 „duusternissen": de zwarte raaf, „sonden": de looze vos.

8 Een kras voorbeeld van de verwarring der tweede personen enkel- en meervoud. Inc.: so en hebstu. Alberdingk Thijm verandert 'dit' in 'du'.

9 cum amore et odio linguae libra fallacis siquidem affectionis pondere in obliquitatem trahatur.

10 sophista.

11 Ipsius igitur bonitati, hosti communi et invido credendum non est, quia cum oculus sit lividus etc.

12 hs.: faen. Lat.: nigrum infamiae.

13 Spr. X, 19.
Vgl. overigens Bk. I, 15, noot 25.

14 Verdam brengt deze plaats bij slaen I B 20 (Wdb. VII, 1212) = rekenen, achten, schatten, berekenen. M.i. hoort zij bij slaen I, B, 6 (Wdb. VII, 1207) = bewerken, smeden, Lat. cudere. Dat er een woord, muntbijv., zou zijn uitgevallen, zooals J. A. Alberdingk Thijm oppert (D.W. VI, blz. 194, noot 7) is niet noodig.

15 hs.: voerwaer, Lat.: falsa pro veris cudit.
16 huc se facilius divertit.
17 libenter expandit.
18 auditus nequaquam sapientis impenditur.
19 leve namque verbum, ut res captetur, quantocius mittitur.
20 Quid tandem nisi quod nulli etc.
21 aestimamus.
22 d.w.z.: te groote (Latijnsch gebruik van den comparativus).
23 Ad hoc autem est eloquium ponderandum, quoniam etc.
24 et hoc dumtaxat conveniens est.
25 ex circumstantia facti.
26 depositata feritate.
27 et totaliter veritas a circumstantiis ipsis dissentit.
28 hs.: ondersteken, Lat. inquirenda; Inc.: ondersoeken.
29 et periculosum citius post levem credulitatem moveri.

14

1 quasi compatiens.
2 quando tu solutus beata libertate vagaberis ac quiete tam lassus refocillaberis otiosus?
3 membrorum societas.
4 Namque vagatio est alienatio quaedam mentis et etc.
5 otiosus hoort niet bij David, maar bij animus.
6 et in Albagia (? andere hss.: flumine) velocius repentinus ingruit motus.
7 non quiescit sapiens, solum imo possidet eum secura quies.
8 principium sensuum.
9 aldus. Lat.: retrogradatio perficientiae.
10 carnis desidiam (andere hss.: desideria).
11 Spr. X, vs. 4.
12 Exodus XVI, vss. 22—29.
Gr.: otio sabbatis ante Ysrahel, lees met Corderius e.a.: sabbatisante.
13 Inc.: vervuylt, Lat.: putrescit.
14 aldus. Hollandsch dialect, zie Boekenoogen.
15 ligatis nubecula sensibus requiesco.

15

1 Zie de inhoudsopgave.
2 descendit.
3 liberalis.
4 pro bestialitatis cauda.
5 ob munus inflata.
6 ut appareat.
7 aut prudentia venderes beneficentia seu donares. Het object is weggelaten; Verdam verandert soutste in: soutse (niet noodig of waarschijnlijk).
8 illa garrula.
9 cui nihil ordinate actum est perditum, et quidquid aptum est carum.
10 Spr. X, vs. 20.
11 eo quod carissima sit, namque quod diu rectum tenetur, difficilius obligatur. Eerste gedeelte hiervan niet begrepen door den vertaler.
12 aldus.
13 mentis conceptus.
14 interdum.
15 divinae veritatis tuba.
16 Exodus XX, vs. 1.
17 labiorum janua.
18 et arteria aspera (= luchtpijp) propter hoc ostiolo(?) circumdatur.
19 si vox quidem verbum est et non sonus.
20 meditatione concipiatur.
21 Quinque vocales. Wordt reeds in de voorrede, van de uitgave der Duitsche vertaling te Basel van 1520, en sedert door zeer velen, ten onrechte aangehaald als bewijs dat de schrijver geen Grieksch kende, daar deze taal zeven klinkers heeft.
22 ad sensum.
23 instrumentum (zie Franck-Van Wijk op bereid: „Het voorvoegsel ge- ontbreekt vooral in Noordnederl., in fri.-frankische grensdiall."?)
24 Hosea VIII, vs. 7 (in geheel ander verband).
25 Spr. X, vs. 19, vgl. Bk. I, 13, noot 13.
26 indigestis prolatis, aut.
27 prophetis.

16

1 tenui. Verdam verklaart 'dun' hier als ‚schraal'; de bedoeling is echter niet: „spreek zacht", maar: „spreek weinig".
2 de longe.
3 ut granditate ventosa sic pusillanimem grex inimicus timeret.
4 a clamore cognoscerent.
5 = balken. Eén vb. in het Mnl. Wdb. uit Pass. W. (= loeien van den stier)

blaet = grootspraak is Westvlaamsch. Nndl. blaten zeer gewoon in Brabant, voor het geluid van allerlei dieren (Ndl. Wdb. II, 11, 1788/1789).
6 cordis virtutem.
7 Lees: hi.
8 verwicken, zie Mnl. Wdb. op wicken (IX, 2539), Franck-Van Wijk op wikken.
9 prudentialiter.
10 aldus. Hollandsche vorm. Zie de woordenboeken.
11 expertus.
12 In de marge met andere hand (Alberdingk Thijm?) in Gotische letters: drongen? Daaronder met potlood: evacuati (in het schrift van Alb. Th.). Van hier af tot Boek II, ca. 11 medegedeeld naar den incunabel.
13 a sapiente.
14 sine virtutis soliditate.
15 et obscurata ratione virtutis splendor fuscatur. Ex lumine namque rationis oritur virtus.
16 quod inanis apparentiae spreta voce rei granditate finitur.
17 Nimirum regularis coelestis motus est actus virtuosus, quamobrem grandi virtute sine sono completur.

17

1 Mnl. Wdb. II, 1330. Afl. van ghemate. Ts. v. Ndl. Taal- en Lk. VI, 39.
2 quae (sc. lux).
3 ‚der' ontbreekt in inc.
4 Inc.: verwec.
5 Zelfde onduidelijkheid in het Latijn: veritatis amicum.
6 Inc.: machticheit, Lat.: moderantia.
7 lees: make? De zin is niet begrepen, en toen verknoeid.
8 ne, cum aemulos injuste cudit prosperitas, juste formet eos prosperitatis immoderata perversitas.
9 in fortunae cella.
10 = angel. Niet in het Mnl. Wdb. In dezelfde beteekenis heeft het Wdb. wèl: prikel. Ook hier te lezen: prijkel? Weinig vbb. met enkele k. Zie Franck-Van Wijk op prik. Lat.: aculeum. Vgl. Bonum universale de apibus, I, 4: Rex apum nullum habet aculeum, majestate tantum armatus.
11 intendamus.
12 tranquillitatis sereno circumspectus moderantiae medio.
13 immoderata; inc.: onghemachtighe.
14 Lat.: confundit; Inc.: beschaem.
15 Inc.: machticheit. in temperamento. De juiste vertaling is hier dus ook niet „maticheit", al staat dat woord er dichter bij, maar „matiging" (dat niet in Mnl. Wdb. staat).
16 moderatissime properantes. Petit: prosperantes (beter).
17 servari.
18 aldus.
19 transeamus per bona temporalia, ut non amittamus aeterna. Bij het vertalen een regel uit het Latijn overgeslagen?
20 = iemand, men Synt. § 88.
21 Lat.: alterum, of: alteri (bij: firmamento littorum), wordt ook wel weggelaten. — Hoe men dezen raad wel moet opvolgen?
22 oever heeft alle drie de geslachten gehad. Vgl.: das Ufer.
23 Lat. quis. Zie den vorigen zin.
24 si fundamentum ejus in profundioribus magis viget.
25 sapientis.
26 De zin is in het Latijn anders gebouwd: Quemadmodum igitur coelestis serenitas . . . sic sapientis prosperitas esse debet moderatior quanto major.
27 marcurius was trouwens niet aan het woord.

18

1 Aesopus, La Fontaine II, 11.
2 curiali.
3 tantillum caudulae derisit (Inc.: belachten).
4 dissimulatione vultum tendit in passus, ex illato a vulpe vulnere tamen menti cedit pectus passum (klankspeling?)
5 gnarus eventus.
6 derisionis memor risu subsannationis respondit.
7 d.i.: die-stu = die du.
8 Et superaddens inquit: „Vulpes etc".
9 prudentia.
10 In het Latijn geen vraagzin.
11 natura.
12 unaquaeque res.
13 virtutis.
14 Inc.: stedekijns, Lat.: lapides. Waar-

schijnlijk heeft de schrijver het oog op steenen als iacinctus, celidonius, albeston, calcedonius, hyena, magnes, sardonix, saphier, waaraan men tooverachtige of geneeskrachtige werkingen toeschreef (zie bv. het 16e Boek van Bartholomeus „Van den Eygentschappen der Dinghen", Nat. Bloeme XIII).

15 infestissimus, „lastig".
16 unus.
17 Agitur hic (sc. honor) namque de prudentia.
18 Graesse begint hier een nieuwen zin, waarin justitia, magnanimitas, temperantia onderwerp worden, Petit, (beter), laat ze als Ablat. nog afhangen van ‚de'.
19 Graesse: non amplius. P. beter: et amplius.
20 honore praevenit.
21 Inc.: na wt, Lat.: lege.

19

1 intimus.
2 Vgl. Nat. Bl. II, 1765: eghel heet ment (*erinaceus*) in dietscher tale, in vlaemsche een heerts.
3 qui (P. cui) si mollis spina adhaeserit pungit.
4 Inc.: besterft, Lat.: qui vere diligit, in ludis corripit.
5 Inc.: in ruste. Lat. intima.
6 dilectio; Kil: liefste/beliefte, placitum. Zie Mnl. Wdb. op: liefte (vgl. Bk. II, 3).
7 Nonne spina de radice maledictionis processit? ‚niet' ontbreekt in inc.
8 virtute. — Wat met „medecijnlike hulpe" hier bedoeld wordt? Nog iets anders dan de wijze onderrichting waarvan in deze parabel sprake is? Otto Keller, „Die Antike Tierwelt" (Leipzig 1909), dl. I, blzz. 18—20, noemt vele manieren waarop de ouden den egel nuttig gebruikten: bij de lakenbereiding (Plinius), om slangen te dooden, in de Myceensche periode zelfs om helmen van egelsvel te maken; tegenwoordig eten de Zigeuners graag het vleesch (vgl. Cyr. Bk. II, ca. 19); in de geneeskunst werd alleen het verbrande vel aanbevolen tegen haarziekte door Grieksche artsen, zijn vleesch door Maerlant, Nat., Bl. II., 1791/7.
9 ? Lat.: subjectae substantiae.
10 soet ontbreekt in den inc. (aan het eind van den regel). Lat. dulcescit.
11 quasi.
12 quod se quidem odiat (aldus!) diligendo. Vgl. 2 Sam. XII, vs. 21(?). Beteekent ‚ende' hier: ook, zelfs? Vgl. Stoett, Synt³. § 294.
13 fictus.
14 Lat.: placet, inc. ghehaet.
15 sardonicum. Van den steen sardonix vertelt Bartholomeus daarentegen dat hij „verdrijft oncuusheyt ende maect sinen dragher oetmoedich ende scamel". Nat. Bl. XII, 1057.
16 Vgl. Nat. Bl. VII, 153 vlgg.; Plinius, Nat. Hist. VIII, cap. XXI, § 33. De basiliscus, de gevaarlijkste aller slangen, ontstaat wanneer een ei door een achtjarigen haan gelegd, in de hondsdagen door een pad of slang wordt uitgebroed. Zie Cyr. II, 19. Het monster kan slechts gedood worden als men hem een spiegel voorhoudt. Twee afbeeldingen geeft Othenio Abel: „Die vorweltlichen Tiere in Märchen, Sage und Aberglaube", Karlsruhe i. Baden 1923, Tafel V. — Vgl. Bk. II, 21. Barthol. XII, 17.
17 ore blando.
18 caudae venenosum aculeum magis figit. Lees: mit sijn stert(?).
19 syrena.
20 maelrye (= maelgerie, maillerie, vgl. Ndl. malie, Kil. maelie, orbiculus, fibula, hamus, anulus), kleine voorwerpen van ijzer of staal „scharen, sloten ende diergelike", hier: jachttuig? Zie Mnl. Wdb. IV, 977. Op waters gaen: vgl. in rivieren varen (Ofra. aller en riviere) = op moerasvogels jagen. Mnl. Wdb. VI, 1471/2!
21 De zin is waarschijnlijk ingevoegd omdat het woord maelrye in den volgenden zin (in andere beteekenis!) voorkwam.
22 sensatus.
23 picta vipera. maelrie beteekent dus blijkbaar: teekening van de huid, bij malen 2de artikel (Wdb. IV 1061), vgl. Kil. maelerye, maelsel j. pictura, dat het Mnl. Wdb. aanhaalt (IV, 1064/5) bij een verondersteld malerie = schilderwerk, dat in het Mnl. niet gevonden was. Zie echter beneden, de Woordenlijst.

24 quibus et superaddens inquit.
25 fructum condit castanea medullatum.
26 Postquam es.
27 speciali amicitia.
28 Inc.: alleen.
29 Inc.: di alleen en nyment, di. Lat.: qui non omnes diligit.
30 Lat.: et qui. 'die' ontbreekt in inc.
31 ‚Sijn' ontbreekt.
32 Inc.: vren, Lat.: ignibus.
33 quidem.
34 bullit.
35 ? Lat. fallit = veroorzaakt een roes?
36 latet turbulentum in faece.
37 Huic amicus stultorum efficietur similis.

20

1 talia cogitantem.
2 tanta meditatione.
3 Pred. I, vs. 15: Vulgaat: stultorum infinitus est numerus.
4 quippe cogitatus.
5 Inc.: thoot, Lat. demonstrat.
6 Secretum mecum (l. meum?) mihi, quia cor meum mihi.
7 quandoque.
8 aut,.... aut. want.... wenich, Lat. electissima enim pauca (als vr. enkv. opgevat?)
9 et gelosinum.
10 frangitur.
11 nec a subtilissimo *caloris* aculeo pertransitur; Inc.: des herten.
12 mittit.
13 d.i.: rocgens = vliezen, Lat.: sub septem tunicarum hemispheriis (voor het netvlies bevinden zich inderdaad vijf lagen van den oogrok en twee lagen van het vaatvlies).
14 Inc.: besetten.
15 quia.
16 et apertum pectus habentes et.
17 levi aura.
lutslaghen, niet in het Mnl. Wdb., kan zijn het meervoud van: lutslach, nomen actionis van lut (luud, geluyd) slaen, fri. lut slaen (Mnl. Wdb. VII, 1213, slaen I, B, 24), òf werkwoord: lutslaghen, vgl.: „dit geluyt slaget of roepet blijdeliken onse heere Jhesus Christus", Hofken v. Dev. 11 r, geciteerd Mnl. Wdb. VII, 1226.

21

1 Patientiae magnanimitas vallet te (of: valet).
2 Bij Graesse: hic, dat slaat op lapis. (de parabel heet dan ook: De grano frumenti et lapide). Beter is de tekst in Inc. 58 Amsterdam U.B.: „.... pullulasset, de hoc quod crescebat iuxta ipsum miratum lilium ita ferur ei dixisse. etc."
3 d.i.: beghin.
4 aut.
5 Het overbekende verhaal van den phoenix, die zichzelf verbrandt en verjongduit zijn asch herrijst, is waarschijnlijk door den Physiologus in dezen vorm zoo verbreid. Zie Lauchert blzz. 10—12 en 237/8.
6 et cinamomi aromatica species trita fortissime plus inflammat.
7 namque.
8 Lat.: dracontidis, d.i. de kostelijke steen in den kop van den draak. Vgl. Bk. II, 19 en Nat. Bl. VI 369—372. Naar de lezing in den tekst van Verwijs' uitgave van Nat. Bl. citeert het Mnl. Wdb.: „In sijn *hol* draecht hi over een Draguncia den dieren steen, Maer hi nes altoes niewer toe goet, Ensi datmen hem levende uutdoet". Verwijs echter wil met de variant lezen: In sijn *hovet* (N. R. De *cerebro* ejus... draguncia lapis exciditur). — „huus" voor huses: van zijn geslacht? vgl. Kolthoff: „Het substantivum enz.", § 6.
9 si teratur, zie Mnl. Wdb. VII, 923.
10 aldus.
11 triumphativa ratio. ‚verwinlijc' in actieve beteekenis wordt Mnl. Wdb. IX 354 alleen vermeld uit Voc. Cop.: verwinleke, gloriosus. Kil. kent het alleen passief.
12 grates agit aequanimiter tolerando fortissime.
13 Inc.: gesciet, Lat. ordinatum.
14 perversum turpiter (dus niet: wel) ordinatum decorat. De zin is blijkbaar niet begrepen door den vertaler, of bij den druk in de war geraakt.
15 Vanwaar deze toevoeging?
16 virtutis fortitudine.
17 sed mirabiliter triumphando passus convictus convincit, quia bonum suum inamissibiliter virtute salva possidet.
18 Ook van dezen zin is de weergave de krachten van vertaler of incunabeldrukker te boven gegaan.

19 Idem. Lat.: In malis non vinci victoria est virtutis.
20 suum verum.
21 consistit.
22 bekende tautologie (zie 3 regels verder).
23 De ingevoegde zin verslapt hier den stijl van het betoog aanmerkelijk.
24 Inc.: al (virtute salva).
25 ‚en' — overtollig — in den inc. ingevoegd.
26 Inc.: berouwen. privatio: berooven.
27 afflictio.
28 Nonne sanctus Job virtute dives temporalium non est depauperatus inopia. Job I.
29 Gen. XXXIX.
30 Tob. II, vs. 13.
31 Aldus!
32 confundit.
33 quia in miseria magnanimitatis si tantum clypeus affuit, passus victor semper mansit.
34 Bij welke gelegenheid?
35 Quisquis.
36 2 Korinth. XII, vs. 9.
37 Niet begrepen: quia in infirmitate virtus non solum perficitur, imo veneno conditur (= wordt gekruid).
38 Niet begrepen. Lat.: Anthicon lignum. In: Vocabularius optimus Gemma vocabulorum merito dictus, Deventer 1498: „anticon est genus ligni incombustibilis, vel est lignum paradisi een onuerbarnlick holt". Waarschijnlijk heeft de vertaler geschreven: out hout. (Petit: Antiquum lignum).
39 electum aurum, Inc.: hout.
40 in camino rutilat approbatum.
41 Niet begrepen. Lat.: et in ea (sc. adversitate) sapiens magnanimitate munitus aut quidem corrigitur, aut medicamine praeservatur, aut coronatur examine.
42 conticuit. 'heeftet ghesweghen' is een Latijnsche constructie.

22

1 et meum morem.
2 Inc.: verwinnen; Lat. vince.
3 Inc.: of laet, Lat. depone.
4 amica membrorum compagine subsistis.
5 humorum.
6 regula.
7 Lat. bij Petit: Quippe non emis viuificum motum celi, lumen conservantium (l.: conservativum) solis, flatum aeris, non exuberantis impetum fluminis quibus viuis. De tekst van Graesse wijkt af en is onbegrijpelijk. Inc.: behoudende dat licht.
8 Inc.: al te, Lat. omnia.
9 planatum aurum politura rutilantius micat; plaenlijcken dus in eigenlijken zin: glad.
10 lux sapientiae.
11 zelfstandig gebruikt, Lat. sapiens.
12 mala.
13 Inc.: verstroinghe, Lat.: offensam.
14 grootheden: magnanimitas.
15 magnificentia sui cordis.
16 d.i.: volstandicheit. constantia.
17 Gr.: et idcirco deuicto et passo victor compatitur; het Mnl. gaat terug op: et passus, wat ook Petit heeft.
18 De constructie is niet begrepen: victoria en virtus staan als bijstellingen bij ira.
19 igneum ut sulphur (= als brandende zwavel).
20 opportune.
21 Lat. hoc.
22 digestum ut aurum.
23 Iracundus.

23

1 post vulnera.
2 evolutis temporibus.
3 Inc.: bosen, Lat. callidam.
4 vitali pace.
5 pacis foedere cuncta manent tranquillitate viventia et vigent, ejusque lege ac ordine civilia florent, commune pacis est bonum. De vertaling is wat onhandig.
6 Inc.: slechis.
7 si sophistica est.
8 perdibilius. Deze actieve beteekenis van 'verloren' vinden we in het Mnl. Wdb. niet terug.
9 Zeldzame (Mnl. Wdb. VIII, 562) bijvorm van ‚toren'; vgl. Kolthoff „Het substantivum enz." blz. 75/6.
10 mittit, Inc.: senden.
11 quae inferenda (lees: -dam) serpit ad poenam.
12 Inc.: meer ic hope, Lat.: sed recurro.
13 rimor saevum pectus absconditum.
14 vera.
Syrah (zie boven, blz. XXXIV).
15 Lat. alleen: offensae; inc. wederstoerns.

vera en ficta, het derde adjectief bij pax: infirma (sc. pax) oblitae interdum injuriae recordatur.
17 quia tenax injuria, levis ira, expectata vindicta, tarda clementia.
18 Inc.: verlanch. Lat. tarda.
19 offenderant.

24

1 onager.
2 lividus. — Van den onager vertelt de Physiologus (No. 9, Lauchert blzz. 13/4 en 239/40), dat hij zijn mannelijke jongen uit naijver bij de geboorte castreert. Dat hij het licht haat maakt Cyrillus op uit zijn nijdigen aard (Bk. II, 29): hij ,,kan de zon niet in het water zien schijnen".
3 aldus.
4 accendibilis. Het Mnl. Wdb. heeft antstelijc niet, wel antsel = ande = wraak, wrok, afl. van anden. Misschien moeten we hier dus lezen: *antsellijc (óók niet in het Wdb. opgegeven) = wraakgierig, -zuchtig, of in 'ontstekelijc' veranderen (naar Lat. accendibilis). ‚anden' en ‚antsel' worden niet uit Holl. mss. aangehaald.
5 ream. Voor het onpersoonlijk gebruik van letten vgl. Mnl. Wdb. IV, 419, waar uit Cyr. fol. 46 r een vb. wordt aangehaald. (= hinderen, deren: ,,lettet di inder herten"), en uit hedendaagsche hollandsche tongvallen de uitdrukking: ,,het let mij aan (een lichaamsdeel)". Vgl. Ndl. Wdb. VIII, I, 1634: ,,het let iemand aan (en derg.) verouderd; het let u daar (= dat is uw zwakke punt)", vbb. van Hooft, Camphuysen, Krul, Van der Vliet (een Rotterdammer uit de 18e eeuw).
6 tale quid.
7 attemptare.
8 dimisso.
9 aurea penna.
10 et pompa effunderis.
11 pompam et pennam. Als hendiadys opgevat. pomperie = pompe, laatmnl. woord (zie Mnl. Wdb. VI, 550).
12 poenitentem.
13 damnationis aut criminis.
14 asino multum se praebenti.
15 confunderer.
16 secum haec allecta precibus duxit animalia. De vertaler heeft (ten onrechte?) allecta verbonden met vulpes i.pl.v. met haec animalia. Andere hss. hebben i.pl.v. haec animalia ,,hos".
17 pantheram videlicet.
18 Physiologus 16, zie Lauchert blzz. 19 en 248; Bartholomeus XVIII, ca. 76; Nat. Bl. II, 3219; Reyn. II, 5463/5.
19 Lat. crusimimus, crusininus of iets van dien aard, arusinus, arminius (Corder), wordt weggelaten in een Berlijnsch hs. Welk dier bedoeld wordt weet blijkbaar de Mnl. vertaler ook niet, aangezien hij er ter ,,verduidelijking" bijvoegt: *een dier gheheten*. Voigt blz. 143, noot, merkt op dat de acht afgewezen dieren achtereenvolgens een tegenstelling met de acht aangenomen tochtgenooten vormen, terwijl vier paren ook in afzonderlijke fabels optreden: wilde ezel en aap in Bk. II, 29, beer en lam in I, 22, pauw en egel in II, 21, wolf en os in I, 14 en III, 16. De consurmus moet dus tegenover het varken staan, en wel de reinheid vertegenwoordigen t.o. de ,,leelicheit" van het varken. In Bk. IV, 1 wordt aan het varken juist zijn vuilheid verweten door de kat, is dus ook hier de kat aangeduid? Perzich (1844) vertaalt: die Katze. Voigt ziet er een gedresseerden jachthond in (terwijl de canis die afgewezen wordt een onedel soort zou zijn), op grond van een vertaling in een Münchensch hs. van 1430 (Cgm. 254): ein edels prackchen welfel, das sich vor unflat huetat; ook in de oudste Duitsche drukken ,,Das Buch der Natürlichen weiszheit", 1490: ein edels pracken wölflin, en ,,Spiegel der wyszheit", 1520: ein edeln birszbracken. Deze eenstemmigheid is wel opvallend, daar uit het verhaal de beteekenis jachthond niet valt af te leiden.
20 hilariter.
21 Inc.: vergaderinche.
22 recte judicasti.
23 cum quibus conversatur et prosperatur.
24 zelatore justitiae.
25 amicitiae fideli cultore.

25

1 compositus.

2 debuisti.
3 Inc.: dattu: Lat. si visus instruit.
4 attenderes.
5 cartilagine; kerstel niet in Mnl. Wdb. noch bij Kiliaen.
Lees: kertel. Zie Woordenlijst.
6 digne.
7 nolenti (volenti) quidem.
8 spargente radio praesentetur.
9 repudiationis januam.
10 Inc.: werten, Lat. pupillae.
11 effrenatus auditus.
12 directe.
13 aperta semita stillat auri pectoris rivus. „Het woord komt uit hethart en gaat tot het hart"?
14 nisi quod licet.
15 nisi quod decet.
16 aldus; l. regierres? Lat. gubernantis.
17 animae prudenti subjectis.
18 Mnl. Wdb. V, 640. Uit -eertlijk.
19 gravis = ernstig.
20 status collectus(!) Op den klank af „vertaald". (Vgl. Bk. I, 8 noot 17). Bedoeld zal wel zijn: „de houding ingetogen".
21 habitus aptus.
22 relucescere.
23 Inc.: hoerender: Lat. cornu sapientiae
24 Inc.: aensicht moet weesen enz., luminosum glorificavit tantum Mosaicum vultum. Vgl. Bk. II, 11 en 21.
25 Igitur quia: aangezien.
26 tibi non addidi ianuam. Inc.: en hebdi gheen door gheuer.
27 nec tamen, cum necesse fuerit, opportuna quidem auditui non (overtollig) deest arte rationis clausura. Inc.: soe en gheeft enz. Negatie in navolging van het Latijn.
28 Bedoeld wordt: ghehoert.

26

1 gelosia. Vgl. Nat. Bl. XII,609—613: Gelosia blijft ewelike cout.
2 asbeston, Petit abeston; Bartholomeus XVI, 11 albeston.
3 mirabiliter disceptare.
4 quippe cum adamantina non sine paritate virtutis fortitudine gaudeam, plus tamen excedo.
5 ni fallor.
6 contrariae immutabilitatis.
7 continue cresco et decresco.
8 probatus.
9 non immerito. Inc.: mym redenen.
10 Lees: des redens, of der reden?
11 cum contrariorum habituale sit praestantius.
12 igitur enim.
13 sc.: te worden, Lat. converti.
14 Onzin. Lat.: nihil est esse. Nam secundum non esse est.
15 Lat. anders: nunquam promoveri ad melius obstinatiae dura nequitia est, nec unquam in deterius converti constantia sapientiae. Attamen etc.
16 vesania.
17 lucis orbatus stabilitate. Slordig vertaald.
18 semper hinc inde.
19 omni.
20 Vgl. Nat. Bl. VI, 274/5.
21 Lat.: non audisti (i.pl.v. audistis), quod sagax vulpes semel responderit camelionti de adeptione coloris aurei glorianti.
22 umbralis est entitas.
23 Lat. verkeerdelijk: mobilitate (Gr. en Petit).
24 Inc. verwē deelbaerhedē.
25 Inc.: een paerlicheit of een formicheit.
26 vicissitudines.
27 ! Lat. aetates.
28 Sapor. Inc.: sotticheit.
29 Inc.: die.
30 sensum animae non delectant.

27

1 In deze parabel worden alle vier de hoofddeugden gepersonifiëerd in de vier boomen: wijsheid in den laurier, vaste ootmoedigheid in den oranje mildheid in den olijf, ingetogenheid in den palm. En opnieuw in de peroratie van den lauwerboom.
2 Inter.
3 arangium. Salverda de Grave: „De Franse woorden in het Nederlands", blz. 83, noemt dit woord: overgenomen na 1500.
4 velut.
5 Onzin. Lat.: non minus confusa quam livida.
6 querulam.
7 jam inutiles.
8 pruritum invidentiae.
9 Lees: mit lachen der lijds.? Lat.: rusi patientiae.
10 Tandem igitur.

11 ad veritatem.
12 frigiditate repulsa.
13 germinavi.
14 vice omnium.
15 viget.
16 modestiae.
17 Overtollig. Geen bijzin in het Latijn.
18 non mollescit.
19 Inc.: tsip, Lat. ratem.
20 Inc.: dueshden. Lat.: his virtutibus, quatuor anchoris.
21 Inc.: snijt, Lat. Petit elidit, Gr. eludit.
22 Hierachter in het Latijn: Explicit liber primus quadripartiti apologi Cyrilli episcopi contra imprudentiam.

BOEK II

1

1 Inc.: wijsheit, Lat.: latitudine.
2 hac modicitate punctali.
3 corporis mundialis.
4 totum.
5 circa me.
6 vitalis allatio; Mnl. Wdb. I, 390, ambacht 6) = dienst, werk, verrichting.
7 quoniam.
8 qui pervius es. In den inc. ontbreekt „die".
9 Inc.: me (-talen of -tallen is weggevallen). Lat. metallis.
10 Inc.: leuengiher, Lat. vita viventium.
11 diversorum bonorum plenissimis uberibus.
12 ut vitae locus, quietis situs et salutis portus.
13 gratis omnibus sum parata.
14 Inc.: beroepstu, Lat.: privas.
15 Inc.: snete, Lat. dulci (lees: soete of suete).
16 d.i.: lichte, Lat. lumine.
17 nunc coruscationum vociferas emittis sagittas.
18 ventorum hoc (acc.) pondere vellis.
19 procellarum turbine.
20 Inc.: mijnre donckerder cleyncheit.
21 quam sublimitatis superbae perspicuitas procellosa.

2

1 superbire incipientes inflantur.
2 intumuit et.
3 grossitie gauderet.
4 aldus, drukfout voor: en̄= ende?
5 Inc.: bi minnen of wt wesen, Lat. per meam absentiam.
6 una cum requie.
7 Lat. enkelvoud.
8 Inc.: leuen makende, Lat. vivificabam. — Het zelfde werkwoord in Bk. I, 20 en 22.
9 Lat. alle werkw. in het imperfectum.
10 ventosissime.
11 Lat. Petit: tantum, Gr.: tamen. Inc.: slecht.
12 perditio.
13 putredo.
14 impraegnata, zie Mnl. Wdb. II, 2163: grof 2) = zwanger, terwijl de andere keeren grof de vertaling was van grossus.
15 rupturam parturies.
16 in altum.
17 d.w.z.: apostemen = gezwellen. Lees: abstoenen (Mnl. Handwoordenboek).
18 extensus disjungitur.
19 Inc.: schijsel, Lat. apparentia.
20 undique sparsus = aan alle kanten opgezet.
21 vacuatur.
22 nubes aperit.
23 et nervos letifero spasmo trahit.
24 exaltationis corruptiferae flammam.
25 inflatam reliquit.

3

1 interna ardentia.
2 Aldus. Sic quidem coepit et dignificare se maximis dicens.
3 cornuto.
4 facie sub barbata.
5 stans et ipse in fonte.
6 mox de fatuoso capite.
7 Ut quid te dignificas maximis et magni pendis miseriam tuam?
8 quanti es (slordig vertaald).
9 magni, cum sis parvi.
10 majora — maxima.
11 insufficientem mox.
12 parvi.
13 Inc.: vrede, Lat timorem.
14 et haec.
15 mensuras.
16 igitur.
17 non uni.
18 de bonis.
19 fide roboratum verbum. Vgl. 2 Kor. III, vs. 1.
20 motus linguae.

21 major es.
22 crede mihi, crede mihi.
23 Vgl. Rom. I, vs. 22 en Spr. III, vs. 5. Lux quidem luce confunditur et altitudo altitudine curvatur.
24 Inc.: hoechste, Lat.: et cunctis inferior luna super omnia decoratur. Vgl. Bk. II, 7.
25 et ubi ex te ipso dejectio magna, ibi ex virtute dignificatio maxima.

4

1 pedis officio.
2 Inc.: enen op.
3 cumque anhelationis impetu pararet se mittere.
4 Inc.: voghelen, Lat.: penna.
5 altis et lucidis perfrui.
6 colis.
7 totum se confregit.
8 pede tuto.
9 gnara rei, Petit: ignara.
10 non utili.
11 et vanitatis volatus tibi veritatis abstulit gressum.
12 Inc.: versmaeste, Lat.: amisisti tuum ausum praesumtuando non proprium.
13 extendit (uitgerekt is?) Vgl.: wt gherecht (extensus, Bk. II, 2), naast: het recte syn start (extensa cauda Bk. II, 20).
14 ac intus, cum foris inflaverit, inanivit.
15 se confundit et immoderatissime dilatatum vitali perdito spiritu cor semetipsum exstinguit.
16 altius — foedius.
17 sine modo.
18 submergitur.
19 Het verband met de moraal der fabel zal wel zijn: ga dus ook gij niet noodeloos tot uitersten over.
20 Onduidelijk. Lat.: Tuae igitur valetudinis fines age(?), anderen: Mensuram validitatis cape. Of de Mnl. zin op een derde lezing teruggaat of door den vertaler is ingevoegd, weet ik niet.
21 et illud bibe quod possis digerere.
22 beurt, optilt.
23 Inc.: dincken, Lat.: si bibatur vinum.
24 secedens.

5

1 loricatus.
2 misit hinnitum.
3 secus (= dichtbij).
4 quoniam dirae transibunt te sagittae et lanceae.
5 nudus et mollis.
6 sequitur: meegaat.
7 tam malis humiliatum.
8 Vere te, carissime, dextrarius (= strijdros, Fra. destrier) genuit, postquam bulliente pectore superbiae audaciae gloria vitam cum sanguine perdidisti. Nimirum bene scripsit Aristoteles. Inc.: ende seide waerachtelijc. O enz. Door de bekorting sluiten de zinnen slecht aan.
9 l.: verwoedt? Lat.: inde furit ebria Gallia.
10 insana.
11 d.w.z.: om dat dat (d.i.: opdat het).
12 d.w.z.: heeftet.
13 Inc.: verenicet = moderatrix natura vallavit.
14 jecore.
15 mitigatoriis his.
16 Maerl., Nat. Bl. II, 2597.
17 timidus.
18 Bij Graesse (niet bij Petit) volgt hierachter: Gallia bullus (blz. 292 geciteerd als bulbus), waarvan de beteekenis mij ontgaat.
19 virtuteque collecta per fortius amplius.
20 aldus.
21 Inc.: t'.

6

1 consiliarius.
2 o carissima.
3 Inc.: voer (Mnl. Wdb. IX, 1168). Lat.: de cetero; lees: voer aen? zie Bk. III, 9, noot 21.
4 purpuratum.
5 quasi princeps alter.
6 venit ad solium et salutato sophistico rege ministra provida ironice flagitavit mandatum.
7 consulo sane (! adverbium).
8 vanae similitudinis sitibunda.
9 inde projecta est caninis dentibus laceranda.
10 sapientum.
11 Vgl. Bk. I, 10.
12 vexatio.
13 ut quid caeteris animalibus Adae naturae subjectis tu sola jugum commune fugiens eidem parificari conaris?

14 Over dit gebruik van ‚die' vgl. Stoett, Syntaxis[3] § 45.
15 figuraliter.
16 tamen quia.
17 pervertitur.
18 hinc tua forma fore deformior invenitur.
19 quid enim bertina (of: belluina) facie turpius? De lezing belluina levert geen moeilijkheden op, de bedoeling is dan: een beestensnoet. Het woord bertina heb ik in geen woordenboek gevonden, maar het zal een afleiding moeten zijn van berta, dat ook voorkomt in Bk. III, 12, fol. 61 r: bene conveniant jocus et berta, eveneens in verband met een aap gebezigd. De Mnl. vertaler heeft in berta blijkbaar een woord voor aap gezien, zonder dit recht aan te durven: evenals op deze plaats laat hij in III, 12 berta staan, in den verhaspelden vorm baergen (baertgen), dien de incunabel in III, 12 opruimt. In Bk. II, 20, fol. 39 v. echter vertaalt hij vetula door ‚dat oude beertgen' (Inc.: die apinne). Inderdaad heeft het Italiaansch van berta de afleiding bertuccia = aap-(je). In Meyer-Lübke: Romanisches Etymologisches Wörterbuch[2], 1052, wordt opgegeven: „Berta: Eigenname, ital. berta = „Ramme" (= stootblok, heipaal, vgl. Ndl. juffer), Rammbock, Fopperei, Scherz, Elster. Ablt. bertuccia, Affe". In Bk. III, 12 nu, de eenige plaats in Cyrillus waar het zelfst. naamw. berta voorkomt, past eigenlijk de beteekenis ‚aap' slecht, maar zooveel te beter die van:fopperij, grapjes, apenstreken, zooiets als jocus. Als deze opvatting gelden mag, dan beteekent bertina facies: een grijns (blijkbaar in ongunstigen zin gebruikt).
20 onbeschaamd, schaamteloos. Mnl. Wdb. V, 902; Ndl. Wdb. X, 1782.
21 caudato pavone.
22 Monstrum namque foedum est se cuiquam perverse assimilasse.
23 spiritus; goede, d.i.: gode.
24 quam cum infinitae magnitudini nihil, (Gr.: vel), vitae mors . . . aequiparare se satagit.
‚dat' is conjunctie èn pronomen.
25 In den inc. ontbreekt: ‚alleen'; non solum in alimentum tribuet dulcia.
26 jocunda veste. Vgl. Bk. III, 12. De vertaling ‚spottelijc' past ginds, maar niet hier.
27 ad medicum.

7

1 singularitatis.
2 Inc.: in die dat. Beteek.: terwijl toch (vgl. Bk. IV, 4).
3 amica.
4 Inc.: gheselscaap.
5 multitudinis fluctuare procella.
6 Lat. anders: Quamquam unus essentialiter sit Deus, comparis trinitatis hypostaticae (lees: hypostatice, tegenover: essentialiter, d.w.z.: als openbaringsvorm, tegenover: in wezen) indivisibili societate gaudet.
7 Sic et primum mobile, cum sit unum, allationis primariae communicata virtute etc. Vgl. Bk. III, 21.
8 quoniam est universitas mundi tota, sic cunctarum partium junctura unitatis connectitur, ut.
9 naturaliter societatis amatrix.
10 suum dissolvitur corpus.
11 a principio.
12 unum.
13 Habere quippe comparem est habere coadjutorem.
14 ut pluralitate numerorum et unitate formarum membris omnibus e simili adjutorio sit provisum.
15 legisque foedere adunatae politiae.
16 nisi ut civium obsequioso consortio sint non solum sufficientes, imo tranquillissimae res humanae. Quid ergo? Inc.: dan alle gheselscapen. — Voor de splitsing van ‚opdat' zie bv. Bk. I, 12.
17 quia cum instabili pede superbiae ventilatus indubitanter ceciderit.
18 societate privatus.
19 turba.
20 quantum possunt natura politiae incolunt.
21 aut rabiosus aut heremita.
22 socius est Deorum. Vreemde pluralis!
23 tristem dimisit solitudinis amatorem.

8

1 Zinsbouw vereenvoudigd.
2 ratio. Boven de parabel in het Latijn de ondertitel: de voluntate et anima.
3 inaestimabile vitium.
4 ordinis et.

5 sed quod a semetipso est, id naturaliter principium est. De schrijver heeft zich hier in zijn eigen subtiliteiten, waaraan geen redelijke zin meer valt toe te kennen, verward. Geen wonder dat de vertaling onbegrijpelijk is.
6 Inc.: ee.
7 fore te principiatam dignosceris. Quare principium nonnisi impossibiliter tibi eris. Attamen natura etc.
8 mox orbata sensu intelligentiae et motu privata prudentiae morieris.
9 non pullulat.
10 ne pestifero appetitu superbiae, dum vanam principalitatem desideras, etc.

9

1 J. F. Adry geeft van deze parabel een vertaling in het Fransch in Millin's Magasin Encyclopédique 1806, II pag. 35 (wel niet, zooals Graesse, blz. 44 noot, opmerkt, naar een handschrift, maar naar de uitgave die hij voor de oudste hield).
2 effugit.
3 Inc.: doer een quam.
4 pius.
5 solitudinis et erroris. Inc.: dwalinghē: alleen dat scaep.
6 sicut et vos.
7 duriorem.
8 Inc.: mer niet alleen rijc. Lat.: sed non communiter universis.
9 Inc.: vredelic is.
10 quibus pax, vita, securitasque salutis.
11 non aliud quam salutaris perditio libertatis.
12 libertas populi . . . libertate perit.
13 a fluctibus.
14 d.i.: scippers.
15 statim.
16 Sic formica alis liberata (Gr. librata) de fovea cum sursum erigitur, tunc finali miseria captivatur.
17 perditionis.
18 pascualis.
19 praecipitium ductor.
20 pernicies socia.
21 agere.
22 Ook het Latijn onduidelijk: Nam male (l.: malae) voluntati peccandi libertas est (l.: est causa?), qua quidem consummatur ejus iniquitas. Lees: gheeft?
23 quanto potentior, tanto infirmior.
24 ne libere pereas et te ipsam lupis devorandam impendas.
25 eligibilius. Inc.: ghsienre.

10

1 Intumescens affectus.
2 tam grande dominium.
3 iniquium esse sancitur.
4 miseria — miser.
5 quanto ejus in malis celerius voluntas impletur.
6 necesse est ut sit ex aliqua supereminentia tui. — Hier moet een woord als ‚hogher' of ‚beter' zijn weggelaten.
7 Ex hoc enim jus dominandi caeteris animalibus obtinemus, quoniam ad imaginem Dei conditi natura supereminentes his sumus. — Hopeloos corrupt.
8 cujus quidem de dono sapientiae tumefactus tam singularis excellis.
9 si cupis . . . transcendere.
10 haec si vera est, nequaquam sursum te projicit, sed humilitatis deorsum sinus salutaris recondit.
11 et si ejus praelatione levaberis.
12 cum Nerone. Corder verandert in Nemroth en verwijst naar Gen. X, vs. 9 (beter ware Gen. X, vs. 8). In het door mij geraadpleegde exemplaar van Petit's druk is met inkt in de marge geschreven: nimroth. De naam Nero is wel sterk verbasterd.
13 violentiam.
14 At vero ne per opulentiam extollaris, quoniam haec non te facit transcendentem, sed sufficientem.
15 excellentia.
16 et communi lege societatis naturalis subsiste. Inc.: ghmeen.
17 laetaberis.
18 verae firmitatis.
19 juste.
20 iniquitatis politia.
21 qui arrogantia dominatur . . . vitiis subest.
22 Recordare primo quod secundus homo etc.
23 et a tribus fratribus, Noe filiis, in humanae postmodum infirmitatis evidens documentum humanum disseminatum est genus. — De woorden „in . . . documentum" passen feitelijk niet in het betoog. — Vgl. Gen. IX, vss. 1, 7 en 19.

24 In plaats hiervan heeft het Latijn: Et quid est omnis homo nisi homo? Una igitur tantum aequitas est homini possidendi et una voluntas diligendi.
25 Van hier af tot Bk. III, 8*a* meegedeeld naar het handschrift.
26 fastum.
27 In het hs. is deze regel doorgestreept.

11

1 minus est.
2 livoris nescia.
3 suppletiva.
4 magisterio.
5 audi monitum et imitare ductum.
6 non tam mobilitate feminea quam.
7 pia sorte.
8 dolo captae.
9 sicut et tu.
10 dedit quiete (lees: quietae) virtutis auriculam.
11 deterius.
12 Achter ‚seide' is plaats voor 2 letters opengelaten.
13 hominem arte dotatum.
14 „Exempla" van Jacques de Vitry, No. 37 (ed. Th. Fr. Crane, London, 1890): een kameel vraagt horens van God. „Dominus autem indignatus non solum cornua non dedit, sed et aures illi abstulit".
15 cranium.
16 abbreviatis auribus.
17 perdit enim ut vides . . . et aures quietae virtutis. — Mnl. Wdb. IV 1053/4: mackelyc is een zeldzame vorm, gwl. gema(c)kelyc.
18 Et sic abscissis auribus sine cornibus abiit illusus.
19 amittit (past hier niet).
20 Vgl. Exodus XXXIV, vs. 29. De voorstelling dat Mozes horens kreeg berust op de vertaling van het Hebr. woord karan (keren) in de Septuagint.
21 dulcedine et velamento.
22 illaqueatur aratro.
23 sub duro jugo.
24 Nulli caelestium praeter trapotam cornu pondus apponitur. — Over dit woord trapoca (-*ta*) heb ik niets kunnen vinden.
25 Quam ob rem et ego serpentis haustu comburor interius. Nat. Bl. II, 1080/6: oude herten „soeken serpenten ende gaen ter fonteynen drinken" (Nat. Rerum: spiritu narium suarum serpentes extrahunt de cavernis, quibus devoratis fontem petunt) „ende verjoeghen alle daer".
26 communis.
27 dira ungula.

12

1 humanae.
2 mater.
3 natale solum cunctis gratissimum facta peregrina relinquis.
4 et in patrio salutaris humilitatis sinu recumbe.
5 parum ante genita.
6 Hs. wortelen(!), Lat. mundi, Inc.: werlt.
7 et quasi motu suo ortis ibidem sideribus juste oriens appellatur. — Deze zin kan nog niet bewijzen dat de fabel oorspronkelijk in het Latijn is geschreven, want tusschen Gr. *ἀνατέλλω* en *ἀνατολή* bestaat dezelfde verhouding als tusschen orior en oriens.
8 Ab eo enim comprehendunt philosophi orientalis motus principium derivari. Namque in corpore animali pars illa dextra (= bedreven, Fransch adroit) est caput, quae subjectae dextrae localem influit primo motum. Verum quod ex meridionali polo coelestis alationis principium oriatur, hac ratione dignoscitur, quia situato vertice hominis versus illum mox ejus dextra, si volvatur, ab oriente movetur. — Door het wegvallen van dezen zin is de redeneering nog wat minder logisch geworden. De zin bevat opnieuw een Latijnsche woordspeling, op de twee beteekenissen van dexter.
9 Propter quod, carissima, si tuus fert animus, in hujusmodi ventilari.
10 cum crederis in sursum.
11 ad ima inferni.
12 fallaciae.
13 Qui enim contra verum mundi cursum sursum erigitur, de necessitate latus in ejus oppositum infirmatur.
14 seculi.
15 ad verum tendunt per humilitatis deorsum (wel corrupt).
16 ubi pari modo situaverat membra.
17 hs: daer, Lat. propter hoc.
18 cornu.
19 et pedem. Blijft beter weg.

13

1 tranquillitate aestiva.
2 vigilantem.
3 d.i.: vlyeghe.
4 loco lucis et cardinis (?) ac florum vernantium etc.
5 atque haec ipsa sunt: desuper etc.
6 de rapina viventium.
7 tensa lateraliter.
8 rapidissimo pede.
9 circumdante.
10 mox.
11 terrenorum.
12 necessitate cogente.
13 pulsanti.
14 Mox illa.
15 Inc.: verbiedet, hs. ook aldus te lezen?
16 et qui non secum detulit fructum, inviolabili lege naturae hic conditur(?).
17 fallacem.
18 lucis.
19 undique.
20 dulcis amicarum sororum politia.

14

1 canna arundinea.
2 velocius altum rapuisse se gaudens spernensque humilem.
3 mox arrogantiae gratitudine.
4 dwaessegge (niet bij Kiliaen), zie Mnl. Wdb. II, 492, Ettmüller 579, Taal- en Letterbode II, 71, en voor den uitgang Franck-Van Wijk op ‚duizelig'. Zie Inleiding, „Dialect van het hs", blz. LVII.
5 confuus = verwarring van denkbeelden, domheid (Wdb. III, 1774).
6 ac suavitatis tota sum fructus.
7 et herbula serpens peponis (= meloen, pompoen) in granditatem germinatur. — Is deze zin in de vertaling weggelaten omdat toentertijd de meloen hier te lande nog niet bekend was? Mnl. Wdb. geeft slechts citaten uit Reg(ement der Gesontheyt) van 1530. Vgl. Victor Hehn: Kulturpflanzen u. Haustiere, 8ste druk, blzz. 314—326: Cucurbitaceen. Ook Bk. III, 13 vervangt de vertaler cucurbita door ‚eylof' = klimop.
Over de hooge boomen die onvruchtbaar zijn, vgl. Phaedrus III, 17: Arbores in deorum tutela, waar eik, myrte, laurier, pijnboom en populier „steriles" genoemd worden, slechts de olijf vruchtbaar.
8 omnis.
9 In het hs. stond eerst ‚want', de n door den rubricator doorgestreept.
10 plenam me melle et stabili brevitate.
11 incomparabiliter.

15

1 Vgl. La Fontaine I, 2 (raaf en vos). Zie Inleiding blz. XXXIII en XXXVI.
2 d.w.z.: groette hem.
3 subridens.
4 Lees met den inc.: sprincstu? zie Van Helten § 138.
5 Graesse: plus, anderen (minder goed): philosophus.
6 Misschien citeert de vos hier Rom. XII, vs. 15, maar dan toch niet zonder profanatie.
7 quae conditis omnibus . . . gradiatione (bij Petit verbeterd in: gradatione) pulchrifica . . . diffundit.
8 inaestimabilis.
9 Lat. quod avida stringens deorsum miserum rapuit, Inc.: gaepte. Is gapede weer een „vertaling" op den klank af? Vgl. Bk. I, 8, noot 17.
10 sapientiam — prudentiam.
11 =opzwelt. of: doet opzwellen? Lat.: cum sapientia inflat,mox tumefactioni ruptura succedit (ook onduidelijk).
12 vacua.
13 cum subintrat.
14 namque si in eruditis naturae imaginibus attendisses, lux imago sapientiae semper humilitati connectitur.
15 et in cauda vermiculi lucis clarissime fulget decus.
16 quam per scientiam, cum inflaris, perdere sapientiam.
17 Dit ww. komt meer zwak voor.
18 De stijl staat ver achter bij het Latijnsche voorbeeld: Quo dicto statim famelica aliud ori ex praeda officium dedit.

16

1 loquacitatis inquietissimae accepisset ampullas.
2 acutissimum.
3 in effugium salutare.
4 astutiae.
5 incognita („zonder verstand? onbeheerscht?").

6 bucca sine freno, equina dementia, ars incomposita.
7 non modicum.
8 in se.
9 superbiam hanc ipsam (Petit: superbientem).
10 quamobrem ejusmodi fermentum jactantiae si venerit per ancillam, perditur domina moxque verbi sumit instrumentum vecordia et ars saeva cedit in iram. — Onduidelijk. De bedoeling zal wel zijn: „als zulk een zuurdeesem van zelfverheffing is binnengedrongen door de dienstmaagd (nl. de tong), wordt de vrouwe (de wijsheid) verdrongen, en aanstonds gaat zich het onverstand bedienen van het woord, en de kunst (van wèlspreken) gaat, stuurloos geworden(?), over in schelden (? toornige woorden?)".
11 tibi.
12 arsque fallit, nitor contaminat et pulchritudo deformat.

17

1 quibus armantur in malum. Stoett, Synt.[3] § 68.
2 ordinibus. Of de schrijver hier aan een bestaande vischsoort denkt lijkt mij zeer twijfelachtig.
3 ensati oris arte naturae expositi armatura munitum. Petit: composite. Heeft de vertaler nog een andere lezing voor zich gehad?
4 parum juxta ejusmodi positus.
5 Het woord ‚die' is later bovengeschreven.
6 disparibus formis.
7 Hs.: gebruken, Lat.: carere, en wel in de beteekenis ‚ontbreken', Mnl. Wdb. II, 1005 (Intrans. 3). De constructie van den zin is wat gewrongen doordat ‚gebreken' en ‚hebben' verschillende onderwerpen hebben.
8 licentia.
9 tanto — quanto. De redeneering is scheef.
10 Vgl. cap. XI.
11 postquam naturalibus armis abuteris.
12 neque valetudo deficeret.
13 deus nequitiae lacerantium deesset.
14 et in virtutem quietis necessitatem mutaret. Blijkbaar is de uitdrukking reeds als spreekwoord bekend (zie Stoett, Spreekwoorden [4] No. 1644), daar de vertaling anders niet zoo had kunnen luiden. De beteekenis wijkt hier echter iets af van de tegenwoordige: de visch wordt hier bekeerd tot „sachtmoedicheit", niet enkel tot het noodgedwongen opgeven van zijn wreedheid. Dat ‚sachtmoedicheit' het Latijnsche mansuetudo precies dekt zij hiermee niet gezegd. En of de vertaler het zich zoo in bijzonderheden heeft afgevraagd?
15 Bij Graesse ontbreekt (ten onrechte) de negatie.
16 Vae qui ex bonis ad facinus se armat.
17 qui amicitiam vincentem omnia trahit in superbiam vel ad praedam. — De schrijver schijnt zich hier plotseling het opschrift te herinneren, maar onderwerp en voorwerp hebben dan van plaats geruild.
18 dira calamitas.

18

1 ex maximo robore cornu sui.
2 De eenhoorn, Physiologus No. 22 (zie Lauchert blzz. 22/4 en 254/5) is het overbekende fabeldier dat zich slechts door een reine maagd laat bedwingen, en welks horen tegen vergiften beschermt. Zie Keller: Antike Tierwelt I, 415—420: Einhorn (Unicornis fabulosus), met afbeeldingen; Othenio Abel: Die vorweltlichen Tiere, blzz. 44—54, met afbeeldingen (ook Tafel VI en VII). — Van de eigenschappen die gewoonlijk aan den eenhoorn worden toegeschreven gebruikt Cyrillus hier alleen zijn groote kracht. — Latijn: rinoceros.
3 Lat. uitgebreider.
4 Richt. XVI, vs. 17.
5 basis et fundamentum.
6 Lat. beter: Igitur cum ex superbia quis tollitur, totum verum corporis simul et cordis robur aufertur.
7 punctura doloris.
8 granum veneni perimit et modicum ferri in sempiternum occidit.
9 Vgl. Bk. I, 26.
10 potentior potestatem elidit.
11 ‚niet' in hs. tweemaal geschreven.
12 in hoc seculo.
13 saxum. kesel is de klankw. Ndl. vorm, terwijl kiezel oorspr. Duitsch of Limburgsch is. Zie Franck-Van Wijk op kiezel. Vgl: gutta cavat lapidem.

14 teredo (= houtworm) vermis tenerrimus.
15 sed et fulminatus duriora destruit spiritus et tam mollius stannum ab incendio tutat ferrum. — Waarom in de vertaling den bliksemafleider weggelaten, die hier juist zoo aardig is?

19

1 Vgl. La Fontaine VI, 7.
2 = muilezel, afstammeling van hengst en ezelin.
3 armati pedis calce retento, tamen acutiore rationis calce respondit.
4 cum sis burdo.
5 Lat. anders: Bonum namque aut foedum generationis ex assimilatis genitoribus existit.
6 dracontides pretiosissima gemma. Vgl. Bk. I, 21, aant. 8.
7 nl. de basiliscus. Vgl. Bk. I, 19 fol. 25 r, en de aanteekening 16.
8 medicinalis.
9 Vgl. Bk. I, 19, aant. 8.
10 Vgl. Barth. XVI, 7: Item quiczilver heeft oec die properheit of eyghenheyt dattet niet gecoaguleert en wordt bij hem seluen sonder sulfur. Mar inden sulfur mitter substancien des loods wordet gecongeleert; daer om wordt daer geseit dat quicsiluer ende sulfur elementen sijn, dat is materie ende beginselen alre natuerliker metallen. — Ook Barth. XVI, 93.
11 hs. scaemtē.
12 ventosa vitiositate.
13 Vgl. Barth. XVI, 7: Het is een wonder van den zilver dattet swarte linien maakt, ende het nochtans wit is als ysido. seit.
14 Inc.: als diamant ende carbunkel.

20

1 nuditate pudenda.
2 extensa cauda.
3 hoc cum (aldus) acciderit necesse est ut capta sis.
4 Vgl. Bk. II, 6, aanteekening 19.
5 ubi inexperta malorum juventutis flamma furiosis perturbationibus sensum adhuc indomitum nubilat.
6 quantocius.
7 si lucentis pili . . . incentivo submisso in te juvenilis jactantiae crevit ardor.
8 callida.
9 mentis.
10 amisisti.
11 Lat. omgekeerd: divitiae vitia — facultas egestas.
12 Stoett, Synt[3]. § 112.
13 Gaudeo certe et.
14 quod quiesco, quod excoriare me cupit nemo, secura dormio, non molestor.
15 eo quod sum mihi carissima.
16 Aldus de inc., Lat. pro pelle, hs. dijns buucs.

21

1 de spinosa cute.
2 et quasi purpurea varietate mirabili, stellari specie, aureis pennis ordine situatis, effuse volitans hinc inde donabat se luminibus intuentis.
3 sic vanam effugere gloriam comprehendens, mox ipsam ut perderet.
4 se illusum.
5 quamquam homo rei tam mirabilis admirationem semper cernere delectetur. — De vertaling wijkt dus af.
6 hs.: cleet. Inc. cloet, Lat. globum.
7 pacifice.
8 pompa umbratilis.
9 pupillare speculum.
10 Vgl. Bk. I, 19, fol. 25 r, en de aanteekening 16.
11 aldus.
12 Physiologus (Armenische bewerking). Lauchert blzz. 40 en 80/1. — Ook in de Exempla van Jacques de Vitry wordt dit verhaal gebruikt (om de prelaten voor de ijdele verlokkingen van den Booze te waarschuwen), No. VII, Crane, blz. 2.
De jagers werpen nl. de beroofde tijgerin een glazen bol toe, waarin zij zich spiegelt. Vgl. Maerl., Nat. Bl. II, 3523—3544.
13 ‚si' ontbreekt in hs. — in semita.
14 ob vanam apparentiam amatam substantiam filiorum amisit.
15 Quod (onderschikkend voegwoord).
16 ventilabro.
17 spargitur (past hier minder goed).
18 nubilat. Witticheit is witte staar, zie Mnl. Wdb. IX 2729 en 2720. Vgl. Bk. III, 7, noot 4.
19 lepra.
20 Exodus XXIV, vs. 33. Vgl. Bk. I, 25, fol. 32 v., Bk. II, 11 fol. 33 v.
21 Exodus XXXVI, vs. 14, 19.
22 Si audisti.

23 et laetanti, hoc ipsum tibi dictum est.
24 Vgl. Bk. I, 9, aanteekening 17.
25 eris in vera gloria stabilitus.
26 ut clausura firmiori servetur.
27 uno.
28 ut raro suspensa sit palpebra.

22

1 si alarum sublimium pennosa jactantia sursum corde levaris, earundem potentia ventilatus jam corpore nos praecede majori.
2 pomposum.
3 Sed quia apparentia et non existentia est in causa, sic gloriaris de sarcina, ala enim sine volatu est barda (pakzadel, zie Ducange: „niets dan last").
4 hs. voghel (zie boven).
5 Niet in Mnl. Wdb., wel Hdwb.; Teuth. bolderen, strepere; Kil. bulderen j. bolderen: blaterare, debacchari, intonare, minari; bulderghеesten, boldergheesten: lemures nocturni, nigri. Inc.: bulderinghe ende vermetlheit. Lat. pompa.
6 Lat. ook mij onduidelijk: quod conciperis stellarum adspectu micantium et earum nutu formaris.
7 tenebra tamen ipsa (ipsā? ipsa sc. pompa?) profunditur.
8 d.i.: merrie.
9 habes apparentiae sexum (minder goed), sed cares existentiae fructu.
10 nequam bardus.
11 Attende quod ex altera parte inimica luci opacitate obscuraris et haec ista mentiris.

23

1 Spina floruit et ficus ante eam frondes suos grossos produxit. — De Mnl. vertaling voert een volgorde in tijd in, die met den natuurlijken gang van zaken is strijd is.
2 quia.
3 effundens.
4 hinc.
5 quia . . . sic.
6 spurcitia mortis plenum.
7 Barth. XVI, 43: Excolitos is een steen also ghenoemt daer om dat hij mit veertich verwen ondersceyden is ende hi is zeer cleyn ende maect die oghen der menschen beuende die hem aensien. — Maerlant noemt dit niet.
8 occultae laesionis aculeo pungens.
9 Sed ex obscuritatis nube saphirus est optimus. — De stijl heeft in de vertaling geleden.
10 venditus valet minus. Zie de vorige aanteekening.
11 bius lapis. Mij onbekend. Inc.: bins.
12 damnat.
13 totaliter esse florida pompa.
14 et margarita ros (Gr. rores) coelitus in occultis ostrearum conchis (Petit laat conchis weg) gemmascit. —Physiologus No. 44, Lauchert blzz. 36/6 en 274/5. Het ontstaan van de parel uit den dauw des hemels is een beeld voor de geboorte van Christus uit een reine maagd. Het verhaal is echter van Indischen oorsprong (zie Lauchert blzz. 35/6). Barth. XIII, 28.
15 hs.: bloem, Lat. arbor, Inc.: boem.
16 vitalem succum.
17 in praecordiis.
18 quoniam etiam.

24

1 sphera.
2 et inaestimabili velocitate motus rapidissimi, granditate universalis virtutis.
3 gloriatio si falsa est, confusio est vera. — Onhandig vertaald.
4 hujus alationis velocitas, ex quo luciditas.
5 ventilor.
6 sed totum aliunde assumsisti.
7 Mox alter subjunxit (stijl).
8 usurpatrix erigeris.
9 quod uni pompositas rapina etc., nulla vera sit gloria.
10 subtilissimo.
11 quae cum.
12 a simili quidem fallacia concludit.
13 ista.
14 spargendo. — Novit enim, quod fallacia cujusvis laesionis sunt arma, unde apponendo similia morbum ordinat. Ducit ad furiam, levat luctatrix, ut diruat.
15 hamo fallaciae praedam.
16 tornilo falsitatis(?) Bij Petit met inkt veranderd in: fornilo, dat ook niet in Du Cange is opgenomen; depictum (hs.: verwect).
18 solidum.

19 Hs.: mitter lantaern. Inc.: mitter lindworme verhoede den scat. Lat. (Dives time furem) cum lynce thesaurum conde. — De Latijnsche zin is begrijpelijk als we bedenken dat de lynx bij de Ouden voor jaloersch gold, daar hij, als de katten, zijn urine onder een laagje aarde bedekte, omdat hij den menschen het barnsteen niet gunde dat er uit heette te ontstaan, en dat als „lyncurium" in den handel gebracht werd (zie Keller, Antike Tierwelt I, blz. 85; Maerl., Nat. Bl. II, 2349—2352 en XII, 765/9; O. Abel: Die vorweltichen Tiere, blzz. 55/6 ziet in lyncurium niet barnsteen, maar belemniten, d.z. een soort fossielen die veel in Duitschland gevonden worden (maar noemt ook den nijd van den lynx). Het motief voor het wegstoppen van den schat is dus anders bij den lynx dan den lezer der parabel wordt voorgehouden. De vertaler heeft lynx vervangen door lindworm, zooals in het Mnl. zoo vaak gebeurde (zie Mnl. Wdb. IV 652 en vgl. Kiliaen: lincksdier, linctworm, lynx; Gemma 112 v.: lindworm, linx est animal habens acutissimum visum; Plantijn: lindwurm, lynx; Teuth.: lyntworm, linx, linca; lyntwormich, linceus). De incunabelschrijver heeft den zin „begrijpelijker" gemaakt door huden (= verbergen) te vervangen door: verhoeden (ook wel verhueden geschreven) daar immers de lindwormen (= draken) vaak schatten heetten te bewaren (vgl. Mnl. Wdb. VIII, 1866/7 op: verhuden). In het hs. heeft huden (evenals op andere plaatsen, zie den vorigen zin: verhude di inden schoot der oetmoedicheit, Inc.: verhoede di) zijn beteekenis en vorm zuiver bewaard, maar dan past lindworm (den afschrijver in de beteekenis lynx onbekend?) niet goed, en het werd veranderd in lantaern. Laat ik een gissing wagen: dat de afschrijver „mitter lantaern" heeft opgevat als bijv. bep. bij dief: de interpunctie was er niet die hem den weg had kunnen wijzen. Of: om hem bij te lichten bij deze bezigheid die wel des nachts moest verricht worden.

20 in petra bellagii (Petit: vallagii). Voigt: ballagii, vergelijkt Ital. balascio (lichte robijn). Ik begrijp het woord niet.

21 gloriam sparsae lucis.

22 et tunc cum noctiluca (= maan) intrinsecae gloriae sic tuo splendore fulgebis.

25

1 gemmatus.

2 quod in te regula physionomiae non fallit.

3 Jes. XL, vs. 6.

4 cum ignavia mentis. Spr. XI, 22 (Statenvertaling: „een gouden bagge").

5 Ook het Latijn niet duidelijk: Ad concupiscendum te nempe delectationis magnae per foramen oculitui trahit affectus et captivum quem ducit, fatuitati volubili tam cito dedit amatum.

6 et te tua species deformavit.

7 mentis.

8 prudentiae.

9 ordo.

10 difformitatem.

11 sonum ululorum (Petit: ululum).

12 In een jongeren vorm van den Physologus (zie Lauchert, blz. 39): de pauw verheugt zich over zijn schoonheid, maar schreeuwt als hij zijn leelijke voeten ziet. Lat.: pedem foedum. Vgl. Nat. Bl. III, 3027—3052.

13 Nunquam enim carnis vana laudanda est species, et cum substantialis deest forma, mens fit ipsa difformis.

14 et anus ipsius difformior.

15 Zeker doordat men den draak jaagt terwille van den steen. Vgl. Bk. I, 21, II, 19.

16 fulmen horribilem facit flammam.

26

1 utre stomachi jam repleto. Lat.: dissona pectoris simphonia.

2 fastu dulcissimi venti sui non minus vana quam tumida.

3 de obscura voce.

4 O quam feliciter affuisti, jubila, rogo te, ut avidas aures lepore philomelicae vocis in amici solatium mulceas.

5 Latijn veel uitvoeriger.

6 Lees: melancolijck of melancolisch (Verdam).

7 Habent semper cor calidum et melancolicum, cerebrum nullius humidi stillativum.
8 stolidum (Petit eveneens) vinum. Lees: solidum?
9 non cantas.
10 modulatio.
11 pectoris ventositate.
12 folles.
13 plectrum. Zie Mnl. Wdb. VII, 1188, slach 14).
14 in psalterio. Zie Mnl. Wdb. op salterie, Duc.[2] op salmus en psalterium. Schultz: „Höfisches Leben" I, 553: „Das Psalterion (arab. Pisantir) ist ein dreieckiger mit Saiten überspannter Kasten, mit einer Schallöffnung, und wird beim Spielen so gehalten dass die Langseite nach oben kommt. Die 10—12, auch mehr Saiten sind aus Metall und werden mit der Hand gespielt". — Daarbij een afbeelding, waarbij een plectrum gebruikt wordt.
15 in figella.

27

1 Bijv. nmw. eerre, zie Mnl. Wdb. II, 566/7.
2 sub umbrae refrigerio.
3 mutā invidiā.
4 ubi superbia tetra verecundiae nube arridens mentem obnubilat. Waarschijnlijk niet begrepen en daarom bekort.
5 du met latere hand ingevoegd.
6 Lat. flatum.
7 astri nascentis aura lucida. — Niet erg duidelijk.
8 procella.
9 melodia syrenica, letifera cantica.
10 fistula. Hier in den zin van fluit, in het Mnl. Wdb. uitsluitend: diepe etterwond, fistel. Zie Mnl. Wdb. op fistele.
11 et vox ironica valde mendax. Andere uitgaven (bij Petit met inkt in de marge): vox hyenica (hyenae) v.m. Hiermee komt overeen de lezing van den incun.: een voghelstemme seer loghenachtich. Voor den „vogel hyena" vgl. Bk. II, 29, aant. 22.
12 trommel. Vgl. Kil. bonghe / bunge Sax. Fris. Sic. j. bomme, Tympanum. Schultz: „Höfisches Leben" I Bunge waarsch. = tamboerijn, „rinkelbom", citeert Nith. XII, 7: Do sluog er uf die bungen, vil lût ez erhal; 13: Der spilman riht' die bungen, Diu reif er da bant.
13 der oren: genitivus explicativus.
14 d.w.z.: vervult (= vervuilt), Lat. corrumpit; Inc.: verwlt.
15 letaliter (Gr.: laetanter) occupat.
16 hyenae dentem (hier is hyena het roofdier).
17 basilisci mortiferum flatum. dens—lingua—os—flatus: alles komt uit of heeft te maken met den mond (die vleitaal spreekt).
18 hs. flactering?
19 cum semper placuit nocuit.
20 compatiens profecit.
21 naturam.
22 vis a vento habere.
23 laus tibi in opprobrium et commendatio in confusionem vertetur.
24 vera.
25 a gutture.
26 spargi deforis apparentiā.
27 alienum nutum et labium.
28 et solida gloria mundanae lucis fugere gloriam.
29 His ergo digestis magistra exhortationis auditoris appetitum in odium vertit. — De bedoeling zal wel zijn dat appetitus en odium uitgaan naar de vleitaal, niet naar den vleier. Uit de vertaling kan men den indruk krijgen dat de raaf niet „bekeerd" is.

28

1 erecto pollimito(?) collo.
2 primaria ars.
3 certe postquam.
4 Ontbreekt bij Graesse. Petit: jocunda.
5 aut sibi non sunt aut nihil sunt.
6 Rom. I, vs. 22. Bij Petit met inkt in de marge: facti.
7 ‚als' is in de marge bijgeschreven.
8 rubore.
9 et velut chrysopazion splendens in tenebris seu erubescens laus in lumine occultatur. Niet begrepen door den vertaler. — Voor den steen chrysoprassus vgl. Barth. XVI, 26, Maerl. Nat. Bl. XII, 309—318.
10 informatum.
11 Joh. VIII, vs. 13.
12 pro se.
13 hs.: scoel, Lat.: Linguae libra.
14 aut — aut.
15 quando et.

16 Matth. XXIII, vs. 12. Latijn omgekeerd: qui enim se humiliat exaltabitur.
17 a contrario viam sequens per semitam mundialis confusionis etc.
18 gloriae ac luciditatis.
19 quemque.
20 quam possessae virtutis aeternitas stabilitavit.
21 Spr. XXVII, vs. 2.
22 dies aeternus.

29

1 In tranquillitatis sereno splendente aëre, sparsa luce.
2 onagrum. Vgl. Bk. I, 24.
3 ‚letten' onpers., Mnl. Wdb. IV, 419.
4 ejus enim mihi, non ferentibus oculis, in tempestatem tranquillitas vertitur et in nubem serenitas commutatur.
5 cum noctua (= nachtuil). — De Physiologus (Nr. 5, Lauchert blzz. 9 en 235/6) vertelt dit van den nyctikorax: „*ἀγαπᾷ τὴν νύκτα ὑπὲρ τὴν ἡμέραν*". Welk dier met dezen naam bedoeld wordt is niet zeker. De Duitsche vertaling uit de eerste helft der 12e eeuw (Lauch. blzz. 116 en 296) heeft: der nahtram, een Fransch hs. „uit de 10e eeuw of wat later"(?) (geciteerd door Dr. J. C. C. Loman: „Het Oudste Dierenboek" blz. 12) heeft in den tekst „le cauve sorris" (vleermuis), maar daarbij een plaatje van een uil. — Vgl. Bk. III, 17. Zie ook Mnl. Wdb. IV, 2074 op nachtrave.
6 Lat. felix, hs.: onsalich.
7 qui (sc. oculus) tui cordis est juge (= jugiter = ononderbroken) patibulum (= galg, dwarshout van het kruis).
8 hs.: alleen, Inc.: alle.
9 contra naturam.
10 calamitas.
11 quanto minus (anderen: magis), cum sit incensus, forte (anderen: minus) sentitur.
12 gravi.
13 hs.: een. Inc.: des groten bedructheits ende rouwes, Lat. (Petit): magni meroris indicium est.
14 quoniam cujus gratia est unumquodque, et illud magis (?). Sed cum ipsum bonum sit Deus, a quo tamquam a suo fonte bonitatis vena manans in omnia entia derivatur, hinc quidem convincitur, quod tu hostis boni es et etc.
15 Blijkbaar als spreekwoord gebruikt: soort zoekt soort (zie Stoett, Spreekwoorden, 2104).
16 Sed cum absque tranquillitate etc.
17 et sic, cum invideas ne bonum tuum alterius (Gr. altius) commendetur, inspice caece quod per livorem eidem oppositum tibi contingeret. Obscurasti tu ipse tibi bonitatis influxum.
18 et [si] in visu privato hoc ipsum in unoquoque benignius adamares, totum bonum tuum existeret et tecum omnia possideres.
19 Nimirum dilectum bonum quo gaudes tuum est.
20 D.w.z.: doe.
21 Matth. V, 29.
22 Een vogel hyena, mij uit andere bron niet bekend, is waarschijnlijk een vergissing van den vertaler. Vgl. Bk. II, 27 noot 11: „een voghelstemme seer loghenachtig". Heeft hier soms de aanhef van het woord ‚vox' meegewerkt? Een enkele keer „vertaalt" hij wel meer op den klank af. Vgl. Bk. I, 8, aanteek. 17 en 20.
23 Sic hyenae oculus ingeminatur, qui compassivum coloris mutatione in caritatis exemplum gerit affectum. — Over de kleurverandering in de oogen van dit gluiperige dier, dat overigens bij den schrijver niet in een goed blaadje staat (vgl. Bk. III, 2: tam nocentis hyenae oculos ingeminasti), zie Plinius: Nat. Hist. VIII, CXXX, § 106. Ook is de voorstelling bekend dat de hyena zijn huidkleur willekeurig kan wijzigen (Maerl. Nat. Bl. II, 2096/8) en in zijn oogen een kostelijke steen gevonden wordt: vgl. Maerl. Nat. Bl. XII, 651—660; Barth. XVI, 55: „Hyena is een gemme die inden oghen eenre beesten (dus: géén vogel, vgl. Cyr. Bk. I, 3), die men hyena heit, ghevonden wordt. Ende waert dat yemant desen steen onder sijn tonghe hielde, hi soude veel toe comende dinghen te segghen weten. Dit seyt ysidorus ende oec staet inden lapidario". Wordt die kennis omtrent de toekomst hier be-

doeld met het „dubbelt gesichte"? Vgl. ook Cyr. Bk. III, 2, 7. Petit heeft op deze drie plaatsen (beter): ingemmatur.

30

1 Contra infamatores.
2 Columba, pennali bysso ceu ruti lantia Veneris operta per totum, sursum sparsis pennis gemmantibus oculis (dus niet: wit!), incessu gravi, pede simplici (Gr.: implici) alisque collectis ad aquarium incedebat. — De reinheid der duif prijst reeds de Physiologus, vgl. Lauchert, blzz. 177, 258/9, vgl. Mnl. Wdb. VII, 1127.
3 impegit in ipsum (sc. coenosum lutum intus latitans).
4 illius (sc. luti) spurcitia mox respersa nitidum foedavit corpusculum.
5 suae miseriae tollens risum.
6 Aldus.
7 splendor.
8 in colore meo.
9 in esse tuo.
10 contaminatu me foedando tuo.
11 et os aspidis inficit ipsum prius venenositate infectum.
12 quia habet aculeum, et piscis ingruit(?) mare suumque vomit magistrum (bij Petit in de marge ‚ingruit' verbeterd in ‚nigravit'), anderen: p. denigrans mare suum in se evomit nigrum.
13 tu vero semper maculatum eris, quia lutum esse dignosceris.
14 Explicit liber secundus. Incipiunt capitula tertii libri de his quae sunt contra avaritiam. Het Mnl. hs. begint een nieuwe bladzijde. Vgl. de inhoudsopgave naar den incunabel (Tekst, blz. 4).

BOEK III

Inhoud

1 Vgl. het opschrift boven de fabel in den tekst.
2 Boven het hoofdstuk: begrepen worden daer si wanen te sculen. Lat.: ubi latere crediderunt.
3 Boven de fabel: dat scheel . den milden.
4 Boven de fabel: dat bewijst dat een vri milt man . . . eyschende.
5 Boven de fabel: dat een vry milt man van synre weldaet nyemant en verwijt lof eyschende; Lat.: dato beneficio non improperet exigendo laudem.
6 l.: dat(?)
7 Boven de fabel: milt . . . alle den ghenen.
8 Boven de fabel: vrihertich.
9 quod liberalis beneficium debet esse perpetuum. Boven de fabel: dat die weldaet eens vrihertigen menschen eweliken sel dueren.
10 Boven de fabel: is int gheuen.
11 Boven de fabel: tegen ondancbaerheit.
12 Boven de fabel ontbreekt: „van die manier".

1

1 praeter metipsum. Hs.: lyfs.
2 parum est.
3 illiberalitate.
4 instrumenta artis ditatioriae debita quatuor, scilicet semper cupere.
5 d.i.: reuzel (zie Boekenoogen 826). Lat.: excessiva ornatur crassitudine.
6 et quomodocumque rapere.
7 Latijn betere zinsbouw: Propter hoc, quamquam plurimi fluviorum deficiant, Nilus auctus fines suos transgreditur, quoniam, undecunque contingit humiditas, vi caloris rapientis hauritur. — Is de zin met quoniam in het Latijn een verklaring van het verdrogen der vele rivieren? Niet fraai, daar de zin over de overstroomingen van den Nijl er tusschen staat. Vertaling wijkt sterk af.
8 atque intestinum jejunium semper vacuum est eo, quod chili mox est, cum susceperit, effusivum. — Voor put = pit, merg, zie Mnl. Wdb. VI, 781 en 389 (op: pitte).
9 parta, Inc.: die vercreghen dinghen.
10 pavidus.
11 Inc.: int.
12 o infelicissimae paupertatis . . . divitias!
14 molestius.
15 quietum.

2

1 Vgl. Bk. I, 19.
2 Vgl. Bk. II, 29. Ook hier blijkbaar in het Lat. voorbeeld ingeminasti in plaats van ingemmasti.
3 nulli nocuos.
4 gratis construxerim.
5 perdidisti, Inc.: begheefstu.
6 monstruosa.
7 quia.
8 (et) habet oculos et non videt? Namque.
9 fluidis.
10 = onzeker, wisselvallig, zie Mnl Wdb. VIII, 839.
11 stulta, dat hier echter niet neutr. plur. is, maar, evenals caeca in den vorigen zin, een bijv. bep. bij avaritia.
12 diffluentibus.
13 quoniam et.
14 quo.
15 quod (perdat).
16 curat ut doleat.
17 Gen. III.
18 aversus a deo.
19 Graesse voegt dezen laatsten zin bij Saul etc., bij Petit blijkt dit niet uit de interpunctie.
20 1 Sam. XV, vs. 9.
21 O si vitiositatis interjecta caligine nutum prudentiae tibi cupiditas non cassasset.
22 Vgl. Maerl. Nat. Bl. VI, 293—295: de raaf moet sterven als hij aan een cameleon pikt. Vgl. Plinius, Nat. Hist. VIII, C. XXVII, § 101.

3

1 In den Physiologus No. 25 (Lauch. blzz. 25 en 256) wordt verteld dat de hydrus (Grieksch ἔννδρις, ἔννδριος, ὕλλος, = vischotter, waterslang) zich in het slijk wentelt, als hij den krokodil met open mond ziet slapen, in den open muil kruipt, zich laat inslikken en de ingewanden doorvreet. Plinius, Hist. Naturalis VIII C. 25, § 90 vertelt dat de vogel trochilus de tanden van den krokodil reinigt uit vriendschap (zie Ndl. Wdb. VIII, I, 314 op: krokodilwachter; Keller II, 180), maar: in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces ut telum aliquod immissus, erodit alvum". Maerl. Nat. Bl. IV 185—190: de crocodil ligt met open mond, dan komt „dat clene credevitskijn", zoekt vliegen tusschen zijn tanden, dan slikt hij het in (Nat. Rer.: parva avis que crocilos ibi vocatur). In den Physiologus wordt de vijandschap van den ichneumon overgedragen op den draak, No. 26, Lauch. blzz. 25 en 257. In onzen tekst is de oude voorstelling zoo mogelijk nog onwaarschijnlijker geworden.
2 Deze heele passage is zeer vrij vertaald. De laatste zin luidt bv.: prospectans exitum facti penna stetit desuper judex.
3 Zie Mnl. Wdb. V, 1541/2 op: onwake.
4 Lat. heeft hier den vocatief scrophile, een verbastering van: trochile? vgl. Aant. 1.
5 hs.: te niet. Inc.: te met. Lat.: quod tuo pastu non contentus, imo factus de bono pessimus (vgl. aanteekening 1) paulatim manantia viscera tam crudeliter et letaliter laniasti?
6 communis amica.
7 Stoett: Syntaxis[3], § 95, e.
8 insatiabilis cupiditatis depravatum exemplar totum te voragini tribuisti.
9 Verkort.
10 dummodo.
11 singulariter.
12 Dumque miri corticis invincibili scuto avaritiam sic divitiarum tenacitate foris designa[n?]te vallatam in apparentiam (Petit: apparentibus) tantum indueris, parte mollescente vitali, juste igitur nunc sentis dolorem, tristibus a delphinis cum elicieris ad natandum subter natantibus de foris intestinis, aperto cum dormis corpore. Me quidem subintrante etc. Maerl. Nat. Bl. IV, 444/8 vertelt dat in den Nijl een soort dolfijnen leven met scherpe rugvinnen, waarmede zij den buik der crocodillen openscheuren en -snijden bij het zwemmen. Vgl. Plin. Nat. Hist. VIII, c. XXV, § 91. (Of heeten de dolfijnen „tristes" omdat zij den gestorvene naar het doodenrijk geleiden?) — Naar men ziet is de zin in de vertaling gewijzigd.
13 scissaque intus vitalia perdis.
14 ut quemadmodum pravae actionis cupiditati dedisti forman, passionis debitae ei ita pandas miseriem.

15 Latijn omgekeerd: Alexandro respondit vir peritus. De zin is trouwens ook voor den schrijver te ingewikkeld geworden, en nauwelijks te begrijpen.
16 Ausquardus. Overgenomen uit Valerius Maximus, VIII, 14, Ext. 2, aldaar: Anaxarcho comiti.
17 democriti.
18 potitus sum.
19 et incendio naturali membrum arefactum arescit.
20 d.w.z.: de rijkste van ons beiden.
21 eructat. Zie Mnl. Wdb. op rupsen, VI, 1706, en Fr.- Van W. op oprispen.
22 hs.: boem. et tunc flumen extra diffunditur cum exundat. Inc.: een hoghe stroem.
23 Lat.: Stilbon. Wordt bedoeld Stilpon leerling van Euclides?
24 ?
25 felicior.
26 et est semper nihil amittendo invictus.

4

1 d.w.z.: is het een onaangename toestand, zie Mnl. Wdb. IV, 1788.
2 exinanivit cupiditas, exspoliavit sitibunda tempestas.
3 si totum invenires aurum male conditum Salomonis.
4 te weten: soudstu hebben (ontbreekt ook in het Latijn).
5 opes.
6 ad finem sufficientiae.
7 = braken.
8 Uti siquidem phasiano in pabulum, vino vernativo in potum, bisso in pallium. In de vertaling is de stijl eentonig geworden.
9 magnis et parvis divitibus et pauperibus.
10 una sufficientia.
11 eandem.
12 sed tantum.
13 qui deliciosa utilium fruitur qualitate.
14 In het Latijn gevarieerder stijl: Es enim irritativa invidiae, provocativa superbiae, suscitiva luxuriae, motiva avaritiae et omnis nequitiae gignitiva.
15 lees: den (een?) pastor(?).
16 per achatem lapidem.
17 Gygi. Deze geheele passage is bijna woordelijk overgenomen uit Valerius Maximus VII, 1, Ext. 2.
18 Zophidium Achadium; Valerius Maximus: Aglaum Psophidium.
19 aulam. De beteekenis is wel: woonhuis van aanzienlijken (Mnl. Wdb. VII, 94, 4); vgl. het „invidenda aula" van Horatius.
20 Inc.: seltu dy.
21 clara.
22 Quibus dictis auditore docto disparuit.

5

1 accidunt.
2 livoris miseriam misera gignente pauperie.
3 multis jam edocta experimentis malorum.
4 opinatur.
5 inexperta.
6 verecundum.
7 cum caudata.
8 ob desiderabilis dentis aviditatem bellum amatrice discordiae avaritia suscitante, ut ostia cupidorum jam non cupidus effugerem, elegi perdere arma naturae. Belligeris namque divitiis eligibilius carere est, quam ad hujusmodi tuendas prorsus peramatam vitae suavitatem amittere.
9 dirae passionis.
10 Over den wondersteen in het oog van den hyena schrijven eenige Romaansche bewerkingen van den Physiologus. Zie Lauchert blzz. 134/5, 146. Zie Cyr. Bk. II, 29.
11 cum praeter necessitatem superfluunt.
12 palpitantem. Zie Mnl. Wdb. VII, 1741. Inc.: spinnelvoetende.
13 minerali nimirum ex radiis gemmificante virtute ditatum cerebrum perdidit semet ipsum, cum sitibundae aviditatis fervor ob desiderabilem lapidem dirum suscitavit incendium. Die steen heet albestricium, zie Barth, XII, 17.
14 amabile chelidonium venter concipiens, insatiabili cupiditatis voragine concitata, hanc mihi letalem mox odientiam peperit. — Vgl. Barth. XII, 22, XVI, 29.
15 Meervoud naar het Lat. divitiae. De zin loopt niet in het Latijn.
16 salutare generi seminarium; inc.: craft. Mnl. Wdb. II, 203, 5).
17 hs.: eens deels, inc.: een deel.

18 Lat. veel uitgebreider, de incunabel is minder sterk ingekort.
19 opes — opem: klankspeling.
20 De bever werd vanouds gejaagd ter wille van het bevergeil (zie Ndl. Wdb. II, 11, 2329, en IV, 908), dat bij de Ouden doorging voor een geneesmiddel tegen alle kwalen, en inderdaad een krampstillende werking schijnt te hebben (zie Keller: Antike Tierwelt I, 187/8). Men hield het ten onrechte voor een product van de mannelijke geslachtsklieren, en reeds Plinius, Nat. Hist., VIII, c. XXX, § 109, en de Physiologus (No. 23, Lauchert blzz. 24 en 255) vertelt, dat het dier als het den jager niet meer ontkomen kan, zelf de testikels afbijt, den jager zijn prooi laat en zoo zijn leven redt. Dit is de algemeene opvatting in de Middeleeuwen en nog lang daarna. Onder den Latijnschen naam castoreum wordt het bevergeil besproken in het „Pharmacotherapeutisch Vademecum"[5] van Pinkhof en Van der Wielen, 1925, blz. 112: zij geven de samenstelling op, vermelden echter dat het niet in de Pharmacopee[4] is opgenomen.
21 divitiae plur. tant.
22 fugiunt(?) cupiditatis durissimas ad sagittas.
23 deliciosis.
24 hs.: hadde.
25 talibus tantisque calamitatibus.
26 aut hujusmodi calamitatibus edocentibus.
27 Lat. omgekeerde volgorde.
28 Nonne sic avaritiae ingeniosa vi a viris imprudentibus hae collectae divitiae etc.
29 dum os linguā magniloquā, contuitum invidentia, caput ignavia, ventrem gula, libidine genitalia, corpus infamia, virtutum inopia totum vastant.
30 infelix, hs.: voerspoedige.
31 hs.: dat.
32 Quibus digestis mox hinc inde de cupiditatis anxietate erudita vulpes societatem, dicto vale, dimisit.

6

1 olim pomposum et divitem.
2 indignatus.
3 refectiva.
4 Verdam leest: „der wederstootende tempeeste"(?) „eene onbeholpen vertaling van: ubi tempestatum ingruentium mole oculos fel Thobiae restituit".
5 Thobias VI, 5, 9, XI, 4, 8, 13—15.
6 Thobias XI, 17.
7 ipsum malum.
8 intenditur.
9 quoniam ex toto circumspectionis orbata regimine, quasi inter tumentes fluctus, mentis in praeceps navicula circumfertur.
10 tua pace. Een abl. abs. in het Mnl.
11 In het Latijn in twee zinnen.
12 multiplicabuntur.
13 additamentum.
14 = aangezien, Lat. quoniam.
15 appetendum; lees met den inc.: begeerde? Zie echter Synt.[3], § 256.
16 ala plumbata.
17 inhonestum, d.w.z.: geminacht.
18 tabes — lues.
19 hospes.
20 cui etiam ipsi amatores discordiae pacifici sunt latrones. — Vgl.: Cantabit vacuus coram latrone viator.

7

1 Vgl. Bk. II, 29 (eind), Bk. III, 2 (begin). Bk. III, 5. Dat ingeminavit een verkeerde lezing is blijkt hier duidelijk.
2 tempestuosa.
3 Naar lezing: librant (Gr. en Petit: liberant). De zin is ook in het Latijn onduidelijk, en wel corrupt.
4 De schrijver bedoelt een oogziekte staar, of een litteeken op het hoornvlies. Zie Bk. II, 21, noot 18, en Mnl. Wdb. VI, 280.
5 petram scandali. Corder vergelijkt 1 Petr. II, vs. 8 (lees: 6 tot 8), waar het verband trouwens geheel anders is.
6 Latijn onduidelijk: quod facti inanis erga nos fecit, ut effrenemur in perpetuum. Petit: quod facti se inanis ergo nos fecit effrenamur imperpetuum. Anderen: quod effrenamur, of: id erga nos fecit ut efferamus.
7 Quippe opibus apum damnata sententia, dum natura nos adornavit, damnavit. Is deze zin weggelaten omdat hij niet begrepen werd?
8 Afficiuntur namque haec cupiditate, dum sui placiditate fluidum affectum

alliciunt. — Van dit onbegrijpelijke Latijn heeft de vertaler maar wat gemaakt. Van aenlocken is het subj.: rijcdom (Latinisme).
9 II Koningen XXIV, 10.
10 III Esra II (zie de Vulgaat).
11 Inc. beter: onmatelic, Lat. immoderatissima opulentia.
12 opprobrii.
13 jacula.

8

1 squalida.
2 Waar, wanneer, hoe?
3 non ingratae liberalitatis verbo respondit. Inc.: haer dancbaerlic.
4 hs.: digesti (verbetering van Verdam).
5 In het hs. ontbreekt een blad; medegedeeld naar den incunabel.
6 Danubium.
7 tantum in moralibus astutiis erudita ... cernere potuisti.
8 ex ea quam patitur avarus in mente hydropisi.
9 proportio caritatis.
10 digestiva vis electionis.
11 Inc.: vreeselike (zie volgende aanteekening).
12 Sed cum mentis deinde concutiens (Petit: secutiens) appetitus bona temporaliter fluida, quasi potum pro cibo cupiat et pro substantialibus et aeternis quantumcumque sollicitudinis perversae circa poculum pecuniae subministret, sitis magnae cupiditatis accenditur. — De niet overduidelijke zin is door den vertaler niet begrepen.
13 d.i.: wareltliken, Lat. mundanis.
14 quia bonum solidum affectatur et apparens attribuitur.
15 Bonitatis solidae substantia non reperta.
16 Natura quippe provocat desideria (Petit: —um) mentientia desideratum De zin zal wel weggelaten zijn omdat hij onbegrijpelijk was.
17 tumesceret.
18 si arida membra cibo roraverit.
19 doctrici.
20 ut sic ageret.

9

1 d.w.z.: behoeven, Lat. egere. In de fabel heeft de inc. nog eens ‚behouwen', naast ‚behoeven' van het hs. Vgl. voor het verhaal Bk. II, 20 en III, 12.
2 vani cum corporis hinc inde hilaritate jubilans exultaret.
3 animi modicitate feminei.
4 d.i.: dattu (onderwerp in het werkwoord vervat).
5 Inc.: die.
6 o si te felicem felicius, in quem opum rationis et circumspectionis decursu res humana contingeret, et foris non pellem decor opulentiae sed splendor sapientiae intus aestimationem ornaret, ac te infelicem in felicitate prospiceres, in hoc fore opibus inopem judicares. De zin loopt in het Latijn ook niet glad, toch is ‚prospiceres' te herkennen als gezegde van den zin met ‚si'.
7 catena ac cippo.
8 Vestimentum enim praeter quam quod catena ac cippo teneat te et privatam ... libertate liberamque cervicem captivaverit, evidens est indigentiae argumentum.
9 tabesceres.
10 quo nunc derisa rides.
11 quamquam nudus, tamen.
12 Inc.: alte.
13 Naar het hs.
14 ‚ende' ontbreekt in hs.; Lat. hinc. ... hinc, inc.: ende.
14a pels (Mnl. Wdb. VI, 237) is een schamel onderkleed.
15 vitalibus (anderen: utilibus) non tamen necessariis affluere.
16 Lat.: et = etiam, begint den hoofdzin. Het hs. heeft pas een hoofdletter bij: Die armoede.
17 Vertaling in de war: si vero egens habes, artificialiter (zie boven) quamquam dives etc.
18 Aldus in plaats van: ende. Schrijffout?
19 non aliunde mendicatam, sed cupiditate abdicatam (l. abdicata) nativam habere sufficientiam. — Klankspeling in het Latijn?
20 victor.
21 d.i.: voert aen. Vgl. Bk. II, 6, noot 3.
22 Inde quod et dumtaxat unam vestem possidebat, jam se ipso dives potationis fregit vasculum.
23 potentis equum.

10

1 seniliter jam.
2 audisset.

3 Gigno sophisticorum quidam. (‚Gigno' ontbreekt in andere Lat. uitgaven).
4 Vgl. Keller Ant. Tierw. II, 6—9; Nat. Bloeme III, 1733—1750.
5 pro auro perniciem habebis.
6 universi mundi regimen detestans contra providentiae ordinem. Verdam VIII, 2520, (bij: verspreken 1 A 6) zet achter nederen een vraagteeken. Naar men ziet is de vertaling in de war geloopen: regimen is genitief geworden, afhangend van ordinem, ordinancie. De vertaler moet dus bedoeld hebben: „van de inrichting hier op aarde"; neder = laag, Mlnl. Wdb. IV, 2240.
7 In het Latijn ablat. absol.
8 doctus ille.
9 consternatum ad terram.
10 ‚die' ontbreekt in hs., niet in incunabel.
11 Stoett, Synt.[3] § 180, VII.
12 Pred. X, 19: Statenvertaling:„het geld verantwoordt alles"; Vulgaat: pecuniae obediunt omnia.
13 pium antidotum.
14 quia informantur bonitate.
15 Sicut enim odienti forma malum est, sic diligenti est bonum. — Dezen zin begrijp ik evenmin als de vertaler.
16 sub ratione quidem boni cuncta diligimus.
17 sed quoniam propter quod unumquodque tale et illud magis ratiocinatione percipitur, utique illud propter quod aliquid amamus, id magis est amicum. (??). Petit laat ‚tale' weg, en schrijft na, percipitur': propter quod . quod amamus . .id etc. Ook onduidelijk.
18 summum amabilium est bonum.
19 hoc in omnibus volitis quaeris.
20 hs.: du.
21 propter hoc caetera concupiscis.
22 Verum cum digesta(?) sit diffinitiva, id ipsum esse summum dilectum, hoc tantum cunctis esse summum bonum, ac totius thesaurum petitionis desideratae rectitudinaliter dixerim, quod est essentia bonitatis.
23 Noch daer toe so is ingevoegd, en maakt den zin onbegrijpelijk.
24 sapientes.
25 fugiunt et effundunt.
26 Misschien bedoelt de schrijver een sekte der gymnosophisten, Indische wijzen die naakt in de bosschen leefden. Plutarchus, Alex. 64/5. De plaats lijkt een reflex van Q. Curtius Rufus, Historiarum Alexandri VIII, 9, 31, maar dan niet begrepen, want er staat juist het tegenovergestelde: „Gemmas margaritasque mare litoribus infundit: neque alia illis maior opulentiae causa est, utique postquam vitiorum commercium vulgavere in exteras gentes: quippe aestimantur purgamenta exaestuantis freti pretio, quod libido constituit". Dus niet het goud, maar den handel in juweelen en parels (dat „tuig") hebben ze naar het buitenland gebracht, waar ze tegen fantaisieprijzen gekocht worden.
27 ? brabitae(?), civilitatis cultores.
28 Si summum bonum corporales opes essent.
29 Nat. Bl. XII 1025/31; Barth. XVI, 87: Ende daer is eenderhande bastaert van maraude ... dese wert vanden griffoens bewaert datter nyemant toecomen en can. (Nat. Bl. XII, 1031: uten lande van Cyten).
30 arenulasque aureas Sithiae hosque montes. Vgl. Nat. Bl. III, 1740—1745. Thom. v. Cantimpré, De Natura Rerum, V: Hee in Sythia Asiatica aurum et gemmas in quodam loco inaccessibili custodiunt. hs.: sichyen.
31 apparet.
32 cum.
33 fatentur.
34 quia.
35 Lees met den inc.: ende.
36 venam.

11

1 Vgl. La Fontaine III, 17. Horatius Epist. VII, vs. 29. Horatius Epist. VII, vs. 29 vlgg.:
Forte per augustam tenuis nitedula [rimam
Repserat in cumeram frumenti, pasta- [que rursus
Ire foras pleno tendebat corpore [frustra.
2 eam sociam carnis nostrae letalem.
3 At quae nempe est ratiocinatio ista?
4 Si tibi placet dare rationis proposi-

tum, quaeso magis ut consequens consilium sit acceptum.
5 impinguata, incrassata, dilatata duraque pelle.
6 Zie Bk. III, 4, noot 7.
7 rapaci manu.

12

1 Waarschijnlijk ingevoegd in overeenstemming met het begin van Bk. III,9.
2 confusibiliter ut polluta cooperiret padenda.
3 histrionem joco laetum. De Crock vertaalt: „Guychelaer ofte Caemerspeelder.
4 cujus instaurationis causa.
5 conformior.
6 ac nimis magnipendens.
7 imitandum.
8 Hierachter een t, door den corrector doorgestreept.
9 placet mihi tam gratanter donata comitiva, magis tamen et bene conveniant jocus et berta. — Voor baertgen vgl. Bk. II, 6, aanteekening 19.
10 dulce malum.
11 dilectam te.
12 et male computata libertas.
13 dilectori largiter donanti necessaria conjunctae dilectionis et servitutis liberae adhaerebis catena.
14 et stolida grandem libertatis rem non grandi munere aut callido commercio perdidit et.
15 dispositam.
16 cupiditatis suae ludos protinus exposuit ac suis commodis atque oblectationibus alienis miseram servire coegit.
17 aut ut puniret defectum aut impudico ludi ludibrio magis exsequeretur effectum. — Dubbele klankspeling.
18 ac tribulationis fellitae antidoto prudentiae oculis simiae restitutis.
19 Lat. omgekeerde volgorde.
20 fermentum, hs.: deemsem (schrijffout).
21 venenum.
22 Latijnsche constructie: vetat ne; toch staat deze zin hier anders geconstrueerd in den Lat. tekst.
23 vs. 8.
24 Carder vergelijkt Num. XXII, vs. 8. In Num. XXII—XXIV wordt echter gesproken van Bileam die zich n i e t laat omkoopen.
25 I Kon. VIII, vs. 3. Latijn gewrongen.
26 Muneribus corrupto senatu dudum florido sicut proviserat princeps, ingravata murmuratione Romana gloria transivit.
27 fratricida.
28 nequam praedo, hs. één woord.
29 tunc Justitia (Petit: in iustitia) recessit a Roma. Zie Sallustius: Bellum Jugurthinum XXXV, 10.
30 ille Diogenes.
31 gazas (Perzisch woord).
32 eo, dat evengoed mannelijk kan wezen: „rijker dan Alexander".
33 morum cultor.
34 Archelai(?). Seneca: De Beneficiis II, cap. X: Arcesilaus stond een armen en zieken vriend, die voor zijn armoede niet wilde uitkomen, op kiesche wijze bij, door heimelijk een zak geld onder zijn kussen te leggen, „ut inveniret potius quam acciperet". — Heeft dit verhaal Cyrillus voor oogen gestaan? Van Socrates is er geen sprake.
35 quadrantiae munus. Dit woord quadrantia kan ik niet vinden; komt het overeen met: quadrans, vierde deel (van een erfenis)? vgl. heres ex quadrante, erfgenaam voor een vierde.
36 liberi.
37 muneribus emti (beter is: emta) regis gloriositate potiri.
38 Eutropius: Breviarium Historiae Romanae II, XIV.
39 et propter munera in captivitate permansit. — Deze laatste zin verzwakt de kracht der, bij uitzondering schoone, peroratie, en ontbreekt dan ook bij Petit.

13

1 Robert vergelijkt ten onrechte La Fontaine IX, 4. Zie boven blz. XXXIII.
2 cucurbita. Vgl. Bk. II, 14, aanteek. 7.
3 quod palmae solaris alationis infra zodiacum annus.
4 Volgt in het Lat. een onduidelijke zin: quae profusissimis beneficentiis, quas quidem agis, rebus numerum tribuis (Petit: munerum tribuens) et augmentum diurnis periodis.
5 wrigen (zie Franck-Van Wijk op wriggelen) draaien, ineen-, kromgroeien. Mnl. Wdb. II, 1924 en IX, 2870/1.

6 bene es cucurbita, curvatum judicium habens.
7 in te non rapinae vis sed judicativa vigeret.
8 Effemera.
9 tardus amplius passu moderaminis antiquatur.
10 in praejudicium suum.
11 cum lacrymis.

14

1 In de marge met latere hand: sanguisuga. — Zie Mnl. Wdb. III, 807 en 810 (ile, 2e art.).
2 in antidotum apposita.
3 per poralis cutis meatum venam thesauri vivifici attigisset.
4 goede ontbreekt in hs.
5 ebullire.
6 De rest van het blad is weggesneden en het volgende blad ontbreekt. Zooveel mogelijk wordt hier het hs. gevolgd. Van de ontbrekende regels is nog te lezen: fol. 63 sericheit began te ber . . ., quam daer een mijer . . ., ende seide wat let . . . fol. 63 v.: . . . it soeke ic mit gerech, . . . sheit behoude ic. Ic le, . . .narbeit daer gheen, . . . Dit geseit [sprack die?]
6a d.i. zich voorbereiden op
7 amatum sanguinem.
8 propinator.
9 cupidam.
10 Aldus!
11 retinens sibi commodum sugentis in perniciem dedit virus.
12 Spr. I, 32.
13 tam callidus.
14 Plinius VIII c. 12, § 33. Nat. Bl. II, 1463—1486.
15 dissipat. Van scheifelen, zie Mnl. Wdb. VIII, 2351; Ts. III, 116/7.
16 simul cum vita evomuit.

15

1 sui laboris ad studium, tegenover: suae fraudis retiaculum.
2 querula tempestate, tam quietis impatiens.
3 virtutis suavitate mellita.
4 imo. — Op den klank af „vertaald"?
5 medullam carissimam.
6 occultatem.
7 Inc. mist ‚dat' (voegw.); Lat. nisi quod. Verkeerdelijk opgevat als relativum?
8 Aldus!
9 pro accidente substantiam.
10 tamquam.
11 post confusionem.
12 Inc.: verbarcht.

16

1 in cibum falce linguae herbas metentem.
2 super.
3 Niet begrepen: ita bonis sine laboribus carnibus vescerer (hoofdzin), aselli tamen esum vix dignarer.
4 Inc.: vogeste.
5 fructum.
6 Inc.: voegeste.
7 quantae calamitatis sit.
8 cum nequissima vita miserae juventutis sit lues.
9 (ut vivatur!)
10 cum.
11 vitialis calamitas.
12 hinc.
13 Lat. constructie.
14 semper.
15 tamquam suae complexioni discordantia.
16 cunctarum effectiva malarum artium.
17 fellita.

17

1 noctua. Phys. 5 (Lauchert blzz. 9 en 235/6) vertelt dat de νυκτικόραξ meer de duisternis bemint dan het licht. Barth. XII, 23 deelt nog mede dat de nocticorar (nachtrauen, noctua) niet op Creta kan leven (is het daar te licht van het witte krijt?). Vgl. Bk. II, 29, aanteekening 5. Dr. J. C. C. Loman, a.w. blz. 14, vertelt dat „kleine vogels inderdaad om den nycticorax heenvliegen, hem bewonderen en de veeren uitplukken", en verwijst naar Aristoteles, Hist. anim, IX, 2—3 en naar Thijsse in „De Levende Natuur", II, 178.
2 (o) accusationem apertam, dubitationem letiferam.
3 gaudeo — jubilo — exsulto.
4 inquietasti.
4a ne pereas.
5 vigilanter.
6 gratissima.
7 Hiervan vind ik nergens iets vermeld.
8 qui attactus fugat venenum. Barth. XVI, 86: „Die saphier is den venynde

contrari, ende lescht dat mit allen, want ist dat ghi een spin set in een busse daer bouen een gaetken aen is ende ghy daer enen gerechten saphier hout voer dat gaetken, die spin sal steruen. Ende dat heb ic dicwijl sien proeven".

9 omnis armatur lex. ‚wet' ontbreekt in het hs.

18

1 Voor: palmaetworme; Mlatijn palmacium (-tium) = zachte zijde, vloszij, genoemd naar de stad Palma op de Balearen. Mnl. Wdb. VI, 66/7.
2 et tantam opificis studiositatem prospectans aranea dixit.
3 Niet begrepen: non extrinsecum tantumque (bijwoord, opgevat als bijv. naamwd.) illud quod (vertaald als: ut) possessore non volente perditur.
4 Igitur in hoc, in quo sponte ipsum adeptus reliquerit, est unusquisque invictus. — Door den vertaler niet begrepen.
5 caeterorum bonorum. hs.: aenden.
6 innumerabilibus.
7 Latijnsche constructie: diffusivum sui ipsius.
8 liberalitatis.
9 mihi hoc magis approprio quam cum aliena possideo.
10 recondo.
11 torridus (minder goed).

19

1 letalius.
2 erigitur.
3 Latijn omgekeerde volgorde.
4 cum sis. Vgl. Seneca, De Beneficiis II, cap. XXXI.
5 gratis tantum virtutem impendere.
6 Unde.
7 aliquid recipere. Wat te vercrighen ontbreekt in het hs.
8 ‚mit' ontbreekt in het hs.: operibus.
9 jam.
10 De hedendaagsche beteekenis heeft eygentlic hier slechts in schijn: het Latijn heeft: serviliter = op de wijze van een „eigen" man, in dienstbaarheid. Zie Mnl. Wdb. II, 596.
11 Hoe los de moralisatie staat van het onderwerp der fabel blijkt wel hier: de aanleiding tot de preek was juist dat de hemel wèl zijn gaven terugneemt. Of maakt hij onderscheid tusschen den hemel en de lucht?
12 Nihil certe, quoniam.
13 dumtaxat.
14 ipsius donativae virtutis.

20

1 improperat.
2 Vgl. Bk. III, 18.
3 hs.: dats in een; ‚niet' ontbreekt: „cum tibi nil existimem me dedisse".
4 Namque ubi beneficium liberalitatis non praecessit, magnificum gratiarum actionis nullum digne sequitur debitum. ‚non' staat ook bij Petit, blijft beter weg, zooals in het Mnl.
5 amico pauperi si utique dignaris gratias agere.
6 et magis suscepisse se judicabit.
7 virtus pomificans coeli beneficiis; et auriga nonne abscondit faciem (ook mij niet bekend: uit nederigheid na de overwinning om de toejuichingen te ontgaan?)
8 pro virtualiter fusis muneribus. Quibus dictis vale addito quievit.

21

1 primum mobile.
2 cuncta visibilia.
2a clarificare.
3 causalitatem.
4 crudeliter invidisti.
5 l.: werct? Lat. agit.
6 Considera quaeso quod sicut universale recipit, sic universalis virtus communiter agit. — De voorzin is ook mij niet helder.
7 acceptor.

22

1 te lumen ad visionis necessitudinem effudisse.
2 ut avara. Wij zouden zeggen: als een gierigaard. Zie Stoett, Synt.[3], § 95 h.
3 Welke philosophen?
4 deficit.
5 deficientior (d.w.z.: te zeer „ontbluend").
6 illiberaliter.

7 Seneca: De Beneficiis II, cap. XVII: Ab Antigono (rege) cynicus petiit talentum. Respondit plus esse, quam quod cynicus petere deberet, etc.
8 Vgl. Seneca: De Beneficiis II, XVI: „Non quaero quid te accipere deceat, sed quid me dare". Alex. wordt hier trouwens „vesanus" genoemd door Seneca.
9 Attende quantum realitatis mundo tribuit, quia omnia; quantum pulchritudinis firmamento, quia omnes stellas; et quantum veri splendoris, quoniam totam lucem.
10 non carum sed carius, non majus sed maximum, neque tantum sed totum bonum („niet maar zoo'n beetje").

23

1 Semper inundanti Danubio („Daar de Rijn, enz.").
2 hs.: die.
3 Quousque latices dabis.
4 hs.: eens.
5 defectio.
6 quomodo.
7 Quoniam igitur virtus, quemadmodum natura illam inclinat, semper.
8 rectus peragit nec unquam exsistit otiosa.
9 decidit, d. i.: vergaat; 1 Kor. XIII, vs. 8.
10 cerebrum sensus animat.

24

1 si facultas adest non minor est in effundendo velocitas.
2 qui effundere potuit et distulit.
3 quod virtus, non quod datur, amatur.
4 consistit.
5 Ontleend aan Publilius Syrus (tijdgenoot van Caesar). Sententiae, 235: „Inopi beneficium bis dat qui dat celeriter" (Cyr. kent het gezegde reeds als staande uitdrukking).
6 aut certe bis dat, quia in re et in voluntate.
7 non tardatur.
8 hs.: die (verbetering van Verdam).
9 in atomo temporis copulatur. — Wat wordt hiermede bedoeld?

25

1 Daar er telkens slechts één fenix bestaat, wordt het woord vaak als eigennaam zonder lidwoord gebruikt. Vgl. Bk. IV, 8. Physiologus No. 7, Lauchert blzz. 10—12 en 237/8.
2 Vgl. echter de volgende parabel.
3 proficere in virtute.
4 transeunt.

26

1 De Physiologus No. 10 (Lauchert blzz. 14/5 en 240/1) vertelt dat de adder bevrucht wordt door den bek; als het wijfje het zaad heeft ingeslikt bijt zij de virilia masculi af, en het mannetje sterft. (In den Bestiaire van Pierre le Picard, uitg. door Cahier in Mélanges d'Archéologie T. 2—4, Paris 1851, uit begin der 13e eeutw wordt dit gewijzigd: het mannetje steekt zijn kop in den bek van het wijfje, die afgebeten en doorgeslikt wordt). Als de jongen geboren worden bijten zij den buik der moeder open, die daaraan sterft. Zelfde voorstelling bij Maerl. Nat. Bl. VI, 824—832. — Een afbeelding geeft Dr. Loman in zijn meervermelde studie.
2 stupenda. De vertaler gebruikt toch niet, kras latinisme, den uitgang -ende als Mnl. Gerundief-uitgang? Zie echter Synt.[3] § 256.
3 ut delectares te concepisti.
4 in tetri carceris ventrem (minder goed).
5 Negatie weggevallen in het hs.
6 d.w.z.: gheuedi.
7 offenditis, d. i.: kwetst, Mnl. Wdb. IX, 162.
8 exstinguitis.
9 Lat. minder goed: malum pro bono.
10 ingratitudini est grata minime. In de vertaling onzin.

27

1 visitator.
2 Tu certe reus tibi es.
3 stipendia.
4 Si fortuna dedit dudum mihi dulcia, quare//Dedigner sub ea paucula dura pati? Het distichon is een citaat uit Speculum Stultorum van Nigellus Wireker (1197 ā 1200), uitg. door Thomas Wright: „The Anglo-Latin Satirical Poets and Epigrammatists of the Twelfth Century", London 1872, I, blz. 22. Het ontbreekt bij Graesse en Petit.
5 non semper expetimus.

6 asbeston (inc.: abschonsi!). Vgl. Bk. I, 26.
7 Gr. en Petit verkeerdelijk: ingratitudinis.
8 post diei curriculum.
9 sitis auram.
10 Inc.: adem.
11 Lat. latratibus.
12 sed nunquam (Petit: nunquid) pro pane parvo dulcem tribuisti quietem et pellem. — Zoowel nunquam als nunquid zijn hier slecht te begrijpen.
13 nihil unquam virtutis.
14 liberalitatis lex debita et beneficentia aequitatis.
15 tribuens pro uno centuplum ceu bona terra pro minimo maximum, ut matrix foecunda pro vili carissimum velut coctula nuda. Bij Petit is coctula met inkt veranderd in corula. Ook over dit woord heb ik niets te weten kunnen komen.
16 aequivalens pro grato homine.
17 hs.: duerbaer, Lat. a grato liberali.
18 Explicit liber tertius.

BOEK IV

1 Het hs. begint een nieuwe bladzijde, zonder opschrift. Alberdinck Thijm's opschrift zie boven, blz. XLIV. De incunabel heeft het opschrift: Hier beghint dat vierde boeck. Latijn: Incipiunt capitula libri quarti de his, quae sunt contra luxuriam.

1

1 Quam mihi electabilissimus census.
2 quam tam fruibile balneum carni meae, aqua refrigerii, stilla roris, transcendens nempe Libani latices, Damasci et Panormitani fontes et in bays et hanicis lavacra sospitatis. — Dit is de eenige plaats waarin zelfs Graesse erkent geen redelijken zin te kunnen vinden. Hij noemt ze dan ook „offenbar verderbt", maar ontleent er toch een argument aan voor de localisee:ing van den schrijver. Voigt: Kleinere lateinische Denkmäler der Thiersage, London 1878, blz. 56, leest: ethanicis, en zoekt het op Sicilië. Hier valt slechts te raden.
3 indignatus ad verbum et abominatus accubitum mente, voce quoque clariori dixit. Inc.: mit claren woerden. Het woord voce past juist uitstekend in deze voor Cyrillus ongewoon geestig schilderende fabel.
4 nisi ut tibi referrem aliquid per eloquium, parum me direxisses.
5 Spr. IX, vs. 8.
6 pestilenti muri judex ... constitutus sum suus, et tibi..., si percipis, natura in moribus corrector sum tuus.
7 cum in maleficiis eum judicialis ungula comprehendit.
8 animam de candidato semine generat (sc. Deus).
9 et condit suo diverso modo digesta.

2

1 luxuriosos, Inc.: oncuusche.
2 Van het woord ‚plaets' staan de drie eerste letters overtollig op het eind van den vorigen regel.
3 nunquam fatigatus.
4 in croceis. Voigt verklaart (blz. 56, noot) deze uitdrukking niet thuis te kunnen brengen. Misschien zijn bedoeld „crocea (vestimenta?)", ook in Lamentationes Jeremiae IV, 5 genoemd: „qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora", waar de Statenvertaling heeft: „in karmozijn". Saffraan was een genotmiddel, zie Friedländer, „Sittengeschichte Roms", 9de druk, II, 358.
5 Mnl. Wdb. V 930 verwijst naar: ontsinnet (ib. 1261), Lat. insensatus.
6 Mnl. Wdb. II, 827 geeft dezen vorm niet op naast flute, floyte, fleute, evenmin Salverda de Grave: „De Franse woorden in het Nederlands", blz. 355. Over ui[2] zie J. W. Muller, Tijdschrift voor Ndl. Taal en Letterk. XL, blzz. 140—175. Vgl. ook Salverda de Grave, „Franse Woorden", blzz. 159—162, 166—172. Zie ben. de Woordenlijst.
7 furfur.
8 brodium. Vgl. Ital. brodo = bouillon. In Vocabularius optimus Gemma vocabulorum merito dictus, Deventer 1498, wordt opgegeven „brodium = gheweyct broet mit bier of soppe".

Ducange heeft hetzelfde, overgenomen uit Gemma Gemmarum. Lees met den inc.: weysop?
9 infumatis. Onnauwkeurig vertaald.
10 Past in het Latijn geestiger dan in de vertaling, zie vorige aanteekening.
11 Calicem Pharaonis eligo, non ferculorum canistrum. Gen. XL.
12 paleam. = draf, Mnl. Wdb. III, 1105. Over stroo heeft het varken niet gesproken, wel over eetwaren.
13 1 Sam. XX, vss. 18—22, 35—38.
14 2 Sam. XX, vs. 9/10.
15 Inc.: vloet.

3

1 Uit Agrigentum, ± 490—± 430 v. Chr. Naar luid van het verhaal (vgl. Horatius, Ars Poetica, 464/6) is hij in den krater gesprongen om door zijn plotseling verdwijnen het menschdom van zijn bovenmenschelijke afkomst te overtuigen. Later werd hij als heros vereerd.
2 In het hs. is eerst geschreven: te gaen, toen is ‚te' weer doorgehaald.
3 non quiescis.
4 hinc — hinc.
5 juste.
6 Spr. III, vs. 32. Vulg.: cum simplicibus sermocinatio ejus.
7 rigida.
8 per hortamenta deliciarum invadit.
9 emollitum.
10 lees: sterkeliker (Lat. validius). Verdam: met des te minder weerstand van uwe zijde?
11 Onbegrijpelijke beeldspraak.
12 livor. Lees met den inc.: rivier (vertaling op den klank af)?
13 Corder haalt onderscheidenlijk aan: Richt. XV, 2 Sam. II, 2, 1 Kon. II.
14 cunctos.
15 Hs. laat ‚se' weg.
16 Lat. omgekeerd: condimentis et vinis.
17 tumorositate (juister).
18 calor humiditate conditur. Wat daar het erge van is?

4

1 Naar de strekking eenigszins te vergelijken La Font. I, 5. Phaedr. 46 (de wolf en de hond).
2 experientia facit artem. Blijkbaar een gangbare spreuk.
3 habitudo.
4 satisfactio. Dat „dat verwonderen is die wortel der lering" vinden we bij Plato, Theaetetus 155 D: *μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη,* en bij Aristoteles, Metaphysica I 2, 982B 12: *διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν.* Zie Ritter et Preller: „Historia philosophiae Graecae" I, Gotha 1913, pag. 237 en 295. Of — zoo ja: waar — de beide andere uitspraken bij Aristoteles te vinden zijn is mij niet bekend.
5 d.i.: verhouerde.
6 sordidus pruriginoso es ulcere.
7 stupefactiva sensus, dissolutiva motus.
8 Tot onduidelijk wordens toe bekort. Lat.: generationis orbata gaudio et vitae privata tripudio. Plura enim pinguedine suffocantur et prolifica virtute orbantur. Inc.: ... bliscap der doechtbaricheit des levens, want veel dieren vergaen van vetticheit ende verliesen die craft der vruchtbaerheit. — De bekorting komt dus niet op rekening van den vertaler, maar van den afschrijver.
9 et modicis contenta.
10 Nec, paucis tantum egens, obediam amplius intemperantiae gulae, quae ... nullo fine epularum stat contenta. Petit: Nec obviam intemperantiae gulae paucis tantilla egens ... stat nullo etc. De lezing van Petit „loopt" niet, maar staat dichter bij den Mnl. tekst.
11 libidinis poena.
12 semita.
13 Opmerkelijk is de adversatieve beteekenis van „in dien dat" = terwijl toch. Zie Inleiding blz. LIV en Woordenlijst.
14 Verdam leest: gebruuctse.
15 Niet begrepen: Eruditum igitur his magistrum, disciplina illicentiatum (= door de leering geïntimideerd), valedicto reliquit. Petit: discipula illicentiarum (verbeterd in: illicentiatum).

5

1 bibio.
2 Bij Petit is met inkt bijgevoegd: in probleumatibus suis. — raeles (mis-

schien raelesse?) is bijvorm van raetsel (zie Boekenoogen LVI, CXXX).
3 = op grond van.
4 Niet begrepen: ex regis gubernatione et arte.
5 deductam ad vitem (anderen: vegetem).
6 abundantia. Zie Mnl. Wdb. VI, 1504.
7 balsamicus.
8 de vini corruptione. Mnl. Wdb. IX, 1473.
9 mel — fel: klankspeling?
10 Volksetymologie.
11 rationem destruit, tollit mentem.
12 spumat luxuriam.
13 Gen. IX, vss. 21—24.
14 Gen. XIX, vs. 33 en vs. 35.
15 2 Sam XIII, vs. 28.
16 Judith XIII, vss. 4—10.
17 perfruentes.
18 utentibus vero (bij Petit met inkt: abutentibus) mellitum es venenum.
19 recessit. Bedoeld is dus wel de verl. tijd van vlien (Franck, Gramm^2., § 136). Inc.: vlooch van daen.

6

1 In de marge met latere hand: „Een fraey gelycenisse van de brandende lampe Siet C. 10 fol. 9." De inhoud is echter vreemd: in tegenstelling met de andere parabelen vertoont deze geen eenheid, want aan de bestraffing van den wellusteling gaat die van den hoogmoed vooraf.
2 tanto impetu ingratitudinis spreta reverentia.
3 Vgl. Bk. IV, 4 aanteek. 13.
4 Negatie ingevoegd.
5 Lat. Ad haec, ‚op' ontbreekt.
6 in promptu causa est.
7 Zie Mnl. Wdb. IV, 368/9 op lenement. Ndl. lemmet, uit Lat. linamentum. Vele bijvormen. Inc.: lement, Wvla. vorm (De Bo, 605).
8 statim in lychno accensa scintilla se coepit oleo nutrire.
9 quippe quando (voegwoord) desiccabitur etc.
10 a me; hs.: di.
11 ab aestu, Gr. (beter) ab Asbesto, vgl. Bk. I, 26.
12 unctuoso humido ei inseparabiliter adhaerente vivit perpetuo vigor meus.
13 cibativa regnabit pinguedo.
14 substantiali.
15 flamma.
16 Hier begint pas het water te spreken.

7

1 Vgl. Bk. IV, 4, aanteek. 13.
2 miratur.
3 legis ordine.
4 autem.
5 Unde nostri appetitus sunt in illam decoram, placabilem et summe pulchram forman per tractum rationis ordinandi. — Platonische wijsbegeerte.
6 hs.: scamelheit., Lat. formositas, inc.: scoenheit.
7 Quae tamen pura, causalis et incorporalis formositas summe placere debet, intime attrahere.
8 sinistrorsum.
9 a veneratione.
10 Quemadmodum si mente deficimus et venustam faciem non in sua substantia, sed in umbra speculari diligimus, sicut quidem sensu egemus ad videndam formam in visione et luce sensibili, quam (sc.: formam, dus niet: welken sin) in splendore sapientiae plus amamus.
11 Aldus, voor: seldi.
12 matricem.
13 nequaquam in eam faciei speciem respicit, sed eam spernit.
14 Vgl. Bk. III, 26.
15 et umbraliter.
16 in artis solida virtute.

8

1 Vgl. Bk. III, 25, aanteekening 1.
2 Vgl. Bk. IV, 4, aanteekening 13.
3 generationis suavissimo gaudio. — ‚baring' beteekent dus voortplanting in het algemeen. Zie beneden, aanteek. 16.
4 Graesse: caecitate, Petit: cacitate, veranderd in: castitate.
5 nec nosti.
6 illa.
7 quocumque volavero, conjunctione gratissima contiguam reperio creaturam.
8 Numquid supercoelestis natura specierum singularium numerositate dotata societatis dulcedine privata est?
9 totius speciei.
10 Nonne in generibus sexu divisis

haec naturalis societatis conjunctio . . . agitur. Vreemd vertaald.
11 ut in carne una quodammodo species singularitatis efficiatur.
12 comitiva.
13 Gr.: annus, varianten: animus.
14 indignior, in het Lat. praedicatief gebruikt.
15 ex divisione successivae generationis.
16 arbeidelijcheit (niet in Mnl. Wdb.) heeft hier een ruimer beteekenis dan „barensnood"; Mnl. Wdb. I, 439 arbeidelyc = moeilijk, moeitevol, kommervol, zwaar. Latijn: cur non etiam ejus (zelfst. gebruikt, = generationis) desudationis (= arbeidelijcheit) tormentum? — De vertaler heeft „ejus" niet begrepen, noch vertaald, zoodat hèm de beteekenis „barensnood" misschien wèl voor oogen staat (vgl. Mnl. Wdb. I, 442/3 arbeit 4). Zie Woordenlijst.
17 abominatione fovetur. Niet begrepen.
18 dolore parturitur, periclitatione gignitur. — De moeilijk te evenaren rijkdom van het Latijn is verdienstelijk weergegeven.
19 foetore nutritur. Dit begrijp ik niet.
20 augetur (opgevoed?). Inc.: ghewonnen.
21 tu sola de generatione gaudes? ă of ā?
22 Zie Bk. III, 26.
23 Hs.: vroechde, Inc.: vruchten. Lat.: Cum prolem nutrieris, tunc eam te perdendo amittes.
24 et sic paris (bij Petit veranderd in: paras) carissimum cibum mortis.
25 Parum sudat jumentum vetus sub onere.
26 senio (van ouderdom) gravis.
27 cum.
28 vivificum.
29 in vacuum.
30 non solum. Lees: niet alleen.
31 Tua (praedicatief gebruikt!) igitur scientia imo concupiscentia sit boni et mali.
32 dulcedine coitus furore libidinis insanis.
33 Et hoc dicto ab invicem sunt divisi. Inc.: Doen dit gheseit was sceide sij van malcander.

9

1 virginitatis.
2 quae cum expandissent floribunda folia, nitore splendentia ac rorem suavitatis manantia, aromaticique odoris fragrantiam effudissent.
3 acerbum.
4 radicem eloquii.
5 pruritum. Dit is de eenige plaats in het Mnl. (zie Wdb. III, 1074) waar het woord beteekent: prikkel, vgl. Franck-Van Wijk op: jeuk), gewoonlijk = jeuk. Tusschenbeteekenis in deze zelfde parabel: „in dinen wortelen so lidestu jucte enz."
6 amisisti.
7 quoniam abundante nimis mellitae puritatis et odoriferae sublimitatis humore id ipsum factum est in nobis flos et fructus. — Vreemd vertaald.
8 margaritam congemmascit. Vgl. Bk. II, 23, noot 14.
9 quod virginitatis manantis puritate, aromate et suavitate virtus ipsa clarissimus flos est et fructus? — De vertaling gaat blijkbaar terug op een lezing „manentis", en is daardoor niet begrepen.
10 germen.
11 germine. — De vertaling vrucht(e) is minder juist en minder fraai.
12 Nunquam est fructus sine fructu, imo totus et ipse fructus est.
13 ipsum germen pretiosissimum.
14 valor totus.
15 In het hs. wordt „die" op de vlg. bladzijde herhaald.
16 Vgl. Bk. II, 18, noot 2.
17 ejus (sc.: unicornis) tam valida delectata potestas.
18 O nimirum magnes nimiae validitatis.
19 O saphirus mirabilis castitatis. Vgl. Bk. III, 17, noot 8.
20 Veneris corruptelam.

10

1 ad coïtum.
2 Van den olifant vertelt de Physiologus (Lauchert blzz. 34/5 en 271/3) o.a. dat hij niet naar geslachtsgemeenschap verlangt voordat hij (eerst het wijfje en dan het mannetje) van den mandragoraboom gegeten heeft. Over de kuischheid van den olifant (niet over de mandragora) spreekt Maerl. Nat. Bl. II, 1501/3.
3 properas et festinas.
4 vix parum tento eloquio.
5 anhelo — accelero — festino.

6 „toe" ontbreekt in hs. Lat.: illico sic locutus est dicens.
7 Vgl. Bk. III, 26.
8 basium.
9 Van hier af meegedeeld naar den incunabel. In de benedenmarge van het hs. met loopend potloodschrift: Johannes Iansen. — Het laatste blad ontbreekt.
10 cruentae, hs. heeft nog: bloe.
11 caeco animaris duce furore.
12 deliciosa pernicies, mors latens.
13 amplexus destructionem emolliens et suavitas dire fallens.
14 evacuat. Vgl. Bk. IV, 11, noot 1.
15 Aldus.
16 Si haec venus incutit.
17 in coïtu.
18 aequitate domita.
19 nec unquam.
20 excessivum.
21 mille namque per ululatus agitur (anderen: ungitur).
22 Inc.: liet.
23 et ad scolae ferulam (= plak) ducit, qua puero suo prius mater blanditur. — Het onderwerp van „ducit" is in het Latijn niet, zooals in de vertaling, „mater", maar uit het verband op te maken: venus.

11

1 Vgl. vorige parabel, aanteekening 14. Nat. Bl. III, 3185/8: de musch is „die heetste voghel".
2 tanto libidinoso impetu et libidinis impetuoso furore.
3 tui prodigus.
4 De tortelduif wordt nog steeds in poëzie gebruikt als symbool van weduwentrouw. Dit zegt de Physiologus van haar, ook dat zij slechts rein water drinkt, daarom is zij hier de aangewezen vermaner tot reinheid en matiging in mingenot (Lauch. blzz. 26 Noot I, 177, 259). Vgl. Bk. II, 30. Maerlant, Nat. Bl. III, 1065/8 en 3379/87 over de weduwentrouw der duif. Zie ook Ts. XXXVII, blz. 64.
5 si nosti.
6 rapit morsum.
7 Inc. zeer onduidelijk: mtrekende.
8 generationis amor (*l.*: amore).
9 sed. . . . ventilaris.
10 digestissimam, vgl. Bk. I, 11.
11 vitae admirabilis sementivam propagantis naturae.
12 radicalis carnis substantiam et divitiarum gignitivam thesaurariam venam. — De vertaling is slordig.
13 quid prodigus destruis.
14 Inc.: wantu.
15 quid ingratus in nihil projicis, et iniquus depositarius naturae vanitati impendis. Petit evenzoo, maar in de marge is met inkt bijgeschreven: nature rarissimum tibi cōmendatū thesaurū nimirū ꝙ vanitati īpēdis.
16 hoc habet.
17 tantum (= slechts).
18 et tanto dementius quanto letalius se perdit.
19 In den Lat. tekst luidt het explicit: Speculum sapientiae beati Cirilli episcopi, alias quadripartitus apologeticus (Petit: — gieticus) vocatus, in cujus quidem proverbiis omnis et totius sapientiae speculum claret, finit feliciter.

Daarop volgen de inhoudsopgave naar de opschriften, die in den incunabel achter den proloog is geplaatst, de etymologische beschouwingen over het woord apologus, die in den incunabel ontbreken (vgl. boven blz. 8, aanteek. 38), en nog een „tabula apologorum", met de namen der optredende dieren enz. aangeduid, die eveneens in den inc. weggelaten is.

WOORDENLIJST

WOORDENLIJST.

N.B. De cijfers achter de woorden verwijzen naar de bladzijden waarop zij voorkomen, een * verwijst naar een aanteekening.

In deze uitgave zijn blzz. 19*b*—25, 53*b*—89*a*, 90*b*—98*a*, 99 gedeeltelijk, en 101*b*—127*a* aan het handschrift ontleend, de andere blzz. aan den incunabel.

A.

abescon (61, 112), *abesten* (39*), Lat. asbeston, edele steensoort. Mnl. Hanwb.: asbestoen. In den inc. eens *abschonsi* naast hs. abescon (voor *absconse*, dievenlantaarn?)

abstomen (44*), gezwellen. Lees: *abstoenen?* Zie Handwb.

adiu (78). Handwb.: adieu.

ael (58), aal.

aem (12), *sinen — crighen*, ademhalen. Vgl. *naem.*

aenbachte (42*), dienst, werk, verrichting(?); Lat.: allatio.

aenlocken (88), Lat.: allicere, (onscheidbaar samengesteld).

hem aentrecken (67), zich toeëigenen, Lat.: usurpare.

aer (94), *ader* (20), Lat. vena.

aern (109), *arent* (7), adelaar.

aes (102), aas, voedsel.

after (35, 66), achterna (bijwoord).

afterganc (23*), achteruitgang.

afterclap (70), laster, kwaadsprekerij.

afterclappen (70).

afteruolghen (34), navolgen, Lat.: imitare (morem).

alcleyn (42*), zeer klein.

alleynken (108), *allenken* (98*a*), *allencke* (36), *ellenken* (97), allengs, langzaam aan.

andencken (38), in aanmerking nemen, Lat.: attendere.

anders (39), althans.

anders dan (114), indien niet (irrealis).

angel, anghel (96, 116, 128), vischhaak, Lat.: hamus.

anter (91), disjunctieve partikel.

antstelijc (37*), Lat.: accendibilis. Lees: *antse(l)lijc* of *ontstekelijc?*

antwoorden (111), zijn dankbaarheid toonen voor (een weldaad), Lat.: respondere.

appetijt (77), eetlust.

arbeidelycheit (124*), moeite, bezwaren, Lat.: desudatio.

arbeit (124), moeite, Lat.: labor; *in — gaen* (43), Lat.: parturire.

arengye (40*), Handwb. *araenge*, Lat.: arangium, oranje.

arck des leuens (31), kist, koffer(?) des l., bedoeld wordt het hart, het gemoed, Lat.: archa vitae.

asch (125), asch; *stub ende asche* (58).

atter (44), etter.

B.

baer(t)gen (48*, 95), *beertgen* (63), Lat.: berta, aap(?).

baffen (25, 112, 115), blaffen.

balch (70), blaasbalg, Lat. follis. Ook *blaesbalch* (70).

balsaem (120), balsem.

balsam (62), een kostelijke houtsoort, balsemhout.

banghicheit (116), Lat.: angustiae.

barbaren (93*), ?, Lat.: brabitae, civilitatis cultores.

baren (119*, 120, 125, regel 4*), zich voortplanten; — (125 regel 6*), baren. Zie *voertbaren.*

baringe (123*), voortplanting.

basilico (30*), elders *basiliscus* (en *blasaliscus* in den inc.), een monsterachtig fabeldier.

bassen(36), in den inc. steeds voor *baffen* van het hs.

bedouwende lucht (103), vochtige lucht, Lat.: aër torridus(?).
bedrif (82), gebied, variant van *acker*.
bedruct (112), Lat.: afflictus.
bedwingen (125),?, Lat. augere, opvoeden?
beertgen zie *baergen*.
begeert (84), begeerte.
begerende (86*), begeerenswaardig, Lat.: appetendum.
behendelic (91), Lat.: artificialiter (tegenover *natuerlike*).
behendich (125), wijs, Lat.: sagax.
behoeflike (91), Lat. indigenter.
behoeflicheit (90*a*), armoede, Lat.. indigentia.
behouden dyn paeys (85*), met uw welnemen, Lat. tua pace.
becallen (74), kwaadspreken van.
bekent (92), wijs, Lat.: gnarus.
bekeren (48), Lat. pervertere, tot een caricatuur maken, mismaken.
bequaem (10), geschikt, Lat.: opportunus, — (39*), geschikt, passend, Lat.: aptus.
bequamel (10*), geschikt, Lat.: debitus.
beleeft (83*), veel ondervonden hebbend; — (92*), wijs, geleerd.
bemorwen (30), streelen, Lat.: mulcere.
benemen (60), ontnemen.
berechten (114), Lat.: judicare.
bereet (116), klaargehouden, Lat.: paratus; — (121), Lat.: in promptu.
beroeren (119), verroeren, bewegen.
beroerlike hemel (49*, 105), Lat. primum mobile.
beroest (23), roestig.
bescamen (27, 33, 101), in verwarring brengen, Lat.: confundere; — (64), voor den gek houden, Lat.: illudere.
besceydelicheit (90*a*), inzicht(?), Lat.: circumspectio.
besceidenheit (54), gezond verstand(?), Lat.: discretio.
besceit (55), verstand; — (11) Lat.: diffinitio.
bescictheit (118), (welgedaan) uiterlijk Lat.: habitudo.
bescuddinghe (15), bescherming.
besingelen (56), omringen, omsingelen, Lat.: vallare.
besmitten (37, 114), bevuilen.
besocht (25, 118), veel ondervonden hebbend, Lat.: expertus.
besochtheit (33), Lat.: examen; — (118), Lat.: experientia.
besoeken (31), op de proef stellen, Lat.: comprobare.
betrouwen (3), zijn hart uitstorten bij.
beuer (63), Lat.: beuarus; — (84), Lat.: castor.
beuoelen (119), gewaarworden (hierbij: *onbeuoelic*); — (87; een meening koesteren, Lat.: sentire.
beuoelic (*licht*) (123), zichtbaar, zintuigelijk waarneembaar, Lat.: (lux) sensibilis.
beuoelicheit (114), gevoel, Lat.: caro (znw.).
bewentelt (118), zich wentelend in, Lat.: involutus.
bewisen (zwak ww.) (116), Lat.· probare.
bi comen (83), komen, veroorzaakt worden.
bileggen (114), liggen, Lat.: accubitus (-um?).
bina (7, 20), bijna, Lat.: quasi.
bisonder (52), Lat.: singularis.
bij sonderlinghe (9), afzonderlijk, stuk voor stuk.
bispel (5), parabel, exempel, Lat.: proverbium.
bistandicheit (60*), bijstand, hulp.
bitter (101), vergald, Lat.: fellitus.
bius (66), een soort steen, mij onbekend.
blaesbalch (70), zie *balch*.
blaten (25*), balken.
blide (35), blijde, vriendelijk, Lat.: laetus.
blint licht (27), Lat.: caeca lux.
bliuen (43), worden; gewoonlijk in de beteekenis: blijven.
bloetgerich (60), bloeddorstig.
bloet ijl (98*a*), bloedzuiger (zie *ijl*).
boeren (46), opbeuren, Lat.: elevare.
bonge (70*), trommel.
bontwerker (18), Lat.: pelliparius. Vgl. *pelser*.
bostel (116*), zemelen, schillen, afval, Lat.: furfur.
bragmannen (93*), Indische wijzen(?), Lat.: bragmani.
breken (53*b*), ontbreken; gewoonlijk overgankelijk.
breien (99, inc.), weven (een spinweb).
breyn (84), brein, hersenstof; — (106, 108), brein, ziel, geest.
buerinne (41), buurvrouw.
bulderinge (65*), ijdele zelfverheffing, praal, Lat.: pompa.
burdoen (62), muilezel (ex equo et asina), Lat.: burdo.

C. Zie ook bij **K.**

Cyrilus (6), Cyrillus.
cierheit (100), schoonheid, Lat.: decus.

D.

daen (*van* —), passim.

daeran sijn (115), het stellen, het maken.
daer toe (passim), bovendien.
danc (*tegen dinen* —) (63), wil. Zie *tegen*.
dattilen (66), dadels.
deemsem (96), lees: *deesem*, Lat.: fermentum.
die menige (63*), verscheidenen.
dicke (60), *dicwijl* (86), dikwijls.
dingers (84*), mv. van *dinc*, teellid.
discipelinne (119*), leerlinge.
doens (46), genitivus van *doen*, afhangend van *wat*.
doerhouden (54), doorhouwen, Lat.: perforare.
doerluchtich (21*), inzicht bezittend, Lat.: perspicax (actief). Lees: doersichtich(?)
dommen (120), gevoelloos, dom maken, Lat.: contundere.
dregen (101*b*), dragen.
driuen (67*), in beweging brengen.
droch (passim), bedrog.
drogerie (22), bedriegerij.
dropel (61*, 114), dreppel; *een weke dropel waters hoelt een keselinc* (61).
druust (61, 110), drift, aandrang, geweld, vaart, Lat.: impetus. Inc. ook: *dracht*.
druusticheit (109, 121), geweld, vaart, aandrift.
duerbaer (17), Lat.: carus; — (97), duur.
durich (69), Lat.: substantialis.
dusent (88), *dusentich* (128), duizend.
dwaessegge (57*), dwaze persoon (vrouwelijk), Lat.: fatua.

E.

echtscap (124), huwelijksleven.
edelmaken (106), Lat.: nobilitare.
edic dranc (96), zure drank, Lat.: acetosus potus.
een (27*), men, Eng. one.
eenhoern (60* en passim), fabeldier, Lat. rinoceros.
een paerlicheit (40*), lees: *eenpaerlicheit*, gelijkmatigheid, Lat.: firmamentum uniformitatis.
eer . . eer (12, 19*a*, 32, 97), hoe . . . des te.
eercauwen, *weder-*, *weercauwen*(19*, 20 en passim), herkauwen, Lat. ruminare.
eerre (70*), vroegere (adjectief).
eerste beroerlike hemel (105), primum mobile, zie *beroerlike*.
eerwaerdelike (126), vol eerbied.
eghel (29 en passim), stekelvarken, Lat. erinaceus.
eygentlic (104), op de manier van een slaaf, Lat.. serviliter.
eyloef (97*), klimop; het Lat. heeft hier echter: cucurbita, kauwoerde.
eysymera (97*), een visch die na één dag sterft.
elefant (127*a**), zie *oliphant*.
ellenken (97), zie *alleynken*.
en (passim), praepositie, in de uitdrukking: *en trouwen*, voorwaar.
erghent (37), ergens.
exacontalitus (66*), veelkleurige steen.

F.

fenix (32*, 107, 109, 123), fabelvogel.
fyselmie (68*), uiterlijk; — (69), Lat.: physionomia, titel van een boek van Aristoteles; *phisolomie* (34).
fistel (70*), fluit, Lat.: fistula.
flattering (70), vleitaal.
flout (116*), fluit (de inc. heeft daar: *floeyte*).
fondament (44, 27), fundeering, grondwerk; — (20), endeldarm, Lat.: secessus.
formeliken (26), Lat.: uniformi regularitate.

G.

gaen (110*), vergaan.
gaern (95), gaarne.
geboertich (68), van hooge geboorte.
gebreken (7), te kort schieten, Lat.: deficere.
gebruken (60*) lees: *gebreken*, ontbreken, Lat.: carere.
gebueren (55), gebeuren, overkomen.
geen sins (104), geenszins.
ghehoeghen (28), heugen, òf: zich herinneren.
ghehoghenisse (36), herinnering.
gheconfuust (87), vernederd(?), Lat.: perconfusus.
ghecooct ende verteert gout (35), ?, Lat. digestum aurum.
gheleden (47), afgeloopen, voorbij.
gelegenheit (118), (wijze van) leven, Lat.: habitudo.
ghelijcformich (48*), gelijk(vormig).
gelycmoedeliken (112), gelaten, gelijkmoedig.
gelosi(n)a (39, 61), edele steensoort, diamant.
gemack (85, 98*b*, 100), Lat.: commodum.
ghemalen (30), geteekend, Lat.: pictus.
ghematich (27*, 41), matig, Lat.: moderatus. Vgl. *matich*.

ghemeen (13), gemeenschappelijk.
gemeenheit (107), heelal, Lat.: universitas.
genaem (102*, 111), aangenaam.
ghenoechlic (1), aangenaam.
gherei van paerden, Lat.: equitatus.
gerect (71*), Lat. erectus. Vgl. *opgerec(h)t*, *recht*, *recken*, *wtrecken*.
geringe, *gerinc* (21 en passim), snel, onverwijld.
gherucht, *gheruft* (33, 75), faam.
ghescut (116*), schiettuig, pijl, Lat.: sagitta.
ghesel (116), Lat.: flagellum.
gheselen (71), Lat.: flagellare.
ghesettinghe (34), var.: *gheboerte*, Lat.: generatio.
ghesiene (51*), verkieselijk, Lat.: eligibilis.
gesonden (119 en passim), Lat.: salutare.
ghesouten (116*), gezouten; het Lat. heeft echter: infumatus.
ghesterct (3*), var.: *ghesatich ende ghescict*, Lat. compositus.
getuge (72), getuigenis, Lat.: testimonium. Zie *tuge*.
geuoelen (83), een meening huldigen, Lat.: sentire.
hem gewaerdigen (95), behagen scheppen, zich verwaardigen, Lat.: dignari.
ghewarich (36*), oprecht, waarachtig.
gewylt (21), gesluierd, Lat.: velata.
gewrijcht (97), krom-, ineengegroeid.
ghins ende weder (85), heen en weer.
glauien (46), Lat.: lanceae.
glidend (79*), vergankelijk, Lat.: fluidus.
goeden (1), Lat. bona.
gracioselike (95), vriendelijk, Lat.: gratiose.
grayeel (23), halster, Lat.: jugum.
greynken (10), graankorrel.
gripelicheit (77), baatzucht, Lat.: rapacitas.
grof (7), onduidelijk (van het gezicht); — (43*) 1°: dik, opgezet, Lat.: grossus, 2°: Lat. impraegnata.
grofheit (43), Lat. grossities.
grootdadicheit (107), Lat. munificentiae granditas.
grootmoedicheit (2), Lat.: magnanimitas, dat bij Cyrillus gewoonlijk ootmoedigheid, nederigheid beteekent, op deze plaats echter tegenover dementia gesteld wordt.

H.

haer ende daer (20 en passim), hier- en daarheen, Lat.: hinc inde.
haesch (69), schor, heesch, Lat.: dissonus.
hantuol (45), handvol.
hatelike (85), hatelijk, gehaat, Lat.: odibilis.
hatich (102), hatelijk (passief), Lat.: odiosus.
haticheit (101*b*), hatelijke gezindheid (ontbreekt in het Latijn).
heen, in de uitdrukking: *van* — (passim), van hier, heen.
heffe, zie *muer*.
heffen (58*), opblazen(?), Lat.: inflare (de zin is niet duidelijk); — (90*a*), opzwellen, Lat.: tumescere. Vgl. *opheffen* en *verheffen*.
heimelyc (3*), vertrouwelijk, Lat.: intimus; — (76*), verborgen.
heinxt (46), *heinst* (47, 62), hengst.
hengen (115), gehengen, toelaten, gedoogen, Lat.: permittere.
herberge (70), herberg, Lat.: hospitium.
herne (54*), *hersen* (83), hersens, brein, Lat.: cranium.
hette (10, 78, 112), hitte.
hyena (74*), hyena (hier echter gebruikt als vogelnaam).
hyené (78*, 83, 87), hyena (roofdier).
hijmen (112), hijgen (naar adem) snakken, Lat.: sitire (auram). Inc.: *hijgen*.
hoe . . . hoe (61), hoe . . . des te.
hoec (67), vischhaak, Lat.: hamus.
hoelen (61*), uithollen, Lat.: cavare.
hoeneer (107, 121), wanneer, Lat.: quando. Inc. *hoemeer*, *hoeveer*.
hoeren (2, 53), behooren, Lat.: debere en gerundivum-constructie; op andere plaatsen: hooren.
hoesch (28*), vriendelijk. Vgl. *hueschelike*.
honichraet (95), honigraat.
honich riet (66 en passim), suikerriet, Lat.: canna mellita.
honichuloyend (66), overvloeiend van honing, honingzoet, Lat.: mellifluus.
houaerdighen (70), zich verhoovaardigen, Lat. superbire. Vgl. *verheffen*.
houden (8), *houwen* (24), Lat. tenere; — (18*), bevatten, besluiten, Lat.: continere; — (27, 124), Lat. servare.
houwen (90*a**), d.i.: *houven*, d.i.: behoeven, Lat.: egere.
huden (31, 68 en passim), verbergen, bedekken, Lat.: condere. Vgl. *verhuden*.
hueschelike (108), op vriendelijke wijze. Vgl. *hoesch*.
hulen (46 en passim), huilen, Lat.: ululare.
humoer (126), vochtigheid.
huus (32*), geslacht(?).

I, J, IJ, Y.

ieghens (passim), naast *teghens*, tegen.
ijdel (81), ledig, Lat.: exaninitus (lees: exinanitus); — *vaten luden best* (26); — *riet* (57*), Lat.: canna arundinea (tegenover het *honichriet*); — (125), ijdel, nutteloos.
ihu xpi (2), Lat.: Jesu Christi.
ijl (99, Inc.), bloedzuiger, Lat.: sanguisuga. Vgl. *bloet ijl*.
immer (23, 99*, Inc., 126), stellig, voorwaar, immers, Lat.: imo; — (99, Inc.), toch, voorwaar, Lat.: tamen.
inaderen (43), ingewanden, Lat.: viscera.
indien dat (89*b*), indien, wanneer, Lat.: cum c. conj.; — (9, 71*, 93*, 95), aangezien, daar, Lat.: cum c. conj.; — (10, 49*, 119*, 121*, 122*, 123*), terwijl toch, Lat. cum c. conj. of relatieve bijzin.
ingedoemte (102, 111 en passim), ingewand, in het bijzonder geslachtsorganen.
inmaginacie (120), lees: *imaginacie*.
ijnrelic (124), innig, Lat.: intimus.
jocte, jucte, Inc. *yucste* (126*), prikkel, jeuk.
ist sake dat (22 en passim), indien.

K, C, Q.

caf (116*), draf, Lat.: palea.
cameel (122), kameel.
camelion (40*), *camelionte* (79), kameleon.
caneel (62), kaneel.
katijf (hs. passim), inc.: *keytijf*, ongelukkig(e).
katiuich(eit), *keytiuich(eit)* (passim).
kelre (94), kelder, inc. *kellenaer*, Lat.: cellarium.
kennen (passim), kennen; — (87), inzien, Lat.: sentire; — (74) erkennen, Lat.: agnoscere; — (93), belijden, Lat.: fateri; — (5*), achten, var.: *rekenen*, Lat.: putare.
kerker (111), Lat.: carcer.
kerstel (38*), lees: *kertel*, kraakbeen, Lat.: cartilago.
keselinc (61*), kiezelsteen (zie *dropel*).
kijf (39, 40), twist, Lat.: lis.
kinnebacken, ouerste — (80), bovenkaak, Lat.: superior maxilla. Ook vrouwelijk (12*), Lat.: mandibula lapsa. Vgl.: *ouerkinnebacken*.
cloecheit (12 en passim), list; verstand.
cloeck (116 en passim), flink, verstandig, listig, wijs.
clouwen (115 en passim), streelen, krauwen, Lat.: pruritum blandiri.
knecht (110 en passim), knecht, slaaf, Lat.: servus.
comenscap (96), handelstransactie, Lat.: commercium.
complexie (41), natuurlijke gesteldheid, Lat.: complexio.
conduyte (13), gedrag, Lat.: conductus.
confuus (33), verwarring, schandaal, vernedering(?), Lat.: confusio; — (57), verwarring van denkbeelden, domheid, Lat.: confusio.
consurmus (37*), een diernaam, kat?
contrari (2, 39*), tegenovergesteld, Lat.: contrarius.
coren (82*, 94*), braken, Lat.: evomere.
couten (22), praten, babbelen.
couter (28), ploegijzer.
crighen, sinen aem — (12), ademhalen, Lat.: anhelitum trahere.
crysoprassus (72), edelsteen.
cuken (125), kuiken(s), Lat.: pullus.
kunde (53), geslacht, soort (verzamelnaam), Lat.: sexus.
kunne (66, 123), sexe (abstract), Lat.: sexus.
cussen (35, 127*a**), kus, Lat.: osculum, basium.
quael (89*a*), ziekte, Lat.: languor.
quaetrouer (96*), lees: *quaet rouer*(?), Lat.: nequam praedo.
quijt (64, 78), kwijt.
quijt wisen (96), vrijspreken, Lat.: justificare.

L.

lage (84), hinderlaag, Lat.: insidiae.
lantaern (68*), lees: *lintworm*, Lat.: lynx.
lasarie (64*), melaatschheid, Lat.: lepra.
lasteliken (46*), droeviglijk, afschuwelijk.
laster (71), smaad, Lat.: vituperium; — (88), schande, Lat.: opprobrium.
lasteren (72), te schande maken, Lat.: vituperare.
leenmaet (121*), inc.: *lement*, lemmet, drijvertje van het nachtlicht, Lat.: lychnum.
lecken (30), likken, Lat.: lingere.
leckerheit (5), weeldezucht.
leckerlike (82), in verfijnde weelde.
lelike (114), vuil (bnw.); — (123), schandelijk (bijw.), Lat.: turpiter.
lelicheit (37), vuilheid, Lat.: foeditas.
letten (37*, 72*), hinderen, deren (onpersoonlijk gebruikt).

leuen maken (31, 34, 43*), levendmaken, Lat.: vivificare.
lybaen (114*), Libanon, Lat.: Libanus.
liberael (5 en passim), gul, mild, Lat.; liberalis. Ook: *liberalic.*
lichtuaerdicheit (68), Lat.: levitas.
liefste (17*, 29*) liefde, Lat.: dilectio; *liefte* (passim), hetzelfde.
lieftal (71, 107 en passim), aangenaam. — *ende genaem* (115).
lynie (26), Lat.: ecliptica.
lyuich (69), zwaar, Lat.: stolidum, lees: solidum(?).
looslijcken (35), arglistig.
lubben (84), castreeren.
lucht I (70 en passim), lucht, Lat.: aura en aër.
lucht II (42), licht, Lat.: lumen.
lutslaghen (31—32*), *mit lichten* —, mv. van *lutslach, nomen actionis van *lutslaghen, „geluid slaan", of onbep. wijs van dit werkwoord? Niet duidelijk Lat.: levi aura, vgl. *lucht* I.

M.

maelrije I (30*), jachttuig(?), ontbreekt in het Lat.
maelrije II (30*), teekening (van de huid): *die adderlike* —, Lat. picta vipera.
magerheit (121), Lat.: macredo (van het water tegenover de olie).
magnes (116, 126), *die steen* —, magneet(steen), Lat.: magnes.
mackelyc (11*, 54), geschikt, eigenaardig bij iets passend, Lat.: commodus.
maledixie (29), Lat.: maledictio.
maniere (5), manier van doen, Lat.: proprietas.
manierlijc (21), matig, bescheiden, Lat.: moderatior; — (27), met bescheiden bedachtzaamheid.
manierlicheit (2, 41), bescheidenheid, Lat.: modestia.
manslachter (96*), moordenaar, Lat.: fratricida.
margarite (66*, 126), parel, Lat.: margarita.
materie (18), materiaal; — (71), *des prisens materi*, grond voor lof.
matich (3, 6* en passim), Lat.: moderatus. Vgl.: *ghematich.*
matte (23*), mot, Lat.: tinea.
meerminne (30*, 70), Lat.: syrena.
meesteresse (90*a**), *meysterse* (118), Lat.: doctrix, magistra.
meysteren (72), geneeskundig behandelen, Lat.: medelam adhibere.
melancoliech (69*), lees: *melancolisch, -lijck?*
meri (66*), merrie, Lat.: equa.
merren (109 en passim), dralen, uitstellen, Lat.: differre.
mijn (98*b**), mij (dativus).
misselik (79*), Lat.: monstruosus.
mistaen (69), ontsieren, Lat.: vituperare.
mistant (69*), Lat.: difformitas.
moeyelic (28*, 42), lastig, Lat.: infestus, molestus. Zie *moylic.*
moghen (80), lusten.
moyen (102, 105), Lat.: inquietare; *hem* — (120), Lat.: tempestari.
moylic (14, en 112, waar het Latijn ontbreekt?), lastig (om mee om te gaan), Lat.: molestus; — (81*), een onaangename toestand, Lat.: molestum. Zie *moeyelic.*
moynis (48, 85), kwelling, tegenslag, Lat. vexatio.
morch (57 en passim), merg, Lat.: medulla.
mortelen (43), vernielen, stukslaan, Lat.: conterere.
mossche (128), *musch* (49), Lat.: passer.
muer (31), droesem, Lat.: faex, var.: *heffe.*
mule (46, 62, 66), muildier (ex asino et equa), Lat.: mulus.

N.

na (17, 28 en passim), later (bijwoord); — (1 en passim), naar, na (voorzetsel), Lat.: secundum, post.
na dien dat (93, 118), aangezien, Lat.: postquam.
nacht wl (101*b**), nachtuil(?), Lat.: noctua.
naem (112*, 116), adem. Vgl. *aem.*
naerer (7), dichter bij.
nauwe (51), *nauwelike* (127), ternauwernood, Lat.: vix.
neder (49, 62, 108), laag, Lat.: imus, infimus, inferior; — 92, niet duidelijk, zie *regiment.*
neers (118 en passim), achterste, aars, Lat.: posteriores.
neychlicheit (108), geneigdheid tot, Lat.: inclinatio.
neyen (46), hinniken, Lat.: mittere hinnitum.
netteboef (95*), aapjesleider, potsenma-

ker, Lat.: histrio (De Crock vertaalt: Guychelaer ofte Camerspeelder).
niet (7*, 28 en passim), niets, Lat.: nihil.
nymmermeer (23 en passim), inc. ook *nemmer-* en *nummermeer*, nooit.
noetarft (100) en vele andere vormen, nooddruft.
noettruftich (40), noodzakelijk, Lat.: necessarius.
nochtan(s) (1), toch, Lat.: tamen.
notabel (6), merkwaardig.
nuboren (54*), pasgeboren, Lat.: parum ante genitus; vgl.: Fra. nouveau-né, en voor de formatie: oudbakken, nieuwbakken.

O.

oerbaerlic (46), nuttig, goed bruikbaar, Lat.: commodus.
oerdelen (15 en passim), oordeelen, Lat.: judicare.
oest (108), oosten, var.: *oriens*. Ook: *oesten* (55).
oetmoedelic (28 en passim), nederig.
oetmoedicheit, grote — (1), ootmoed, nederigheid, Lat.: magnanimitas. Vgl.: *grootmoedicheit*.
oeuer (28*), oever (onzijdig gebruikt).
of I, (passim) (bijwoord), af.
of II (30), alsof, Lat. quasi; — (12 en passim), of (ondersch. voegw.); — (1en passim), of (nevensch. voegw.).
offeren (37*), aanbieden, Lat.: praebere.
of laeten (50), aflaten, Lat.: quiescere.
of neighen (26), afdwalen, Lat.: declinare.
of wesen (43), afwezigheid, Lat.: absentia.
oghelit (38), Lat.: palpebra.
oliphant (128), zie *elefant*.
omdat (25, 47*), opdat, Lat.: ut finale.
ommecopen (96), omkoopen, Lat.: emere.
omstolpen (21*), omwerpen, Lat.: dissolvere.
om te (79* en passim), ter inleiding van een niet gewenscht gevolg, Lat.: ut c. conj.
omtrent (12), Lat.: circum circa (bijw.); — (118), bij (voorz.).
onbekent (59*), vgl. *bekent*; — *tonge*, een tong die men niet weet te beheerschen(?), Lat.: incognita lingua.
onbequaem (122), onverstandig, dom, afschuwelijk(?), Lat.: ineptus.
onberadelic (18), zonder nadenken, Lat.: inconsulte.
onberaden (94), Lat.: minime consultus.
onbesocht (63) (vgl.: *besocht*), zonder ondervinding, Lat.: inexpertus malorum.
onbeuoelic (119), zonder te voelen, te merken, Lat.: insensibiliter.
ondeeren (passim), onteeren, Lat.: inhonestare.
onder (40*), te midden van, Lat.: inter.
onderlanghen (29*), ?, Lat.: subjecta substantia.
onderstand (29), var.: *wesen*.
ondertiden (9), nu en dan, Lat.: aliquotiens; — (95), Lat.: interdum.
onderwinden (13*), zich verstouten; *hem* — (45), wagen, Lat.: tentare.
ondurich (68), niet duurzaam.
oneerlic (86*), geminacht, Lat.: inhonestum (in het Mnl. Wdb. ten onrechte vertaald met „schandelijk").
onghebreyelt (38*), onbeheerscht, onbewaakt, Lat.: effrenatus.
ongedaen (88*), er slecht uitziende, Lat.: squalidus (asterisk).
ongemoyt (115*), ongehinderd, Lat.: nunquam fatigatus.
on(ghe)sinnich, on(ghe)sinnet (22*, 37, 116*) onzinnig, dwaas.
oncuuscheit (passim), Lat.: luxuria en coïtus.
onlijdsaem (35, 114), ongeduldig, kregel, Lat.: impatiens; *onlijtsamich* (33).
onnosel (108), geen kwaad doend, Lat.: innocens.
onnoselheit (3), Lat.: simplicitatis innocentia.
onoerber (46*), onnut, Lat.: inutilis.
onradich (128), ontuchtig, Lat.: prodigus.
onscamel(48*), schaamteloos, Lat.: foedus.
onssien (3), lees: *ontsien*, vreezen.
onstuer (73), onrust, Lat.: turbo.
onstuerich (73, 100 en passim), onrustig, stormachtig, Lat.: procellosus, tempestuosus.
ontbliuen (125), bezwijken, sterven, Lat.: deficere; — (107*), het te kort schieten in zedelijke krachten, Lat.: defectio.
ontfermen (122), medelijden gevoelen (met), Lat.: misereri.
ontfunct werden (121), aangestoken worden.
onthalen (104), onttrekken, afnemen, Lat.: subtrahere.
onthouden (34), een woonplaats verschaffen, Lat.: sustentare.
ontroert (85), van het roer beroofd, Lat.: orbatus regimine.
ontruften (74); van zijn goeden naam berooven, var.: *becallen*, Lat.: infamare.

ontslape (80, 120), in slaap. Inc. ééns: *onslape* (120).
ontverwen (71*), blozen, Lat.: rubor.
ontuoecht worden (44*), in stukken springen, stuk gaan, Lat.: disjungi.
ontwake (80*), wakker.
midden ontween sniden (43), doen uiteenspringen, Lat.: scindere medium.
ontwien (28 en passim), enkel in den inc., stuk, kapot.
onuersienich (10), niet vooruit denkend, Lat.: improvidus.
onuersienlic (9*), zonder zich goed rekenschap te geven, Lat.: nimis(?) provide (lees: improvide?).
onwaerdelike (85*), met verontwaardiging, Lat.: indignatus.
onwandelbaer (17*), onveranderlijk, onwankelbaar, Lat.: durabilis, invariabilis.
onwetenscap (8), onwetendheid, Lat.: ignorantia.
opboeren (49), opbeuren, ophelpen, Lat.: sublevare.
op dat (80*),mits slechts, Lat.: dummodo; — (92), opdat, Lat.: ut finale.
opdoen (24), opendoen, Lat.: aperire.
opgheblasen (90a), hoovaardig, Lat.: tumescens.
opgerecht (44), uitgerekt, Lat.: erectus.
opgerect (53), lang, Lat.: altus.
opheffen (52*), opzwellen (van hoovaardij), Lat.: intumescere. Vgl. *heffen*.
ophemelen (103*), opbergen, bewaren, Lat.: recondere.
ordinancie (69 , 92), inrichting, regel(maat), Lat.: ordo.
orgel (70), orgel, Lat.: organum.
ouerdraghende (128), overgroot, Lat.: excessivus.
ouerhemelsch (124), Lat.: supercoelestis.
ouerhoeft (50*), meester, meerdere.
ouercauwen (24), herkauwen, rijpelijk nadenken over, Lat.: ruminare.
ouerkinnebacken (23), bovenkaak, Lat.: superior mandibula. Ook: *ouerste kinnebacken*.
ouermids, ouermits (passim), door middel van, tengevolge van, door enz.
ouerscap (50), Lat.: principalitas.
oueruloedelike (91), Lat.: luxuriando.
oueruloedich (83*), overdadig, Lat.: praeter necessitatem superfluens.
outheit (33*), lees: *outhout*, voor: *anthiconhout*, paradijshout, Lat.: anthicon lignum en antiquum lignum.

P.

paerl (87*), oogziekte (witte staar), Lat. albula. Vgl. *witticheit*.
panthe(e)r (37*), panther, Lat.: panthera.
partrise (30), patrijs.
pels (90b*), (schamel) onderkleed.
pelser (63), bontwerker, Lat.: pelliparius. Vgl. *bontwerker*.
phisolomie (34), zie *fyselmie*.
pijpkaneel (32), zie *caneel*.
plaenlijcken (34*), glad, Lat.: planatum.
planeten (49*), hemellichamen (de maan wordt er toe gerekend), Lat.: stellae.
plemaetworm (102* en passim), zijderups, Lat.: vermiculus faciens sericum.
plompen (116), grof maken, Lat.: tondere.
polijst (34, 53 en passim), gepolijst, Lat.: polire.
pompe (67, 87), tooi, opschik, praal, Lat.: pompositas.
pomperie (37*), praal, Lat.: pompa.
porren (7), bewegen (transitief evenals *beroeren* in denzelfden zin?), Lat.: motus (de Lat. tekst is corrupt).
prekelen (75), prikken, Lat.: pungere. Zie *prikelen*.
prikel (30*), stekel (van den schorpioen), Lat.: aculeus.
prikelen (30), als *prekelen*. Ook *prickelen*.
prijken (26*), lees: *prijkel*(?), angel (van de bij), Lat.: aculeus.
probleumaten (1), titel van een boek van Aristoteles, Lat.: probleumata.
prulen (69*), onwillig zijn om te doen wat gevraagd wordt, Lat.: non cantas.
puren (20), zuiveren, Lat.: purgare.
purgeeren, purgieren (125), zuiveren, Lat.: purificare, purare.
put (78*), pit, merg.

R.

te rade werden (9), overeenkomen.
raelessen (119*), raadsels (bedoeld wordt Probleumaten, de titel van het boek van Aristoteles).
raken (21*), reiken (tot een bepaald punt), Lat.: attingere.
rebel (121), Lat.: rebellis.
(is) *recht* (46*), uitgerekt(?), Lat.: extendit. Vgl. *gerect*.
rechteuoert (35), aanstonds, Lat.: mox.
recken (63*, 71), uitrekken, Lat.: extendere.

het is reden (7), het is betamelijk, redelijk, Lat.: dignum est.
reescap (25*), gereedschap, werktuig, orgaan, Lat.: instrumentum.
regiment (119*), bestuur, Lat.: gubernatio; — (92*), Lat.: regimen, maar de vertaling is in de war.
reiden (98*), zich voorbereiden op; Lat. afwijkend.
remborch (52*), Nero of Nimroth.
resel (77*), reuzel, (varkens)vet, Lat.: crassitudo.
ryn (89*, 107*), Rijn, Lat.: Danubius.
ripelic, ripelijcken (3, 20, 74), bedachtzaam, Lat.: ordinata gravitate.
roec (120), reuk, Lat.: odor.
roeck (120*), lust(?), Lat.: abundantia.
roepen (25), schreeuwen, roepen, Lat.: clamare; — (111, 121), kermen, Lat.: clamare.
rouwelike (92), met droefheid, Lat.: dolorose.
ruyp (2*), rups, Lat.: eruca.
ruken (31*), (?), Lat.: fallere.
rumoer (der passiën) (117*), lees *rivier?*, Lat.: livor (passionum), inc.: *rivier.*
ruspen (81*), oprispen, Lat.: eructare. Vgl. *wtruspen.*
rustich (102), rustig of kloek, ontbreekt in het Latijn.
ruuch (117), dichtbehaard, Lat.: spissus.

S.

saecke (128), var.: *wortel*; *sake* (16, 83), reden, oorzaak, Lat.: causa; — (71*), Lat.: natura.
sael (82*), aanzienlijk verblijf, Lat.: aula.
saft, saftelike (passim), zacht.
saften (117 en passim), zacht, week maken, Lat.: mellificare, l. mollificare?
sayer (112), Lat.: seminator.
sanctorie (70*), Lat.: psalterium, muziekinstrument.
sanctuarie (65*), tabernakel, Lat.: sanctuarium.
saphier (102*, 126*), Lat.: saphirus.
satelike (98*), langzaam en bedachtzaam, Lat.: tardus.
saticheit (73*), Lat.: tranquillitas.
scadeloes (102), behouden.
scaepstront (117), Lat.: stercus ovium.
scalc (67*), bedriegelijk, Lat.: subtilissimus; — (102), slecht, Lat.: nequam.
scalkelic (12), arglistig, Lat.: subdolus.
scamel (45), waarover men zich schamen moet, onbeduidend, onnoozel, ontbreekt in het Latijn; — (83*), Lat. verecundum; *scamele leden* (49, 95, 96). Lat.: pudibunda vilitas, nuditas; — (71), schaamachtig, kuisch, Lat.: pudicissima.
scamelheit (63*, 95*), schaamte, Lat. pudenda.
scandeliseeren (74*), „ergeren".
scarp (125*), Lat.: acerbus.
scheem (64*, 123 en passim), schaduw, schijnbeeld, Lat.: umbra.
schemeren (64*), transitief, Lat.: nubilare.
sceiden, enen twist — (122), een twist beslechten, Lat.: pugnam dirimere.
scepper (51*), schipper, Lat.: nauta.
scielik (127), snel, haastig, Lat.: abruptissimus.
scille (105 en passim), schors, schil, omhulsel.
een scimmende wesen (40*), vluchtig, onwerkelijk, Lat.: umbratilis est entitas.
scinen (64 en passim), in schijn zijn, schijnen, Lat.: videri; — (93*), blijken, Lat.: apparere.
scipbrekinghe (16), schipbreuk.
scipbrokich worden (47), schipbreuk lijden, Lat.: naufragium facere.
scipman (15, 47), schipper.
scoffierlicheit (28*), beleediging, Lat. vulnus.
scut (46, 88*), werpschicht, Lat.: jaculum; — (43*), pijl, Lat.: sagitta.
seylsteen (32*), magneet, Lat.: magnes.
sekerheit (102), veiligheid, Lat.: securitas.
senen (44*, 120), spieren (zenuwen?), Lat.: nervi.
sienlic (30*), vriendelijk, Lat.: blandus.
sycade (10), krekel, Lat.: cicada.
sympel (117*), eenvoudig, arm van geest, Lat.: simplex.
sin (1), meening, uitspraak, Lat.: sententia.
syna (25), Sinai, Lat.: Syna.
synoclites (39), wonderbare steensoort.
slach (70*), Lat.: plectrum.
slaen (22*), smeden, Lat.: cudere.
smaragd, smaragdus (93*, 127), smaragd.
smekelijc (4*), met vleierij, Lat.: adulatione.
smeken (22 en passim), vleien, Lat.: adulari; — (29), vergoelijken, Lat.: blandiri.
snode (17 en passim), weinig waard, onaanzienlijk, onbeduidend, Lat.: vilis; — (124), Lat.: minus pretiosus.

snodicheit (63), Lat.: vilitas.
sofferaen (115*), saffraan(?); *mit* —, in weelden, Lat.: in croceis.
sondelicheit (122), zondige neiging, Lat.: vitiositas.
sonderlinge (124), éénig, Lat.: singularis.
sonderlinghe (53), in het bijzonder, vooral, Lat.: maxime.
sonderlingheit (49*), afzondering, eenzaamheid, Lat.: singularitas.
sorchuoudich (78), bang, niet overmoedig, Lat.: pavidus.
spacieren (28), wandelen, Lat.: spatiari.
speciose (8*), schoon, de soort eigen? Het Latijn wijkt sterk af.
spie (20), speeksel, Lat.: sputum. Zie *spuen* en *wtspien*.
spinneuoeten (83—84), stuiptrekken, spartelen met de voeten, inc.: *spinnelvoeten*, Lat.: palpitare.
spitelic (125), smadelijk, Lat.: invectivam proposuit dicens.
sprankel (45), vonk, Lat.: favilla.
spuen (100, 99, inc.), uitbraken, Lat.: evomere. Vgl. *spie* et *wtspien*.
van stade (109), in staat, in de gelegenheid.
staen in (27), berusten op, ontbreekt in het Latijn.
stantachticheit (16), vastheid, Lat.: stabilitas.
stemmelike letteren (25*), klinkers, Lat.: vocales.
storten (100), opofferen, Lat.: fundere.
strenghe (117*), inc.: *stranghe*, hard, Lat.: rigidus.
strenghicheit (118), hardheid, Lat.: vigor.
stroyen (12*), laten hangen, Lat.: spergere; — (20) verspreiden, Lat.: spargere.
struys (45), struisvogel, Lat.: struthio.
stub (58), *stubbekijn* (57), stof(je), Lat.: pulvis.
suetelike (6), langzaam aan.
sughen (98*b*), *suken* (98*a*), zuigen, Lat.: bibere, haurire, sugere.
suptilic (12), listig, Lat.: subtiliter.
swaer (6, 39*), zwaar, rustig, bedachtzaam, Lat.: gravis.
swaerheit (6, 14), moeite, langzaamheid, Lat.: grave pondus, gravitas.
swaerlike (20), langzaam, Lat.: graviter.
swauel (35*, 60, 62*), Lat.: sulphur.
sweer (119*), Lat.. pruriginosum ulcus.
sweet gaten (98*a*), poriën der huid, Lat.: poralis cutis meatus.
swetich (125*), uiterst inspannend.
swijmelen (48), duizelig worden.

T.

taey (39), niet licht te veranderen, Lat.: tenax; *tay* (78), vrekkig, Lat.: avarus.
talent (107), talent (geldsom).
tamelic (21, 38), betamelijk, gepast, Lat. decens; — (22) var.: *behoerlike* (Lat.: conveniens).
tamelicheit (22), Lat.: convenientia.
tegen sinen danc (103), tegen zijn wil. Zie *danc*.
te hant(s) (passim), *thant(s)*, aanstonds.
teyken (passim), teeken.
te liden (127), begaan, Lat.: compassus.
telch (50, 118*), twijg, Lat.: ramusculus.
tempeest (73*), storm; donkere, dreigende lucht, Lat.: tempestas.
tempeestich (73), var.: *donker*.
ter stont (99*, inc.), op hetzelfde oogenblik, Lat.: simul.
thant(s), zie *te hant(s)*.
thent (10), totdat, Lat.: quousque.
tygris (64*), tijger, Lat.: tigris.
tijtliken (35*), te juister tijd, Lat.: opportune.
toedoen (86), toevoeging, vermeerdering, Lat.: additamentum.
toenbaerheit (65), schoone vertooning, Lat.: ostentatio.
toepat (119), korte weg, Lat.: semita.
toerne (36*), Lat.: ira.
toeuen (127), wachten.
tondeghen (120), onjuist, Lat.: corruptissime.
torment (111), Lat.: tormentum.
tot (100), bij, Lat.: super; — (112), te.
trach (47), langzaam, traag, Lat.: tardus.
trapoca (54*), ?, Lat.: trapota (?, enkv.).
troesten (117), trachten te verleiden, Lat.: per hortamenta invadere.
trompe (25), trompet, Lat.: tuba bellica.
trouwen (passim), voorwaar, trouwens, Lat.: nimirum, quidem.
tuge (69, 72), getuige, Lat.: testis. Zie *getuge*.
twidracht (112 en passim), tweedracht, Lat.: discordia.
twifelachtich (79*), onzeker, wisselvallig, Lat.: dubius.
twiuelen (3), Lat.: dubitare.

U. V.

vallen (5), voorvallen, voortkomen, Lat. accidunt.

van daen, -heen, -waen, zie *daen, heen, waen.*
vedel (70*), vioòl, Lat.: figella.
veltesel (72*), wilde ezel, Lat.: onager.
venijnd (passim), (ver)giftig (d),Lat.: venenosus.
verbeiden (36), verwachten, Lat.: expectare.
vercieren (16, regel 2), voorgeven, Lat.: mentiri; — (16*, noot 19), lees: *verkeerste*(?), Lat.: versari. Vgl. *versirende.*
verde (59 en passim), *dat si* —, verre van dien, Lat.: absit.
verdrenken (118). wederk.: zich verdrinken, Lat.: submergi.
verdwalen (89*), in verwarring geraken, Lat.: oberrare.
vergaderen (18), verzamelen, Lat.: congregare; *hem* — (12), actief worden, opspringen (van den vos die zich dood hield), Lat.: colligi; *vergadert* (39*), ingetogen(?), Lat.: collectus.
vergadering (37), schare, Lat.: caterva; — (124*, noot 10 en 12), abstract, Lat.: conjunctio en comitiva.
verhangen (73*), opgehangen, gekruisigd.
verheffen (43), doen opzwellen (als znw. gebruikt), Lat.: tumefactio; *verheuen* (89), Lat.: intumuit (vgl.: *geheuen,* 98*a*); overdrachtelijk: *hem verheffen* (42), zich verhoovaardigen, Lat.: humefactus, lees: tumefactus; intrans. (70, 91), Lat.: gloriari; *verheuen worden* (1*), opgeblazen worden, Lat.: mollescere. Vgl. *verouerden* (118*) en *houaerdighen* (70).
verhuden (68, 105 en passim), verbergen, Lat.: abscondere. Vgl. *huden.*
verkeeren (12), wegdraaien, Lat.: vertere; — (21), Lat.: subvertere, onduidelijke zin; *verkeert worden* (69), 1° veranderen, Lat.: perverti, 2° tot andere gedachten komen, Lat.: percuti; — (100), Lat.: confundi.
verclaren (106), Lat.: clarificare.
verlang (21 en passim), langzaam, Lat.: tardus; *verlanger* (21).
verloren (8), var.: *te vergheefs,* Lat.: wijkt sterk af; — (36*), actief: Lat. perdibilis, zedelijk ontaard, nietswaardig?
vermaken (122), verheugen, Lat.: delectare.
vermaert (36), bekend geworden (deelwoord), Lat.: rumor insonuit.
vermenichuoudighe (18), menigvuldige.
vermetel (37), *vermetend* (3), overmoedig, Lat.: praesumptuosus.
vermoeden (83), een opvatting huldigen, Lat.: opinari.
(*vermoeden* II, in den inc. passim, vermoeien).
vernaemd (88), Lat.: famosus.
vernemen (19*a*), gewaarworden (den smaak op de tong).
vernoegen (123), tevredenstellen, Lat.: mitigare; — (82*), als znw. gebruikt, Lat.: sufficientia.
veronledigen (106), Lat.: inquietare; *hem* — (102), Lat.: inquietari.
veronwaerden (112), Lat.: dedignari; *veronwaerdende* (121), verontwaardigd, Lat.: indignatus.
hem verouerden (118*), zich verhoovaardigen, Lat.: exhilarari.
verplompen (27), minder scherp maken, Lat.: tundere.
versche (24), kikvorsch, Lat.: rana. Vgl. *vorschgen.*
hem verscheifelen (99*, hs.), zich in het verderf storten, Lat.: dissipare se.
versien (47), opmerken, Lat.: attendere.
versirende (30*), gehuicheld, Lat.: fictus. Vgl. *vercieren.*
verslegen (92), verslagen, diepbedroefd, Lat.: consternatum ad terram.
verslinde (58*), verslond.
versmaden (3*), kleinachten, Lat.: spernere.
versmaetheid (124*), Lat.. abominatio. Niet begrepen.
verspreken (92*), bezwaren inbrengen tegen, Lat.: detestare.
hem verstaen (121), verstand hebben, op de hoogte zijn, Lat.: nosse.
verstandel (19), Lat.: intelligens.
verstandelheit (58), verstand, Lat.: intelligentia.
verstroyen (110), uitdeelen, Lat.: donare; — (61) te niet doen, Lat.: auferre.
verstroinghe (34*), lees *verstotinghe,* beleediging, Lat.: offensa.
versumel (82), nalatig, traag, Lat.: pigritatus.
versumelheit (13), achteloosheid, Lat.: negligentia.
vertoernen (111*), kwetsen, Lat.: offendere.
vertoeuen (109), uitstellen, Lat.: andere zinsbouw.
vertrekken(109*), uitstellen, Lat.: differre.
veruulen (70*), vervuilen, besmetten, Lat.: corrumpere.
verwandelen (17*), verkeeren (in), Lat.: vertere.

verwandelinghe (17, 26), verandering.
verwicken (25*), bewegen, Lat.: movere.
verwisen (14*), (ter dood) veroordeelen, Lat.: damnare. Sterk vervoegd.
verwiten (68, 76 en passim), als schuld (verwijt, smaad) aanrekenen, Lat.: confundere, improperare.
verwonderen (25), verbaasd staan, zich verwonderen, Lat.: admirari; *mit* — (127), Lat.: stupefacta; *verwonderende* (110*), Lat.: stupenda; — (122*), bewonderen, Lat.: mirari.
veter (90), touw, ketting, Lat.: catenula.
vleermuus (73*), vleermuis, Lat.: noctua.
vleyschsop (116*), lees: *weysop*? Lat.: brodium.
vlieghen (56*, 124), vliegen, Lat.: discurrere, volare.
vlien (50*, 121*), vluchten, Lat.: effugere, recedere.
vochticheit (34*), lichaamsvochten, Lat.: humores.
voer (29*), het eerst; — (48*), lees *voert*(?), voortaan, Lat.: de cetero; *voer aen* (91*), lees: *voertaen* (?), voortaan, vgl. *voert aen* (78).
voerhoeft (59*), voorhoofd, in den zin van: verstand, Lat.: frenum (dat den mond in bedwang moet houden).
voercomen (101), eerder komen dan, overvallen, Lat.: praevenire.
voersienicheit (11*), het vooruitzien, Lat.: providentia.
voersienighe wijsheit (9), Lat.: prudentia.
voersluten (13), versperren, afsluiten, Lat.: concludere.
voert aen (78), Lat.: de caetero. Zie *voer aen*.
voertbaren (123, 124*), voortplanting, Lat.: generatio.
voertbaringhe (124), hetzelfde.
voertwinnen (115*), voorttelen, Lat.: generare (doen ontstaan, scheppen, onderwerp: Deus, de constructie is veranderd).
vogelgrijp (92*), griffioen, Lat.: grifis.
uolc (49*), Lat.: turba.
volstandicheit (3*, 34), standvastigheid, Lat.: constantia.
vorder (46), verder, Lat.: extra metam.
vorderen (10, 71*), medewerken, helpen, Lat.: expedire, proficere.
vorsch(gen) (58 en passim), kikker(tje), Lat.: ran(icul)a. Zie *versche*.
vrac (110 en passim), vrekkig, Lat.: illiberalis; — (123), stiefmoederlijk, onvriendelijk, Lat.: illiberalis.
vrese (20, 56), gevaar, Lat.: periculum.
vreselike (92), met vrees, Lat.: terribiliter.
vri (23, 97), vrij, Lat.: liber; — (3*), vrij van zorgen, veilig, Lat.: tutus (*vrier*, 14, veiliger); — (5 en passim), vrijgevig, gul, Lat.: liberalis.
vrilijcken (27), veilig, Lat.: tutus.
vrilic (5*), variant: *sonder weder eyschen*, Lat.: gratis; — (104), Lat.: liberaliter.
vruchtbarich (113), vruchtbaar, Lat.: fecundus.
vulnes (120*), bederf, droesem(?), Lat.: corruptio; *vulnis* (46, 74, 115), slijk, drek, Lat.: lutum, sordes.
wtgherecht, zie *wtrecken*.
wtghieten (111*), uitblusschen, Lat.: extinguere.
wthalen (43*), wegrukken, Lat.: vellere.
wtijdelen (127*), uitputten, Lat.: evacuare.
wtnemer der personen (106), Lat.: acceptor personarum.
(wt)recken (63), Lat.: extendere; *wtgherecht* (44), Lat.: extensus. Vgl. *gerect*.
wtruspen (25), uitrispen, Lat.: eructare. Vgl. *ruspen*.
wtspien (31*), uitspuwen, Lat.: evomere.
wtstorten (24), zonder overleg uitgeven, Lat.: diffundere; *hem* — (78, 128), zijn levenskrachten besteden, Lat.: effundi, effundere se.
wtstortich (109), heftig, driftig, Lat.: effusivus.
wtteikenen (101), teekenen, merken, Lat.: notare.
wtvallen (108), eindigen, vergaan, Lat.: excedere, beter: (Petit, beter: excidere).
wtwateren (81*), overstroomen, Lat.: extra diffundi (van een rivier).
vuul (65), Lat.: foedus.

W.

waen (50, 56 en passim), vanwaar, Lat.: unde. Ook *van waen*.
waerlike (89*b*), d.i.: *wareltlike*, Lat.: mundanus.
waer om (21), en daarom, Lat.: quapropter.
waerscappen (2*) een feestmaal houden Lat.: convivari.
wagen (100), dativus van *wage* (mann.), weegschaal, Lat.: libra.
wayer (*der houerdien*) (64*), Lat.: ventilabrum.
walgen (94*), braakneiging, Lat.: nausea.
walm(e) (106 en passim), (lichaams-) vocht, douw, Lat.: vapor.

wandelbaer (17 en passim), veranderlijk, wisselvallig, Lat.: mutabilis.
wanderen (117), Lat.: versari.
op waters gaen (30*), in moerassig land, aan rivieroevers op watervogels jagen, ontbreekt in het Latijn.
watersuchtich (88), aan waterzucht lijdend, Lat.: sub hydropisis onere squalida.
wedercauwen, weercauwen (19, 20 en passim), zie *eercauwen*.
wedermakend (85), genezend, herstellend, Lat.: refectivus.
weder om (73), aan den anderen kant, omgekeerd, Lat.: e contra.
wedersaec (101 en passim); tegenstander, -ster, Lat.: adversatrix.
(*des*) *wederstoerns* (36*), lees: *des wederstoets*, Lat.: offensa.
wederstoot (85), tegenslag, Lat.: procellosorum experientia casuum; — *ende tempeest* (85*), zie aanteekening.
wederuaren (29), tegenstand, aanval, Lat.: invectiva.
weelde(n?) (6), genietingen, Lat.: deliciae.
weenlike (92), met smart, Lat.: flebiliter.
weeselike, weeslijck (89), zie *weselic*.
wel geset (53), van schoonen lichaamsbouw, Lat.: proportione decorus.
weygeren (107), Lat.: denegare.
wellen (98a*), werken, uitzetten, borrelen(?), Lat.. ebullire.
wesel (94 en passim), Lat.: mustela.
weselic, -like (74), tot het wezen behoorend (bijwoord); — (121), Lat.: suus (bnw.); *vreeselike* (lees: *weeselike*), *weeslijck* (89b), Lat.: substantialis, vast, met de bijgedachte: waardevol, waarachtig.
weselicheit (89b), vaste werkelijkheid, Lat.: existentia.
wes ghelijcx (7), en desgelijks, Lat.: similiter.
wy luden (27), wij.
wildernis (72), eenzame streek, Lat.: solitudo.
wileneer (112), *wilneer* (118), vroeger, indertijd, ontbreekt in het Latijn.
willens (103*), met eigen wil, Lat.: sponte.
wijnbrauwen (65*), oogleden, Lat.. supercilia.
wijn drancker (47), var.: *minre des wijns* (120), Lat.: amator vini.
wijn vlyege (119*), Lat.: bibio.
wijs (34*), wijze, wijs man; zie wiseman.
winnen (110, 125*), Lat.: gignere; — (123), Lat.: generare.
wiseman (119), wijze, zie *wijs*.
wisen (129), voorschrijven, leeren, Lat.: habere.
wissel (24), ruil, Lat.: commutatio.
wit (84), doelwit, mikpunt.
wittelic (122*), wettig, Lat.: legis ordine (in overeenstemming met de zedenwet).
witticheit (64*), oogziekte: witte staar, Lat.: albedo. Vgl. *paerl* (87).
wonderlic (87), bewonderenswaardig, Lat.: mirabilis.
wortelen (57), wortels vormen, in het Lat.: afwijkende zinsbouw.
wrighen, zie *gewrycht*.
wroeten (78), Lat.: fodere.

IJ, Y.

Zie bij I.

Z.

Zie bij S.

Van deze woorden zijn verscheidene in het Mnl. Wdb. niet, of slechts met andere beteekenis, opgenomen. Dit is o.a. daaruit te verklaren, dat de vertaler niet zelden woorden uit zijn Lat. voorbeeld heeft overgenomen in den Lat. vorm, of ze soms waar hij den tekst niet begreep, of geen andere vertaling wenschte te zoeken, lettergreep voor lettergreep in het Mnl. overbracht. Een voorbeeld van de laatstgenoemde manier van doen is: *wtvallen*, Lat. excidere, dat echter wel meer op dezelfde wijze gebruikt wordt (naar Lat. decidere) en dan ook in het Mnl. Wdb. vermeld wordt. Juist omdat dergelijke „vertalingen" altijd kans hebben betrekkelijk gangbare Mnl. woorden te worden, en een scheiding dus willekeurig zou zijn, zet ik hier alle woorden uit Cyrillus bijeen, die in het Mnl. Wdb. ontbreken. Voor de eerste letters van het alfabet, en later nog hier en daar, citeert Verdam trouwens naar de D(ietsche)W(arande)VI.

abescon, wordt in het materiaal voor het Supplement van het Mnl. Wdb. slechts uit Cyrillus geciteerd.
abschonsi, wel: *absconse*.
abstomen, wel in het Supplement: *abstonie*.
adiu, Supplement: *(h)adieu*.
aenbachte.
aenlocken, Handwoordenboek: *aenlocken*, tot zich lokken.
antstelijc.

arbeidelycheit, Supplement: *laboriositas*, Handwb.: moeilijke taak of werk.
arenge, Handwb.: *araenge*.
baer(t)gen, beertgen, Mnl. Wdb. III, 1056, staat *baertgen* met een vraagteeken.
barbaren, Lat.: brabitae, civilitatis cultores.
bekeren naar Lat.: pervertere.
bequamel.
beroerlike hemel, naar Lat.: primum mobile.
bescheydelicheit, Handwb.: oordeel, overleg.
bescictheit, in het Supplement alleen uit Cyr. geciteerd; er staat ten onrechte bij vermeld: *doctoer*.
bileggen, naar Lat.: accubitus(-um)?.
bius.
bragman, Handwb.: Bragmaan.
buerinne, wel Handwb.: *burinne*.
bulderinghe, wel Supplement en Handwb.
burdoen, wel Supplement en Handwb.
dattilen, in het Supplement met *i* uit Cyr. geciteerd.
discipelinne, naar Lat.: disciplina (of discipula); Supplement heeft *discipelinster*.
doerluchtich, Lat.: perspicax, lees: *doersichtich?*
elefant, Handwb.: *elefantenbeen*.
exacontalitus.
fyselmie, het Supplement citeert Cyrillus (fol. 43 r.), en vertaalt ten onrechte: gelaatkunde.
fistel, fluit. Het Supplement heeft alleen een paar citaten voor *fistelen*, werkw., in medischen zin. Handwb. *fistele*, fistel.
flout, Handwb.: *floute*, zie *flute*.
formeliken, naar Lat.: uniformi regularitate.
gheconfuust, vernederd? Lat.: perconfusus. Handwb. *confusen*, beschaamd, te schande maken.
ghecooct ende verteert gout, naar Lat.: digestum aurum.
gelosi(n)a.
ghesettinghe, var.: *gheboerte*, generatio.
in dien dat, terwijl toch.
keylsteen.
kerstel; in het Supplement wordt *kertel* met vele citaten gestaafd:Bijbelv. 1360, 2, 31c; Pelgrimage 2b; Handwaarzegk. 264, 255, 258, blz. 280, 264.
crighen met *sinen aem* als lijd. vwp.
crysoprassus.
leuenmaken, vivificare.
lynie, Lat.: ecliptica.
lutslaghen.
maelrye II, in het Supplement: *maeldeiye*, R. v. Breda I, 34.
onderlanghen, naar Lat.: subjectae substantiae?
onghesinnich.
ouerscap, naar Lat.: principalitas.
phisolomie, wel Handwb.
plaenlycken, glad, naar Lat.: planatum. Handwb. heeft wel *plaenlycken*, op duidelijke wijze.
prijken, prikkel.
probleumaten.
ruket int hoeft, Lat.: fallit.
rumoer (lees: *rivier?*) der passiën, Lat.: livor passionum.
scimmend.
scoffierlicheit, het Mnl. Wdb. heeft wel *confiericheit*.
sienlik, vriendelijk, Lat.: blandus.
sycade.
synoclites.
spreckelicheit, het Mnl. Wdb. heeft wel *sprekelyc*.
staen in, berusten op.
strooyen, laten hangen (den staart), naar Lat.: spergere.
hem vergaderen, opspringen, naar Lat.: colligi.
verloren (actief), Lat.: perdibilis.
vermenichvoudich.
verstroinghe, lees: *verstotinghe*, Lat.: offensa.
voer aen, lees: *voert aen?*
wederstoern, lees: *wederstoet*, Lat.: offensa.

200994_016
leli002para01
De parabelen van Cyrillus